GEORGE
MAGHERESCU

ADEVĂRUL DESPRE MAREȘALUL ANTONESCU

VOL. II

Editura Păunescu
1991

GEORGE MAGHERESCU

ADEVĂRUL DESPRE MAREŞALUL ANTONESCU

volumul II

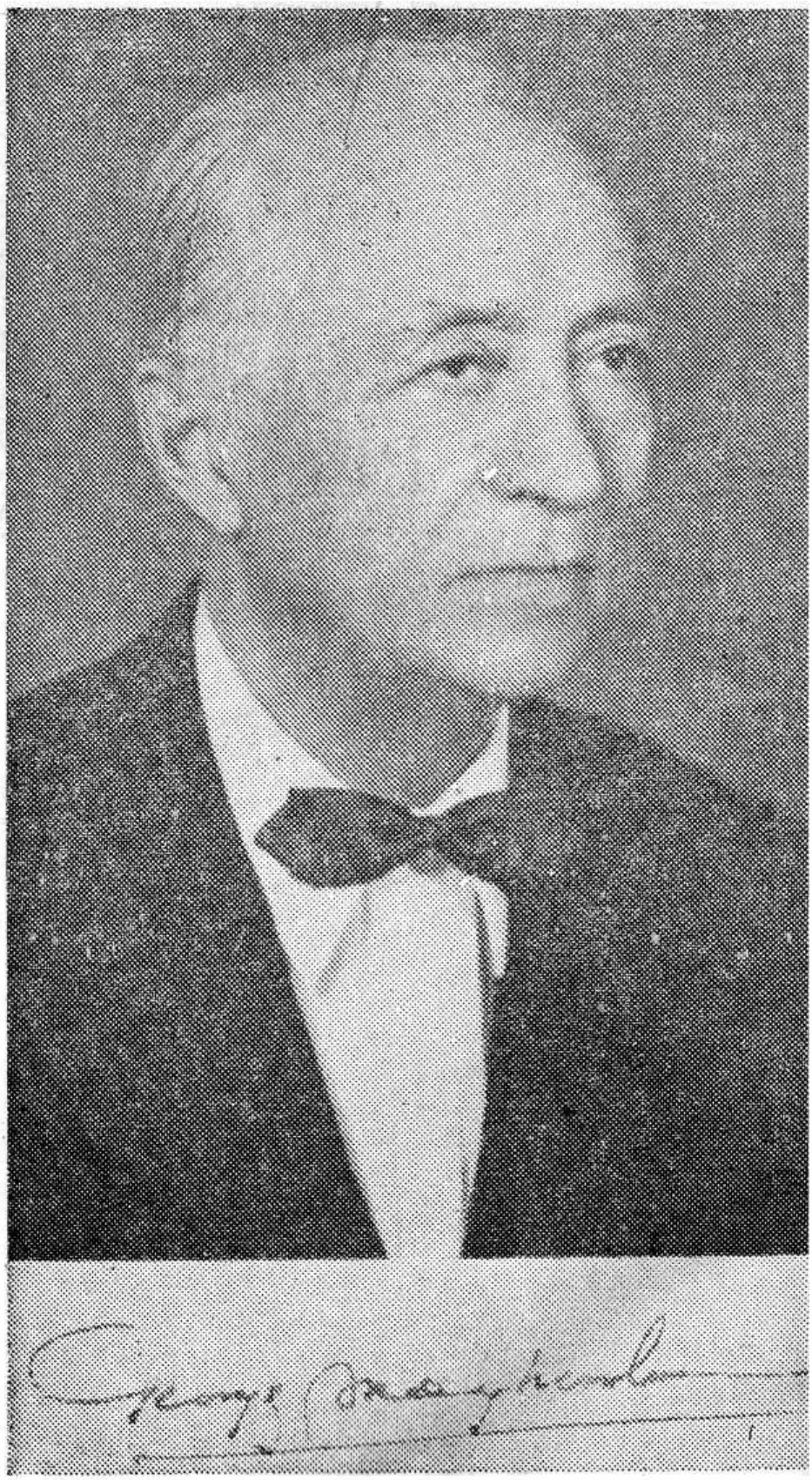

GEORGE MAGHERESCU

ADEVĂRUL DESPRE MAREȘALUL ANTONESCU

VOLUMUL II

EDITURA PĂUNESCU

1991

Redactor : CARMEN PĂUNESCU

Bun de tipar : 27 august 1991
Coli tipar : 23
Apărut : 199

Tiparul executat sub comanda nr. 10203
La Regia Autonomă a Imprimeriilor
Imprimeria „CORESI" București
ROMÂNIA

MOTO : — *„...Mormintele luptătorilor au rămas atunci în țara robită... Văile dinspre Mare, pămîntul Patriei, acum făcut pămînt străin, adăposti miile de morminte ale eroilor".*

„Ei rămăseseră pe poziții, însemnînd frontul. Și răniții de moarte își cîntă, în noaptea pustie, ultima lor doină, doina rămasului bun de la lumina lumii..."

„Iar din deal pînă la Mare, răspundea corul trist al vitejilor care au căzut tot fără lumină în suflet, tot fără iubire în jur, tot fără pomenire în urmă !"

„Pe mormintele noastre nu s au ridicat semne ; amintirea noastră nu e cîntată... Noi, cei înfrînți, neapropiați, singuri, uitați, părăsiți ; noi, sutele de mii rămași pe cîmpurile de luptă ; noi, armata ruşinii, cerem amintire, cerem uşurare..."

Rosalia — V. PÎRVAN
— Memoriale —

MOTO : „*Din momentul în care armata sovietică a ocupat, sub ameninţarea cu forţa, Basarabia şi nordul Bucovinei, războiul dintre România şi U.R.S.S. era virtual deschis.*“

GR. GAFENCU
fost ambasador la Moscova

RĂZBOIUL 21/22 IUNIE 1940 — 19 NOIEMBRIE 1942

* * *

După tensiunea creată la frontiera de est, ca urmare a ocupării Basarabiei și nordului Bucovinei de către sovietici, a mai putut fi o surpriză declararea războiului împotriva U.R.S.S. cînd un conflict era așteptat din zi în zi ?

Așa ar fi fost natural să decurgă lucrurile. Dar surprinderea a fost tot așa de completă și pentru țară și pentru inamic. Cînd de un an tensiunea de la frontiere, datorită incursiunilor zilnice inamice în teritoriul nostru, devenise ceva obișnuit, nimeni nu îi mai da atenție. Așa trebuia să fie vecinătatea cu marele popor de la est !

Cel mult se gîndea la posibilitatea unei apărări, dar și asta cădea, deoarece poporul știa că frontierele noastre sînt garantate de Germania lui Hitler.

Dintre aliații Germaniei hitleriste în războiul din est, generalul Antonescu a fost primul care a fost informat despre aceste planuri de război. Dar asta nu a însemnat că a știut totul.

De exemplu, el nu a cunoscut data începerii războiului decît în ultimul moment, strategic — să-l numim astfel.

La mijlocul lunii iunie, cînd von Killinger, ministrul Reichului în România, se prezintă în audiență la general, acesta îi spune că, pentru a putea să se încadreze complet în timp, în ce privește declanșarea războiului, trebuie să știe cu cel puțin zece zile înainte data începerii acestuia.

Atunci Killinger, fără a spune un cuvînt, a luat un creion de pe biroul lui Antonescu și a scris : „21/22 iunie".

În ziua următoare, generalul a plecat pe frontieră în inspecție.

Așa se explică starea de totală ignoranță în care se afla anturajul generalului, privitor la data începerii războiului !

*
* *

Era în dimineața de vineri, 19 iunie 1940, cu cîteva minute înainte de opt, oră la care începea serviciul la Cabinetul militar al Conducătorului din Palatul Președinției Consiliului de Miniștri, de la Șosea.

Cu puține minute înainte de acea oră, am părăsit locuința mea, îndreptîndu-mă spre birou.

Abia coborît din mașină, am fost întîmpinat de ofițerul de gardă, care m-a anunțat, pe un ton de gravă preocupare, că eram așteptat de colonelul Mircea Elefterescu, șeful de cabinet al Conducătorului, și, mai mult, se telefonase și la mine acasă. Instinctiv m-am uitat la ceas : opt fără cinci minute ! Nu întîrziasem. Dimpotrivă. Atunci de unde se ivise această grabă ? Întinzînd pasul, am străbătut repede holul și m-am urcat în lift. La ieșirea din lift am dat ochi chiar cu colonelul, care mă aștepta.

— Hai domnule, că te caut de o jumătate de oră !

— Dar domnule colonel, mai sînt trei minute pînă la opt !

— Lasă, lasă astea acum... vino aici... avem ceva foarte urgent de rezolvat și, spunînd aceste cuvinte, colonelul reintră în cabinet urmat de mine. Trecu în spatele biroului său, unde rămase în picioare, scotocind într-o mapă. Oprit în fața lui, așteptam din ce în ce mai intrigat de urgența ivită pe neașteptate... Generalul lipsea de opt zile, plecat în inspecție la trupele de pe frontiera Prutului și la Președinție domnea cea mai mare acalmie.

Dar să urmărim mai departe desfășurarea scenei.

— Dumneata, reluă colonelul cu un aer solemn, pe care-l lua ori de cîte ori trebuia făcută o distincție între obișnuit și neobișnuit, pleci imediat cu avionul la Galați, spre a înmîna domnului general acest plic, cu conținut strict secret, sosit acum o jumătate de oră de la Ambasada

germană. Domnul general așteaptă această corespondență la comandamentul local, unde vei fi condus de la aeroport. Vei găsi un ofițer de stat major, care te va duce direct la domnia sa. Vei preda plicul numai în mîna domnului general, nimănui altuia... Mașina te așteaptă la scară. La Băneasa, un avion e gata de zbor...

Ascultasem, cu interes crescînd și cu neliniște, cuvintele ieșite din gura fostului meu comandant de escadron și, după cîte îl cunoșteam, îmi putusem da seama foarte bine de situația gravă, poate excepțională, cu care aveam de-a face. Înțelesesem, instinctiv, că momentul dezlegării unei enigme ce plutea în aer de cîtăva vreme sosise. Dar poate că era vorba de altceva ? Nimic pînă atunci nu transpirase din intențiile generalului referitoare la prezența trupelor germane în Moldova și la toată înșirarea de mari unități de-a lungul frontierelor noastre din răsărit și nord... Zilnic erau luate noi și noi măsuri de întărire a noilor frontiere. Armata a III-a română, de sub comanda generalului Petre Dumitrescu, se afla pe frontiera bucovineană, iar Armata a IV-a, a generalului Ciupercă, pe Prut, pînă la Galați. Între ele în zona Iașiului, se intercalase Armata a XI-a germană a generalului Schobert. Acestea erau în stare să facă față oricărui atac dinspre est al trupelor sovietice, rămase masate pe frontiere, de la ocuparea celor două provincii, în iunie 1940.

Prezența acestor forțe la linia frontierei fusese justificată de crearea, păstrarea și intensificarea tensiunii provocate de armata sovietică încă de la atingerea noii linii de delimitare teritorială, prin acțiuni agresive : incursiuni, deschidere de focuri, trimiteri de spioni etc. În ultimele săptămîni parcă grija celor două mari comandamente, român și german, pentru această frontieră, crescuse. Însăși vizita generalului — care, după cum s-a spus, durase opt zile —, vizită amănunțită, la fiecare unitate din poziție, putea da naștere la aprecierea că această atenție acordată frontierei de nord și de est depășea pe aceea a unei pregătiri defensive. De aici însă și pînă la supoziția unui atac iminent ,a unei ofensive de anvergură colosală a celei care plutea în atmosferă, rămăsese o cale lungă de

străbătut pentru observatorii cei mai apropiați ai mișcărilor militare.

Trăiam de un an în atmosfera înaltului comandament român și avusesem prilejul să iau cunoștință aproape despre toate hotărîrile importante privind frontul, și eu, ca de altfel totalitatea ofițerilor de stat major din Cabinet și din Marele Stat Major, eram foarte puțin predispus să dau o altă interpretare activității militare de la est, în afară de cea defensivă. Pe deasupra acestora și mai înaintea lor, eram handicapat în ce privea această interpretare, pentru faptul că eu, dintre toți ofițerii de stat major ai Cabinetului, eram cel mai convins apărător al ideii că obiectivul prim și principal al dezvoltării finale a manevrei strategice germane la sfîrșitul războiului din Europa rămăsese Marea Britanie. Motivul ? Tot ceea ce fusese îndeplinit pînă în vara anului 1941 — stăpînirea Europei — nu fusese altceva decît înfrîngerea aliaților Angliei de pe continent și alungarea armatei britanice pe teritoriul propriu. Un atac pornit de la bazele cucerite pe coastele de nord ale Franței și ale Norvegiei oferea cele mai bune condiții pentru invazie. Deja trupele germane lunecaseră spre Creta și pe coastele Africii, spre Cairo. Nu credeam în posibilitatea unui război în est. Și nu credeam, pentru că acordam încrederea conducerii militare germane, care avea destulă experiență spre a fugi de perspectiva unui război pe două fronturi. Experiența războiului 1914—1918 era destul de aproape. A întoarce spatele Angliei, tocmai în momentul în care se desăvîrșiseră pregătirile pentru asigurarea unei invazii, nu însemna altceva decît acordarea unei grațieri condamnatului la pedeapsa capitală. Singurul element care a slujit totdeauna pe anglosaxoni a fost factorul timp. De la războiul cu Filip al II-lea și războaiele cu Napoleon, Anglia și-a asigurat timpul ca pe cel mai prețios aliat. Timpul, pe care Hitler știuse să și-l treacă de partea sa, i s-ar fi oferit în mod gratuit și pe neașteptate, ca o ofrandă, Angliei, în cazul dirijării unui atac la est. Or, estul nu avea un teatru de operațiuni care să permită desconsiderarea acelui factor. Inovația „Blitz-Kreig"-ului ar fi putut crea iluzia că factorul timp și-ar fi pierdut din importanță, prin reducerea spațiului dato-

rită vitezei create de motor. Dar în ce privește teatrul de operațiuni din est, mai trebuia ținut seama și de climă... Deja două luni fuseseră pierdute, datorită conflictului cu Iugoslavia și Grecia. Clima, prin intemperii, ar putea frîna motorul și atunci t i m p u l și-ar căpăta toată importanța lui hotărîtoare în dezavantajul Germaniei.

Desfășurarea operațiunilor pe un eventual teatru răsăritean, n-o puteam vedea asemănătoare celor de pe teatrele restrînse ale operațiunilor din Polonia, din 1939, și din Franța, 1940. Nu o puteam compara, deoarece era imposibil să pierzi din vedere imensitatea teatrului din est, atît în lărgime cît mai cu seamă în adîncime. Aceste spații cereau efective, cereau eforturi prelungite, dar mai ales trebuia avut în vedere că li s-ar putea adăuga și condițiile climaterice : ploi, ninsori, geruri. Din studiul istoric pe care-l făcusem asupra lui Carol al XII-lea al Suediei și pe care-l publicasem în revista „România militară" din 1935, precum și din cunoștințele pe care le căpătasem asupra campaniei lui Napoleon, din 1812, rămăsesem cu un respect deosebit față de acest teatru de operații care dărîmase doi coloși. Nu puteam admite o angajare cu ușurință în această parte a continentului, cu atît mai mult cu cît mi se părea imposibilă din partea comandamentului german. Erau oare șefii militari germani atît de puțin avizați cu privire la acest teatru de operații încît să comită o greșeală din ușurință ? După ce asistasem la atîtea dovezi de competență și reală seriozitate în planurile desfășurate pînă atunci, care obținuseră rezultate atît de strălucite, îmi venea greu să le retrag creditul pe care și-l cîștigaseră în fața lumii.

Convingerile mele merseseră atît de departe, încît le așternusem pe hîrtie. Scrisesem un articol la începutul anului, material apărut, într-un cotidian de mare tiraj, sub titlul : „Sfîrșitul războiului european", avînd ca subtitlu : „La granițele unui imperiu", prin care, argumentînd, îmi susțineam părerea că obiectivul final al atacului armatei germane era logic să fie Anglia. În încheiere scrisesem :... „La sfîrșitul atîtor sforțări, forțele germane, ajunse la granițele unui imperiu, vor întoarce oare spatele acelor frontiere, spre a se îndrepta în altă parte ?"

Astfel de gînduri îmi trecuseră prin minte în timpul celor cîteva minute în care a avut loc expunerea colonelului Elefterescu, înmînarea plicului şi părăsirea biroului spre a mă arunca în maşina care mă aştepta la scară să mă conducă cu toată viteza spre aeroport. Ţineam plicul în mapa specială şi-l priveam cu interes, respect şi teamă. Conţinutul ? Nu puteam afirma că ghicisem conţinutul plicului, dar o teamă începuse să mi se strecoare în suflet, făcînd să mi se strîngă inima. Ce poate conţine atît de urgent şi atît de secret ?, mă întrebam mereu. Captiv ideii că un atac în est era cel mai puţin indicat să aducă o soluţie grabnică pentru victoria germană, căutam să rezist pe ultimele poziţii ale unui raţionament logic, geografic şi istoric, pentru a înlătura ipoteza că în plic duceam tocmai eu, spre ironia soartei, data fatală a începerii acelei acţiuni nedorite şi că mie îmi revenea rolul de „mesager al zeului Marte" !

În zborul liniştit al avionului de două locuri, pilotat de un locotenent aviator, peste Bărăganul întins şi îmbelşugat din acel început de vară, gîndurile începură să se aşeze şi un sentiment de profundă neliniştе mă cuprinse. Intuiţia începuse să-mi spună că prin acel zbor către răsărit, purtător al unui mesaj misterios, se deschidea o perioadă gravă pentru ţară, pentru omenire. Cu cît avionul se afunda mai mult în zarea alburie, incertitudinea îmi dispărea şi, încet, încet, începeam să înţeleg. Da, în acel plic pe care îl purtam se ascundea termenul fatidic al acţiunii, ea însăşi sortită să fie fatidică. Împotriva oricărei raţiuni mai profunde, împotriva oricăror realităţi şi perspective, zarurile fuseseră aruncate. Războiul în est plutea în aer. Declanşarea lui depindea şi de acest plic... Totuşi îmi mai dam o speranţă. Poate că nu acesta este conţinutul plicului.

După mai puţin de o oră de zbor am ajuns, pe o vreme ploioasă, la Galaţi. Pe aeroport eram aşteptat. Am urcat în maşină şi peste puţin timp mă aflam în faţa clădirii comandamentului, unde mă aştepta generalul. Am fost îndreptat imediat înspre sala în care se afla acesta. Am bătut la uşă şi am pătruns înăuntru. Generalul, în picioare, cu spatele la uşă, vorbea generalului Ioaniţiu, şeful Mare-

lui Stat Major, care, ascultîndu-l, își lua note într-un carnet. Generalul Ioaniţiu, un bărbat puternic și înalt de peste doi metri, stătea încovoiat spre a fi cît de cît la înălţimea generalului Antonescu.

La zgomotul pe care-l făcuse uşa la deschidere, generalul Antonescu se întoarse. Văzîndu-mă, spuse :

— Ai venit ? Ai călătorit bine ?, și, fără să aştepte vreun răspuns din partea mea, îmi ceru plicul. Îl luă, îl privi un moment, ca și cum ar fi vrut să verifice integritatea sigiliilor, cu emblema atît de prestigioasă a Cancelariei Reich-ului, apoi îmi spuse : *„Mulţumesc. Dumneata poţi să aştepţi afară"*. Am salutat și am părăsit încăperea despovărat de această grea și importantă misiune care-mi apăsase sufletul ca o năpastă.

O dată aflat în mijlocul ofiţerilor din suita generalului, am fost întrebat de conţinutul plicului. Inutil a spune că nu putusem să le dau vreo indicaţie, dar mai mult, ca prin dispariţia unei vraje, o dată scăpat de plic, îmi reveniră iarăși acele gînduri potrivnice unui posibil război în est. O dată cu aceasta îmi căpătai și buna dispoziţie.

După circa o jumătate de oră, generalul, urmat de șeful Marelui Stat Major, ieși din sală. Pe faţa lui nu se putu citi nimic deosebit. Aceleași trăsături severe și preocupate de totdeauna. În zadar încercasem să găsesc pe figura acestuia accentul vreunei preocupări mai deosebite. Nu descoperisem nimic. Și totuși clepsidra fusese răsturnată și grăuntele vremii începuse să cadă în balanţa destinului...

Ne-am urcat în maşini și am pornit spre gară, unde aştepta trenul special. Generalul, văzîndu-mă printre ofiţerii suitei sale, mi se adresă în treacăt, crezînd că intenţionam să mă înapoiez tot cu avionul : *„Dumneata vii cu mine"*. De înţeles că această atenţie m-a flatat foarte mult și m-am chinuit multă vreme să-i dau o interpretare. Era atenţia dată mie ca persoană spre a mă scuti de un nou zbor sau era cea oferită mesagerului unei veşti importante ?

După două ore trenul generalului se înapoiase în Capitală. Pe tot parcursul, despre orice se discutase între ofiţerii aflaţi în tren afară de posibilitatea luării unei hotărîri definitive în ceea ce priveşte începerea războiului. Înapoindu-mă în după-amiaza acelei zile la Preşedinţie, atmosfera pe care o găsisem acolo nu-mi mai lăsă nici un dubiu. Gata, mi-am spus, „alea jacta est". Peste tot domnea o febrilitate specifică pregătirilor marilor deplasări. Toată lumea era prezentă la cabinetul Conducătorului. Înţelesesem ceea ce nimeni nu ne spusese şi, culmea, printr-un consens tacit, nimeni nu discuta nimic, mişcîndu-se maşinal. Atmosfera nu era nici de deprimare, dar nici de entuziasm. Era atmosfera gravă a unui ce, care trebuia să-şi capete un soroc şi acel soroc venise.

Este inutil să mai spun că în plicul „strict secret", pe care îl dusesem în dimineaţa zilei, cu avionul, generalului la Galaţi, se afla ora „H" a declanşării ofensivei către est. După pregătirea plecării comandantului şef al Armatei, care începuse imediat după înapoierea de la Galaţi, nu mai rămînea nici o îndoială că acea zi era foarte apropiată. Trenul generalului căpătă completările necesare unei deplasări pe un cîmp de bătălie : transmisiuni, pază antiaeriană, pază terestră şi personal. În Statul major al generalului au fost luaţi aproape toţi ofiţerii aflaţi la Cabinetul militar : cei doi adjutanţi, Eugen Niculescu şi Alexandru Marin, maiorul Nicolae Bălăşescu, căpitanul Nicolae Anghel, căpitanul Radu Florescu, maiorul Fălcoianu, dr. Stroescu, toţi puşi sub comanda colonelului Mircea Elefterescu, care-şi păstra şi pe front acelaşi post de şef de cabinet.

Depănînd aceste amintiri de la începutul războiului, nu se putea să nu privesc către acel trecut fără o urmă de amărăciune ! La început, nu fusesem numit printre ofiţerii care trebuiau să-l însoţească pe general pe front. Mi se comunicase de către colonelul Elefterescu că, potrivit dispoziţiilor generalului, trebuia să fiu detaşat temporar la cabinetul lui Ică Antonescu şi, ca atare, să rămîn pe loc. Am fost indignat şi am privit această măsură ca pe o ofensă. I-am răspuns colonelului abia stăpînindu-mi mîhnirea şi revolta, că eu am venit la cabinet numai şi numai pentru a sluji direct pe general şi că orice altă

atribuție nu mă poate satisface. Cu atît mai mult cu cît urmează deplasarea pe front, eu nu pot rămîne pe loc. Colonelul mi-a explicat că domnul general mă alesese ca pe un ofițer de mare încredere, pe care să-l lase pe lîngă vicepreședinte spre a ști tot ce se va petrece acolo în lipsa domniei sale... Căutînd să-mi înnec mîhnirea care mă cuprinsese, am arătat că apreciam în mod deosebit această alegere, dar că declar de la început că nu posed aptitudinile necesare unei asemenea sarcini și că eram sigur că, din cele ce cunoșteam despre atmosfera care domnea la cabinetul vicepreședintelui, nu mă voi putea acomoda.

— Domnule colonel, îi spusesem, la sfîrșit, în mod franc, înțelegeți că nu pot ca, după ce am așteptat cu atîta ardoare un moment ca acesta, de a sluji pe lîngă domnul general și mai ales acuma, cînd s-a ivit un moment crucial pentru armata noastră și pentru istorie, să admit să stau și să slujesc pe lîngă o altă persoană, indiferent cine este. Găsesc că în momentele în care ne aflăm, în pragul unui război, în afară de serviciul direct pe lîngă domnul general, nimic nu poate fi onorabil pentru un ofițer cu demnitate decît frontul... În consecință, dacă nu pot urma pe domnul general, permiteți-mi, vă rog, cererea mea de a merge pe front...

— Da, te înțeleg, dar mai gîndește-te totuși, îmi răspunse colonelul Elefterescu, destul de descumpănit.

Plecînd de la colonelul Elefterescu, am căutat să-mi verific atitudinea luată în mod reflex la primirea veștii că trebuie să rămîn la cabinetul vicepreședintelui și o găsii perfect îndreptățită. Sigur că eram flatat de alegerea pe care generalul o făcuse în persoana mea, dar mi-am spus imediat că, datorită echipei de tineri cu care se înconjurase, în atmosfera de bîrfă și neseriozitate care domnea în acel cabinet, nu aș fi putut rezista multă vreme fără să provoc un conflict. În acel caz victima sigură aș fi fost eu, deoarece cunoscusem influența acestuia asupra generalului și cu prilejul altor conflicte, cînd ieșise victorios, reușind să îndepărteze de lîngă general persoanele pe care nu le agrea sau cu care intrase în conflict, cum a fost cazul lui Alecu Rioșeanu, numit

guvernator în Bucovina și, mai tîrziu, al colonelului Elefterescu, numit comandant la Regimentul de Gardă. Astfel că, mai devreme sau mai tîrziu, eu tot ar fi trebuit să plec și atunci plecarea nu mi-ar fi fost favorabilă, așa că mai bine să plec pe front. Făcînd-o, aș fi avut cel puțin orgoliul și demnitatea mea militară salvate. Eram foarte trist și încercam să mă obișnuiesc cu ideea plecării de la Cabinetul militar.

Abia în dimineața de 21 iunie 1941 mi se comunică revenirea asupra repartizării mele la cabinetul vicepreședintelui și numirea în statul major al Generalului, care-l însoțea pe front.

Plecarea trebuia să aibă loc în după-amiaza zilei de 21 iunie, cu destinația Piatra-Neamț. Aceasta fusese fixată pentru ora 13, din gara Mogoșoaia. Îmbarcarea se făcu ca pentru plecarea în manevre, într-o amiază frumoasă și călduroasă. Totul era strălucitor. Figuri încrezătoare, uniforme noi de campanie, armament de război, mișcarea în jurul trenului, care da impresia unui chei de la care urma să se desprindă o navă de război gata să pornească spre o misiune necunoscută. Totul se petrecea în liniște și desăvîrșită ordine. Întregul personal al trenului își ocupase locul dinainte destinat și aștepta sosirea generalului.

Acesta apăru cu cîteva minute înainte de ora plecării, însoțit de doamna și de Mihail Antonescu, urmați de colonelul Elefterescu. Generalul era cel de totdeauna dinaintea plecărilor : liniștit, senin, surîzător. După ce primi salutul șefului gării, se îndreptă spre vagonul său, la scara căruia îl așteptau cei doi adjutanți : Eugen Niculescu și Alexandru Marin. Împreună cu doamna și cu Ică, urcară în vagonul-salon, în care întîrziară cîteva minute, după scurgerea cărora ultimii doi își refăcură apariția în ușa vagonului și coborîră, urmînd ca de jos să mai schimbe cîteva cuvinte cu generalul, rămas în ușa vagonului. Trenul porni pe neașteptate, iar cei rămași îl petrecură cu privirea, schimbînd saluturi cu generalul, rămas în cadrul ușii vagonului, pînă cînd curba de la ieșirea din gară îi făcu să dispară.

O dată cu prima învîrtire a roților trenului „Patria", căci aceasta i-a fost denumirea, se pusese sfîrșit primei

perioade a guvernării generalului Antonescu, măreață și plină de consecințe favorabile, care-l trecuse învingător în istoria politică a țării, urmînd o altă etapă, mai măreață, care-i va deschide larg porțile istoriei și ale legendei. Trenul „Patria" luneca grav și maiestuos în amiaza plină de lumină și speranță, pe șinele destinului de nepătruns, spre împlinirea soartei.

Mersul era de tren rapid, totuși în gările mari, ca Focșani, Rîmnicu-Sărat, sau Mărășești a trebuit să aștepte. Aici a fost obligat să dea prioritate transporturilor de trupe, care umpleau cu garniturile lor triajele acelor gări.

Dacă pînă acum mai putuseră exista iluzii în privința rostului acelei deplasări cu trenul, de data aceasta spectacolul ce-l ofereau gările înțesate cu garnituri de trenuri încărcate cu trupe, tancuri, mașini și trăsuri, nu mai putea lăsa nici o îndoială : războiul era iminent, plutea în aer. Cu toată această evidență flagrantă, nimeni din anturajul generalului nu putea ști nimic cu privire la data și ora cînd se va declanșa. Așa cum era atmosfera de la tren în acea după-amiază, lipsită de orice încordare, de așteptat în preziua unui atît de mare eveniment, toropită de căldura miezului zilei de iunie, aș fi putut afirma că acea iminentă perspectivă nu crea vreo tensiune deosebită. Parcă se mergea la manevre. Buna dispoziție se menținea aceeași și senzația plăcută a confortului ce-l oferea călătoria făcea să dispară orice altă preocupare din spiritul celor aflați în tren. Faptul că nu știam nimic precis și că numai presupuneam, fără a ne-o comunica între noi, parcă ne scutea temporar de orice îngrijorare. Sau poate era o atitudine subconștientă a spiritului nostru, care ne punea la adăpost, creîndu-ne o destindere artificială, înapoia căreia, ca-n spatele unui ecran artificial, se adăposteau frămîntările îngrijorătoare ale fiecăruia dintre noi, simțindu-ne chemați în curînd să ne aflăm puși față în față cu propriul nostru destin.

Cine a văzut, lunecînd pe șine înspre înserare, de-a lungul văii Bistriței, acel tren neobișnuit, ale cărui cap și coadă purtau, ca pe niște semne heraldice, perechile de țevi ale mitralierelor antiaeriene, punctînd cerul, nu a putut rămîne liniștit. Într-adevăr, în acea după-amiază

pașnică, în acel decor bucolic al văii Bistriței, o dată cu vuietul roților trenului „Patria" parcă pătrundea și ecoul vaierului care se va prelungi de sub acele roți, pătrunzînd în trupul și sufletul armatei și țării, o dată cu împlinirea apropiatului soroc.

Contrastul dintre iminența actului de război, de care ne despărțeau numai cîteva ceasuri, și platitudinea sufletească a ofițerilor din tren era atît de mare în acele momente apropiate deznodămîntului încît, dacă s-ar fi revenit și s-ar fi dispus înapoierea în Capitală, trecerea la o activitate normală de pace s-ar fi făcut cu cel mai desăvîrșit firesc. Atît de bine se știuse a se păstra secretul declanșării acelui război. Acest lucru trebuie accentuat cu atît mai mult cu cît, după cum voi afla mult mai tîrziu, generalul era singurul șef de stat care fusese informat de către Hitler, încă din iarna lui 1941, asupra intenției sale de a ataca U.R.S.S.

Sosiți în gara Piatra Neamț către ora 18, trenul, odată tras pe o linie secundară noi, ofițerii, am coborît și, întocmai ca într-un weekend, am început explorarea terenului din jurul gării, lăsîndu-ne cuprinși de admirație pentru peisajul înconjurător. Nici o dispoziție specială nu fusese dată. Era sîmbătă seara. Masa a fost servită la tren și nici un ofițer nu a avut voie să-l părăsească. Generalul rămăsese în vagonul său tot timpul și se întreținuse cu generalul Ioanițiu. Pe parcursul deplasării, generalul nu fusese văzut de către suită.

După servirea mesei fiecare a întîrziat sau s-a retras în cușeta respectivă ori în vagonul restaurant, după cum a dorit. Colonelul Elefterescu și cîțiva dintre ofițeri am rămas pînă către miezul nopții, cînd a început o oarecare agitație în tot trenul. Întregul personal era treaz. Se dăduse vreun ordin special ? Nimeni nu știa nimic, dar în vagonul generalului lumina era mereu aprinsă, iar intrările și ieșirile de la el deveniseră mai frecvente.

Către ora unu din noaptea de sîmbătă spre duminică, 22 iunie, în jurul trenului începu să se producă o circulație vie de mașini și motociclete. La un moment dat, comenzi scurte în limba germană fură auzite și am văzut pe general apărînd în ușa vagonului său spre a primi pe

un general german. Era comandantul Armatei a XI-a germane, încadrată în Grupul de armate „general Antonescu", care venea să se prezinte. L-am văzut bine și de aproape pe neamț. Un bărbat încă tînăr, înalt, zvelt, cu o figură rotundă, îmblînzită de trăsături fine, copilărești, accentuate mai mult de părul încă negru și tăiat scurt, școlărește, cu breton și mustață de adolescent. Cu o înfățișare plăcută de la prima impresie, el nu avea nimc din linia obișnuită a unui general german. Ținuta dreaptă nu era deloc rigidă, iar coloana vertebrală avea o veche rutină în a se îndoi cu eleganță și afabilitate. Era generalul Fr. Schobert care, în curînd, va avea o soartă tragică pe cîmpiile de dincolo de Bug.

Generalul îl primi cu obișnuita sa curtoazie, introducîndu-l în vagonul său salon, unde rămaseră mai bine de o oră, împreună cu șeful Marelui Stat Major. Nu era nevoie să li se mai spună ceva ofițerilor din suită spre a-și da seama că momentul se apropie cu pași grabnici. Era vorba de ore, poate de minute... Puțin după sosirea generalului german, în vagonul restaurant al trenului începură să se facă pregătiri ca pentru o recepție : se întindeau fețe noi de masă, se așezau pahare pentru șampanie, mici farfurii pentru gustări ! Așa, în miez de noapte ! ? Cam către ora două dimineața, ofițerii din suită am fost anunțați să venim la vagonul restaurant. În cîteva minute toți eram prezenți și ocupam în tăcere locurile care credeam că ni se potrivesc în raport cu gradul fiecăruia. Schimbări de priviri semnificative între noi și cîteva cuvinte șoptite la ureche, la aceasta se reduse manifestarea prezenței noastre în starea de așteptare a unui „ce" care se vroia împlinit în minutele următoare. În sfîrșit, ușile de la capătul vagonului generalului fură date de-o parte și își făcură apariția, mai întîi, generalul german, urmat de Antonescu, care, în calitate de amfitrion, îi cedase locul. Urmă prezentarea ofițerilor din suită, în care timp personalul de serviciu aducea șampania și micile gustări. Fură destupate sticlele și umplute cupele aflate pe mese. Generalul, venit către mijlocul vagonului, luă cupa în mînă și rosti o scurtă cuvîntare :

„Domnule general, domnilor, vă anunț că astăzi a sosit ceasul luptei pentru a șterge pata de dezonoare de pe fruntea Țării și de pe stindardele Armatei. Peste puțin, în faptul acestei zile, Armata va primi ordinul să treacă Prutul spre a împlini trupul țării așa cum ne-a fost lăsat de la Basarabi. În această luptă dreaptă și sfîntă prin drepturile ei, avem cinstea de a ne afla lîngă cea mai viteză armată, care a venit pe pămîntul nostru spre a lupta pentru dreptatea noastră. Vom ști să fim vrednici de această cinste.

„Pentru ceasul care se apropie, pentru zilele ce vor urma, să ridicăm paharul nostru și să închinăm pentru izbîndă, pentru triumful dreptății asupra nedreptății și silniciei și al luminii asupra întunericului"...

Astfel, în zorii zilei de 22, ora 4, trupele româno-germane de pe frontiera de est a țării, odată cu toate trupele înșiruite pînă la Marea Baltică, au început ofensiva, călcînd vitejește pozițiile inamice. Focul s-a aprins pe această frontieră imensă pentru a arde, întețindu-se și plimbîndu-se, pîrjolind, de la vest spre est și de la est spre vest, timp de patru ani fără o lună, pe arșițe, ca și pe ger, pe vreme de secetă, ca și pe ploi, prin noroaie, zăpezi, provocînd hecatombe de victime printre ostași, bătrîni, femei și copii, distrugînd totul în cale, ca într-un holocaust apocaliptic.

Armatei i-a fost adus la cunoștință ordinul de atac difuzat prin radio și prin tipar chiar înainte de ora H. Acel ordin suna astfel :

Ordin către Armată.
Ostași,

„V-am făgăduit din prima zi a noii domnii și a luptei mele naționale să vă duc la biruință.

Să șterg pata de dezonoare din cartea Neamului și umbra de umilire de pe fruntea și epoleții voștri.

Azi a sosit ceasul celei mai sfinte lupte, lupta drepturilor strămoșești și a bisericii, lupta pentru vetrele și altarele românești de totdeauna.

Ostaşi,

Vă ordon :

Treceţi Prutul !

Zdrobiţi vrăjmaşul din Răsărit şi Miază-Noapte.

Dezrobiţi din jugul roşu al bolşevismului pe fraţii voştri cotropiţi.

Reîmpliniţi în trupul ţării glia străbună a Basarabilor şi codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele şi plaiurile voastre.

Ostaşi,

Plecaţi azi pe drumul biruinţei lui Ştefan cel Mare, ca să cuprindeţi cu jertfa voastră ceea ce au supus strămoşii noştri cu lupta lor.

Înainte !

Fiţi mîndri că veacurile ne-au lăsat aici strajă dreptăţii şi zid de apărare creştină.

Fiţi vrednici de trecutul românesc...".

General I. Antonescu

Şi astfel războiul a început. Războiul cel mai puţin pregătit politiceşte, cel mai slab conceput din punct de vedere strategic, cel mai imperfect ca pregătire informativă, materială şi insuficient în mijloace de luptă şi efective, pentru scopul uriaş pe care şi-l propusese : distrugerea armatei sovietice, ocuparea teritoriului, distrugerea ideologiei comuniste şi a forţei politice a acelei ideologii şi transformarea imensului ei teritoriu în zonă de exploatat în folosul Reichului, în vederea continuării războiului la vest, pentru distrugerea Angliei. Toate aceste scopuri trebuiau realizate într-o singură campanie — a verii şi toamnei anului 1941, neadmiţîndu-se a se intra în iarnă. Toate aceste imperfecţiuni trebuiau remediate de vitejia soldatului german şi cel aliat, soldatul român, căruia i s-au aruncat în spinare toate greşelile de concepţie ale comandamentului german militar şi politic în proporţie cu efectivele sale şi misiunile ce i-au revenit în afara teritoriului naţional.

Am cutezat încă de pe atunci, de cînd războiul se declanşase, a face asemenea consideraţii de critică severă la adresa conducerii germane, deoarece, după cum s-a arătat mai înainte, îmi deprinsesem mintea să analizeze

situaţiile noi create de răsturnarea echilibrului european, consecutiv păcii de la Versailles, de către Germania lui Hitler şi să le concretizez în publicaţii. În afara celor publicate şi citate mai înainte, într-un studiu amplu, întocmit imediat după ocuparea Cehoslovaciei de către Hitler şi publicat în revista „România militară" din anul 1939, intitulat : „Diplomaţia strategică sau războiul alb", îmi permiteam să trag concluzia că „...după ocuparea Cehoslovaciei, Germania şi-a cîştigat cele mai bune poziţii strategice pentru a ataca Polonia... de altfel căderea Cehoslovaciei a descoperit Polonia"... Iar mai departe, analizînd avantajele pe care le-ar avea Germania de pe urma acestui atac, trăgeam concluzia că „prin cucerirea Poloniei, Germania nu ar obţine garanţii de siguranţă suficiente faţă de un atac din est şi ar pierde un aliat firesc care, pe lîngă teritoriu, i-ar aduce şi contribuţia celor 40 de divizii şi corpuri de cavalerie excelente. Toate acestea s-ar putea obţine printr-o politică abilă", încheiam articolul.

Or, tocmai această politică se dovedise neabilă în acea vară a anului 1941, deci doi ani mai tîrziu, după ce Polonia, cum fusese prevăzut, a fost atacată şi distrusă. Prin acest atac nejustificat politic şi, mai ales strategic, conducerea germană săvîrşise două mari greşeli, care vor greva toată desfăşurarea ulterioară a războiului. Prima a fost aceea că, pe de-o parte, a distrus o armată care-i putea fi cea mai fidelă în lupta împotriva sovieticilor, avînd filiaţii cu armata germană prin anticomunism. Pe de altă parte, a dat drumul armatelor sovietice peste linia Curzon, aducîndu-le în Europa fără să fi fost nevoite să tragă un foc, renunţînd astfel la jumătate din teritoriul Poloniei, pe care, peste doi ani, se va vedea silită să-l cucerească cu grele eforturi, lipsindu-i şi cele 40 divizii polone, şi în plus avînd în spate ura întregului popor polonez care-i va costa atît de mult pe germani. După modestele mele păreri, acesta era păcatul congenital al planului de acţiune politic al Germaniei lui Hitler.

A doua greşeală, care a derivat din prima, de altfel, a fost aceea că atacul Poloniei a obligat Anglia şi Franţa să declare război Germaniei. Fiind silită să le atace, se pare că abia atunci Germania îşi dăduse seama de enormi-

tatea greşelii făcute prin atacul Poloniei. Statul tampon dintre ea şi U.R.S.S. dispăruse, şi el nu putea fi înlocuit cu peticul de hîrtie al pactului de neagresiune cu Moscova. Acel loc trebuia umplut cu diviziile germane, atît de mult solicitate din anul 1940. Acest gol este generatorul marii nelinişti care cuprinde pe Hitler în vara anului 1940, cînd vede că armata sovietică se mişcă spre vest, tocmai cînd el se afla în bătălia decisivă pe cîmpiile Franţei şi, mai mult, ea se mişcă dincolo de convenţia stabilită la Leningrad : ocupă partea de nord a Bucovinei româneşti !

Spectrul situaţiei de la lacurile Mazuriene, din 1914, a plutit pe ecranul Marelui Stat Major german. Sensibilitatea spatelui, care l-a determinat pe Moltke, în preziua bătăliei de la Marne, să detaşeze două corpuri de armată, de la vest la est, atît de necesare momentelor hotărîtoare ale bătăliilor şi care să nu facă altceva decît să se plimbe de la vest spre est, în timp ce pe ambele fronturi se consumau lupte decisive, aceeaşi sensibilitate va determina pe Hitler să întoarcă, un an mai tîrziu după bătălia Franţei, spatele Angliei, pentru a ataca U.R.S.S. În felul acesta politica crea cea mai grea problemă strategiei : lupta pe două fronturi şi aceasta numai din cauza greşelii făcute prin atacul Poloniei. Pe atunci, această posibilitate era numai o ipoteză, acum este o certitudine : Anglia şi Franţa nu ar fi declarat război Germaniei dacă ea nu ataca Polonia. Înfrîngerea Germaniei a venit de la acest de-al doilea front.

Dar consecinţa fatală a greşelilor politicii germane a fost determinarea intrării Americii în război.

Însăşi pacificarea Europei constituise o probă negativă pentru abilitatea politică germană. Europa, pacificată la începutul verii 1941, nu reprezenta decît o serie de state învinse, ale căror forţe militare fuseseră distruse şi cărora le impusese legile ei draconice. Dacă armatele Europei fuseseră înfrînte, în schimb popoarele acelor state nu erau dezarmate moralmente. În spirit, Europa nu era deloc pacificată. Franţa, Belgia, Olanda, Norvegia, Polonia, Iugoslavia, Grecia erau ţări învinse, în care populaţia era ostilă Germaniei, iar guvernele pro-germane, nepopu-

lare. Țări aliate, ca România, Ungaria, Bulgaria, ele însele erau nemulțumite. Dacă Ungaria putea să se declare avantajată provizoriu prin obținerea jumătății Ardealului, conform Dictatului de la Viena, iar Bulgaria, prin alipirea Cadrilaterului, în schimb România, al doilea aliat ca aport de forțe al Reichului, era departe de a se simți mulțumită. Ea angajase o alianță cu un stat al cărui guvern o nedreptățise profund. Ea, pornind la război în est, nu putea uita că, mergînd alături de armata germană, războiul îi fusese impus prin gestul Germaniei de a fi de acord cu Sovietele să reocupe Basarabia. Mai mult, impusese sub amenințare cu forța, cedarea către Ungaria a nordului Transilvaniei.

În concluzie, cînd armata germană și aliații săi porneau ofensiva în est, ea lăsa în urmă un al doilea front militar și unul politic, care să alimenteze germenii insuccesului.

Oricît căuta generalul Antonescu, mai mult sau mai puțin convins, să flateze armata germană prin onoarea ce o făcea soldatului român de a lupta alături pentru dezrobirea pămîntului strămoșesc, el nu putea uita și nu a uitat că numai politica germană îl adusese în această situație. El dădu ordin armatei : „Ostași, treceți Prutul", indicîndu-i inamicul din față ca prim obiectiv pentru reîntregirea la est, dar nu putea pierde din vedere nici un minut, și nu a pierdut, că avea un aliat ce putea deveni un inamic prezumtiv, în perspectiva recuceririi celui de-al doilea obiectiv din vest.

Cu această grenadă explozivă în spate, politica germană și-a trimis armata și pe aliații săi să se înfunde în imensitatea spațiului rusesc.

În ceea ce privește greșelile planului strategic, ele reieșeau din cele politice : atacul Poloniei, atacul Iugoslaviei, atacul Greciei, care toate duc la împrăștieri de eforturi și de forțe și la pierderea timpului celui mai prețios pentru a obține victoria în est, în cursul unei campanii de vară. Într-adevăr, prin atacul împotriva Iugoslaviei și Greciei, pe care politica germană trebuia să le evite, s-au pierdut două din cele mai prețioase luni : mai și iunie 1941. Deja termenul de 21/22 iunie era o dată tîrzie. Războiul napoleonian ne-a dovedit-o.

În privința felului în care se va desfășura manevra ofensivă din est, faimosul plan „Barbarosa", a strategiei germane nu aduce nimic original față de celelalte două campanii istorice. Și Carol al XII-lea și Napoleon atacă pe centru, direct, liniile de comunicații inamice, cu obiectiv final Moscova. Numai Carol al XII-lea își dă seama de greșeală, văzînd greutățile întîlnite, și mută frontul la sud, ca, prin Poltava să se ridice de-a lungul văilor rîurilor care erau adevărate obstacole, spre a atinge Moscova. Un plan de manevră strategică cu frontul la sud și rabatere spre nord, depășind liniile naturale de apărare pe direcția Moscova, deja îi fusese înaintat lui Hitler din 1940 dar fusese respins de către acesta. Tardive vor fi tentativele de corectare ulterioare, pe care strategia germană încearcă să le aducă manevrei în anii 1942—1943, mutînd operațiile către sud. Inamicul luase toate măsurile pentru a para orice tentativă de manevră asupra flancurilor.

Planurile de informații, superficiale, vin și ele să contribuie la stabilirea strategiei ofensive prin date insuficiente, eronate sau subiective. Ele duc la subestimarea inamicului, care a mers pînă la desconsiderare, germanii, numindu-l „uriaș cu picioarele de lut". Nu se calculează posibilitățile de intervenție ale forțelor din Extremul Orient, nu se cunoaște totalul marilor unități inamice, greșindu-se la evaluări cu 100 de divizii în minus. Se pune prea mare bază pe motor, pe viteză neluîndu-se în seamă clima, terenul. Se scontează pe un război „fulger" și nu se ia absolut nici o măsură în vederea unei campanii de iarnă...

Toate aceste greșeli și lipsuri, care puteau fi văzute chiar de la început, dar care vor fi descoperite pe măsură ce războiul va dura, erau acoperite de strălucitorul aspect al trupelor germane, al soldatului german, în speță. Armata germană, soldatul și generalul său, cu toată filiera de comandanți, se prezentau în acel iunie 21/22 înfășurați într-un prestigiu moral neegalat poate decît de legionarul roman ori de către grenadierul gărzii împăratului. Acestui soldat, după cum s-a mai spus, îi revenea sarcina nobilă, de cavaler, să stingă, folosind puteri supraomenești, efec-

tul catastrofalelor erori ; războiul era virtual deschis între România şi U.R.S.S. Trupele sovietice aveau acelaşi număr de corpuri de armată rămas de la ocuparea celor două provincii, pe care le roteau la anumite perioade. Incursiunile şi provocările din partea grănicerilor sovietici erau zilnice, iar circulaţia de spioni frecventă. Aceste trupe erau suficiente pentru a asigura o bună apărare. Ele pregătiseră poziţii defensive prin săpături şi fortificaţii la care se mai adăuga şi obstacolul natural, Prutul.

Aceasta fiind situaţia pe frontiera română, care se accentuase în ultimul timp prin prezenţa trupelor germane în sectorul central, prin ofensiva dezlănţuită la ora 4 din dimineaţa de 22 iunie, după puternice pregătiri de artilerie, surprinderea realizată s-a limitat la uşurarea trecerii peste Prut. Pe malul opus şi, în unele sectoare, chiar la malul apei, inamicul a deschis un foc viu şi eficace, apărîndu-se dîrz. A fost necesar mult efort, multă vitejie, soldate cu mari pierderi de vieţi omeneşti, de-o parte şi de alta, pentru ca să poată fi lărgite capetele de pod şi mişcarea de înaintare să se producă. Spre deosebire de restul frontului german, care continua înaintarea vertiginos şi spectaculär, în Basarabia şi Bucovina au trebuit duse lupte aprige pentru cucerirea fiecărei poziţii, fiecărei acoperiri, ce se ofereau ca linii de rezistenţă prin pădurile şi cutele largi de teren succesive, pe direcţia de înaintare. Această luptă dîrză dusă de trupele române pentru dobîndirea pămîntului lor a făcut să curgă mult sînge şi multe vieţi au fost preţul statuării veşnice a drepturilor româneşti peste aceste ţinuturi. Recucerirea Basarabiei şi Bucovinei de Nord nu au fost plimbări demonstrative de oşti în ţinută de război, ci încleştări pe viaţă şi pe moarte între cei care îşi apărau pămîntul lor şi cotropitori, alungîndu-i, ca-n vremile lui Ştefan cel Mare.

Ziua de duminică, 22 iunie 1941, a fost o zi sîngeroasă, care a înscris prima filă din jurnalul de război al României în est. În acea zi, la ora 10 dimineaţa, generalul, împreună cu suita sa, a mers să asiste la serviciul religios din biserica Sf. Nicolae din Piatra Neamţ, ctitorie a lui Ştefan cel Mare. La sfîrşitul serviciului, generalul a

cerut să fie lăsat singur cu preotul... Era actul de închinăciune, tradiția de evlavie voievodală, pentru neam, pentru izbîndă, pentru sufletele celor care în minutele acelea poate dădeau sîngele înroșind apele Prutului și iarba malurilor lui, atît de pline de urme de vitejie.

Începînd cu ziua care a urmat, trenul „Patria" nu a mai cunoscut odihna de noapte. Zburînd din stație, în stație, pe rocada : Botoșani, Iași, Vaslui, locuri în care poposea pe rînd, lăsa să coboare în faptul zilei pe general, care, neobosit, neabătut, liniștit și-ncrezător, însoțit de șeful Marelui Stat Major și cîțiva ofițeri din suită, alerga în goana automobilului pe șleaurile basarabene, prin pădurile bucovinene, de curînd dezrobite și pe care fumul luptelor încă le mai acoperea, la comandamente de mari și mici unități, în linia întîi la servicii, în bateriile de artilerie în poziție, la observatoarele înaintate, la treceri peste cursuri de ape, înfruntînd, peste tot, pericolul glonțului, al atentatului, oboseala, adeseori foamea și setea, îndemnînd la omenie, la care ținea cu osebire : „Nu sîntem hoarde barbare năvălitoare. Sîntem armata dreptului și dreptății, a ordinii, a cinstei, a omeniei. Să fie împușcați toți care sînt prinși asupra actelor de vandalism... Ordine, ordine, ordine !" Acesta era laitmotivul pe care-l repeta peste tot la toate unitățile, mai cu seamă la formațiile de servicii, pe care le urmărea în mod deosebit, știind că de aici provine dezordinea.

TRECEREA NISTRULUI
ODESSA

Obiectivul final al războiului României fusese astfel atins. Ordinul către armată, din 21/22 iunie, sunase : *„...Să luptaţi pentru dezrobirea fraţilor noştri, a Basarabiei şi Bucovinei, pentru cinstirea bisericilor, a vieţii şi căminurilor batjocorite de cotropitori...“*.

Ajuns, la Nistru, pe malurile lui teşite printre care curgeau apele sale domoale, generalul răsuflase uşurat. „Să termin o dată războiul acesta, să încep să fac ordine în ţară şi să pun toată lumea la lucru“, erau cuvintele prea des auzite din gura sa de către cei din imediata apropiere. De aceea, nici o mirare cînd, de a doua zi de la atingerea vechilor frontiere de la est, generalul dădu ordin de demobilizare şi înapoiere în ţară a primului eşalon de forţe alcătuit din două divizii de infanterie. Ba, mai mult, personal se deplasase în după-amiaza acelei zile la posturile de comandă ale celor două mari unităţi spre a controla cum urmau să se execute deplasările spre interior.

Acest act militar, consemnat în scripturile vremii, atesta nedezminţit concepţia conducerii de stat şi militare a României că războiul său luase sfîrşit. Dar nu şi în concepţia lui Hitler !

În timp ce am asistat fugar la desfăşurarea filmului înaintării trupelor române ce eliberau cele două provincii, pe restul frontului german, operaţiunile se desfăşuraseră vertiginos în cursul celor două luni, iunie şi iulie. În timp ce armata română ducea lupte zi de zi, rezistînd cu dîr-

zenie, trupele germane călcau în înaintare zeci de kilometri zilnic. Germanii încercuiesc și capturează, la Bialystok, importante trupe, iar la Minsk, unde ajung la 28 iunie, după șase zile de la începutul ofensivei, cînd românii duceau încă grele lupte pe lîngă frontieră, capturează 11 divizii. Cîteva zile mai tîrziu germanii ajung la Berezina, fără ca sovieticii să poată reorganiza o rezistență închegată. În sectorul de sud al frontului, de asemenea s-au produs înaintări spectaculoase, ocupîndu-se Jitomir, la 9 iulie, și punînd în pericol Kievul, amenințînd să încercuiască grosul forțelor sovietice ucrainiene, care apăruseră pe flancul drept al grupului de centru german.

La 16 iulie, unitățile de avangardă ale Grupului centru von Book au ajuns la periferiile Smolenskului, unde au întîmpinat o rezistență neobișnuit de puternică. Smolenskul este cucerit după grele lupte, dar la jumătatea lunii august, cînd trupele românești atinseseră Nistrul, trupele germane sînt oprite la 30 km de Smolensk de o rezistență puternică sovietică. Trupele germane reușiseră deci ca, în interval de două luni, să înainteze peste 700 km în teritoriul inamic, dînd lupte și înregistrînd succese remarcabile, în timp ce trupele române, din motivele pe care le-am arătat, au pătruns numai o sută de kilometri.

Dar succesele obținute în acest, scurt interval de timp dețineau în ele, chiar de atunci germenii înfrîngerii. Cei doi factori neluați în considerație la întocmirea planului ofensivei în est și anume, clima și efectivele, începuseră să se manifeste chiar din primele zile.

Mai întîi clima și solul. Ca la un semn, dintr-o regie neînțeleasă, din minutul în care au început bombardamentele pe front toartele cerului s-au deschis ca o vană, dezlănțuind averse care, ca la o baghetă magică, transformau șosele, drumuri, șleauri nepietruite într-o mare de noroi alunecos, prin care mașini, camioane erau literalmente imobilizate, trebuind să aștepte apariția soarelui și întărirea noroiului, care, e drept, se făcea repede, spre a relua mișcarea. Erau piedici serioase în calea vitezei transporturilor de materiale și chiar de trupe.

După aceea, efectivele. Dacă surprinderea și viteza motoarelor au dat victorii rapide și relativ ușoare armatei germane în prima lună a ofensivei, realizînd imensele încercuiri de la Bialystok și Minsk, în același timp aceste trupe s-au trezit dintr-o dată cu două ghiulele imense legate de picioare. Diviziile încercuite la Bialystok și cele 11 divizii de la Minsk nu vroiau să se predea. Ele rezistau în încercuire. De înțeles că nici o armată nu mai putea să se avînte nebunește într-un teritoriu advers știind că în spatele său rămîne un inamic puternic, capabil de acțiune. Acesta trebuia neutralizat și în acest scop trebuiau forțe, care nu puteau fi luate însă decît în detrimentul ofensivei. Și aici apare interesantul și unicul fenomen din istoria războaielor și anume, o nouă însușire ce se cere unei forțe militare invadatoare, pe lîngă toate cerințele moderne : să aibă mare putere de f a g o c i t o z ă, ceea ce trupele germane s-a dovedit că nu aveau. Ele nu au putut să dizolve, să topească, să digere o pradă atît de imensă într-un timp scurt spre a nu-și anihila avantajul inițial al surprinderii și, întocmai șarpelui boa, s-au așezat în jurul prăzii digerînd-o cu încetul, timp suficient pentru ca von Book să găsească o rezistență închegată la est de Smolensk.

În plus se mai adaugă faptul că acele încercuiri de efective de 600.000 de oameni, față de a căror pierdere comandamentul sovietic pare că nu se sinchisește, dau timp ca într-adevăr să apară în joc factorul efective și, pe deasupra, cel moral, atît de subestimat de conducerea germană ! Calitățile artileriei și apariția Katiușei își spun cuvîntul.

Dar pentru ca tabloul să capete cît mai precise contururi, mai trebuie ca pe lîngă acești factori negativi, care aparțineau inamicului, să intervină și cei proprii, pentru că la împlinirea unui dezastru nu-i de-ajuns să contribuie numai cauze externe : mai trebuie să intervină și factori proprii și, în cazul de față, acest factor propriu a fost înalta conducere militară germană, în persoana lui Hitler, care a ordonat modificarea planului „Barbarosa", prin renunțarea la obiectivul principal, Moscova, și a desemnat ca principal obiectiv Leningradul. În al doilea rînd, Hitler

a hotărît îndreptarea loviturii principale către sud, spre Ucraina, declarînd că materiile prime și agricultura Ucrainei sînt principale pentru Germania și Crimeea, portavionul sovietic pentru atacarea regiunii petroliere românești, trebuia neutralizată. Această greșeală „fatală" a lui Hitler, după cum e socotită de criticii postbelici, trimitea două armate și un grup de tancuri în sud, renunțînd la ocuparea Moscovei. Își adusese oare aminte de Carol al XII-lea, care tot la Smolensk se hotărîse să atace pe Petru cel Mare prin sud, pe la Poltava, fiind atras de Mazepa ?

Care era de fapt motivul determinant al unei măsuri așa de importante luate de Hitler la începutul lui august, în timpul cînd trupele române atinseseră Nistrul ? Trupele sovietice de sub comanda mareșalului Budionîi și Nikita Hrusciov, comisar politic, s-au concentrat în jurul Kievului atacînd trupele germane de centru și repurtînd unele succese. Aceasta s-a petrecut la începutul lui iulie 1941. Deja această prezență a neliniștit pe Hitler. Față de înaintarea centrului german la Smolensk, lui Hitler i-a apărut foarte amenințător acest grup de forțe. La aceasta s-au mai adăugat și argumente teritoriale, respectiv cucerirea acelor zone bogate în cereale, minereuri, Crimeea... care determină alegerea noului obiectiv ; Ucraina. Pentru a ne da seama de gravitatea și importanța noii hotărîri a lui Hitler și pentru a putea înțelege raportul just în care se afla România cu trupele ei, la acea dată, este necesar să împrumutăm și date istorice menite să ne dezvăluie într-adevăr grandioasa și utopica concepție a planului lui Hitler. Socotind că după înfrîngerea rușilor, pentru ocupartea teritoriului nu-i vor trebui decît circa 50 de divizii, restul de trupe îl avea rezervat pentru intervenția în Orientul Mijlociu. Nu trebuie uitată alianța cu Japonia și faptul că armata japoneză, victorioasă în Pacific, se apropia de granițele Indiei, amenințînd forțele engleze de acolo. Coroborînd acțiunile amiralului Canaris — care prin agenții săi, stabilise un teren propice de pătrundere în micul Orient — și planurile de dezvoltare ale manevrei de pe coastele Africii, spre Egipt, a forțelor coloniale ale mareșalului Romel, și cu ofensiva îndreptată prin Ucraina

spre Caucaz, ele elucidau un plan vast de lovire a Angliei în India, de acord cu forțele japoneze. Iată un plan grandios care ne face să ne reamintim de acela al lui Napoleon, înjghebat la Tilsit, cînd primea în audiență pe ambasadorul șahului Persiei !

În această conjunctură, prezența celor 20 de divizii române, a unui corp de cavalerie independent și a unui corp de vînători de munte, elita armatei noastre, exact pe direcția dezvoltării noului front al ofensivei nu-l putea lăsa indiferent pe Hitler, cu atît mai mult cu cît aceste forțe se aflau cu arma la picior pe obiectivul lor final. Războiul își dezvăluia adîncimile sale și orice efectiv de trupe era extrem de util.

În consecință, Ucraina devine teatrul principal de luptă pentru toamna anului 1941, iar trupele române sînt solicitate a merge mai departe, treptat, treptat, menajîndu-le moralul și dîndu-le timp să se obișnuiască cu ideea.

Mai înainte de angajarea bătăliei pentru Kiev, în momentul în care generalul terminase de inspectat cele două divizii ce primiseră ordinul de demobilizare, este chemat urgent prin telefon de către Ică Antonescu, care-i ceru, din partea lui Killinger să se deplaseze cu trenul la Focșani, unde va fi așteptat. O comunicare urgentă din partea lui Hitler trebuia să-i parvină personal.

De înțeles că această chemare intempestivă a fost de natură să stîrnească diferite comentarii în rîndurile ofițerilor de la comandament. Fiecare am tras concluzia că nimic bun nu putea să-l aștepte pe general de la această întrevedere. Eu am spus cunoștințelor : „*Asta este telegrama marelui duce Nicolae, de la Plevna, către domnitorul Carol I : «Treci Dunărea pe unde vrei, în ce condițiuni vrei, și vino cît mai repede în ajutor»*“. Speranța terminării războiului se spulberase. Era prea frumos ca să se adeverească !.

Generalul, impenetrabil, ca totdeauna în asemenea momente de grea cumpănă, își văzuse visul spulberat. Se închise în vagonul său și nu apăru decît la Focșani cînd, în ușa vagonului, îl primi pe von Killinger care, rigid cum era, etală pe față un surîs de circumstanță. Au stat

în vagon mai bine de un ceas. La convorbire a asistat și Mihai Antonescu.

După scurgerea acelui timp, suita i-a văzut reapărînd în ușa vagonului, din care au coborît pe rînd, după ce au salutat la despărțire, pe general. Acesta, păstrînd atitudinea lui amabilă de amfitrion, care-i era caracteristică, a rămas în ușă pînă ce trenul s-a pus în mișcare, după care s-a închis din nou în vagon nemaiapărînd pînă la Tighina.

Puțin timp după sosire, misterul era dezlegat. Războiul nu se terminase pentru România. Pe considerațiile desfășurării operațiunilor la aripa de sud a frontului, Hitler ruga pe generalul Antonescu să participe cu toate forțele disponibile la cucerirea Transnistriei pînă la Bug și Mare, prin ocuparea Odessei. Alături de armata română nu putea rămîne decît o divizie germană, restul forțelor fiind necesare marii bătălii, în perspectivă, din jurul Kievului. De înțeles că generalul, oricît de contrariat fusese, prea conștient de toate dificultățile politice ce se vor ivi, de nepopularitatea unei astfel de acțiuni peste frontieră, de eforturile la care va fi supusă armata, etc. etc., nu a putut refuza. Era cu neputință un refuz pentru orice om de stat și militar, în acele circumstanțe. Era fatalitatea care începea să-și joace rolul. Era cercul vicios în care se angrenase.

I se oferise Transnistria drept plată pentru efortul ce i se cerea în afara condițiilor inițiale. Refuză categoric spunînd că el nu are revendicări peste Nistru și numai în vest, asupra Nordului Transilvaniei, și că merge mai departe la Bug spre a-și justifica și întări dreptul la întregul Ardeal. Singurul lucru ce obținuse era ca acțiunea armatei să se limiteze la Bug.

Răsunetul ce l-a avut în țară această continuare a războiului a fost foarte defavorabil. Toate partidele istorice, în cap cu partidul comunist, l-au atacat. Dintr-o dată generalul începuse să devină nepopular. Chiar în rîndurile generalilor s-au auzit dezaprobări. Curios faptul că încă acum, după trecerea a patruzeci de ani, se mai menține acuzația *„De ce a mers peste Nistru ? De ce nu a făcut ca Finlanda ?“* Răspunsul l-a dat chiar generalul Antonescu de atunci și anume, pentru simplul motiv că nu era cu putință un refuz. Nu se putea admite ca o

armată de 20 de divizii victorioase să plece acasă în momentul cînd aliatul ei ducea o bătălie importantă pentru distrugerea inamicului comun. Nu se putea ca 20 divizii să stea cu arma la picior cînd germanii deja simțeau lipsa efectivelor. Nu se puteau asigura provinciile recucerite prin lupte grele decît dacă armata inamicului era distrusă; în caz contrar, această armată ar fi venit din nou să le reocupe, dacă armata germană ar fi fost bătută. Și spunînd „nu se putea" spunem că nu se putea admite din partea lui Hitler, ca generalul Antonescu să comită un așa grav act de defecțiune care ar fi fost similar cu o desprindere din alianță, și care nu putea rămîne fără consecințe atît pentru general, cît mai cu seamă pentru țară. În timp ce armata ungară mergea cuminte alături de germani pentru același Ardeal, în timp ce Bulgaria stătea cu arma la picior în spatele României, în timp ce Horia Sima aștepta la Berlin cea mai mică greșeală în conducere din partea generalului, acestuia nu-i era permis să o comită.

S-a dat ordinul de înaintare. A fost trecut Nistrul. Cavaleria Corpului de Cavalerie general Racoviță atinge Bugul fără a fi întîmpinat rezistențe serioase. Grosul trupelor se îndreaptă către sud pentru a captura portul Odessa. Orașul, întărit, rezistă dîrz. Lupte grele de asediu se desfășoară pe perioada jumătății lui august, pînă la 16 octombrie, cînd capitulează. Generalul conduce personal asediul pînă la iminenta lui cădere, cînd se înapoiază în Capitală. Lipsise trei luni încheiate.

În timpul cînd atacul asupra Odessei era în plină desfășurare se consumase bătălia Kievului, unde germanii obținuseră o mare victorie. La 16 septembrie trupele germane au închis cercul în jurul Kievului și 4 armate sovietice au fost capturate. Prin această victorie, germanii au rupt frontul ucrainean și, prin breșa creată, de 300 kilometri, s-au avîntat la ocuparea întregii provincii. În această acțiune de mare anvergură, Corpul de cavalerie român de pe Bug, împreună cu Corpul vînătorilor de munte, neangajate la Odessa, și care aveau misiunea de a acoperi spatele trupelor ce atacau orașul, deveniseră disponibile prin înaintarea trupelor germane spre Nipru. Prilej pentru cererea unui al doilea eșalon de forțe român.

Era vorba de misiuni de urmărire specifice cavaleriei, era vorba de ocuparea Crimeei.

Generalul cedează şi la această cerere socotind o participare simbolică a acestor două mari unităţi române la desfăşurarea manevrei pe care putea să o creadă hotărîtoare sau apropiată de victoria finală. Nu se putea împotrivi cererii de participare la un succes, ca acela de la Kiev, care era menit să aducă înfrîngerea inamicului împotriva căruia luptam, dar care se dovedi în curînd că fusese greşeala fatală a războiului, comisă de Hitler. Oricum, înaintarea germană era spectaculoasă. La această înaintare luau parte cele două corpuri române. Niprul este trecut, bazinul Donețului este trecut, von Paulus ocupă Harcovul. Rundsted trece rîul Mius şi intră în Taganrog, la Marea de Azov. Corpul de cavalerie ia parte la bătălia de la Melitopol, împreună cu unităţile blindate ale lui von Kleist, impunînd o grea înfrîngere inamicului. Rostovul, poarta Caucazului, era cucerit la 19 noiembrie.

În acest timp, Armata a XI-a a lui Manstein, împreună cu Corpul alpin al lui Avramescu şi detaşamentul de cavalerie Korné, ocupă Crimeea şi blochează Sevastopolul.

Odată Odessa căzută, pentru a doua oară, generalul consideră războiul României terminat. După cum s-a arătat, el se înapoiase în Capitală, reluîndu-şi activitatea de conducător al statului, pe care o exercitase prin intermediar pe tot timpul campaniei. Spre a marca public această atitudine, el demobilizează majoritatea forţelor, lăsînd pentru paza Transnistriei şapte divizii de infanterie şi trei brigăzi de cavalerie independente. Organizează la Bucureşti o paradă militară cu trecerea trupelor, înapoiate în garnizoana de pace, pe sub Arcul de Triumf, paradă care se desfăşoară în faţa regelui şi a reprezentantului special al lui Hitler, feldmareşalul Keitel.

El declara : „...Cu vrerea Domnului, prin sîngele eroilor noştri şi a bravilor soldaţi germani, am izgonit de pe pămîntul strămoşesc pe duşmanii Neamului, redîndu-vă

libertatea și credința, onoarea și drepturile... Ne întoarcem biruitori în glia moldovenească a lui Ștefan cel Mare, reașezînd de-a pururi temeliile Neamului românesc..."

Era evident pentru oricine că această demonstrație militară sublinia public o atitudine categorică, fără putință de răstălmăciri, față de conducerea generală a războiului din est : o atitudine de degajare din conflict, de recunoaștere și subliniere a atingerilor scopurilor pentru care România intrase în război, o atitudine de pace. Prezența trupelor române în masă, nu-și mai găsea o justificare națională. Ca semn de participare materială și ideologică la dezvoltarea războiului Germaniei către est, rămînea prezența simbolică a celor două corpuri, cel de cavalerie și cel al vînătorilor de munte, precum și detașamentul Korné.

Cucerirea Odessei, victorie incontestabilă a armatei române, satisfăcea atît orgoliul armatei, cît și pe cel național. Eliberarea celor două provincii, plus administrarea Transnistriei, care fusese lăsată în seama României, marcau cu prisosință un sfîrșit victorios al războiului. Opinia publică era satisfăcută. Încercările de protest ale partidelor politice făcute la trecerea armatei peste Nistru, încetaseră și prestigiul Conducătorului se menține la înălțimea morală a celui cîștigat la reprimarea rebeliunii. Țara și regele, drept mulțumire pentru aceste rezultate strălucite obținute într-un termen atît de scurt, îi acordă răsplata înălțării la gradul de mareșal, potrivit regulamentului înaintărilor în armată, unde era specificat că un general de armată care a condus victorios una sau mai multe armate în război poate fi înălțat la gradul de mareșal. Acest articol de regulament fusese pus în aplicare prima dată la înălțarea în grad a mareșalilor Averescu și Prezan, amîndoi comandanți de armate victorioase în războiul din 1916—1918.

Mareșalul putea fi mulțumit.

Bilanțul, la sfîrșitul primului an de guvernare, putea fi socotit ca foarte bun. Luase conducerea țării în condiții catastrofale : granițele prăbușite de jur împrejur ; provinciile de la est și nord, pierdute în întregime fără luptă ; la vest, Ardealul pierdut pe jumătate, tot fără

luptă ; în interior, început de anarhie, probleme cu refugiații, economia zdruncinată, finanțele dezorganizate, populația demoralizată și împanicată, coroana compromisă, armata umilită prin cedări de teritorii fără luptă, nedotată modern, neinstruită ; în exterior vechile alianțe părăsite, iar cele noi abia începeau să funcționeze. Rezolvarea tuturor acestor probleme revenea drept mandat noului șef de guvern. Nici un om politic din istoria țării nu fusese pus în fața unor probleme atît de grele și complexe, unele din ele, cele mai importante, de nerezolvat : problema teritorială. Nimic nu mai rămăsese din România Mare !

Toate aceste probleme puteau fi reduse, în exterior ; reîntregirea la est și nord în prima etapă, chiar cu armele ; în a doua etapă, la vest, la masa verde sau cu armele. În interior : redarea prestigiului coroanei, armatei și readucerea în ordine a țării.

Pentru reîntregirea de la est și nord, aliatul german se oferise ca sprijinitor. Pentru vest, trebuia să lupte împotriva acelui aliat cu diplomație sau cu armele. Iată un program de guvernămînt cu caracter de dilemă ; alături de aliat, să te reîntregești în est și nord ; alături sau împotrivă, să te întregești în vest. De unde rezulta că din aliatul de azi el putea deveni dușmanul de mîine și viceversa. Și aceasta din cauză că Germania înțelesese să așeze ca parafă în josul tratatului de alianță cu noi Dictatul de la Viena, prin care gîtuise România, silind-o să-i cadă în brațe, după ce mai întîi admisese ca U.R.S.S. să ne forțeze a ceda Basarabia și Bucovina de nord, ba mai mult, să ne sfătuiască insistent de a ceda spre a nu crea condiții grele pentru securitatea în sud-estul Europei.

Mareșalul moștenise de la Carol al II-lea o nouă alianță care purta în ea de la început virtual germenii adversității. Era cu neputință să nu se priceapă că o alianță sinceră nu putea fi între România și Germania, cînd în conștiința fiecărui român rămăsese ca un stigmat rușinea și nedreptatea în care o împinsese. Din această situație, din acest joc diplomatic, mareșalului îi revenise sarcina de a găsi soluția cea mai bună spre a realiza obiectivele naționale, reintegrînd țara în vechile fruntarii.

Era ca şi cum ar fi trebuit să rezolve problema cvadraturii cercului !

Primind din mîinile lui Carol al II-lea, la 4 septembrie 1940, puterea — după cum declarase la proces — „smerit, ca pe o *împărtăşanie*", a trecut la lucru curajos, hotărît, luînd cinstea şi adevărul, ca pe cele mai eficace arme spre a cîştiga încrederea aliatului şi, începînd cu coroana, a pus ordine în ţară, a sugrumat anarhia, a redresat economia şi finanţele, a ridicat moralul, a deschis un război, hotărît să-l cîştige, aflîndu-se după un an cu un bilanţ strălucit în spatele său.

Aceste succese, intern şi extern, nu au determinat cu nimic schimbarea aspectului guvernării ce se deschidea înainte. Ea rămînea tot sub caracterul rezolvării „cvadraturii cercului". Aflîndu-se în acele momente pe o culme a guvernării, sigur că forţele şi încrederea în puterile sale au sporit, fără însă ca premisele politice să se fi schimbat sau să se fi îmbunătăţit. Guvernarea lui a rămas a se zbate în aceleaşi dileme care, de aici înainte se vor agrava din ce în ce, pentru ca, la încheierea celui de al patrulea an al guvernării, să poată fi denumită „cvadratura unei guvernări".

Aceasta fiind situaţia din ţară în acel noiembrie 1941, obişnuiţi de acum încolo să ne situăm în ansamblul sforţărilor pentru înfrîngerea unui inamic puternic, de care înfrîngere depindea consacrarea victoriilor româneşti, întrebarea care se pune este : care era situaţia pe frontul german de răsărit şi ce temei real avea iluzia unui sfîrşit de război pentru România pe care şi-o crease voit conducerea, şi-o crease poporul ?

Frontul german de centru, oprit la est de Smolensk de rezistenţa consolidată a trupelor sovietice şi slăbit prin dirijarea a două armate spre Kiev, după lichidarea grupului de armate sovietice din acel intrînd, şi-a reluat ofensiva către Moscova la 30 septembrie, cînd armata română lupta încă pentru cucerirea Odessei. Istoricii militari sovietici dau data de 30 septembrie, ca începutul bătăliei pentru Moscova, bătălie desfăşurată în trei mari etape. Prima : de la 30 septembrie la finele lui octombrie ; a doua etapă de la 17 noiembrie la 5 decembrie

și ultima : de la 6 decembrie, data începerii contraofensivei sovietice, și continuată pînă în primăvară cu rezultatul respingerii și opririi ofensivei germane.

Privind cu atenție aceste date se poate desprinde cu ușurință că plasarea defilării trupelor române, la ocuparea Odessei, din București și din țară, ca și declarațiile mareșalului că armata și-a atins obiectivele erau făcute tocmai în acel noiembrie în care germanii dădeau asaltul pentru ocuparea Moscovei, care însemna darea loviturii decisive inamicului. Desfășurarea ofensivei germane din octombrie pusese comandamentul sovietic în foarte grea situație. Ziare sovietice dau alarma arătînd că este în pericol însăși existența statului sovietic. Instituții importante se pregăteau de evacuare și populația civilă era mobilizată. Mulți părăseau orașul. Germanii ocupă Kaluga, Kalinin, rupînd frontul pe o mare întindere, înaintînd amenințător spre capitală. Din Moscova au fost evacuați 2.000.000 de oameni. În acest octombrie germanii au ajuns la 80 km de Moscova, iar la 16 octombrie — ziua cuceririi Odessei de către trupele române — trupele germane deveniseră foarte amenințătoare pentru capitala moscovită.

Sfîrșitul lunii octombrie aduce, pe frontul de est, în actualitate, factorul climateric : încep ploi cu ghețuri ușoare ; noroaiele duc la imobilizarea tancurilor, mașinilor, camioanelor. Aprovizionarea suferă, ofensiva scade în intensitate ! Iată cum elementele care au fost neglijate în planul ofensivei germane spre est încep să apară și să-și spună cuvîntul, ca pe vremea lui Carol al XII-lea și Napoleon !

Prima ofensivă eșuase. Germanii au lansat atunci o nouă teorie, care a fost expusă mareșalului Antonescu chiar de către feldmareșalul von Kleist : *„Așteptăm să înceapă gerul, i-a spus acesta cu toată convingerea, care se va dovedi de data aceasta marele nostru aliat, deoarece toate bălțile și mocirlele, care au blocat tancurile și mașinile noastre, vor îngheța și se vor transforma în oglinzi, adevărate mese de biliard pe care tancurile noastre se vor rostogoli vijelios către victoria care nu mai poate întîrzia“*.

În așteptarea acelei transformări miraculoase a naturii, luna octombrie îngăduie încă cele mai optimiste speranțe pentru victoria rapidă germană.

Mareșalul, prins acum în preocupările pentru rezolvarea problemelor interne și externe, își avea în orice minut privirea ațintită pe hărțile pe care eu i-le țineam la curent zilnic. Acolo se puteau urmări sinuozitățile liniei negre — frontul german — cum pătrundea, înaintînd spre Moscova, spre Rostov, spre Stalingrad, în Crimeea. Optimismul încă nu-l părăsise, ținînd seama că era un cunoscător în amănunt al planurilor și posibilităților germane, datorită accesului pe care Hitler i-l acordase — semn de unică și mare încredere la toate secretele militare ale planului „Barbarossa."

Jumătatea lui noiembrie 1941 nu mai îndreptățea însă un optimism atît de pronunțat, deoarece reluarea ofensivei germane la venirea înghețului nu dovedise că acest factor devenise în epoca motorului aliatul invadatorului. Dacă noroaiele dispăruseră și motoarele putea să-și spună cuvîntul, temperatura de minus 40 de grade le imobiliza, înghețîndu-le lubrifianții.

În afară de aceasta, efectivele siberiene începuseră să-și facă apariția și situația atacatorilor devine din ce în ce mai critică. Trupele suferă de frig, de foame, de lipsa de muniții și carburanți. Soldații germani sînt în bluze. Se știe că Hitler s-a opus ca echipamentul gros să întovărășească trupele spre a le incita să sfîrșească războiul pînă la venirea iernii...

EȘUAREA ATACULUI ASUPRA MOSCOVEI

Atmosfera de pace, care încercase să se statueze la noi în țară după Odessa, începuse să se înceţoşeze în primele zile ale lunii decembrie. Acel debut de iarnă moscovită aduce două elemente esenţiale în joc. Primul, începerea contraofensivei lui Jukov pe frontul de la Moscova ; al doilea, intrarea Americii în război, consecinţă a atacului japonez de la Pearl-Harbour din 7 decembrie 1941. Suficiente elemente pentru sceptici ca să considere terminat războiul cu germanii, considerîndu-i de pe atunci învinşi. America intrînd în război alături de aliaţi, declară automat război, şi României, după ce mai înainte Anglia îi declarase război determinînd pe mareşal să dea o declaraţie — rămasă cea mai dureroasă pagină de exprimare a nedreptăţii ce i se face României de către Anglia — care o aruncă în tabăra cotropitorilor, nerecunoscîndu-i dreptul de a lupta pentru a-şi recîştiga singură propriul teritoriu.

Dacă s-ar privi harta cu situaţia forţelor celor doi beligeranţi la acea dată, ianuarie 1942, chiar şi un necunoscător în regulile războiului şi-ar putea da seama că prin acea pătrundere a forţelor sovietice de la Izium singurele trupe din dispozitivul aliat asupra cărora cîmpul de bătălie exercita atracţia inexorabilă a unui magnet erau forţele române — cele 4 divizii şi cavaleria — aflată în Transnistria pentru paza teritoriului ce revenea administraţiei române.

Mai este nevoie să spunem că această necesitate imperioasă a războiului reclama acele forţe ? Că această necesitate îndemna şi justifica cea de a treia cerere a lui

Hitler de forțe românești în afara frontierelor ? Că dacă aceste trupe nu ar fi intervenit în bătălie și ar fi rămas pe loc, nu ar fi trebuit ca, într-un al doilea efort inamic, să primească lupta chiar pe pozițiile pe care se aflau, la Bug, periclitînd astfel rezultatul victorios al verii 1941 ?

De la necesitatea militară la intervenția politică nu mai rămăsese decît un pas și de la starea de pace efemeră în care se complăcuse poporul român trei luni, la război de durată nu mai rămăsese decît un „Da" pe care mareșalul l-a rostit cu cea mai mare strîngere de inimă, împotriva lui, împotriva țării, dar spre cinstea ei, nu și împotriva armatei, care, stoică, și-a înțeles tragedia și și-a urmat soarta, demnă și bravă, ca de-a lungul întregii sale istorii.

Într-adevăr acea cerere s-a produs. Mareșalul, din aceleași considerente care au fost expuse mai înainte, nu a putut să se opună. El a văzut și a înțeles clar că, atîta vreme cît armata germană înaintează în teritoriul inamic, armata română rămîne legată strîns de ea. Mai mult, atîta vreme cît armata germană se va afla pe pămînt străin, în afara teritoriului țării, armata română va trebui să fie cu ea. Nici o altă posibilitate nu se oferea. Conjunctura politică generală la acea dată, situația în ansamblu a frontului, dificultățile prin care trecea armata germană în est erau imperative atît de puternice că o sustragere implica sancțiuni, implica consecințe dintre cele mai grave : desființarea armatei, ocuparea teritoriului, protectorat. Cu Hitler nu se poate glumi și mareșalul nici el nu știa de glumă. Făcea război, cunoștea legile războiului, legile internaționale și se încadra.

Cît de simplu ar fi fost să refuze, adică să spună : „Eu mi-am atîns obiectivul, nu mă mai privește. Stau și privesc cum sînteți bătuți, dar nu intervin, deși îmi stă în putere". Asta deja însemna o pactizare tacită cu inamicul. Pentru o minte rațională, un om de răspundere, la curent cu situația, această atitudine nu era posibilă. Numai cineva fără răspundere, cum erau șefii partidelor istorice, au pretins-o de la mareșal. „Să refuze, spuneau ei, ce căutăm noi în Crimeea ?" Irresponsabilă pretenție !

Înainte ca cererea germană de trupe românești la est de Bug să fi fost formulată pentru a treia oară, mareșalul

mai înțelesese că era obligat să ducă de aci înainte un război care să-l apropie indirect de al doilea obiectiv al țelului, al mandatului politic pe care și-l fixase : reîntregirea Ardealului. Dacă pînă la Nistru și Ceremuș, chiar pînă la Bug, armata română de sub conducerea sa dusese un război direct asupra adversarului spre a-și recuceri pămînturile, de la Bug către est urma să ducă un război indirect. Cu alte cuvinte, cu cît aportul trupelor române creștea, cu atît dreptul la revendicare asupra Ardealului creștea.

De aici a pornit acel aforism, care a dat atîta apă la moară adversarilor săi politici, care, de la adăpost, nu conteneau să-l atace : „Merg în est, pentru a recîștiga drepturile noastre în vest".

Pentru politicienii lipsiți de orice simț al răspunderii, de respect și de recunoștință pentru omul care le luase toate păcatele asupra sa, îi scăpase cu viață din mîinile legionarilor și-i ținea la adăpost de furiile lui Hitler, care le acorda întreaga libertate de acțiune, chiar și împotriva sa, care se mărturisiseră de atîtea ori, în mod public, ca incapabili și care aveau o atitudine defetistă, nebazată pe realitățile momentului, ci numai pe deziderate și subiectivisme, acea declarație s-a transformat în cel mai redutabil act de acuzație împotriva mareșalului. Neînțelegînd sau făcîndu-se că nu înțeleg, ei s-au comportat întocmai generalului Revoluției, Carteaux, un fost zugrav, care, la afirmația lui Napoleon că pe înălțimea Eguillette se află Toulon-ul, cu înțelesul că acolo trebuie așezată artileria pentru a bate portul și a scoate pe englezi din radă, acesta îi spune adjutantului său : „Dar căpitanul acesta nu știe nici unde este Toulon-ul !" Sau ca și consulul Fabius, care îi imputa lui Scipio Africanul că, în loc să-și îndrepte trupele împotriva lui Hanibal, aflat în Italia, el se ducea în Africa, sperînd că va fi urmat de acela.

Cea de a treia cerere de forțe române adresată de germani conducătorului român, țin minte că a produs o atmosferă de stupoare în întreg Cabinetul militar al mareșalului ! Pe mine personal, m-a afectat foarte mult.

Îmi reamintesc cum, în mînă cu adresa Marelui Stat Major către mareșal — prin care acesta își arăta deza-

cordul față de noua cerere germană de forțe românești în est pe care mareșalul pusese o rezoluție atît de drastică încît ieșea cu totul din uzajul folosit pînă acum — am pătruns în cabinetul colonelului Davidescu. Prin acea rezoluție scurtă și de o expresivitate atît de plastică, se vedea limpede explozia de indignare și de exasperare în fața unui act căruia, contrar voinței tale, trebuie să te supui.

Mareșalul scrisese doar atît :

„*Vom merge și la dracu, numai să cîștigăm războiul !*".

I-am arătat rezoluția. El a citit-o și s-a uitat la mine. A văzut consternarea de pe fața mea. Nu era mai puțin contrariat.

— Ce vrei să facă domnul mareșal, încolțit cum este din toate părțile ? Cunoști foarte bine situația frontului. Dacă noi nu trimitem trupele din Transnistria să întărească armata germană de la Izium, rușii vor sparge frontul ajungînd la Bug. Acolo, noi singuri nu le putem face față...

— Bine, dar țara ? Ce vor zice politicienii, care capătă acum din nou apă la moară să atace pe domnul mareșal, cînd vor afla de această rezoluție ?

— Nu o vei transmite în această formă. Poți să-ți închipui în ce moment de exasperare s-a aflat cînd a scris aceste cuvinte. Noi trebuie să-l acoperim.

Și l-am acoperit. Însă ea tot a transpirat și atacurile împotriva mareșalului s-au întețit.

Primul atac l-a dat șeful Marelui Stat Major, generalul Iacobici. Fost comandant al frontului de la Odessa, devenit apoi șef al Marelui Stat Major, s-a simțit obligat să se desolidarizeze de mareșal în acest moment și a trimis o scrisoare în acest sens.

Putem să ne închipuim în ce stare l-a găsit pe mareșal acea scrisoare ! Culmea a fost că generalul Iacobici a avut proasta inspirație să folosească ca argumente date istorice. El scria :

„*Este cunoscut în istorie că soldatul român s-a bătut bine între frontierele sale și niciodată în afara lor...*"

Atîta i-a trebuit mareșalului. El i-a răspuns printr-o filipică usturătoare, care poate rămîne document pildui-

tor pentru felul în care se apără onoarea trecutului de vitejie românesc. În scrisoare spune, printre altele :

„Se face afirmația că soldatul român nu se bate bine decît în lăuntrul frontierelor țării. Numai un străin de neam poate face o asemenea afirmație. (Aluzie gravă la proveniența acelui general, fost în armata austro-ungară). *Dar la Marienburg cine s-a bătut ? Dar în Polonia cine s-a bătut ? Dar la Nicopole, Adrianopol, Tisa, Budapesta, cine s-a bătut ?...“*

În climatul acesta de hărțuială și de neînțelegere a dramei în care era angajată armata română, cele „ patru divizii“ din Transnistria pornesc, la finele lunii ianuarie, către Doneț. Pe o iarnă foarte aspră, cu zăpezi de peste un metru, cu drumuri întroienite, cu înghețuri siberiene, ele execută marșuri istovitoare și ajung la timp spre a fi introduse pe rînd în front și a ajuta astfel la îndiguirea trupelor sovietice în spărtura făcută la Izium.

Luptele în această zonă au durat pînă în aprilie, cînd punga a fost lichidată complet prin distrugerea forțelor sovietice închise în acel spațiu și care nu au vrut să se predea.

Am vizitat această pungă, după lichidarea ei — un cîmp imens cît cuprinzi cu ochii în care au fost închise toate trupele sovietice care făcuseră spărtura — însoțind pe mareșal în prima sa vizită peste Nipru, în luna aprilie. Vizitasem mai întîi frontul din Crimeea, unde se pregătea asediul pentru cucerirea Sevastopolului de către Armata a XI-a germană, întărită de Corpul vînătorilor de Munte român și Detașamentul colonel Korné, de sub comanda generalului von Manstein.

Ceea ce vă voi spune, este ceva pe care pînă acum nu l-am văzut menționat în nici o memoralistică sau istorică simplă. Și am urmărit cu vie curiozitate să văd menționat acest fapt pentru verificare proprie și explicații suplimentare. Dar un mutism absolut este păstrat asupra acelui episod unic de luptă al armatei germane.

Este vorba de folosirea, pentru prima dată, a „proiectilelor cu aer lichid“. Așa au fost ele denumite în explicațiile ce ni s-au dat la fața locului, atunci cînd mareșalul

și suita sa au fost duși să viziteze acea pungă imediat după folosirea acelui proiectil.

Ce am văzut atunci a fost ceva de coșmar. Un teren descoperit și întins pe kilometri păstrați, presărat cu soldați și cai morți fără să aibe nici un semn de sîngerare sau de urmă de rană. Toate acele cadavre, care umpleau cîmpul, încremeniseră pe locul unde se aflau în atitudinile în care au fost surprinși în acel moment. Soldații, culcați ca și cum ar fi dormit, iar caii, trîntiți la pămînt cu hamurile pe ei, erau prinși la atelajele pieselor de artilerie... Am străbătut cu mașinile acel cimitir al oamenilor neîngropați avînd un sentiment de curiozitate nesatisfăcută dar și cu stupoare. Ni se dezvăluise una dintre armele secrete germane : „aerul lichid în proiectile", care, degajat, consumă imediat oxigenul din atmosfera unde a explodat proiectilul, producînd o moarte instantanee, fără dureri, prin asfixiere. Așa muriseră toți !

Ce-i determinase pe nemți să recurgă la această armă acum ? Știind din experiența anului trecut, făcută cu încercuirile de la Minsk și Bialystok, precum că încercuiții nu se predau și că trebuie să-i distrugi ca să-i poți lichida, motiv pentru care s-a întîrziat în înaintarea ofensivei spre Moldova, nemții nu au mai vrut să aibă aceleași dificultăți și cu punga de la Izium. Astfel s-au hotărît să folosească, pentru prima dată, această armă. Cînd am întrebat de ce nu s-a recurs la ea mai de mult, un ofițer german, dintre cei care ne întovărășeau, mi-a explicat că pentru utilizarea acestei arme trebuie condiții speciale de siguranță, care nu pot fi asigurate într-o ofensivă. Acolo, la Izium, aceste arme erau în completă siguranță.

Atunci a fost pentru prima și ultima dată cînd am auzit vorbindu-se despre această armă și i-am văzut efectele ! Au trecut mai bine de 40 de ani de atunci ! Niciodată nu am mai auzit sau citit ceva despre folosirea acelei arme. Nici la procesul de la Nürnberg nu a fost menționată ! Așa fiind, de multe ori cînd îmi depăn amintirile și ajung la acel episod, stau și mă întreb dacă cu adevărat am asistat la acel coșmar.

După lichidarea forțelor sovietice de la Izium, o nouă fază operativă de mare anvergură spectaculară era asigurată.

Ofensiva forțelor germane mutîndu-și efortul către flancul de sud al frontului sovietic, se avîntă în înaintare pe două direcții divergente. Una — Cotul Donului-Stalingrad ; alta — Kerci-Batumi.

Ofensiva generală se declanșează la începutul lui iunie 1942 și, după o înaintare victorioasă, la finele lui septembrie, cele două grupuri de armate A, mareșal List și B, mareșal Weics, ating obiectivele fixate. Primul — Stalingrad, fără să-l cucerească ; cel de al doilea — Batumi. Sevastopolul fusese cucerit la 1 iulie 1942.

Această vară adusese armatei germane și, implicit, aliaților ei o redresare totală a moralului și perspectiva unei apropiate victorii era surîzătoare.

În această ambianță, Hitler concepe și propune mareșalului Antonescu constituirea unui grup de forțe germano-român pus sub comanda sa, cu denumirea „Grupul de armate general Antonescu", alcătuit din armatele a II-a și a IV-a române și a VI-a germană. Planul era justificat din mai multe puncte de vedere. Mai întîi, rezultatele operative atinse de grupul Antonescu de la începutul războiului fuseseră fericite. Apoi, forțele române angajate succesiv în luptă peste frontiere, ajunseseră la efectivul a două armate române. Pentru moralul acelor trupe, un comandament superior sub conducerea românească, chiar în persoana mareșalului Antonescu, era de preferat. Și, în fine, dîndu-se comanda mareșalului Antonescu, pe lîngă faptul că Hitler a considerat că flatează orgoliul mareșalului și al armatei române o și antrenează la sporirea efortului militar în sprijinul războiului.

Proiectul, la început, este acceptat și începe să fie materializat prin înființarea primului eșalon înaintat al Marelui Stat Major român la Rostov, sub conducerea șefului de Stat Major personal, generalul Șteflea, cu un grup de statmajoriști.

În acest scop, mareșalul face o nouă vizită pe frontul de sud la începutul lui iulie, cînd vizitează din nou Crimeea și Sevastopolul.

Din cele observate la fața locului, hotărăște să amîne luarea comenzii pînă cînd situația frontului se va cristaliza. A avut impresia că forțele ofensivei sînt împrăștiate și nu există o rezervă strategică.

Mai tîrziu, cînd înaintarea a fost oprită și s-a început atacul pentru cucerirea Stalingradului, între el și conducerea superioară germană au intervenit dezacorduri asupra planului de campanie. Aceasta l-a determinat să renunțe la comandament. El insistase ca diviziile române ce vor lupta mai departe în est să fie dotate cu același armament ca și trupele germane. Nu s-a respectat promisiunea. Văzînd, de asemenea, fronturile peste măsură de largi date pentru apărare diviziilor române și fiind informat de iminența unei ofensive sovietice, iată seria de motive pentru care a renunțat la comandament.

Un comandament onorific în care să împartă doar răspunderea fără nici o posibilitate de a-și face simțită intervenția, nu era de dorit. Comandamentul nu a mai luat ființă, dar eșalonul înaintat al Marelui Stat Major a rămas pe loc, funcționînd cu comandament în acțiunile de legătură cu comandamentele germane și urgentarea satisfacerii nevoilor trupelor române.

În legătură cu protestele din interior, după scrisoarea generalului Iacobici, au venit în serie, protestele șefilor celor două partide istorice : Maniu și Dinu Brătianu.

De altfel aceste proteste deveniseră sistematice. Ori de cîte ori se ivea vreun impas în mersul treburilor, independent de voința sau atribuțiile guvernului, ei trimiteau deodată sau pe rînd scrisori de protest mareșalului.

La început acesta le primea cu indiferență, declarînd : „Domnii ăștia își fac acte justificative pentru mai tîrziu".

Dar această răbdare avea o limită și mareșalul explodă la scrisoarea lui Dinu Brătianu din 1942.

El întocmi o filipică, scrisă de mîna lui, care înglobă șaptezeci și mai bine de pagini de text bătut la mașină.

Acea scrisoare era cel mai teribil rechizitoriu, întocmită pe fapte adevărate, ce se putea face acestor două partide în ce privește guvernările lor.

Este prea lungă acea scrisoare pentru a putea s-o redăm in extenso. Însă e prea importantă pentru a nu reda, cel puțin, punctele mai importante.

Astfel mareșalul începea :

. . . . . *29 oct. 1942*

Domnule Brătianu,

Am lăsat fără răspuns scrisorile d-voastră anterioare.

Am făcut-o din înțelepciune, fiindcă urmăream unirea și nu vrajba.

Puteam să vă răspund, aducînd la bara justiției pe toți vinovații de catastrofa morală și politică a țării, printre care sînteți, în primul rînd, și d-voastră.

Nația o dorește și o așteaptă de la mine.

Nu am făcut-o, totuși, fiindcă nu am voit să ațîț și mai mult spiritele și, mai ales, nu am voit să dau un spectacol care ar fi fost speculat de inamicii noștri.

Am lăsat ziua acestor răfuieli pentru mai tîrziu.

Abuzați însă de răbdarea, de tăcerea și de înțelepciunea mea și, rînd pe rînd, la scurte intervale de timp, îmi trimiteți, cînd d-voastră, cînd d-l. Maniu, avertismente, sfaturi și acuzațiuni.

În virtutea cărui drept ?

Ce reprezentați în această țară, d-voastră, toți foștii oameni politici, în afară de interesele d-voastră egoiste și un trecut politic total compromis și dureros ! ?

Uitați, domnule Brătianu, că eu sunt omul muncii mele și martirul greșelilor acelora care au primit în 1918 România Mare și au dus-o, după 22 de ani de conducere, în prăpastia de unde am luat-o eu în 1940, pe cînd d-voastră sunteți unul din profitorii și dărîmătorii unei moșteniri mari.

. . . . . .

Stați față în față cu conștiința d-voastră, depănați cu corectitudine, pas cu pas, atît actele d-voastră, cît și pe ale acelora cu care, rînd pe rînd, v-ați întovărășit și v-ați acuzat în fața nației dezolate, scandalizate și înmărmurite ; răsfoiți toată colecția Ziarului din ultimii 40 de ani, începînd cu Universul *și terminînd cu* Viitorul *și cu zia-*

rele pe care se sprijinea naţionalistul domn Maniu, şi vă veţi reaminti : cine sunteţi d-voastră şi d-lui : cîte păcate aţi făcut ; cum v-aţi calificat singuri şi cum v-a calificat naţia ; cîte răspunderi aveţi.

: : : : : : : : : : : : : : :

Chiar dacă am greşit, greşesc sau voi greşi, nu pot fi acuzat, domnule Brătianu, de nici unul dintre dvs. care, fiţi încredinţaţi, sunteţi înfieraţi şi puşi chiar de generaţia actuală pe banca acuzaţilor.

Dacă va fi să fiu adus şi eu pe această bancă, pentru că fac tot ceea ce un om putea să facă, nu numai pentru a salva un neam de la dezunire şi de la prăbuşire, dar şi pentru a-l întregi şi a-i asigura o viaţă nouă, în onoare şi în muncă, atunci în nici un caz nu veţi fi d-voastră acuzatorii şi în nici un caz nu voi fi pus alături de d-voastră şi acuzat de aceleaşi greşeli ca d-voastră.

: : : : : : : : : : : : : : :

Oricum ar fi însă, eu nu voi fi acuzat de d-voastră şi nici pus pe aceeaşi bancă cu d-voastră, pentru că nu sunt nici profitorul meritelor predecesorilor mei şi nici şeful unei bande de corbi odioşi, care au ajuns la conducere prin „minciună", „promisiuni", „furt de urne sau prin „sprijin ocult masonic şi iudaic", ci sunt omul adus de un trecut onest şi de voinţa unanimă a unei naţii care, pentru a se salva, a făcut apel la mine, iar nu la d-voastră sau la dl. Maniu şi nici la domnii care stau în jurul d-voastră şi cu care aţi făcut şi faceţi sistem.

: : : : : : : : : : : : : : :

După această punere la punct de principiu, vă răspund punct cu punct, la acuzările d-voastră din ultima scrisoare.

: : : : : : : : : : : : : : :

Afirmaţi, domnule Brătianu, că „suntem în preajma iernii, ameninţaţi de foame şi de frig, pentru populaţia ţării".

Este o îndrăzneală.

Vă dor de abia acum — ca întotdeauna cînd sunteţi în opoziţie — lipsurile poporului ?

. . . . . .

Afirm şi dovedesc cu cifre, domnule Brătianu, că nu aţi făcut d-voastră în 70 de ani ceea ce am făcut eu în doi ani, pentru hrana ţăranului şi a săracului, pentru copiii lor, pentru uşurarea vieţii lor, pentru răsplata muncii lor, pentru ridicarea satelor lor, pentru şcoala şi biserica lor, pentru înlesnirea circulaţiei bunurilor lor (şosele şi căi ferate).

. . . . . .

V-aţi uitat în pivniţele şi în cămările d-voastră, ale familiei şi ale partizanilor d-stră, cînd aţi făcut şi faceţi această profeţie ?

Puteţi nega că, cu toată profeţia d-voastră alarmantă şi defetistă din 1940 şi 1941, nu a fost în general în ţară o abundenţă mult mai mare ca în toate ţările din Europa, cu toată vremea agricolă neprielnică şi cu toată dezorganizarea pe care o aducea ca o consecinţă, catastrofa economică — rezultat al catastrofei graniţelor — exodul, cutremurul, rebeliunea şi războiul ?

. . . . . .

Opera pe care d-voastră încercaţi să o stropiţi cu noroi este admirată şi apreciată de toţi străinii, chiar şi de duşmani.

Au fost lipsuri şi în iarna trecută.

. . . . . .

Nu va muri, domnule Brătianu, de „foame" şi de „frig" poporul nici la iarnă, după cum nu a murit nici în iarna trecută, cînd încercaţi să-l agitaţi de după paravan, cu aceeaşi perspectivă.

. . . . . .

Dacă nu avem pîine şi mălai îndeajuns, puteţi să afirmaţi cu mîna pe cruce că situaţia se datoreşte exportului, nepriceperii, trîndăviei, neprevederii, desmăţului, risipei sau căpătuirei ? Nu, domnule Brătianu.

Nu puteți să o faceți, pentru că știți prea bine că nu am exportat nici ceea ce eram obligat să export și că s-a făcut tot ce omenește era cu putință pentru a se asigura producția solului nostru ; s-a făcut mai mult ca oricînd.

. . . . . .

Fiți sigur, domnule Brătianu, că nu va muri nimeni de frig și mai ales nu veți muri dv.

. . . . . .

Ignorați poate că rapoartele generalilor Berthelot și Greenley — aflate în arhiva statului — către guvernele lor, au așezat pe fruntea dv. pentru vecie pecetea incuriei și a incapacității ?

Ați uitat cum era îmbrăcat soldatul ?

Ați uitat că el pleca la atac fără armă, cu pantalonii rupți la spate, fără ciorapi, cu degetele ieșite din bocanci, fără mănuși, fără căciuli, fără cămașe și fără flanelă ?

Ați uitat că armata era hrănită cu gărgărițe și cu tărîțe ; ați uitat cîți au murit de scorbut și de pelagră ?

Ați uitat că și regele țării stătea în frig și de pe masa lui lipseau alimentele ?

Ați uitat catastrofala oprire a circulației, din cauza blocării căilor ferate și a drumurilor ; ați uitat spectacolul vagoanelor sparte, devastate și răsturnate cu roțile în sus, în lungul liniilor ferate, și halul de murdărie și de degradare în care au fost ținute, multă vreme și după război, trenurile în circulație ; ați uitat că de la Iași la București se făcea în iarna anului 1918 uneori 3 și 5 zile chiar cu trenurile oficiale ; ați uitat că atunci nimeni nu plătea, toți intrau și ieșeau din vagoane prin geamurile sparte ; ați uitat cîți călătoreau pe acoperișuri și pe tampoane și cîți au murit și cîți au degerat din această cauză ; ați uitat că trenurile erau devastate, neîncălzite, pline de murdărie și de insecte etc. etc. ?*

---

* Astăzi ele circulă ca nicăieri în Europa, cu exactitate matematică, cu toate transporturile militare române și germane la care au fost chemate să facă față.

Aţi uitat ce a păţit populaţia din Moldova de la ruşi, aceea din Dobrogea de la bulgari şi aceea din Muntenia şi Oltenia de la ocupanţi ?

Aţi uitat toate lipsurile în care ne zbăteam toţi ?

Aţi uitat că aţi retras „pentru a-i salva", toţi copiii de la 17 ani în Moldova, unde au fost părăsiţi şi, fără nici o organizare şi nici o îngrijire, au fost puşi să sape la tranşee şi lăsaţi să moară de frig, de foame, de tifos exantematic şi de lipsă de adăpost ?

Ei nu au uitat-o, domnule Brătianu.

. . . . . .

Aţi uitat că aliaţii aduşi de dv. să ne apere luau copiii noştri în lance, în trecerea lor prin sate, violau femeile şi fetele, maltratau soldaţii şi ofiţerii noştri, băteau din picior şi insultau autorităţile, împingînd această odioasă procedare pînă pe treptele tronului ?

Aţi uitat, desigur, că în teribila iarnă de la Iaşi, regina ţării, pentru a salva viaţa răniţilor din spitale, a fost nevoită, după ce făcuse mai multe cereri scrise — fără rezultat — să meargă personal la faimosul general de tristă memorie Saharov, să ceară să-i dea două cisterne de păcură, din propria noastră păcură, pentru spitalele Spiridoniei ?

Aţi uitat ruina financiară în care ne zbăteam şi aţi uitat că încasările statului şi toată viaţa economică şi industrială era într-atît paralizată, dezorganizată şi distrusă, încît în primăvara anului 1918 a trebuit să împrumutăm zece milioane de la Legaţia Franţei, pentru a face faţă plăţilor ?

Ştiţi cum merg încasările astăzi şi, cu toate acestea, îndrăzniţi să faceţi prevestirile pe care le faceţi.

Îndrăzneala este cu atît mai mare cu cît, pe cînd le faceţi, aveţi în faţa dv. situaţia Societăţii „Letea".

O am şi eu.

. . . . . .

Aţi uitat că după război nu se mai găsea o vacă în multe sate şi a trebuit să importăm chiar fîn din America ?

Numai războiul adusese, domnule Brătianu, toată această catastrofală dezorganizare ?

Poate cineva afirma că dv. nu aveţi nici o vină ?

Aţi uitat dispreţul pe care vi-l arătau toţi, ura care se ridica din această cauză împotriva dv. din armată, de la sate, din oraşe etc. ?

Aţi uitat că Ţara vocifera şi se cerea trimiterea dv. în judecată chiar de către partizanii dv. ?

Aţi uitat că pe o iarnă cumplită trataţi evacuarea ţării, a guvernului şi a armatei în fundul Rusiei ?

Un elementar simţ al realităţilor ar fi trebuit să vă impună comparaţia stărilor de atunci cu stările de astăzi.

. . . . . .

Cu toate acestea, cu toată furtuna în care m-am zbătut şi cu toate greutăţile pe care le-am întîmpinat peste tot, atît în afară, din cauza desconsiderării şi dispreţului care apăsau asupra neamului — datorită greşelilor conducătorilor lui din ultimii 20 de ani —, cît şi în interior, de la acei evrei şi români, decăzuţi din puterea lor de ieri, însă deţinători şi astăzi a tuturor posturilor de comandă administrativă şi economică, totuşi, am reuşit să recapăt încrederea celor de afară şi să provoc chiar admiraţia lor şi am reuşit să domin situaţia în interior şi să creez, pentru clasa muncitoare, o evidentă stare de prosperitate.*

*Am redus pacea interioară, am redresat armata şi am înarmat-o cum nu a fost niciodată înarmată.***

Soldatul nostru este, pe front şi în spitale, îngrijit cum nu a fost niciodată de cînd există oştirea românească.

În loc de zdrenţele în care l-aţi purtat dv. în războiul şi după războiul trecut —, el are astăzi echipament complet de vară şi de iarnă.

. . . . . .

---

* Führerul a declarat public într-unul din marile sale discursuri că „ţine de miracol ceea ce s-a realizat în Ţara Românească într-un timp aşa de scurt, de către un singur om".

** În curînd nu va mai fi nici o diferenţă de înarmare, de echipare şi de hrană între soldatul nostru şi cel german.

Pe cînd în războiul dus de dv., soldatul român a fost purtat din înfrîngere în înfrîngere, în războiul acesta a mers din victorie în victorie și a scris, pentru poporul românesc și pentru prima dată de la Decebal, cea mai mare epopee eroică a neamului nostru, epopee care va scuti în viitor pe conducătorii politici să se prezinte la mesele verzi cu fruntea plecată, cu spinarea încovoiată și cu mîna întinsă, fiindcă poporul nostru va avea dreptul, după ce a făcut ceea ce a făcut și face, să bată cu pumnul în masă, în cazul cînd se va încerca din nou nesocotirea drepturilor lui.

. . . . . .

2. — Afirmați, domnule Brătianu, „că în țară domnește o profundă dezorganizare".

Vom avea cele necesare traiului și la iarnă, fiindcă am fost prevăzător și am înmulțit într-o măsură considerabilă — prin comenzi făcute la timp în Germania și în alte părți —, uscătoriile de fructe și de legume, fabricile de marmeladă și de conserve, de lapte și de brînzeturi, precum și posibilitățile pescuitului.

. . . . . .

Vă mai reamintiți ce era în războiul trecut ?

Atunci, soldatul și țăranul nu primeau cu lunile nici un gram de săpun și din această cauză am avut acea invazie a păduchilor cu tot cortegiul ei de calamități.

Dar atunci era rai, pentru că guvernau frații dv. și partidul liberal, iar acum este „catastrofă", domnule Brătianu, fiindcă guvernează un om care nu este „de-al dv.", care nu se lasă nici dus, nici intimidat de dv.

. . . . . .

Ignorați cum merg depunerile la bănci, depuneri a căror valoare face dovada încrederii de care se bucură regimul actual ?

Cunoașteți care este acoperirea aur pe care a reușit să o mențină un soldat, fără studii speciale și fără experiență, față de accea dezastruoasă pe care dv. — „mari oameni de finanțe" și exponenți aleși ai urnei și mai ales

democrați, cu o bogată și largă experiență, cu o vastă organizare bancară și cu o numeroasă armată de partizani — ați creat-o în anul 1918 și ați perpetuat-o în anii următori ?

Aflați, domnule Brătianu, că pe cînd dv. ați trimis peste graniță, în 1917, tot aurul nostru și toate devizele, eu am adus și aduc în țară aur.

. . . . . .

În concluzie, în ultimii 2 ani s-au construit, definitivat și reparat 2250 km de șosele, pentru care s-au cheltuit 3 miliarde de lei, pe cînd de la 1920 pînă la 1940 regimurile democratice au construit, definitivat și reparat 1785 km de șosele, a căror valoare s-a ridicat la 6 miliarde 718 milioane lei.*

Comentariile sînt de prisos.

. . . . . .

„Cine ești d-ta să-mi spui aceasta ? Dă-mi voie să-ți spun că nu trebuie să personifici în d-ta singur istoria și să te faci reprezentantul tuturor românilor valoroși.

Lasă ca prin faptele d-tale să dovedești că ești un român de valoarea strămoșilor noștri".

Cine sunteți d-voastră, domnule Brătianu ?

De ce personificați în d-voastră istoria ?

De ce vă confundați cu poporul român, cînd el nu vrea să se confunde cu d-voastră ?

De ce nu lăsați ca, prin faptele d-voastră, nu prin memorii, să „dovediți" că sunteți de valoarea strămoșilor d-voastră ?

De ce vorbiți în numele poporului, cînd nu v-a dat în trecut și nici nu vă va da în viitor un asemenea mandat ?

. . . . . .

Ați afirmat că nu am „mîinile libere".

Domnule Brătianu, pe ale mele nu a reușit nimeni pînă acum și nu va reuși nici în viitor să mi le încătușeze.

Pe lîngă mîndria neterfelită de soldat, o am și pe aceea de român adevărat, modest, dar fanatic.

---

* 766,4 km șosea nouă și 1018,4 km reparații și definitivări.

Am, domnule Brătianu, mîinile total libere și față de toți cei din afară, care ar încerca ceea ce le-a reușit sub regimurile d-voastră, și față de cei din țară, care încearcă să mă ofenseze.

Nici o servitute, nici față de străini, nici față de aliați, nici față de prieteni și de colaboratori, nu apasă pe umerii, pe voința și pe conștiința mea.

Nu tot astfel puteți afirma d-voastră despre situațiile în care s-au găsit tatăl și fratele d-voastră.

. . . . . .

Mai uitați, sau poate ignorați, deoarece aveați pe atunci alte preocupări, că la 4 septembrie 1920, Hoover a propus „excluderea României din rîndurile puterilor aliate și asociate, ruperea legăturilor diplomatice și boicotarea ei economică și financiară".

Această propunere se făcea în timp ce armata română punea, cu sîngele ei, ordine la Budapesta și scăpa Europa de anarhie.

Iată, domnule Brătianu, cum era tratat neamul românesc sub regimul părintelui și fratelui d-voastră.

. . . . . .

Aliații noștri de astăzi nu și-au îngăduit și nici nu au încercat să umilească neamul românesc.

Ei au redat țării, nației și armatei, considerația pe care o constatați zilnic din ziarele străine, aliate și neutre, și pe care o puteți constata, dacă vreți să vă dați osteneala, din Arhivele Statului.

. . . . . .

Am, în ceea ce privește raporturile cu aliații, mîinile perfect libere, fiindcă prin ținuta, prin demnitatea și prin munca pe care mi le-am impus și le-am impus și altora, am reușit să le descătușez și să le redau libertatea.

. . . . . .

4. Afirmați că „armata noastră a fost înglobată în cea germană".

O elementară punere la contribuție a memoriei dv. ar fi trebuit să vă impună să nu ridicați această problemă

militară și politică, care, după modul cum este formulată, este o subtilă și perversă încercare de acuzare.

Sunteți și în această privință de acord cu crainicul evreu de la Londra care, în imbecilitatea și dușmănia lui, crede că poate să facă o intrigă între conducere și popor, debitînd zilnic, cu accentul lui jidovesc, și această stupiditate.

Dacă pentru acel ticălos tendința aceasta este explicabilă pentru dv. însă ridicarea problemei este o imprudență și o impietate.

. . . . . .

Ignorați sau uitați că în trecutul război generalul Prezan, șeful Marelui Cartier General Român, și cu mine, mergeam zilnic la generalii Saharov și Șcerbacev pentru a face raportul și a primi ordine.

Ați uitat că în Moldova trupele și comandamentele rusești erau stăpîne și se purtau în cuceritori și protectori.

Ați uitat că pe cînd ele ocupau satele și orașele și erau hrănite cu unt și alimente în abundență, soldații noștri zdrențuiți și muritori de foame au fost adăpostiți, în timp de iarnă, în bordeie neîncălzite și neaerisite, din lipsă de ferestre și geamuri, ceea ce a provocat groaznica mortalitate din primăvara anului 1917.

Ați uitat că și ultimele noastre disponibilități din Moldova pentru hrana soldaților, a populației, a spitalelor, au fost unele cedate de dv. și altele ridicate cu forța de ruși.

A plătit neamul românesc cu cel puțin trei sute de mii de morți inutile toată această grandioasă operă a dv.

Ați uitat, domnule Brătianu, și devastările și umilirile la care asistam încremeniți, cu arma la picior, fiindcă eram cu totul la discreția sălbaticilor și la ordinele comandamentului rus care, pentru a rămîne — din perfidie politică — singur stăpîn în Moldova, a făcut o enormă și brutală presiune asupra fratelui dv. pentru ca regele, guvernul țării, resturile armatei, autoritățile și chiar o parte a populației să meargă undeva în fundul Rusiei, sub pretext că în Moldova nu este „loc destul pentru trupele sale" și are „nevoie de liniște și de ordine".

. . . . . .

Aceleaşi umilinţe le-am suferit şi de la un alt mare aliat.

. . . . . .

Multe greşeli operative, cu consecinţe istorice foarte grave — politice şi militare — au fost comise pînă la venirea mareşalului Prezan în capul Marelui Cartier General, datorită faptului că generalul Iliescu a silit armata şi pe comandanţii ei să execute fără replică ordinele şi cererile formulate, de multe ori cu pumnul în masă, de generalul Berthelot.*

. . . . . .

Necesitatea de a se degaja Verdunul a antrenat sacrificarea, de multe ori inutilă, a soldaţilor noştri pe crestele Carpaţilor şi în luptele neegale de la Jiu şi Cerna.

. . . . . .

Vă mai amintesc, domnule Brătianu, că la venirea mareşalului Prezan şi a mea la Marele Cartier General, în decembrie 1916, am găsit instalaţi în toate birourile şi secţiile acestei instituţii de conducere şi de onoare militară tehnicieni francezi care, în majoritate mai mici în grad decît şefii români responsabili, erau învestiţi, cu consimţămîntul fratelui dv. şi din ordinul generalului Iliescu, cu puteri discreţionare de conducere.

A fost cea mai mare umilinţă care se putea impune unei armate, chiar bătute.

. . . . . .

A fost o mare luptă între mareşalul Prezan şi generalul Berthelot, pentru a-l determina să consimtă să-i readucă la rolul lor de consilieri tehnici şi a fost una şi mai mare dată de mine pentru a scoate din biroul de operaţii, al cărui şef fusesem numit, pe colonelul francez pe care l-am găsit instalat la masa mea.

Datorită acestei atitudini demne, biroul de operaţii al Marelui Cartier General *a fost singurul care, pe tot tim-*

* Domnul mareşal Prezan a ieşit îndurerat de la o astfel de penibilă scenă, petrecută în faţa regelui, la Periş.

pul campaniei, nu a avut consilieri tehnici, fiindcă nu am consimțit să-i accept, nu din orgoliu personal, ci din mîndrie națională.

Iată, domnule Brătianu, care a fost situația în războiul trecut.

Comparați-o acum cu ajutorul pe care-l avem astăzi de la conducerea politică și militară germană.

. . . . . : : : :

Armata germană nu a făcut, domnule Brătianu, nici o mîrșăvie pe teritoriul nostru ; a plătit totul, s-a purtat bine cu populația, nu a omorît copii, după cum făceau cazacii ; nu a violat orașele, hambarele, femeile ; nu a devastat căile ferate.

Această armată a luptat, de data aceasta, cot la cot cu noi și pentru noi.

*Armata germană nu a părăsit teritoriile noastre, după cum au făcut rușii în fața bulgarilor în Dobrogea și nu a stat cu brațele încrucișate, pe cînd noi luptam la Prut, după cum au făcut rușii în bătălia de pe Argeș, cînd, dacă ar fi voit să intervină * s-ar fi cîștigat bătălia.*

În sfîrșit, domnule Brătianu, armata română nu numai că nu a fost „înglobată" în armata germană, dar nu a fost nici măcar pusă sub comandă germană.

Ceea ce s-a întîmplat cu mareșalul Prezan și cu Regele Ferdinand în războiul trecut, nu s-a întîmplat sub mareșalul Antonescu, nici cu el și nici cu Regele țării.

Dimpotrivă, pentru prima oară de cînd există neamul românesc, un general român s-a bucurat de cinstea de a avea sub ordinele sale o numeroasă armată germană și generali glorioși germani.

: : . : : : : : : : : : : : :

Totuși, d-voastră o socotiți umilință.

De aceea vă întreb, împreună cu nația, dacă aceasta este umilință, cum ar trebui să fie calificată situația pe care ați impus-o dv. armatei și comandamentului român în războiul trecut ?

: : . : : : : : : : : : : : :

* Erau 3 divizii rusești la 30 km de cîmpul de bătălie.

Numai un nepriceput în problemele de comandament militar putea să o pretindă.

. . . . . .

Luîndu-vă după cîţiva ofiţeri fără prestigiu militar, care au deraiat de pe linia principiilor sănătoase strategice, morale şi politice, pe care poate că nici nu le-au avut vreodată, mi-aţi cerut să retrag armata din Rusia şi m-aţi îndemnat să mă „aranjez" cu Anglia şi cu America.

Ar fi o greşeală şi o felonie, iar greşelile şi feloniile se plătesc scump.

Suntem la peste 1500 km de ţară, drumurile sunt cum sunt, iarna bate la uşă, depozitele sunt ale germanilor, căile ferate sunt în mîna lor, aviaţia are forţa de distrugere pe care ar trebui s-o cunoaşteţi. Retragerea forţelor din situaţia lor actuală ar însemna părăsirea frontului. Exact ceea ce au făcut ruşii în Moldova în 1917-1918.

Vă întrebaţi ce s-ar întîmpla dacă germanii ar face cu noi astăzi, în caz de părăsire a frontului, ceea ce am făcut noi atunci cu ruşii ?

Vă daţi seama ce s-ar alege de armata noastră, de disciplina noastră, de soldaţii şi caii noştri, de tunurile noastre, dacă am încerca, în condiţiile arătate mai sus, să părăsim frontul fără asentimentul comandamentului german ?

Situaţia aceasta, a oamenilor care la cea dintîi greutate se descurajează, ar denota uşurinţă, totală nepricepere militară şi prostie.

Soluţia ar fi criminală, domnule Brătianu, fiindcă nu s-ar prăbuşi numai armata, s-ar prăbuşi însăşi Ţara, deoarece germanii ar ocupa-o imediat şi am ajunge în situaţia Serbiei şi Greciei.

Poftiţi, domnule Brătianu, vă ofer din nou conducerea statului şi a guvernului.

Retrageţi dv. armata şi „aranjaţi-vă" cu Anglia.

Numai că trebuie să întreb şi armata şi poporul.

Sunt gata să le pun această întrebare, deschis şi categoric, dacă şi dv. sunteţi gata să vă luaţi răspunderea.

A mă fi „oprit la Nistru" şi a „retrage astăzi forţele din Rusia" înseamnă, pentru un om care mai poate încă judeca, a anihila dintr-o dată, total, toate sacrificiile făcute de la trecerea Prutului, acţiune în contra căreia nu v-aţi pronunţat public ; înseamnă a ne dezonora pentru vecie ca popor ; înseamnă a crea ţării, în cazul victoriei germane, condiţii dezastruoase, fără a ne asigura, în cazul victoriei ruse, nici provinciile pentru care luptăm şi avem datoria sacră să luptăm, nici graniţele care vor voi să ni le mai lase ruşii, nici libertăţile noastre şi nici măcar viaţa familiilor şi a copiilor noştri ; în sfîrşit, înseamnă din cauza nestabilităţii şi a feloniei pe care mă sfătuiţi să o practic — şi aceasta este cea mai mare crimă — a asigura ţării, în viitoarea comunitate europeană, o poziţie morală care îi va ridica drepturile idealurilor sale şi ar putea să-i fie chiar fatală.

Gestul pe care mi-l cereţi să-l fac, domnule Brătianu, va face din neamul românesc o victimă a tuturor, fiindcă concomitent cu dezorganizarea, prăbuşirea şi distrugerea armatei, ar începe instaurarea anarhiei în ţară.

Comuniştii, legionarii, jidanii, ungurii, saşii ar începe agitaţiile, lupta, distrugerea ordinei, a liniştei, pentru a profita de ocazie, pentru a da ultima lovitură de picior unui neam care cu adevărat ar merita calificativul de netrebnic.

Ungurii ar ocupa imediat restul Ardealului.

Iată, domnule Brătianu, la ce ar da naştere gestul pe care mi-l cereţi să-l fac.

Ar fi gestul nefericit al unui soldat lipsit de onoare şi al unui om de stat nu numai inconştient, dar nebun.

Conducătorul nefericit al Franţei — şi mai nefericite de azi — a declarat, într-o recentă chemare la realitate a unui popor, care a căzut şi el victimă josnică a unei guvernări venale, iudo-democratice şi masonice, că are convingerea că dacă „Germania ar fi înfrîntă, Sovietele ar impune legea în Europa şi s-ar termina astfel cu independenţa şi patriotismul naţiunilor".

Am avut şi eu această convingere. Rămîn la această convingere, fiindcă noi, mai curînd ca alţii, mai total ca alţii, vom fi zdrobiţi :

— pentru că suntem punte între slavi şi zăgazul care le sta de secole în calea expansiunii lor către vestul şi sud-estul Europei ;

— pentru că avem bogăţile pe care le avem ; şi

— pentru că vom fi trambulina salturilor lor viitoare.

Trăgînd învăţăminte din trecut, cunoscînd tendinţele slave, plecînd de la consideraţiunile făcute mai sus şi îndrumat de istinctul de conservare şi de logica bunului simţ, nu puteam, domnule Brătianu, în conducător responsabil să mă „opresc la Nistru" şi nici nu pot „să retrag armata din Rusia". Ar fi o prostie din partea mea. Este cu neputinţă să o facă cineva şi ar fi o greşeală ireparabilă pe care nu eu şi dv., ci neamul ar plăti-o scump.

Mareşalul Pétain, într-una din valoroasele sale cuvîntări, a dat speculatorilor situaţiunilor grele lecţia care li se cuvenea şi care a fost aplaudată de toţi oamenii cu conştiinţa clară şi nepătată. Răspunzînd unor critici ale acţiunii sale, el a spus : „Cînd Franţa este în nenorocire, nu mai este loc pentru minciuni şi himere".

Nici la noi, domnule Brătianu, nu mai este loc pentru „minciuni şi himere" şi mai ales nu mai putem să ne plătim luxul de a face şi prostii.

V-am răspuns, domnule Brătianu, punct cu punct, nu numai la scrisoarea d-voastră, din 24 septembrie, dar şi la cele anterioare. Este răspunsul unui soldat care nu are nimic de ascuns şi care este conştient de greutăţile şi pericolele ceasului de faţă, precum şi de îndatoririle şi răspunderile lui.

V-am răspuns cum v-am răspuns, fiindcă nu aţi înţeles nici ţinuta şi nici înţelepciunea cu care am voit să trec atît peste greşelile trecutului cît şi peste marii vinovaţi de ele.

Mareşal Antonescu

Mareşalul forţat, făcea un război indirect, acuma după cucerirea primului său obiectiv teritorial la est şi l-a făcut o dată hotărîrea luată, cu toată energia, ferind trupele de pierderi, de eforturi inutile şi de lipsuri şi ţinînd ţara la adăpost şi îndestulată.

Luarea acelei hotărîri care-l antrenase fără voie dincolo de hotarele revendicate pe drept, era și concluzia altor considerente decît acele imperative impuse de desfășurarea operațiunilor, după cum s-a arătat, în afara planurilor de operații inițiale.

Este cunoscut acum faptul că Hitler, declanșînd războiul împotriva U.R.S.S., avea ca planuri finale zone de teren mult mai ample și interese care depășeau pe cele urmărite în războiul cu U.R.S.S. El viza Egiptul, Iranul, India.

Iată cum descrie Albert Speer, arhitectul și prietenul intim al lui Hitler, destăinuirile pe care acesta i le făcea în legătură cu planurile sale, în cartea sa, *„Jurnal din Spandau" :*

„...În august 1942, cîțiva industriași au mers împreună cu mine, la Winitza, cartierul general al lui Hitler din Ucraina. Era în perioada rostogolirii tăvălugului german spre Baku și Astrahan.

Tot cartierul general era prezent.

După una din acele întrevederi, Hitler, așezat pe o bancă în fața unei simple mese, la umbra arborilor care înconjurau cabana sa, mi-a vorbit. Cu vocea sa gravă, spartă, din cauza prea deselor folosiri, a început :

— Eu am pus ca totul să fie pregătit cu mult mai înainte... Aici putem introduce o paranteză prin care să completăm înțelesul pe care Hitler l-a dat acestor cuvinte ; „Cu mult mai înainte". Era referirea la acțiunile întreprinse de el prin amiralul Canaris, acțiune de spionaj, care își trimisese din timp agenții săi în Egipt, spre a lua legătura cu mișcările de rezistență din micul Orient spre a declanșa acțiuni de revoltă și sabotaj, în ideea înaintării lui Rommel prin Egipt, spre Golful Persic, India..."

Hitler continuă :

...Ca etapă următoare, noi vom împinge la sud de Caucaz, după care noi vom ajuta pe răsculații din IRAN și IRAK, împotriva englezilor.

O altă lovitură va fi dată de-a lungul Mării Caspice, împotriva Afganistanului și a Indiei... În doi ani noi vom fi la frontiera indiană. În felul acesta va seca petrolul englezesc... Douăzeci, treizeci de divizii germane de elită vor fi suficiente. Atunci, imperiul mondial britanic se

va fi prăbuşit de asemenea... Ei au pierdut deja SINGAPORE în folosul japonezilor... Englezii nu pot decît să asiste neputincioşi la distrugerea imperiului lor colonial (Demn de notat că în acea perioadă de timp, generalul Eisenhover, fiind numit comandant suprem al forţelor din Mediterană, făcea primul zbor în Anglia spre a lua contact cu comandamentul englez).

„...Napoleon vroia prin intermediul Egiptului şi al Rusiei, să cucerească lumea. El şi-ar fi atins scopul dacă nu ar fi făcut greşelile pe care le-a făcut. În ce mă priveşte, le voi evita. (De notat că era după campania de iarnă şi înfrîngerea suferită la porţile Moscovei din greşeala pe care a făcut-o şi Napoleon : subestimarea anotimpului !). „Puteţi conta pe aceasta", declara el interlocutorului său, cu emfază. „Spaţiile imense ale Rusiei cer, într-un fel oarecare, de a fi populate. Aceasta nu-mi pune de altfel probleme. Familiile germane care vor fi instalate, în noile noastre oraşe, vor primi apartamente cu mai multe încăperi în care copiii vor mişuna..."

„Dacă noi reuşim ca-n anul ce urmează (1942—1943) să străbatem numai distanţa pe care am străbătut-o pînă acuma (1500 km.) noi am putea că la sfîrşitul anului 1943, să ne instalăm corturile la TEHERAN, pînă la Golful PERSIC. Sursele de petrol ar deveni atunci complet inaccesibile englezilor. Dar, spre deosebire de englezi, noi nu numai vom exploata, noi vom amenaja teritorii. Noi nu sîntem un popor de negustori, ci un popor de ţărani. Noi vom practica o politică de repopulare. Exemplul Chinei şi al Indiei ne arată ceea ce înseamnă o creştere a populaţiei ! Să facem o socoteală, Speer : Germania are 30 milioane. Mai putem adăuga 10 milioane olandezi, adăuga Luxemburgul, Elveţia, Danemarca, alsacienii, lorenii, germanii din Transilvania, Ungaria, Jugoslavia, Croaţia...". Se ajunsese, spune mai departe Speer, la 120 milioane germani pe care Hitler vroia să-i răspîndească în U.R.S.S."

Aceste planuri îndrăzneţe ale lui Hitler, la acea dată, cînd le expunea lui Speer în acel decor campestru, peste care se aşezase o linişte deplină, nu păreau deloc prezumţioase. În acel moment nici o rezistenţă nu mai putea

să se ivească în Europa. Acel plan, după cum însuși arată, era conceput mai înainte de începerea războiului cu U.R.S.S. și astfel nu ar fi fost exclus ca să i-l fi împărtășit și mareșalului. Nu încape îndoială că dacă i l-ar fi expus, mareșalul ar fi luat act cu titlul de curiozitate, dar nimic nu-l putea cointeresa în legătură cu acel plan. El, în schimb, putea să aibă darul de a-l face să înțeleagă cît de adînc era angajat Hitler în acel conflict și cît de puțin ar fi fost dispus să fie contrariat sau îngreunat în aplicarea lui.

Fără doar și poate că, în repartiția forțelor pentru atingerea acelor îndepărtate obiective teritoriale, lui Hitler nu-i trecuse prin minte că ar putea apela la forțele române. Conjunctura frontului îl determinase să o facă și este concludentă în acest sens menționarea că, întîmplător, pe direcția săgeții celei mai înaintate, dinspre Caucaz, se aflau două divizii române : diviziile 1 și 2 vînători de munte.

Or, cu Hitler se petrecuseră aceleași lucruri ca și cu marele duce Nicolae la Plevna, în 1877. Și acesta abia că luase în seamă trupele românești la intrarea în campanie, ca apoi, prin telegrame disperate, să ceară intervenția trupelor domnitorului Carol I.

Cunoscînd și aceste amănunte esențiale ale concepției generale a războiului dus de Hitler în est, precum și situația strategică, ca urmare a angajării primelor bătălii ; cunoscînd nevoile stricte de efective ale lui Hitler și ținînd seama de ceea ce urmărea politica României, angrenajul în care era prinsă, mai poate fi vorba de ideea unui refuz la cererile succesive de trupe ?

Pe această poziție de penitență și de glorie găsim armatele române a III-a și a IV-a de sub comanda lui Petre Dumitrescu și respectiv Constantinescu-Klaps, generali rutinați în cîmpul de bătălie. Cea dintîi, ocupînd sector în cotul Donului la Kletskaia ; cea de-a doua intrînd sub comandamentul generalului Paulus, în atacul dezlănțuit la Stalingrad...

Să le urmărim...

BĂTĂLIA DONULUI

ARMATELE 6 GERMANĂ și 4 ROMÂNĂ ÎN FAȚA STALINGRADULUI

PĂTRUNDEREA ÎN CAUCAZ

CONTRAOFENSIVA SOVIETICĂ

De la jumătatea lunii octombrie 1942, dată la care frontul de est se oprise din înaintarea sa pe aliniamentul general Tula — Voronej — Donul inferior — Stalingrad — Volga inferioară — Astrahan la Marea Caspică, luptele se continuau din ce în ce mai înverșunate numai în sectorul Stalingrad, care trebuia cucerit pînă la căderea zăpezii, înlăturînd astfel gîtuirea pe care acest umăr puternic de rezistență îl făcea intrîndului adînc în care aripa dreaptă a frontului germano-român înțelesese să se afunde pînă în poalele Caucazului. Din acest umăr, oricînd puteau porni reacții ofensive ce ar fi redus dintr-o dată, prinzînd ca într-un sac care s-ar strînge la gură, toate trupele germano-române aflate în Caucaz.

Într-adevăr, și cel mai puțin avansat în cunoașterea principiilor strategice, dacă ar fi privit harta desfășurării forțelor ofensivei pe această aripă de sud a frontului, ar fi observat din prima aruncătură de ochi, tronînd în toată maiestatea inepției sale, acel faimos spectru care a îngrozit în toate timpurile pe marii comandanți : așa zisă „breșă ipotetică" ! Ea își etala stupiditatea sa virtuală pe sute de kilometri, planînd ca implacabilul unei soarte asupra unei optimi din efectivul trupelor germane și a totalității celor două armate române, a III-a și a IV-a, angajate aprioric, nejustificat strategic, în acest fund de sac.

Dacă am avea mai departe curiozitatea și am trasa cu un creion colorat o linie care ar urma cursul Donului inferior pînă la cotitura sa înspre sud, apoi am încăleca pla-

toul care, ca un culoar vast, desparte depresiunea Don de depresiunea Volga, şi am continua apoi prin liziera de vest a Stalingradului, ca mai apoi s-o prelungim de-a lungul cursului Volgăi la Astrahan, pe ţărmul Mării Caspice, pînă la poalele Munţilor Caucaz, răsfrîngînd-o apoi în unghi drept pînă la malul Mării Negre şi continuînd-o pînă în Crimeea şi am privi această linie de la oarecare depărtare, am avea imaginea concretă a unui sac imens, gîtuit la gură de zona triunghiulară Stalingrad — Kotelnikovo — Rostov, care gîtuitură, dacă s-ar strînge la Rostov, ar prinde ca într-o cursă de şoareci toate trupele aflate în acel sac.

Or, ceea ce realizase, pe tot timpul ofensivei germano-române din primăvara şi vara lui 1942, O.K.W.-ul pe aripa de sud a frontului fusese tocmai această breşă ipotetică de care — istoria războaielor stă martoră — s-au ferit cu spaimă toţi marii comandanţi de oşti spre a nu cădea în ea; pe de-o parte, iar pe alta să aducă inamicul această postură, pentru a-l distruge. Cannae a fost prima formă clasică a unei breşe ipotetice redusă la scara proporţională a vremurilor, pe care Hanibal, retrăgînd centrul frontului, atrăgînd pe romani şi apoi învăluindu-i, o aplică obţinînd victoria totală asupra romanilor. Napoleon, peste aproape 2000 de ani, foloseşte o breşă ipotetică la Austerlitz, unde, cedînd cu aripa dreaptă, îi atrage pe austrieci în dispozitivul său, ca apoi să atace cu centrul şi cu stînga pe Kutuzov şi să-i distrugă armata... Bătălia de la Lacurile Mazuriene reeditează şi ea un Cannae modern ca mai apoi bătălia de la Marna să ilustreze acest principiu magistral.

Toate aceste învăţăminte şi exemple fuseseră premeditat călcate în picioare de către Hitler şi colaboratorii săi intimi, feldmareşalul Keitel şi generalul Jodl, care, fascinaţi încă de teoriile noi ale armatelor moderne, mecanizate, ale căror virtuţi îşi dovediseră eficacitatea pe cîmpurile de luptă europene, se complăceau încă în iluzia că aceste virtuţi îi eliberau de sub imperiul aceloraşi imuabile principii ale strategiei militare instaurate de milenii şi verificate pînă la refuz şi puteau să le calce la nesfîrşit cu o sfidare ce friza iresponsabilitatea.

Înaltul comandament sovietic, în executarea ultimei faze a bătăliei defensive, după ce în primul an își asigurase păstrarea umerilor puternici ai apărării pe întregul front, de la Marea Nordului la Marea Caspică, în timpul rezistenței depuse în 1942 adăugase la cele două centre importante — Leningrad și Moscova — zona Tula — Kaluga — Voronej. Rezistența acestor trei puncte depusă de-a lungul unei întregi veri, eliminase definitiv încercarea tardivă pe care comandamentul german voia s-o aducă drept o corectare greșitei concepții a planului ofensivei din 1941.

Hitler, refuzînd cu obstinație cele două proiecte de atac asupra frontului de est, cu ofensiva pe aripa dreaptă și direcția de la sud la nord, adică din Ucraina spre Moscova, întorcînd astfel toate liniile de apărare pe care cursurile de apă, orientate nord-sud le opuneau natural unei invazii, fixează direcția efortului frontal pe linia generală de acțiune pe care se angajase și Carol al XII-lea și Napoleon, dar, spre deosebire de acesta din urmă, refuză cu îndîrjire să dea ca obiectiv principal Moscova. După eșecul primului avînt al ofensivei din 1941, revine asupra ideii inițiale și încercînd să mute efortul către dreapta și, constituind un grup puternic de mari unități mecanizate, deslănțuie un atac puternic pe direcția Voronej, amenințînd Moscova pe la sud și sud-est.

Sovieticii dau toată importanța acestei amenințări și, printr-o rezistență hotărîtă, reușesc să îndiguiască această înaintare, eliminînd definitiv această periculoasă ipoteză pentru defensiva sovietică.

Către sfîrșitul toamnei lui 1942, se părea că armata sovietică își concentrase tot efortul apărării sale în scopul păstrării umărului cel mai de sus al frontului defensiv, Stalingrad, pentru a putea să treacă în modul cel mai eficace la contraofensivă.

În felul acesta „breșa ipotetică" vedem că stă la baza conceptului primei faze a contraofensivei sovietice. Retrăgîndu-și larg flancul său stîng și deschizîndu-l ca pe o poartă ale cărei balamale le constituia Stalingradul și Donul inferior, oferea, ca un fund de sac, spațiul pînă la Caucaz, ofensivei germane care consimțise deliberat să

plătească acest preț cu mari eforturi de luptă, prin care-și cumpăra propria înfrîngere.

Dar dacă această situație a frontului putuse fi considerată ca o consecință a luptelor și nu ca făcînd parte dintr-un plan al inamicului, pe timpul verii, cînd ofensiva era în plină desfășurare, de la jumătatea lunii octombrie, această situație dezavantajoasă nu mai putea fi privită cu ușurință.

În zadar, în calitatea mea de șef al Biroului 3 al Cabinetului militar al Conducătorului, îi atrăsesem de mai multe ori atenția șefului meu colonelul Radu Davidescu mult mai înainte de acea dată, cînd îi arătam pe harta întinsă pe tot peretele sinuozitatea cavernoasă a frontului de Sud, spunîndu-i :

— Priviți, domnule colonel, și-i desenam cu mîna, urmînd linia frontului, acel imens fund de sac. Uitați, breșa ipotetică în cea mai splendidă ipostază a ei. Tot ce e aici poate fi prins ca într-o cursă de șoareci de o acțiune pornită dinspre Stalingrad.

— Dumneata îi crezi pe nemți așa de proști ?, răspundea el de fiecare dată, zîmbind îngăduitor, nu avea dumneata grijă, au luat ei măsurile necesare...

Dar acel zîmbet pieri de pe chipul șefului Cabinetului militar, cînd, pe la jumătatea lui octombrie, începură să sosească de la Armata a III-a română, din sectorul Kletsakaia, informații din ce în ce mai neliniștitoare cu privire la concentrările de trupe sovietice în fața sectorului acestei armate.

La început, au fost semnalate mari unități de infanterie și artilerie ; ca mai apoi, o dată cu primele zile ale lui noiembrie, să apară comandamente de corpuri de armate, multă artilerie grea. Apoi apar mari unități de tancuri, astfel că în prima decadă a lunii noiembrie după estimarea Armatei a III-a, în fața ei se aflau circa 4 divizii blindate, 2—3 divizii motorizate, 6 pînă la 8 divizii de infanterie și circa 40 divizioane de artilerie.

Atîta numai dacă ar fi fost și ele erau triplul forțelor celor 6 divizii române aflate în front, înșirate ca mărgelele pe ață, pe 40 de kilometri. Fiecare batalion în linie avea sector de la 2 km în sus, corespunzînd unui dispozi-

tiv de acoperire, dar nicidecum unei rezistențe. Instrucțiunile primite de la O.K.W. în vederea pregătirii frontului pentru iarnă cuprindeau toate învățămintele verificate din experiența primei campanii de iarnă, 1941—42, și erau privite cu religiozitate și considerate ca o chintesență a științei militare. Prin aceste instrucțiuni se înlătura în primul rînd ideea retragerii sau a luptei în retragere. Rezistența trebuia făcută pe loc, fără gînd sau putință de retragere, de la marea unitate pînă la soldat.

Soldatul, se spunea în aceste instrucțiuni, în adăpostul ce și-l va construi, în „groapa sa de lup", se va organiza ca într-o cetate, fiind în măsură să lupte la apărare de jur-împrejur. El nu se va îngriji de ce se întîmplă la dreapta și la stînga sa și ce se întîmplă înapoi. Va fi preocupat de lupta sa cu inamicul din orice direcție va fi atacat, din flanc sau din spate. Adăpostul său individual va fi astfel organizat ca atunci cînd legătura cu vecinii va dispărea, el să continue lupta pînă la primirea de ajutoare și, la nevoie, să moară pe loc.

Soldatul, spuneau mai departe instrucțiunile, trebuie să fie astfel pregătit sufletește pentru războiul de iarnă, încît să considere groapa sa individuală singura lui posibilitate de a-și prelungi existența, fiind convins că în oricare parte ar încerca să meargă pentru a se salva, părăsindu-și adăpostul, îl va aștepta în mod sigur pieirea în mijlocul pustiului de zăpadă. Din campania 1941—42 s-a văzut că numai acei soldați au supraviețuit care nu și-au părăsit adăpostul. Toți ceilalți, care s-au lăsat înșelați de iluzia unei retrageri și și-au părăsit adăposturile, au pierit victime ale frigului și zăpezilor. În consecință, tot timpul liber, soldatul îl va folosi la întărirea și amenajarea adăpostului său, dotîndu-l cu rezerve de muniții și de hrană, pentru o rezistență de lungă durată, făcînd față unei încercuiri.

De precizat că aceste instrucțiuni erau valabile atît pentru soldatul german cît și pentru aliați, inclusiv noi.

Față de această concepție, față de extinderea frontului și penuria mijloacelor de apărare ale armatei hitleriste și, mai cu seamă, de ideea preconceputǎ — păcatul congenital al acestui război — subestimarea inamicului,

u rămas fără nici un efect adresele trimese direct de nareşal la O.K.W. în care semnala pericolul ce-l prezenta oncentrarea masivă de trupe sovietice în faţa sectorului rmatei a III-a române. Ele au rămas fără nici un efect i cererile de întăriri nu au avut ecou. Alarma dată asura inconvenientului ce-l prezenta existenţa unei singure ăi ferate, care alimenta întreaga aripă de sud cu 6 pechi de trenuri zilnice şi care abia asigurau aprovizionarea u hrană a trupei şi animalelor, iarăşi nu a constituit o preocupare pentru marile comandamente germane şi ocal şi superior. Chiar atunci cînd, cu o săptămînă înaintea nceperii ofensivei sovietice, aceştia forţează Donul, realizînd un cap de pod în sectorul Diviziei IX-a române, nici atunci nu dau importanţă informaţiilor şi zadarnice au rămas încercările Armatei a III-a de a reduce acest cap de pod. El a continuat să se menţină şi, sub protecţia ceţii care începuse să se lase, trupele sovietice au adus întăriri, asigurîndu-şi o bună bază de atac. Cînd informaţiile asupra unei importante concentrări de forţe inamice în faţa frontului Armatei a III-a au devenit din ce în ce mai neliniştitoare, şi numeroasele sesizări făcute Înaltului Comandament german nu avuseseră nici un efect, mareşalul s-a hotărît să se întîlnească cu Hitler.

Acea întîlnire a fost hotărîtoare în ce priveşte schimbarea atitudinii mareşalului în conducerea războiului. Vizita avu loc *la 10 octombrie 1942, deci numai cu 10 zile înaintea marii ofensive sovietice de pe Don, declanşată asupra Armatei a III-a române*. Mareşalul venea hotărît să ceară conducerii germane repartizarea unui număr important de forţe pentru a corespunde planului de bătălie cu două ofensive declanşate : una spre Stalingrad şi alta spre Caucaz. El găsea insuficiente efectivele angajate. Argumenta astfel * :

„Dacă ruşii nu reuşesc să oprească înaintarea ofensivei, acele trupe, prin înaintarea lor, vor slăbi treptat, îngreunîndu-şi singure înaintarea". El propunea sau înlocuirea trupelor care luptau de trei luni fără încetare în prima linie, sau să profite de calităţile defensive ale unor sectoare, luînd disponibilităţile de trupe care ar re-

* Extras din lucrarea lui Gh. Barbul, „Memorial Antonescu".

zulta și aruncîndu-le asupra Stalingradului. El considera densitatea frontului prea slabă și flancul de sud expus, mai ales în stepa kalmucă. Densitatea trupelor române nu permitea efectuarea unei rezistențe solide, ci, cel mult, o supraveghere. *„Ar fi o copilărie din partea inamicului să nu profite de această slăbiciune"*, încheie argumentația mareșalul.

Hitler pretextă că stepa kalmucă nu poate constitui o bază de plecare pentru o ofensivă și îl asigură pe mareșal că forțe din Caucaz vor fi luate și aduse la Stalingrad, în vederea ofensivei generale. Generalul Jodl luă cuvîntul arătînd că în prezent exista un dezechilibru de forțe în avantajul Germaniei pe care ea se va strădui să-l păstreze.

Mareșalul replică: „Dacă Germania reușea să facă față forțelor în creștere ale inamicului, atunci maximum ceea ce spera să reușească era să facă un meci nul, dar nu să obțină victoria. Cum se gîndea ea să termine războiul? Întrevedea o soluție politică, pacea separată cu unul dintre adversari sau un compromis pe toată linia? În acest caz, în situația ei de aliată, România avea dreptul de a fi pusă la curent cu „intențiile Berlinului și cu demersurile care, poate, erau deja făcute, mai ales cînd Reichul urma să facă un compromis cu Rusia".

El nu sfătuia în favoarea acestei soluții și credea că dacă era vorba de un compromis, acesta să fie căutat de partea anglo-americanilor, care poate aveau interes să fie eliberați pe frontul Atlanticului spre a se concentra asupra Japoniei.

Führerul asigură pe mareșal imediat că el nu întrevede nici pentru moment, nici pentru mai tîrziu, *nici o soluție politică*. El nu va retrage cuvîntul armelor. Ceea ce este important deocamdată este de a face față situațiilor pe măsură ce luptele se desfășoară și va păstra intactă credința în victoria finală.

Mareșalul, cu un gest de nervozitate* întrerupse pe Hitler.

„Eu sînt aici numai pentru a studia una dintre aceste situații create de război și mai ales pe aceea a trupelor

* „Memorial Antonescu", Gh. Barbul.

noastre, foarte îndepărtate de bazele lor și amenințate să fie tăiate din spate". Mareșalul aminti de ofensiva lui Timoșcenko, care pusese în mari dificultăți înaintarea germană.

Hitler, contrariat, reveni asupra unei teme pe care o socotise încheiată : aceea că ofensiva lui Timoșcenko era ultimul efort al forțelor sovietice. Pentru moment nu trebuia modificat planul campaniei în curs de executare. Promise solemn mareșalului că îl va invita la o nouă discuție imediat ce va veni momentul unei noi decizii. „Poate întîlnirea va avea loc chiar în Stalingrad", termină Hitler.

Mareșalul, avînd rezervele sale, adăugă :

Natural, cele douăzeci și cinci de divizii românești nu reprezintă decît 10% din totalul forțelor angajate la est. În funcție de ele eu văd războiul și, în mod obligator, am o vedere parțială, dar pentru acuma ele formează Armata română întreagă".

Hitler pretinse imediat că România, făcînd un efort, ar putea pune pe picior de război încă 10 divizii. Mareșalul îi reaminti imediat că Ungaria are puse la dispoziție numai 10 divizii și Bulgaria, cu consimțămîntul Berlinului, păstra armata sa intactă, iar el, între acești inamici nu putea să-și risipească rezervele militare.

— Reichul v-a garanta frontierele voastre. Nu aveți a vă teme de nimica, îi răspunse Hitler.

— *Voi repetați mereu că poporul german trebuie să fie stăpîn pe destinele sale. Fără să mă îndoiesc de garanția voastră, eu prefer ca România, de asemenea, să fie stăpînă pe destinul său,* răspunse mareșalul. *Și apoi frontierele pe care ni le-ați garantat nu corespund limitei spațiale pe care poporul român are dreptul să o revendice.*

Hitler nu mai insistă. Convorbirea fu reluată în după amiaza aceleiași zile. Hitler concedie pe colaboratorii săi pentru a se întreține în continuare cu mareșalul. El făcu politică înaltă. Politica simplă expusă de către mareșal cum că, din moment ce întrevezi că nu poți cîștiga războiul, trebuie să faci pace, nu părea că se potrivește cu mentalitatea lui Hitler. El observă că în lume sînt cinci centre de concentrare a energiei : unul în Statele Unite,

altul, problematic, în Marea Britanie, al treilea în centrul Europei, avînd ca sîmbure principal Germania, apoi puterea adevărată a Uniunii Sovietice şi, în fine, al Japoniei. Din fiecare dintre aceste centre ies linii de forţă care se propagă asupra spaţiului înconjurător. Conflictele se produc la intersecţia acestor linii de forţe. Logic, conflictele se produc acolo unde liniile de forţă sînt mai apropiate unele de altele : Europa ! Lupta ce se duce acum este dusă de Marea Britanie şi Uniunea Sovietică pentru a elimina cea mai mare putere a continentului : Germania. *„Dacă această tentativă ar reuşi, continentul nostru ar pierde pentru totdeauna forţa care ar face-o capabilă să afirme rolul său de prim-plan din lume. Toate popoarele ar trebui să se alăture luptei pe care noi o urmărim pentru salvarea Europei... Numai naivii cred că aici este vorba de lupta dintre Germania şi Marea Britanie care, în fond, este bătută, pentru hegemonie pe continent... Vorbeaţi azi dimineaţă de un «meci nul». Este vorba astăzi de unul «eliminator». Noi sîntem acuma în «semifinală». Sau noi reuşim să eliminăm Statele Unite şi Sovietele, sau ele ne vor elimina, pentru a-şi disputa împreună «finala competiţiei mondiale». Războiul a început cu scopuri limitate, «azi ele sunt nelimitate»“.*

— Spuneaţi azi dimineaţă că scopul războiului vostru este nelimitat. Scuzaţi-mă, dar este un limbaj pe care nu-l înţeleg. În ce diferă el de acela al Germaniei ?, continuă Hitler.

— *Poporul român, se grăbi să lămurească mareşalul, a aprobat războiul împotriva Uniunii Sovietice. Chiar opoziţia s-a bucurat la reluarea Basarabiei şi nordului Bucovinei. Dar campania dusă dincolo de aceste limite pentru ei îşi pierde sensul.*

— Pentru ce toleraţi activitatea lui Maniu, întrerupse Hitler. El caută permanent să slăbească rezistenţa frontului interior.

— *Pînă ce România îşi va recuceri toate teritoriile ce i-au fost smulse, eu nu am autoritatea morală de a proceda altfel... Marea Britanie şi Statele Unite n-au făcut cel mai mic gest ostil României. „Poporul român nu se consideră deci în război decît cu Uniunea Sovietică“. Sînt*

conștient de rolul preponderent al Germaniei pe continent, dar, în același timp, mă declar incapabil să mobilizez țara numai pentru a apăra „noua ordine" pe care Axa vrea s-o instaureze în Europa. Pentru soldatul român, lupta are sens numai cît este dusă împotriva Uniunii Sovietice. Alianța cu Reichul își află justificarea în faptul că, numai grație forței Reichului, am putea spera să eliminăm pericolul rusesc. Credeți-mă, dacă erați în compania lui Stalin, numai nebunii sau oportuniștii din România s-ar fi alăturat Axei.

— Totuși, d-voastră însivă sînteți acela, replică Hitler, care ați aderat la Pactul tripartit, într-o epocă cînd conflictul cu Uniunea Sovietică nu era încă hotărît !

— *Cine vă spune că în acel moment eu nu eram un oportunist ?*

— Noi îi vom bate pe ruși pînă o să-i ia..., încheie discuția Hitler.

În trenul care îl readucea în patrie, mareșalul declara intimilor săi : *„Germania a pierdut războiul. Trebuie acum să concentrăm toate forțele noastre ca noi să nu îl pierdem pe al nostru".*

Tot ceea ce va urma de acum înainte va fi pus sub semnul acestei lapidare declarații : *„Germania a pierdut războiul" !* Și această declarație făcută cu o săptămînă înaintea începutului prăbușirii frontului german din răsărit, cînd forțele germane se aflau la periferia Leningradului, la Orel și Tula, în apropierea Moscovei și în suburbiile Stalingradului, pînă la poalele Caucazului ! Iar concluzia ce a urmat : *„Trebuie acum ca noi să nu-l pierdem pe al nostru"*, dezleagă pe mareșal de orice obligație față de marele său aliat, determinîndu-l să înceapă, pe cont propriu, ceea ce încercase, fără succes, să determine și pe aliatul său să o facă și anume : *căutarea unei soluții politice, atunci cînd nu se mai întrevedea o ieșire victorioasă din conflict.*

Mareșalul urma să se angajeze pe un drum spinos, alături de onoarea militară, dar pe drumul direct care, prin diplomație — drum bătătorit de veacuri de țările românești — ducea la salvgardarea intereselor naționale.

Prăbuşirea frontului pe Don, care se va produce în scurt timp, şi dezastrul de la Stalingrad împinseră definitiv şi ireversibil pe mareşal pe acest drum. care, pentru el şi pentru ţară. va fi cu adevărat un calvar, drum la capătul căruia, numai pentru el, va fi „Golgota", iar pentru ţară, victoria cu reîntregirea în vest.

OFENSIVA PE DON — 19 NOIEMBRIE 1942

În dimineaţa zilei de 19 noiembrie, sub protecţia unei cete dese, ofensiva sovietică debuşează pe tot frontul Armatei a III-a, după o foarte puternică pregătire de artilerie. Efortul ofensivei se desenează cu o pătrundere pe ambele aripi ale Armatei a III-a învăluind grupul central de forţe, format din diviziile 5 şi 6 Infanterie, de sub comanda generalului Mazarini şi, respectiv, Lascăr.

În seara zilei de 19 noiembrie, în Biroul 3 al Cabinetului militar al Conducătorului, primisem ultimele informaţii de la Marele Stat Major, care indicau în linii generale mersul luptelor pe frontul Armatei a III-a, începute în dimineaţa zilei.

De la eşalonul înaintat al Marelui Stat Major, aflat la Rostov, şi unde se găsea şi şeful Marelui Stat Major, generalul Ştefiea, deplasat ocazional în acel punct, nu putusem, pînă la sfîrşitul zilei, să obţin date mai precise. Acesta era de altfel un lucru obişnuit, cînd informaţiile asupra desfăşurării operaţiunilor se primeau cu întîrziere uneori şi de 24 de ore.

Acel eşalon înaintat al Marelui Stat Major nu era altceva decît ceea ce mai rămăsese din proiectatul Comandament al Grupului de forţe mareşal Antonescu, sub a cărui autoritate trebuia să intre trupele române şi germane de la aripa extremă a frontului. La acea dată, în eşalonul înaintat se aflau cîţiva ofiţeri superiori din Marele Stat Major cu misiunea de a coordona acţiunea celor două armate române şi a răspunde cît mai repede cerinţelor lor, făcînd şi legătura directă cu Înaltul Comandament german.

Am strîns într-o mapă toate aceste informații, îngrijorat de gîndul că lucruri grave se vor petrece pe frontul îndepărtat, și hotărîsem că nici o informație nu era atît de concludentă pentru a justifica un raport telefonic la Predeal, unde mareșalul se retrăsese de două zile, împreună cu doamna și Mihai Antonescu. Colonelul Radu Davidescu, de asemenea, se afla la Predeal. Cu alte cuvinte, rămăsesem singur să captez toate informațile frontului și să le expediez în raport de importanța și urgența lor.

Faptul că nici mareșalul și nici colonelul Davidescu nu se aflau în București în acele momente nu era de natură să mă mulțumească. Situația amenințătoare din fața Armatei a III-a fusese semnalată de cîteva zile... acum atacul era declanșat de 16 ore... dar, în definitiv, București sau Predeal însemnau aceleași posibilități de legătură, iar depărtarea pînă la Don era aceeași. Mai mult, cu ce putea interveni Mareșalul într-o asemenea situație ? Cu nimic. Sub impresia acestor reflexii, privii ceasul ; era aproape miezul nopții și nu se mai petrecuse nici un fapt deosebit. Întins pe patul de campanie instalat ad-hoc în biroul meu, am încercat să aținesc. Nu am reușit. Gînduri, pline de neliniște mă frămîntau și mă țineau treaz. Îmi spunea : „Atacul o dată pornit, va putea oare fi oprit și respins ?". Privii harta. Cît de evident apărea direcția unui atac inamic cu eficiență asupra pungii din Caucaz, pe care o bara Armata a III-a română. Parcă dinadins comandamentul german o așezase în calea unei asemenea avalanșe... Sau miopie ? Lipsa aceasta de informații să fie un semn bun ? Să-i fi oprit pe sovietici ? Să fi intervenit rezerve germane ? Care rezerve și de unde ?

O singură divizie de tancuri germană — Divizia 220 — se afla în rezervă în sectorul Armatei a III-a. Ea, împreună cu Divizia I blindată română puteau constitui o masă de izbire puternică, în stare să paralizeze ofensiva inamică.

Dar nici nu vor trece 48 de ore de la declanșarea acestei ofensive de pe frontul Armatei a III-a de la nord la sud cînd altă ofensivă, de o anvergură mult mai amplă, este declanșată din zona Stalingrad, cu direcția de la est la vest, țintind localitatea Kotelnikovo, punct de întîlnire

a celor două ramuri ale unui cleşte uriaş, pe care îl constituia planul ofensivei sovietice de la Don. Între aceste două braţe erau prinse Armata a III-a şi a IV-a române ale generalului Petre Dumitrescu şi generalului Constantinescu-Klaps, împreună cu Armata a VI-a germană de sub comanda lui von Paulus... Dar la acel ceas al nopţii tîrzii de 19/20 noiembrie toată atenţia şi grija erau îndreptate înspre Armata a III-a de la Don.

. . . . . .

În tăcerea profundă a încăperii, deodată telefonul răsună puternic, stăruitor şi repetat, la intervale scurte. După insistenţa apelului am recunoscut că ceva grav trebuia să se producă şi sării, cuprins de o emoţie nedefinită, la receptor.

— Alo ! Alo ! răsună distinct şi limpede o voce foarte cunoscută. Aici generalul Şteflea. Mă auzi bine ?

— Da, domnule general, vă aud foarte bine.

— Vorbesc de pe front. Am încercat să iau legătura cu domnul mareşal sau cu Davidescu la Predeal, dar nu am reuşit. Vorbesc cu dumneata, te rog ia notă.

— Da, domnule general, sînt gata. Ascult.

— Situaţia este foarte gravă... Atacul inamic în forţă, sprijinit de o foarte puternică pregătire de artilerie şi însoţit de mari unităţi de care de luptă, a debuşat azi dimineaţă la ora 7 şi a spulberat rezistenţa diviziilor a IX-a şi a XIII-a Infanterie, pătrunzînd adînc şi ameninţînd pe ambele flancuri diviziile a V-a şi a VI-a Infanterie care au rezistat pe front. Ai înţeles ?

— Da, domnule general, continuaţi.

— Ia legătura urgentă cu domnul mareşal şi raportează-i situaţia. Armata a III-a, prin mine, cere dezlegare de a ordona retragerea, celor două divizii ameninţate, pe timpul nopţii, ieşind astfel din cercul inamicului care încă nu s-a închis în spatele lor. Inamicul, la căderea întunericului, a oprit orice înaintare. Trebuie folosită aceasta ocazie pentru a salva aceste trupe. Orice întîrziere este fatală. Dacă nu se foloseşte întunericul, mîine sovieticii reluînd atacul, vor face orice retragere cu neputinţă. Avem nevoie de această dezlegare.

— Comandantul german ce spune ?, găsii de cuviință să întreb.

— Este inexistent. Nu are posibilități de intervenție, este surprins și depășit. Trebuie să luăm o inițiativă pentru a salva trupele de la captură sigură și inutilă. Este de prevăzut extinderea ofensivei sovietice și pe frontul Armatei a VIII-a italiene de la stînga noastră. Eu întrerup convorbirea și revin peste o oră ca să primesc ordine.

— Domnule general, am auzit totul și am notat. Voi face tot posibilul să transmit domnului mareșal această informație spre a vă da dezlegarea....

Am pus mașinal receptorul în furcă. M-am uitat la ceas. Trecuse de miezul nopții. În jurul meu, o atmosferă apăsătoare domina încăperea. Mi-au trebuit cîteva minute să mă desmeticesc și să realizez cumplita drama ce se desfășurase și periculoasa situație în care, în acel moment, se afla o întreagă armată română. Cuvintele pe care le auzisem transmise pe firele telefoanelor de campanie, întinse pe sute și sute de kilometri de-a lungul vastității stepei ucrainene pînă la Don, mi-au adus întregul zvon al crîncenei bătălii angajate în condiții atît de vitrege pentru armata română. Sovieticii se uniseră și-și aleseseră ca prim obiectiv tocmai armata română, peste care hotărîseră să treacă cu zdrobitorul lor tăvălug. Iată ieșirea din enigmă. Iată catastrofa ! Deoarece întreaga desfășurare a războiului în est nu fusese altceva decît o alunecare dintr-o enigmă în alta pînă la catastrofa finală, cea mai mare enigmă, care acum începea să se elucideze... Cu aceste crîmpeie de gînduri care dădeau năvala într-o dezordine crescîndă, am cerut legătura cu Predealul. După cîteva minute de așteptare mi se răspunse că nu se poate obține legătura.

Am urcat la centrala telefonică a Președinției și am solicitat personalului de serviciu să facă tot posibilul să-mi dea legătura cu Predealul. Toate încercările, toate repetările de apeluri au rămas fără rezultat. Predealul nu răspundea. Nu se putea vorbi cu vila mareșalului.

Am încercat atunci același lucru cu vila adjutanților din Predeal. Nici un răspuns. Am cerut casa colonelului Davidescu din Predeal, dar același rezultat.

Contrariat și neliniștit ca în fața unui fapt nemaiîntîmplat pînă atunci, am cerut relații de la oficiul telefonic central. Am primit răspunsul că orice încercare era zadarnică, deoarece nici o vilă nu răspundea din cauza unui deranjament pe circuitul telefonic special cu Predealul.

În timpul acestor încercări repetate dar zadarnice, ora fixată ca termen de către generalul Șteflea trecuse.

Telefonul suna din nou și vocea subțire a generalului se auzi. Era ora 1,30 noaptea.

— Alo, aici generalul Șteflea. Ai luat legătura ? Ce rezultat îmi dai ?

— Cu neputință, domnule general. Toate încercările am rămas zadarnice, este un deranjament pe circuitul special...

— Cum se poate asta, domnule ? Eu vorbesc pe un fir de campanie de la peste 1000 de kilometri și dumneata nu poți vorbi de la București la Predeal ?

— Aceasta e situația, domnule general !

— Foarte trist. Pierdem cele mai prețioase ore de întuneric. Deci, pierdem două divizii.

— Domnule general — am cutezat să spun — ca o descătușare după acea oră de zvîrcoliri nefructuoase. Doar dumneavoastră sînteți acolo, dați dvs ordin de retragere. Aveți toată autoritatea și cunoașteți toată situația... Fiți sigur că domnul mareșal va aproba măsura !

— Eu n-am dezlegarea de la domnul mareșal să comand și nu pot trece peste comandamentul german local. Numai domnul mareșal are căderea.

— Înțeleg. Dar în cazul acesta excepțional, nu credeți ?...

— Nu pot ! E un comandant de armată aici.

— Bine. E cazul să ordone domnia sa.

— El e subordonat strict comandantului german, care nu aprobă.

— Domnule general, m-am hazardat eu în disperare de cauză, constatînd atîta prudentă îngrădire în fața răspunderilor, dar un ordin pornit din partea Cabinetului Militar al Conducătorului și semnat de mine, ar fi suficient ?

— Nu. Nici vorbă. Numai semnat de dl. mareșal este valabil... Mai încearcă să iei legătura și dacă obții ceva,

cheamă-mă la telefon pînă într-un ceas. Încă ar mai fi timpul ca ordinul să ajungă la cele două divizii... şi închise telefonul.

Istovit de atîtea emoţii m-am lăsat să cad pe speteaza scaunului de la birou. Mă miram singur cum îmi venise ideea cu ordinul semnat de mine şi m-am găsit ridicul. Voisem, fără să-mi dau seama, să joc rolul lt. col. Hentch, care cu de la sine putere ordonase retragerea dreptei armatelor germane la Marna. Nu, cu siguranţă nu. O făcusem ca să apostrofez lipsa curajului răspunderii mărturisite de generalul Şteflea, şeful Marelui Stat Major aflat la faţa locului şi care cerea dezlegarea unei hotărîri atît de importante unui şef care nu era în ambianţa frontului în acel moment. Aflat la 1000 km depărtare, nu putea să se amestece intempestiv într-un ansamblu de forţe în care era de presupus că fiecare piesă îşi avea locul şi rolul bine stabilite. Cu atît mai mult mi se păru condamnabilă atitudinea g-ralului Şteflea cu cît îmi spusese la telefon că era inexistent comandamentul german. Or, faţă de această constatare, nimic nu era mai logic decît să intervină şi să ordone în consecinţă, dar el se eschivase, rezumîndu-se, după cum se va vedea, în a rămîne spectator la dezastrul pe care putea să-l împiedice. Riscuri ? Da, desigur erau foarte mari. Hitler i-ar fi cerut capul cu siguranţă. Şi ar fi aruncat toată răspunderea eşecului de la Don pe generalul Şteflea după cum va încerca să arunce, împotriva tuturor faptelor, răspunderilor asupra Armatei a III-a române.

Dar generalul Şteflea nu ar fi trebuit să piardă din vedere că înapoia sa l-ar fi avut cu toată certitudinea pe mareşalul Antonescu, care nu era omul să se desolidarizeze de primul atunci cînd o astfel de măsură curajoasă ar fi fost luată şi în felul acesta Armata a III-a ar fi fost salvată aproape în întregime de la un dezastru inutil. Dar ce mare satisfacţie ar fi vrut generalul Şteflea, cînd, datorită curajului său, ar fi salvat cele două divizii, cruţînd atîtea mii de oameni de la un prizonierat lung şi dureros. Însuşi Hitler ar fi putut fi mulţumit ca după ce pierduse Armata a IV-a română şi a VI-a germană de sub comanda generalului Paulus, ar fi putut apela la

Armata a III-a, grupată și refăcută pe o altă linie, mai înapoi...

Mai tîrziu, spre dimineață, refăcîndu-se legătura telefonică cu vila adjutanților de la Predeal, am transmis nota informativă cerînd să fie predată imediat la vila mareșalului.

Pînă în zorii zilei de 20 noiembrie nu am primit nici un răspuns. Verificînd dacă nota fusese primită și transmisă la vilă, adjutantul de serviciu îmi confirmă. De la vilă însă nu se primise nici un răspuns.

Era ora 7 dimineața. Acolo, pe Donul îndepărtat, începuse desăvîrșirea unei drame foarte dureroase ; înfrîngerea unei armate române, care făcuse totul să înlăture această înfrîngere prin mijloacele ei. Neînțeleasă și nesprijinită, fusese expusă în mod condamnabil prin ușurința sau prin neputința comandamentului suprem german să fie o jertfă abandonată în calea unui inamic foarte puternic.

La ora 8 dimineața nota telefonică transmisă în primele ore ale dimineții de 20 noiembrie îmi reveni la birou, înapoiată de la mareșal. Pe ea am putut descifra următoarea rezoluție :

„20 XI 1941, orele 3,30 dimineața.

Nu pot comanda și da ordine de la 1000 km depărtare de front, cînd nu cunosc situația de ansamblu. Aceasta revine comandanților de pe teren, care poartă întreaga răspundere.

Asist, fără să pot interveni cu nimic la consumarea acestei dureroase drame, pe care am prevăzut-o din timp și am încercat fără succes să o înlătur.

Mareșalul Antonescu"

...Generalul Șteflea își primise răspunsul, iar eu șef al Biroului 3 din Cabinetul militar, citind aceste cuvinte am putut avea o mică satisfacție, deoarece am recunoscut aceleași gînduri pe care și eu le arătasem prin cuvinte în convorbirea telefonică avută în noaptea de 19—20 noiembrie cu generalul Șteflea. Și, într-adevăr, judecînd și cumpănind la rece situația din acele momente, chiar

dacă legătura telefonică s-ar fi făcut imediat cu mareșalul Antonescu, la cererea generalului Șteflea, era ușor de admis că ar fi primit alt răspuns decît cel pus în scris pe nota informativă. Și, ca să vedem că este așa, să facem un ușor efort de imaginație și să ne închipuim că mareșalul, la orele 2 în dimineața de 20 noiembrie, cînd ar fi putut să dea răspunsul, ar fi aprobat propunerea generalului Șteflea.

Generalul Șteflea, de la Rostov, unde se găsea, dădea ordinul prin radio, cifrat, Armatei a III-a, care se găsea la o distanță de circa 200 kilometri. Descifrarea ordinului și transmiterea lui la cele două divizii, tot cifrat, prin radio, ar fi luat un timp total care putea să ajungă la 2 ore. Deci la 4 dimineața, în cel mai bun caz, acest ordin de dezlegare putea ajunge la diviziile de pe front. Acestora, ca să transmită la regimente, regimentele la batalioane și batalioanele la companii, le mai trebuiau încă una, două ore. Deci, ar fi fost aproape 6 dimineața, rămînînd o oră de întuneric pînă la 7.

În acest scurt interval, trebuiau executate toate operațiile de degajare a unităților din încleștarea cu inamicul, gruparea lor pe direcții de retragere coordonate la adăpost de ariergărzi și dirijarea lor înapoi. Toate aceste operații extrem de delicate ar fi fost surprinse de lumina zilei.

Ora 7 însemna ora H pentru reluarea ofensivei armatei sovietice, cînd două divizii române, scoase din pozițiile lor de apărare, s-ar fi găsit în formațiune de apropiere, deplasîndu-se, și capetele coloanelor abia trecute de linia care le periclita retragerea. În această situație, ar fi fost cea mai bună și sigură pradă pentru atacul carelor inamice, atac care ar fi dus la spulberarea acestor mari unități și ar fi însemnat un dezastru mult mai mare și mai plin de sacrificii decît o rezistență în pozițiile organizate și întărite de mai bine de o lună.

În primul caz, orice ajutor, cît de masiv, ar fi fost trimis de comandamentul superior german, în sprijinul acestor divizii, ar fi mărit și mai mult dezastrul. În cel de al doilea, cu cît rezistența în încercuire ar fi fost de mai lungă durată, cu atît mai mult șansele de a primi întăriri erau mai mari și redresarea situației mai sigură.

Cu totul alta ar fi fost situaţia dacă generalul Şteflea ar fi avut curajul ca, atunci cînd a constatat situaţia creată prin atacul inamic, constatare care avusese loc cu mult înainte de miezul nopţii de 19 noiembrie, şi, în loc să piardă atîta timp cu convorbiri infructuoase la Bucureşti, şi-ar fi luat, în calitatea sa de şef al Marelui Stat Major român, aflat pe terenul de bătălie, hotărîrea curajoasă de a da ordin celor două divizii să iasă din încercuire. Orele 7 dimineaţa din 20 noiembrie, ar fi găsit diviziile a V-a şi a VI-a Infanterie trecute cu un ceas mai devreme deci pe întuneric, de linia periculoasă. Lumina zilei le-ar fi găsit instalate pe o nouă poziţie, putînd face faţă unui nou atac inamic, care s-ar fi montat mult mai slab şi mai ineficace după ce un efort principal al acestui atac ar fi căzut în gol.

Dar lucrurile, nepetrecîndu-se aşa, din nenorocire, soarta implacabilă a trebuit să-şi spună cuvîntul, deoarece voinţa comandamentului de pe teren nu a intervenit.

În cursul zilei de 20 noiembrie, atacul trupelor sovietice a continuat să se dezvolte la sud de Don, urmărind elementele din diviziile a XI-a şi a XIII-a, a XV-a Infanterie şi încercuind pe la sud diviziile a V-a şi a VI-a Infanterie, care reuşiseră să se menţină pe linia Donului, nefiind supuse unei presiuni tot atît de puternice.

Cu alte cuvinte, calea unei retrageri spre sud pentru aceste două divizii, fusese interceptată de elemente mecanizate sovietice.

O mişcare către sud a acestora nu putea fi făcută decît ca rezultat al unei acţiuni de forţă, încă posibilă la acea dată. În zilele de 21 şi 22 noiembrie, o altă ofensivă puternică sovietică este declanşată dinspre Stalingrad în direcţia Calaci şi Kotelnikovo de pe Don. Această ofensivă, după cum s-a mai spus, constituia braţul de sud al unui cleşte care trebuia să se închidă, venind de la nord, dinspre Kleţkaia, de pe Don, o parte, iar alta dinspre Stalingrad la Calaci.

Comandamentul german, pus în faţa acestui atac atît de puternic, rămîne neputincios, rezumîndu-se la a repeta ordinele conţinute în esenţă în instrucţiunile operative amintite, adică : rezistenţă pe loc.

În ce privește frontul Armatei a III-a, toată atenția comandamentului suprem german se dirijează asupra grupului celor două divizii române — a V-a, generalul Mazarini și a VII-a, general Lascăr — care nu aveau legătură decît prin FF și le organizează, constituind grupul general Lascăr, cu misiunea de a rezista fără gînd de retragere.

A treia zi de la declanșarea ofensivei, grupul general Lascăr rămăsese o insulă izolată în cîmpul inamic, rupt de restul Armatei a III-a, care, sub vitregia urmăririi tancurilor inamice și părăsit total de trupele germane, care se evacuau rapid cu mijloace auto, își dirijă elementele răzlețe, încercînd închegarea unei noi rezistențe pe cursul de apă chiar, un afluent al Donului. De notat este lipsa de camaraderie a trupelor germane, chiar ostilitatea comportării față de trupele române. Încercările ostașilor români de a se urca pe mașinile germane erau împiedicate în mod brutal de germani. Soldații români care se agățau de camioanele germane, erau loviți peste mîini de către cei germani ca să-și dea drumul și aruncați de pe mașini. Singura măsură eficace luată de Hitler în fața acestui dezastru a fost numirea generalului Manstein, comandant al aripii de sud a frontului, în locul mareșalului von Kleist. Era acel faimos von Manstein cu care comandamentul român colaborase în campania din 1941 și care, în primăvara lui 1942, condusese atacul asupra Sevastopolului, avînd sub ordine Corpul de vînători de munte român și Detașamentul general Korne, cucerind astfel cetatea.

Manstein în schimb nu se grăbi prea mult să vină la noul post de comandă și sosirea sa nu aduse altceva decît să întărească dispozițiile deja date. Pe lîngă grupul general Lascăr, care trebuia să reziste la încercuire, se mai adăugase și grupul de armate general von Paulus, constituit din Armata a VI-a germană și a IV-a română, care și ele își aveau retragerea tăiată prin ocuparea de către sovietici a localității Calaci de pe Don.

În afară de aceasta, în ziua a 4-a a bătăliei se organiză un contraatac masiv cu care de luptă, dispunîndu-se constituirea unui grup mecanizat din diviziile I blindată

română și 222 germană. După planul de manevră fixat, ambele divizii trebuiau să se concentreze la un punct situat în flancul aripii drepte a ofensivei sovietice, care încercuise pe la vest grupul Lascăr și apoi, să izbească acest flanc, să-l distrugă și să refacă legătura cu grupul Lascăr, împingînd rezistența din nou pe Don.

În dimineața zilei de 22 noiembrie Divizia I blindată română, sub comanda generalului Pastia, sosită la punctul de întîlnire cu divizia blindată germană, nu întîlnește pe nimeni. După un timp de așteptare, generalul Pastia pornește cu divizia sa la îndeplinirea misiunii.

Marșul spre obiectiv se desfășoară normal. La contactul cu inamicul este primită de un tir puternic de artilerie anticar, cauzîndu-i grave pierderi.

Generalul Pastia, care se afla într-un car de luptă în mijlocul dispozitivului diviziei, cade eroic în timp ce dădea dispoziții unităților sale.

În fața acestei situații, se ordonă retragerea diviziei, de către urmașul la comandă al generalului.

Acțiunea eșuase din cauza forței prea slabe a atacului care fusese dat cu jumătate din forțele destinate inițial. Cauza pentru care divizia germană de tancuri nu se prezentase la punctul de întîlnire fusese de natură rizibilă în aparență, dar tragică în fond. Unitățile acestei divizii au staționat un timp îndelungat în cîmp, sub camuflaj improvizat alcătuit din plantațiile locale. Acest lucru permisese rozătoarelor să se introducă în carele de luptă și să distrugă toate cablurile electrice, astfel încît, atunci cînd să se aprindă motoarele spre a porni, acestea se aflau în pană de electricitate. Motoarele nu au pornit și ca atare întreaga divizie a lipsit de la punctul de întîlnire cu omoloaga sa română, ratînd astfel singura ocazie care s-a ivit în a 3-a zi a bătăliei de a se duce o acțiune serioasă în sprijinul grupului Lascăr. Rozătoarele, popîndăii și șoarecii de cîmp, binemeritaseră de la patrie și ei deschideau virtual vasta acțiune a partizanilor sovietici care de aici înainte va lua o amploare din ce în ce mai mare. El constituie un caz unic în analele războaielor, cînd o cauză atît de neînsemnată putuse avea o influență atît de dezastuoasă.

Destinul implacabil, atunci cînd e să acţioneze. îşi găseşte agenţii săi în cele mai variate forme.

Grupul general Lascăr, rămas în încercuire, era condamnat capitulării. În zadar Hitler caută să-l stimuleze pe comandant, conferindu-i „Frunzele de stejar cu briliante" la „Crucea de Fier" pe care generalul o căpătase mai dinainte. Această înaltă distincţie nu a fost văzută niciodată de generalul Lascăr şi în a 5-a zi de la începutul ofensivei, capitulează, declarînd în faţa ofiţerilor ruşi parlamentari, în limba rusă : „Eu iubesc pe sovietici".

. . . . . .

În rezumat aceasta a fost desfăşurarea filmului acelor evenimente militare dramatice care au zguduit, aducînd la realitate într-o oarecare măsură, Înaltul Comandament german şi care au înfăţişat dintr-o dată altă perspectivă, în care pînă acum nici cei mai pesimişti observatori nu ar fi cutezat să creadă.

Prestigiul armatei germane fusese acum puternic alterat.

În ziua de duminică care urmă începutului ofensivei sovietice de la Don, mă aflam la birou, ca de obicei, cercetînd buletinul operativ al Marelui Stat Major cu situaţia frontului. Locul pe care îl ocupase grupul general Lascăr rămăsese alb pe hartă. O linie continuă se refăcuse spre afluentul Tchir al Donului. Ofensiva de la Stalingrad ocupase Calaci pe Don şi cu aripa de sud tindea înspre Kotelnikovo, pentru a desăvîrşi încercuirea armatelor a VI-a germană şi a IV-a română de la Stalingrad. Reacţiuni ale forţelor germane erau dirijate pe această aripă a ofensivei sovietice, întîrziindu-le înaintarea. Cele trei brigăzi române de cavalerie care fuseseră în dispozitiv de acoperire de la Stalingrad pînă la Astrahan, pe malul Volgăi, se aflau în plină retragere, străbătînd imensa pustietate a stepei nogaice, spre a ieşi de sub ameninţarea sovietică.

Mai trebuie adăugat, pentru completarea cadrului general al frontului, că ofensiva sovietică de pe Don se extinsese mai către dreapta, cuprinzînd întregul front al armatei a VIII-a italiene, pe care a spulberat-o creînd un gol

periculos în front și lăsînd dreapta armatei ungare de coperite.

Către acest gol, Comandamentul grupului de arma Manstein se străduia să trimită rezervele sale pentr refacerea continuității frontului. Cu alte cuvinte, întreag aripă din sud a frontului era în mișcare în retragere pri lupte dîrze de la Serafimovici pe Don pînă la Piatigors din Caucaz. Pe acest front imens acțiunile defensive : ofensive se succedau fără întrerupere, într-o sforțar spasmodică pentru restabilirea echilibrului.

Mareșalul Antonescu, în tot acest timp, căutase să fi în legătură cu comandanții români de pe front și Înaltu Comandament german. De acolo îi veneau repetate asi gurări că măsuri de restabilire a situației sînt în curs ș trupe de întărire vor fi trimise în sectoarele amenințate Hitler personal dădea asigurările cele mai optimiste c situația se va îndrepta în cel mai scurt timp. Dar aceste asigurări se dovediră curînd că erau numai deziderate deoarece comandamentul german nu dispunea de alte trupe decît cele aflate în contact și luptă cu inamicul Toată manevra lui consta în a se sprijini pe hotărîrea și voința trupelor și ale comandanților de a rezista pînă la ultima capacitate a forțelor lor, sperînd într-o epuizare a efortului inamic mai curînd decît într-o primire de ajutorare care nu aveau de unde veni.

În acea duminică, mareșalul se găsea la Predeal și buletinul informativ trebuia trimis imediat cu o mașină ca să-i fie prezentat.

Abia primisem raportul și încă nu terminasem să-l trec pe harta din cabinetul mareșalului, cînd am fost chemat urgent la telefon.

— Bună ziua domnule căpitan, răsună în telefon vocea viceprim-ministrului Mihai Antonescu.

— Am onoarea să vă salut, domnule ministru.

— Domnule căpitan, ați primit raportul informativ al Marelui Stat Major ?

— Da.

— Vă rog să fiți bun să veniți la mine la vilă, aducînd și raportul cu dvs. Puteți veni într-o jumătate de oră ?

— ...

În timpul acestei scurte convorbiri, toate reticențele pe care le aveam față de acest personaj mi se treziră, cu fiecare cuvînt pronunțat de el. Ideea de a mă găsi în fața vicepreședintelui Consiliului de Miniștri nu-mi surîdea deloc. Impulsul care l-am avut a fost acela de a-l refuza, dar prinsesem a declara că buletinul se afla la mine.

— Da, domnule prim-ministru, voi fi la dvs. în timpul indicat, am răspuns eu plin de reticență.

...

Peste o jumătate de oră de la convorbire, mă găseam în vastul birou-salon de la parterul vilei lui Nae Ionescu de la Băneasa, unde locuia mareșalul împreună cu Mihai Antonescu, care, în acel moment, era singur în vilă. În biroul vicepreședintelui, am găsit pe ministrul aviației, generalul Jienescu. Deoarece ne cunoșteam prin raporturile dese de serviciu, am întreținut o conversație generală asupra situației frontului, care dură aproximativ zece minute pînă la apariția lui Mihai Antonescu. Era, ca întotdeauna, îmbrăcat impecabil. În costum închis, purta cravată de culoare vie, în care era implîntat un ac cu o piatră prețioasă. Cu părul negru, strălucitor, pieptănat îngrijit și cu ochii săi ca doi cărbuni strălucitori își făcu apariția ca un june prim într-o operetă. Plin de încredere și de o afabilitate demonstrativă, a întins mîna ministrului Jienescu și apoi mie, strîngîndu-mi-o cu afectare și privindu-mă stăruitor în ochi.

— Domnule căpitan, vă rog să fiți bun să mă puneți la curent cu situația frontului la data actuală.

M-am apropiat de birou, am scos din mapă harta, am desfăcut-o și întinzînd-o am acoperit tot biroul, înlăturînd puținele obiecte aflate pe el. Destul de jenat, am făcut o expunere reținută și „à contre coeur", așa cum o faci atunci cînd apreciezi că acela în fața căruia o expui nu este cel indicat. Prin cuvinte cîntărite cu zgîrcenie și într-un fel deosebit de cum aș fi făcut-o în fața mareșalului, i-am arătat pe hartă poziția inamicului. Situația trupelor încercuite și a celor ce duceau sau erau în perspectivă să declanșeze reacțiuni. Bineînțeles că eu am căutat printr-un consemn profesional să atenuez pe cît posibil un efect prea pesimist. Oricum, în

fața mea aveam un civil, cu toate că acela obținuse de curînd gradul de căpitan în rezervă la Regimentul de Gardă Călare ! Pe scurt, expunerea arăta că frontul fusese spart și că alte rezerve ar mai fi în măsură a da o contralovitură pentru salvarea lor, celor încercuite și readucerea frontului pe linia lui...

Mihai Antonescu nu m-a lăsat să continui, mi-a tăiat vorba și s-a dezlănțuit deodată într-o tiradă demnă de un actor ce ar fi debitat un monolog dintr-o dramă istorică :

— Nu domnule căpitan, izbucni el, nu vor fi în stare să facă nimic... Nemții au pierdut virtual războiul ! Ascultați-mă pe mine. Sînt intrați în c a t a l e p s i e ! E un bluf acest război, ca și toate acțiunile cu care au orbit Europa și lumea întreagă. Sînt înfrînți. Rezervele lor nu vor fi în stare să facă față acestui front gigantic, care a început să se rostogolească peste ei întocmai unui val uriaș... Mașina de război americană a început să-și atingă întreaga ei capacitate de producție și să alimenteze acest front... Am informații că asupra prizonierilor sovietici s-au găsit bocanci americani, camioane Dodge americane, pe 6 roți motrice, aprovizionează forțele sovietice înotînd prin noroaie ca adevărate șalupe marine. Este adevărat ?

— Da, este adevărat domnule vicepreședinte.

— Ei, vedeți ? Cum credeți dvs că nemții vor fi în stare să facă față acestor două potențiale : uman, pe care Sovietele îl pun în mișcare, și industrial, pe care Anglia și America îl pun la dispoziție.

Am prins un moment și i-am replicat :

— Este mult prea devreme, domnule, vicepreședinte, pentru a ne hazarda într-o apreciere atît de categorică asupra desnodămîntului. În prezent, Germania stăpînește...

— Stăpînește, ce stăpînește domnule ? Popoare care sînt adînc nemulțumite și așteaptă să-i vadă înfrînți ca să le sară în spinare ? Stăpînirea aceasta îi costă atîtea efective pe care trebuie să le lase inactive în țările stăpînite : Franța, Olanda, Belgia, Norvegia, Italia, Grecia, Iugoslavia și Bulgaria. Este adevărat că numai în Franța

40 de divizii stau cu arma la picior, în timp ce pe Don nu existau rezerve serioase ca pe tot frontul de est ?

— Da. Este adevărat. Însă, ca la orice medalie, există şi reversul. Nu poate fi valabilă şi concluzia că numai un comandament care e perfect stăpîn pe mijloacele sale şi pe situaţie poate să-şi permită un asemenea lux ? Pentru că, în fond, acesta nu este decît un lux de mijloace, i-am replicat din spirit de contrazicere.

— Nu, hotărît nu. O fac din pură fanfaronadă. Aceşti oameni au o încredere oarbă în ei, au creat un adevărat mit al forţei şi prin el au ajuns să înlăture existenţa forţei. Ieşiţi, revărsaţi în toată Europa din făgaşul lor, pretutindeni nu sînt la ei acasă. Sovieticii sînt la ei acasă. Noi sîntem la noi acasă. Ruşii au forţa atavică pe care le-o dă spaţiul... Pe ei spaţiul nu-i absoarbe, nu le dă vertij. Din contră, sînt în elementul lor. Ei fac parte integrantă din această imensitate. La nemţi, procesul este invers. Proces care se repetă istoriceşte. La nemţi, ca şi la francezii lui Napoleon, efectul spaţiului este invers. Pe ei spaţiul îi descumpăneşte. Ei au o mentalitate schematică, încadrată, cu orizont apropiat. Ruşii, americanii, englezii au cu totul altă optică. Şi acest război este un război de optică, dacă vreţi ; optică continentală, optică mondială. Nu-i de ajuns să vrei să dezvolţi un asemenea război, să faci planuri, să-l organizezi. Trebuie să-l ai în reflex printr-o exercitare a lui de-a lungul generaţiilor. Să-l ai în sînge şi ruşii îl au neîndoielnic. Pornind numai de la această premiză şi nemţii sînt de pe acum virtual bătuţi. Ei nu au suflul aliaţilor, deoarece nu au anvergura acestora.

— Domnule vicepreşedinte, m-am hazardat eu, copleşit de această manifestare demagogică de oportunism politic. S-ar putea conclude de aici inutilitatea planurilor de război, ca şi tăgăduirea imponderabilului atît de congenital legat de orice acţiune omenească, oricît de bine ar fi chibzuită ea. Orice activitate umană mi se pare că îşi are sorţii ei de izbîndă ca şi de înfrîngere în germen şi numai voinţa care călăuzeşte această acţiune este sortită să le dezvolte pe primele, infirmîndu-le pe celelalte, atîta vreme cît războiul constă din ciocnirea a două

voințe opuse !... Nu mai departe, recent, un imponderabil și-a spus cuvîntul chiar în ceea ce a dus la soarta Armatei a III-a române : șoarecii și popîndăii au oprit intervenția unei divizii blindate germane. În ce plan rațional întocmit acest element imponderabil ar fi putut fi inclus ?

— Numai că, reluă Mihai Antonescu, replica, tot așa de volubilă, se întîmplă întotdeauna ca imponderabilul să atîrne în favoarea celui mai tare, cu atît mai mult cu cît el este la el acasă. Și, dezvoltîndu-și ideea începută, continuă : noi ne-am angajat în războiul împotriva sovieticilor pentru Bucovina și Basarabia. Dar noi sîntem într-un război virtual pentru Ardeal, împotriva nemților și ungurilor. Să nu-și închipuie cineva în țara aceasta că, în momentul cînd pe frontul Caucazului ar apărea o uniformă englezească sau americană, armata română ar trage un singur foc ! Nu, domnilor. Pînă aici ! Noi nu vom lupta niciodată împotriva acestor națiuni, care ne sînt aliate firești și care au prezidat la înjghebarea noastră ca stat independent modern...

Mă aflam deja în mașină și parcursesem jumătate drum dintre vilă și Președinție și încă nu-mi revenisem din stupoarea în care m-au aruncat cuvintele rostite de Mihai Antonescu în această mare scenă. Îmi răsunau mereu în auz cuvinte rostite cu accent, răspicat, scontînd pe efectul teatral de impresionare pe măsură ce vorbea se aprindea mai mult, adresîndu-se cînd mie, cînd ministrului Jienescu, care se retrăsese jenat într-un colț din partea opusă a camerei.

Ajuns la birou am încercat să cuprind toată această scenă grotescă și să-i prind adevăratul sens, deoarece fusese atît de neașteptată și atît de în afara liniei de gîndire și a acțiunii oficiale pe care o cunoșteam prea bine știind că Mihai Antonescu, de la începutul războiului, se angajase cu atîta elan stimulator și convingere.

Căutînd să fac ordine în avalanșa aceasta de impresii venite așa intempestiv, ajunsesem curînd la concluzia că această chemare a mea cu buletinul de informații nu a fost decît un pretext, deoarece nici nu m-a lăsat să-mi termin bine expunerea, la care îmi făcuse impresia că nu dase atenție și a și început să-și debiteze tirada de mai sus. Era inaugurarea, la o scară redusă, a unei atitudini pe care spiritul său oportunist și mobil o luase încă mai de mult, dar care nu avusese pînă acum un prilej favorabil pentru a se manifesta.

În timp ce vara anului 1942 fusese anotimpul succeselor spectaculoase în est, la care participaseră și cele 20 de divizii române : cucerirea Sevastopolului, înaintarea pe Don, invazia în Caucaz, atacul Stalingradului, în Africa lucrurile nu merseseră deloc bine pentru Axă. Lunile octombrie și noiembrie aduc evenimente hotărîtoare pe acest front. Rommel este înfrînt de Montgomery la El-Alamain ; Tobrukul este cucerit de englezi, iar Algeria și Marocul sînt noi teatre de operațiuni care aduc un reviriment poziției anglo-americane.

La 8 noiembrie are loc debarcarea anglo-americană în aceste două posesiuni franceze și Franța liberă, prin reprezentanții ei generalii Darlan și Giraud, intră cu posesiunile ei în Alianța anglo-americană. În felul acesta Marea Mediterană devine un lac anglo-franco-american. Italia simte valurile Mediteranei stîrnite de flota aliată, bătîndu-i coastele insulare. Flota franceză, imobilizată în portul Toulon, nu se supune ordinelor amiralului Darlan de a se uni cu flotele aliate, însă sabordează chiar în momentul cînd unitățile motorizate germane soseau pe chei gata a le captura.

Frontul al doilea fusese deschis la începutul lui noiembrie 1942, deci cu două săptămîni înaintea declanșării contraofensivei sovietice de pe Don și de la Stalingrad.

Pentru Mihai Antonescu, care întreținea strînse legături cu ministrul Italiei în București, Bova Scopa omul lui Ciano, ministrul de externe al Italiei și ginerele lui Mussolini, adversar notoriu al alianței cu Germania, deschiderea celui de al doilea front pe coasta de nord a

Africii, față în față cu Italia, îi deschidea noi perspective și-i dădea multă apă la moară contelui Ciano.

Mihai Antonescu, om căruia îi devenise ca o profesie schimbarea de „cazacă", la început liberal, mai apoi liberal disident, ca mai tîrziu să devină antilegionar ; admirator al lui Hitler și părtaș convins al războiului din est ; mai mult, inițiatorul campaniei ideologice anticomuniste din prima parte a războiului, mergînd pînă la a înființa mișcarea „Cruciada împotriva comunismului" pentru consacrarea căreia a fost bătută o medalie ce revenea de drept fiecărui ostaș de pe frontul de est, pentru acest om a fost de ajuns primul insucces, primul semn al unui vînt nou, ca să schimbe cîrma și să facă cale-ntoarsă. Acest moment sosise, hotărîrea lui fusese luată. Argumentele, de asemenea, fuseseră sortate cu grijă și expunerea de motive făcută după tipicul canoanelor avocățești. Dar ca un teatralist ce era, mai înainte de a lansa ofensiva acestei noi atitudini, trebuia să facă o repetiție cu public, un public în măsură să-l înțeleagă, să-și măsoare în spiritul lui efectul argumentației. Publicul i l-a oferit împrejurarea : generalul Jienescu venit pentru probleme de serviciu, care fiind ministru și deci membru al guvernului, era persoană oficială și cu răspundere în mersul războiului, și eu deținătorul situației militare a frontului, deci două persoane în fața cărora putea să-și măsoare tăria pîrghiei argumentelor sale, cu care să încerce răsturnarea unei situații existente. În timpul acestei repetiții el, trebuia nu să fie ascultat, asta nu avea mare importanță, ci să se asculte pe sine, dovedindu-și eficacitatea argumentației și puterea de impresionare a tiradei sale. Oricît de farsor l-am socotit pe acest om, trebuia să admit că el jucase această nouă scenă a rolului pe care singur și-l crea — schimbarea la față — cu multă măiestrie. Ceea ce mă supăra era faptul că auzisem din gura acestui om cuvinte care enunțau idei de care eu nu eram străin. Deși în fond păstram aceeași convingere, spiritul meu de castă însă mă făcea să fiu nemulțumit, auzindu-le debitate de un civil...

Dar să-l lăsăm pe Mihai Antonescu să-și joace scena mai departe și să urmărim desfășurarea evenimentelor.

În ziua următoare, colonelul Radu Davidescu s-a înapoiat, cu mareşalul, de la Predeal. I-am adus de îndată la cunoştinţă cele petrecute la vila de la Băneasa, relatîndu-i întreaga scenă. Colonelul s-a arătat nemulţumit şi chiar indignat de cele auzite.

— De ce i-ai arătat buletinul ?

— Cum puteam face altfel cînd m-a chemat în modul cel mai categoric ? Nu puteam nici să nu merg, nici să mint. Ştiu, cel puţin pînă la această dată, că Mihai Antonescu deţine al doilea loc în stat după domnul mareşal şi cred că are dreptul să cunoască tot ceea ce cunoaşte şi acesta. Nu puteam să refuz decît sub culpa unei nesupuneri.

— Ar fi trebuit totuşi. El are mijloace proprii de a se informa... Domnul mareşal se va arăta nemulţumit cînd îi voi raporta aceasta.

Dacă într-adevăr mareşalul a fost sau nu nemulţumit, nu avem cum să ştim deoarece nici eu nu am ştiut-o. Dar că în curînd mareşalul va avea într-adevăr motiv de nemulţumire cu privire la mine, secundul colonelului Davidescu se va vedea de îndată... mai înainte, însă, tabloul va fi întregit cu o altă scenă, tot în jurul buletinului de informaţii :

La Comandamentul Militar al Capitalei fusese de curînd numit ca şef de Stat Major, colonelul D. Dămăceanu, fostul director al Şcolii voievodului Mihai, de pe timpul domniei lui Carol al II-lea, a cărui figură a fost descrisă în amănunt mai înainte. După ce comandase cu bravură Regimentul 10 Roşiori, în timpul luptelor din Basarabia şi Crimeea, în vara lui 1941, iarna 1941—42, după ce luase parte în Crimeea la cucerirea şi ocuparea acesteia, fusese adus, socotit de mareşal un ofiţer de valoare şi mai ales de caracter, la acel post de mare încredere, pus sub ordinele directe ale lui Antonescu şi aşezat la 200 metri depărtare de locul unde mareşalul îşi avea locul său de lucru.

Venit în noul post, găsi comandant al Capitalei pe generalul Mihail Racoviţă, altă figură cunoscută şi considerată de încredere. Deci mareşalul lucra ! Îşi asigura postul de mare încredere acela de comandant militar

al Capitalei, în mîna unor oameni de încredere ! Colonelul Dămăceanu nu pierdu din vedere să reia legătura cu mine, fostul său elev, la Președinție, și mă vizita tot așa cum o făcuse în acel septembrie istoric. Tot pe motive de luare de contact de serviciu. Se justifică astfel nevoia unei legături strînse : „Fiind numit într-un post atît de important și depinzînd direct de dl. mareșal și cum întîmplarea favorabilă face ca dumneata să fii în postul cel mai nimerit, mi-e foarte agreabil să păstrăm legătura pentru a fi direct și imediat informat despre situația frontului..."

După 19 noiembrie, colonelul Dămăceanu deveni mai insistent, cerîndu-mi zilnic informații la telefon. În felul acesta eu îl ținusem la curent cu evoluția situației de la Don, primele zile care urmară atacului sovietic, pînă cînd interveni acel incident la care m-am referit :

În ziua de 20 sau 21 noiembrie, în biroul meu de la cabinet, intră colonelul Mircea Elefterescu, fostul șef de cabinet al mareșalului și trecut acum la comanda Regimentului de Gardă Călare. Era omul care dusese cererea de abdicare către regele Carol al II-lea, făcută de generalul Antonescu, omul de casă și de mare încredere al mareșalului.

Colonelul Elefterescu mi-a cerut să-i arăt situația frontului, deoarece auzise diferite zvonuri prin oraș, iar eu, cu toată seninătatea omului de bună credință i-am expus situația pe larg, lăsîndu-l să urmărească harta cu dispozitivul trupelor. Colonelul Elefterescu o declară pur și simplu c a t a s t r o f a l ă !

Colonelul rămăsese profund impresionat, iar eu am încercat să atenuez și să fac considerații optimiste asupra posibilității de reacție a nemților. Spre marea mea surprindere și nemulțumire, l-am văzut pe colonel scoțînd notesul din buzunar, luînd date de pe hartă trecîndu-le în carnet. De aceea, m-am văzut obligat să-i spun : „Domnule colonel, situația e într-adevăr gravă, dar nu disperată, încă mai sînt șanse de redresare. În orice caz, vă rog să considerați aceste informații ca foarte secrete."

Flegmatic cum îi era firea, a răspuns cu o ironie la adresa nemților și a plecat lăsîndu-mă liniștit și fără să-mi poată trece prin minte cele ce urmau să se întîmple.

În ziua următoare, sînt chemat insistent de către colonelul Radu Davidescu. Acesta mă primește stînd în picioare la birou, așteptîndu-mă într-o atitudine neobișnuit de gravă, severă chiar, nemaiîntîmplată pînă atunci în raporturile dintre șef și subaltern :

— Domnule, m-a primit el. Domnul mareșal a primit raportul șefului Serviciului de Siguranță a Statului — Eugen Cristescu — prin care este informat că tot orașul este în panică din pricina zvonurilor răspîndite în cursul serii trecute de către ofițerii Regimentului de Gardă Călare, precum că situația frontului ar fi catastrofală, armata română încercuită, pe punctul de a capitula... Cum se explică aceasta ? Ofițerii care au răspîndit zvonurile susțineau că informațiile proveneau de la Cabinetul militar al Conducătorului.

— Foarte simplu, am răspuns în modul cel mai natural. Ieri după amiază, dl. colonel Mircea Elefterescu m-a vizitat la birou și mi-a cerut informații asupra frontului pentru el personal. Cum harta era pe perete cu situația la zi, fără să mai aștepte răspuns, s-a dus la hartă și a văzut situația. M-a întrebat, i-am răspuns, asta este tot...

— Nu trebuia să-i permiți să se uite pe hartă și nici nu avea ce căuta în birou...

— Domnule colonel, vă rog să nu uitați că Mircea Elefterescu este considerat cel mai de încredere om al d-lui mareșal. Un asemenea om se bucură, cel puțin din partea noastră, de încredere că poate să i se încredințeze o informație militară pe care o deține și inamicul. În plus a fost comandantul meu și el m-a adus la Cabinet. A deținut toate secretele, unele incomparabil mai de valoare ca acestea și nu eu eram acela care puteam să-i retrag încrederea. Dacă în jurul domnului mareșal se află astfel de oameni de încredere, eu nu sînt vinovat,

sau în orice caz, nu pot fi învinuit că nu m-am gîndit la posibilitatea că dl colonel Elefterescu, plecînd din biroul meu, va trîmbița prin ofițerii săi această știre, umplînd orașul. Pentru aceasta, recunosc, sînt vinovat și ca atare înțeleg să trag consecințele... Profit de aceasta pentru a vă spune că și dl. colonel Dămăceanu, șeful de stat major al Comandamentului Capitalei, cere informații asupra frontului pentru orientarea comandamentului său.

La aceste cuvinte, colonelul Davidescu a devenit stacojiu la față :

— Nu trebuie să-i dai nici lui...

Observasem mai demult că ori de cîte ori se vorbea de colonelul Dămăceanu, de curînd sosit în noul post, în fața colonelului Davidescu, acesta da dovadă de evidentă enervare. Intoleranța de altfel era reciprocă și se va vedea pe măsura desfășurării evenimentelor.

Consecința acestui fapt nu a întîrziat să apară. Mareșalul, fiind informat chiar atunci cum s-au petrecut lucrurile, a replicat :

— Nu se putea ca Elefterescu să nu facă o prostie...

În ziua următoare, colonelul Dămăceanu cere prin telefon situația. I-am răspuns că voi veni personal să-l informez deoarece s-a petrecut ceva neobișnuit. Contrariat, colonelul Dămăceanu mi-a răspuns un „bine" sec și mi-a închis telefonul.

Dacă nu chiar atunci, dar în orice caz în după amiaza zilei, m-am dus la Comandamentul Capitalei și m-am prezentat șefului de stat major. Acesta m-a primit destul de rezervat și cu totul altfel de cum făcuse pînă atunci. Abia s-a deranjat să-mi întindă mîna și să-mi ofere un scaun, ca mai apoi, cu o atitudine de semisomnolență, păstrînd pleoapele pe jumătate închise și vorbind încet, a binevoit să lege o scurtă discuție cu mine. I-am comunicat că de acum încolo nu mai puteam să-i informez, deoarece din pricina unei indiscreții a unui ofițer superior, s-a alarmat opinia publică.

A ascultat, fără să i se clintească un mușchi pe fața lui și, cu un alt „bine", tot atît de sec ca și primul, m-a

concediat fără nici un alt cuvînt, privindu-mă neprietenos.

Iată relatate trei scene petrecute cu trei personalităţi importante ale conducerii militare, care toate parcă s-au unit printr-o aceeaşi urzeală. Pe deasupra acestora, pentru a contura şi mai precis o stare de fapt incipientă, o altă scenă vine să se adauge la scurt interval de timp.

Trecînd într-o seară spre casă, pe calea Victoriei, l-am întîlnit pe nelipsitul colonel George Săvoiu, comandant al Regimentului 3 Călăraşi din Capitală, pe care-l avusesem comandant la Garda Călare pe timpul colonelului Dombrovschi. Între noi s-a închegat o convorbire pe tema situaţiei de pe front. Colonelul, după ce a ascultat cele spuse de mine m-a întrebat :

— Bine, domnule, dacă situaţia asta este aşa, mareşalul, care este om deştept, ce zice în faţa dezastrului ? Nu vede că o să piardă nemţii războiul ?

— Domnule colonel, sigur că şi dînsul îşi dă seama, mai mult ca noi toţi, dar ce credeţi că poate face cu nemţii în spatele său, care la rîndul lor păstrează pe legionari ca pe o gogoriţă..." .

Mult mai tîrziu, peste un sfert de veac aproape, acelaşi om, devenit general în rezervă, trecut prin puşcării — deoarece după 23 August 1944 intrase în guvernul Sănătescu şi fusese numit şef al Siguranţei Statului, întîlnindu-se cu mine mi-a povestit urmările discuţiei avute atunci.

— După ce m-am despărţit atunci de d-ta, povestea acum generalul Săvoiu, m-am dus la Sănătescu — eu zilnic treceam pe la Palat să-i dau bună ziua, căci sîntem veri. I-am spus aşa : „I-auzi măi Matache, ce spune căpitanul, că şi mareşalul îşi dă foarte bine seama de dezastrul care o să vină, dar ce poate face el cu nemţii în spinare"... „Păi dacă el nu poate face, ar trebui să fie cineva care să înceapă o asemenea acţiune, pentru că, iată, evenimentele se precipită..." spusese generalul Sănătescu,

Nu ştiam în ce măsură mareşalul Palatului, g-ral Sănătescu, s-a lăsat influenţat de vărul său, g-ralul Săvoiu,

și nici nu puteam fi sigur deloc că el nu avea această idee mai demult. Dar oricum, coroborînd toate datele, se poate trage concluzia că în intervalul 18—22 noiembrie 1942 s-a determinat în germen, actul de la 23 August pe mai multe planuri.

1. — Pe plan guvernamental : însuși mareșalul Antonescu, prin declarația făcută la proces, a mărturisit că încă de pe timpul bătăliei de la Stalingrad încrederea în Germania i-a slăbit și a declanșat o acțiune de scoatere a României din război, luînd legătura cu aliații ; Mihai Antonescu, prin declarațiile făcute în fața ministrului Jienescu și a mea în calitate de șef al Biroului 3 al Cabinetului militar, prin care și-a expus întreaga sa atitudine.

2. — Pe plan opoziționist : partidul național-liberal, țărănist socialist și comunist în frunte cu Iuliu Maniu, Mihalache, Dinu Brătianu, Titel Petrescu, Pătrășcanu.

3. — Palatul, în cap cu regele, secundat de mareșalul palatului, g-ralul Sănătescu, Mocioni- Stîrcea, Ioanițiu, iar din umbră acționat de g-ralii Aldea și Mihail.

4. — Pe plan de ansamblu, în mod paradoxal toate aceste fire de acțiune se interferau pornind concomitent, cunoscîndu-se reciproc și căutînd în secret să-și păstreze individualitatea.

Dintre toate aceste grupări, singurul, partidul comunist se afla în ilegalitate. El a fost acela care la 21 septembrie 1941 printr-un manifest a cerut ieșirea României din războiul împotriva Uniunii Sovietice. Privind data, se poate trage concluzia că însăși acest partid a fost de acord cu războiul național pentru cucerirea Basarabiei și Bucovinei, mai mult, o declarație făcută în Adunarea Națională din 22 August 1961 nu poate decît să întărească această afirmație : „Trebuie spus că instaurarea dictaturii militaro-fasciste antonesciene și aruncarea țării în războiul anti-sovietic s-au datorat și unor slăbiciuni sau lipsuri și greșeli în activitatea partidului comunist român...“

Limitîndu-ne la datele inserate mai sus care marchează acțiuni declanșate în momentul producerii efortului ofensivei sovietice pe mai multe planuri, se va încerca, în

perspectiva ce o oferă scurgerea unui sfert de veac să se capete deslușirea cuvenită.

S-a arătat reacția primului ministru Mihai Antonescu față de informațiile militare de pe front și s-au făcut considerații asupra acestei reacțiuni, cunoscînd omul, caracterul și temperamentul său, socotind-o ca pe o repetiție a unei scene mari, istorice, pe care trebuia s-o joace trecîndu-se singur prin flacăra unui purgatoriu, care trebuia să-l curețe atît în fața lui, cît și a opiniei publice, de filonazism, după cum prin rebeliune se curățise de filolegionarism. Și unde trebuia să joace această mare scenă ? Desigur, în primul rînd în casa mareșalului, în fața mareșalului. Am observat că în acel moment nu se afla la Predeal, și se afla în București. Foarte probabil ca să se documenteze și să se pregătească pentru afișarea noii atitudini ; apoi această scenă trebuia reluată și jucată cu mai multă ardoare la Palat, în fața regelui, la care avea aproape zilnic acces, fiindu-i profesor de drept internațional.

În ceea ce-l privea pe mareșal, acesta nu avea nevoie să i se joace scene teatrale pentru a i se sugera sau impune o idee. Mareșalul își avea judecata și ideile proprii. După cum se va vedea, Ică Antonescu mărturisea la proces că „domnul mareșal își avea ideile proprii".

În fața regelui Mihai însă, avea nevoie de tot talentul său de cabotin. Regele trebuia cîștigat de partea ideilor sale, sub pretextul slujirii mareșalului, ca mai tîrziu să încerce pe față să tragă apa la moara sa.

Data la care Mihai Antonescu a jucat în fața regelui marea scenă nu se cunoaște, dar e foarte probabil ca ea să fi fost tot în timpul acelor zile cînd ofițerii Regimentului de Gardă împînzeau orașul cu informațiile asupra dezastrului suferit la Don, iar generalul Săvoiu mergea la vărul său — mareșalul Palatului, g-ralul Sănătescu — să-i spună : „Dacă mareșalul nu poate face nimic fiindcă-i are pe nemți în spate, s-o facem noi" ! și cînd colonelul Dămăceanu — șeful de stat major al Comandamentului Militar al Capitalei își pregătea documentarea pentru a informa și cîștiga încrederea inginerului Ceaușu și a lui Lucrețiu Pătrășcanu, după cum declară colonelul Dămăceanu în „Memoriile" sale.

În ce privea palatul, generalul Săvoiu ne-a asigurat că acela fusese momentul începerii pregătirii acțiunii de la 23 August. Ar fi cu totul nelalocul său dacă am spune că șefii opoziției, Maniu, D. Brătianu și ceilalți, au luat cunoștință despre înfrîngerea de pe Don din colportările ofițerilor din Garda Călare a regelui, cînd ei își aveau sursa de informații radio de la anglo-americani. Dar nu e neadevărat dacă se afirmă că aceste informații, venind din sursă atît de sigură și apropiată, de la însăși Cabinetul militar al Conducătorului, erau de natură să confirme și să dea toată garanția de veridic, atît de necesară la baza unui plan de acțiune așa de important. Aceste informații au circulat intens în opinia publică bucureșteană, în mare majoritate liberală și național-țărănistă, monarhică deci, flo-anglo-americană. Această opinie publică bucureșteană a jubilat în acel moment ! În timp ce armata noastră, care era angajată pentru recîștigarea unui drept imprescriptibil al națiunii, sîngera pe cîmpurile deznădejdii de la Bug din stepa kalmucă, anglofilii benchetuiau, închinînd cupe de șampanie pentru înfrîngerea armatei germane ! Chiar eu asistasem la o asemenea scenă, petrecută în locuința unei rude, cînd o progenitură a unei boerimi craiovene a ridicat paharul și a toastat pentru înfrîngerea armatei germane în Rusia... De adăugat că acea figură, după 23 August 1944 a petrecut mulți ani în pușcărie de pe urma iubirii sale înfocate pentru anglo-americani !

Este momentul să specific că aceste manifestări de opinie publică reprezintă atitudinea membrilor partidelor istorice, socialist și comunist, a boierilor și boieroaicelor bucureștene și nici decum ale micii burghezii, negustorimii sau țărănimii și nici chiar a clasei muncitoare în marea ei majoritate. Aceasta i-a dat dreptul mareșalului Antonescu ca, în apărarea sa de la proces, să declare : „Era pentru prima oară cînd în timpul unui guvern de după Marele Război nu au fost greve muncitorești. Eu nu am avut greve și nu am fost silit să trag în muncitori, cum au făcut aproape toate guvernele..."

Dar cu această opinie publică salonardă se petrecuse același fenomen care se petrecuse în opinia publică a poporului francez pe timpul războiului de șapte ani, după

înfrîngerea ducelui de Soubisse, comandantul armatei franceze în bătălia de la Rosbach, de către regele Frederic cel Mare al Prusiei. Pe acea vreme, Franța făcuse o alianță cu Maria Tereza, împărăteasa Austriei, împotriva Prusiei, pentru că adevăratele interese politice ale Franței o apropiau de Austria, care urmărea același scop cu Franța — de îngrădire a expansiunii Prusiei. Dar pentru că acesta era mare admirator al culturii franceze, cocheta cu Voltaire și introdusese limba franceză la curte, poporul francez simpatiza cu regele și considera un război dus de Franța împotriva acestuia și alături de Austria ca nefiresc. El devenise astfel un război nepopular deși o întărire a Prusiei antrena hegemonia acesteia asupra statelor germane, periclitînd siguranța Franței. Sub acest curent de simpatie înfrîngerea armatei franceze la Rosbach a fost prilej de mare sărbătoare la Paris... Acum faptele se petrec la fel. Cu toate că interesele politicii noastre naționale cereau ca Germania să fie victorioasă, simpatia era mai puternică încît orbise o mare parte a acelei opinii publice, mergînd pînă la inconștiența pe care am arătat-o mai sus. Astfel e dovedit că antipatiile pe care popoarele le capătă în anumite ocazii, le handicapează, făcîndu-le incapabile de a urmări jocul cu multiple variante al politicii, care își urmează drumul dictat de rațiunea rece pusă în slujba neamului...

Raportîndu-ne la masa poporului, la țărani, muncitori și la mica burghezie, starea de spirit era cu totul alta. Deși nici în rîndurile lor nu mai putea fi vorba de entuziasm, dar, spre cinstea acestora, se putuse constata un stoicism și o dîrzenie în acceptarea sorților schimbători ai războiului. Nu mai putea fi vorba de nici o euforie, care, de altfel, nu a existat nici la început, ci numai de un înalt spirit al datoriei de împlinit, gîndul fiecăruia se strîngea, precum antenele unui melc, înlăuntrul casei sale, pentru apărarea acesteia. Soldații văzuseră cu proprii lor ochi starea de fapt pe teritoriul cucerit și, pentru mentalitatea lor de țărani legați ca „Ion" din cartea lui Rebreanu, știu ce-i așteaptă dacă se retrag și inamicul vine peste ei....

Lăsînd la o parte aceste considerații și revenind la ideea pe care am etalat-o — care a fost momentul declanșării

acestei laborioase hotărîri de a se începe o acțiune de scoatere a României din război — rămîne stabilit istoriceşte că el s-a situat în jurul datei începerii ofensivei sovietice pe Don şi înfrîngerii suferite de cele două armate române.

Ca sursă de informații, iarăşi poate fi socotit Cabinetul militar al Conducătorului, prin şeful Biroului 3 : prin contactele ce le-am avut în mod fortuit cu acele personaje cărora le-am procurat în modul cel mai nevinovat informațiile hotărîtoare.

MOTO : *„...Aliaţii îmi cer să mă predau. Să mă predau în mîinile cui ? Să mă predau în mîinile nemţilor ? Asta este ca şi cum mi s-ar cere să mă arunc dintr-un avion în plin zbor, fără paraşută.“*

MAREŞAL ANTONESCU

GENEZA LUI 23 AUGUST

După aceste evenimente puțin importante în aparență, rămăsesem mai departe să-mi îndeplinesc funcțiile mele fiind privit cu toată încrederea. Neavînd nici o legătură, cu alte persoane mai importante din afară și, mai mult, ferindu-mă de aceste legături pentru a nu da naștere la nici o suspiciune, am rămas un observator atent al derulării evenimentelor și, în primul rînd, al desfășurării activității de conducere.

Referitor la desfășurarea activităților despre care am amintit că se declanșaseră, eu însumi furnizînd prima sursă, nu aveam nici o cunoștință și nici nu doream să am... Mult mai tîrziu, după un sfert de secol am avut prilejul să le aflu succesiv, mai întîi sub diferite forme de la factorii interni, iar în ultimul timp, prin declarații revelatoare de la factorii care contribuiseră la acel act și care se găsesc în afara țării.

Numai atunci, coroborînd ce cunoșteam, ce trăisem și la ce participasem cu cele declarate de ceilalți factori, am reușit să-mi întregesc tabloul cît mai complet și mai veridic al actului de la 23 August !

Pînă atunci urmăriți-mă în exercitarea funcțiunii mele și asistați împreună cu mine la ce s-a mai întîmplat...

Pentru că în modul cel mai neîndoielnic figura mareșalului Antonescu apare de la început proiectată, cu tot prestigiul personalității sale înalte, asupra genezei acelui act, să urmărim, activitatea pe care a desfășurat-o mai înainte.

După cum s-a mai arătat, generalul Manstein primește în seara de 21 noiembrie, deci după 3 zile de la declanșarea

ofensivei de pe Don, la Vitebsk, ordinul de la lua comanda grupului de armate din sud. În loc să ia avionul, se urcă în tren şi abia la 24 noiembrie ajunge la Sarabelsk unde-şi instalează comandamentul. Abia aici îşi dă seama de gravitatea situaţiei şi de rolul ce-i revine. Grupul Lascăr încă rezista. Atacul încercat de generalul Heim, cu Divizia 22 blindată germană şi Divizia I blindată română, eşuase din cauzele pe care le-am văzut. Grupul Lascăr este abandonat, iar frontul se reface mult mai înapoi, pe valea rîului Tchir.

Cum în zilele următoare grupul Lascăr se predă, Manstein este obligat să facă un bilanţ al operaţiunilor desfăşurate pînă la sosirea sa în zonă şi bineînţeles, însuşindu-şi punctul de vedere al fostului comandant, aruncă vina pătrunderii de la Kleţkaia pe Armata a III-a română. Generalul german trimite o scrisoare-memoriu către mareşalul Antonescu, pe care-l cunoştea foarte bine şi la invitaţia căruia petrecuse o lună, în vara anului 1942, la Predeal, în care scrisoare aducea învinuiri grave trupelor române, de la luptătorii din linia întîi pînă la comandantul Armatei. Între altele, arăta : că armata s-a lăsat surprinsă ; nu a avut lucrări de teren complete şi solide ; că nu a depus nici o rezistenţă ; a părăsit poziţiile, retrăgîndu-se în dezordine, etc.

Mareşalul Antonescu, care trăise cele mai grele momente în aceste zile şi urmărise fără nici o posibilitate de a interveni, ceas cu ceas, drama armatei sale, momente poate tot atît de grele, ba şi mai grele decît cele pe care le trăise pe timpul bătăliei de pe Neajlov, din noiembrie 1916, se declanşează şi răspunde printr-o scrisoare, pe 4 pagini-coală, care este o dovadă clasică de ceea ce înseamnă orgoliul şi demnitatea unui comandant rănit prin aruncarea de învinuiri nedrepte, ce atingeau onoarea unei armate care se sacrificase din vina comandamentului german. El ataca atît de demn, senin şi hotărît, încît nu mai lăsa loc la replică. Îi venise uşor să riposteze atît de vehement, deoarece această replică era ca o izbucnire a unei revolte înăbuşite îndelung. S-a amintit mai înainte despre repetatele avertismente primite la O.K.W. referitoare la

concentrările de trupe sovietice la sectorul Armatei a III-a ; despre necesităţile întăririi frontului defensiv ; despre trimiterea de muniţie asupra concepţiei unei rezistenţe liniare şi slabe peste tot, statică, fără rezerve, fără posibilităţi de intervenţie a comandamentului. Nu se luase nici o măsură. Toate acestea au fost menţionate punct cu punct, pe date concrete, în scrisoare, mareşalul, devenind din acuzat acuzator.

SCRISOAREA MAREŞALULUI ANTONESCU către FELDMAREŞALUL VON MANSTEIN

Domnule Feldmareşal,

Generalul Şteflea vă va aduce o scrisoare documentată de mine. Sînt sigur domnule Feldmareşal că-i veţi da toată atenţia cuvenită. Conţinutul ei este scris personal de mine şi este strigătul îndurerat al unui soldat. Este de la sine înţeles domnule Feldmareşal că am cea mai desăvîrşită încredere în spiritul domniei voastre de dreaptă, de înţeleaptă conducere şi fermitate nu numai faţă de soldaţii români, dar şi faţă de germani.

Nr. 314 962 din 9 dec. 1942.
Bucureşti, 9 dec. 1942

Cabinetul Militar al
conducătorului statului
Nr. 275
Biroul 3

Domnule Feldmareşal,

Am luat cunoştinţă cu adîncă mîhnire de raportul din 3 decembrie 1942, pe care a fost silit să vi-l adreseze Generalul Şteflea şi ţin să vă exprim nemulţumirea mea pentru faptele ce vi s-au semnalat ca şi pentru incompleta satisfacţie ce i s-a acordat.

Nu numai că îmi însuşesc în totul cele ce generalul Steflea v-a raportat, dar ţine încă de datoria mea, faţă de răspunderea istorică pe care o port şi faţă de contribuţia militară la războiul ţării ce conduc, să adaug următoarele :

1. România şi-a oferit aproape totalitatea forţelor ei armate, cu cele mai de seamă cadre, cei mai tineri şi mai bine instruiţi soldaţi şi cel mai modern material de care am dispus, ca alături de armata germană, să contribuie la zdrobirea bolşevismului, împlinînd astfel un rol european, foarte depărtat de modestele ei idealuri naţionale şi politice.

Această jertfă generoasă nu trebuie deci privită ca o obligaţiune fără restricţii. Nimeni nu ne poate cere altceva decît ceea ce noi consimţim a da, între Germania şi România neexistînd pînă la această dată nici o convenţie nici politică, nici militară.

În calitate de conducător al statului român şi de comandant al armatei, am deci dreptul de a împiedica orice act, care îmi poate compromite prestigiul indispensabil exercitării funcţiunilor mele şi am datoria să sustrag din faţa oricărei molestări ofiţerii şi soldaţii români, supuşi unui tratament incompatibil cu onoarea şi credinţele ţării mele.

2. Cunoaşteţi contribuţia trupelor române din Eşalonul I al Armatei române, care cu excepţia operaţiunilor de la Odessa şi Don, au sîngerat sub ordinele Armatei a II-a germane, pe care aţi comandat-o de la Nipru pînă la Kertsch şi Sevastopol.

Vă sunt poate mai puţin cunoscute operaţiile Corpului de armată general Dragalina şi ale trupelor din Caucaz, cărora li se datoreşte nu numai salvarea situaţiei critice de la Donet, din iarna trecută, dar şi atingerea obiectivelor actuale de la Don, Volga şi Munţii Caucazului.

Fără falsă modestie, cred că nu exagerez, dacă afirm că, fără prezenţa trupelor româneşti în iarna trecută, Crimeea putea fi pierdută şi situaţia de la Donet ar fi putut duce, dacă nu la pierderea, cel puţin la ameninţarea Ucrainei, de la est de cotul Niprului.

Forţele româneşti din eşalonul II au fost promise Comandamentului Suprem German în timpul grelei crize

prin care a trecut Armata germană pe frontul de est, în iarna trecută.

Am cerut în schimb numai ca unitățile române să fie dotate la fel cu cele germane și să fie transportate pe calea ferată pînă în apropierea frontului, pentru economisirea echipamentului. S-au făcut promisiuni dar nu au fost respectate :

— trupele românești ale Armatei 3-a au făcut 500—600 km pe jos pentru a ajunge pe front, în timp ce trupele germane au fost duse cu trenul pînă la liniile cap de cale ferată. ba mai mult, s-a dat ordin marilor unități române ca din gările de debarcare să le transporte pînă la pozițiile de luptă cu puținele camioane de care dispuneam.

— drept dotație modernă s-au dat Diviziei blindate române 22 care grele germane și două companii anticar, i s-a refuzat însă grupul de recunoaștere, iar majoritatea — nu totalitatea — diviziilor române au primit ca mijloc de luptă contra carelor o baterie de 6 piese anticar grele cu tracțiune hipomobilă.

4. Pentru că se aruncă un discredit asupra trupelor române, în special ale Armatei a 3-a spre completa dv. edificare, vă aduc la cunoștință următoarele :

— Comandamentul german prin domnii generali Weichs și Hauffe este responsabil de angajarea trupelor acestei armate în condițiuni cu totul dezavantajoase.

— Mi s-a afirmat că frontul afectat Armatei 3-a române era pe Don, ceea ce ar fi constituit o situație favorabilă.

Recunoașterile noastre prealabile au constatat că afirmația nu era deloc exactă, inamicul avînd în mijlocul frontului armatei un cap de pod larg de 70 km și adînc de 25 km.

— Toate observatoarele erau în mîna lui. Am cerut să se lichideze acest cap de pod înainte de intrarea trupelor noastre în sector. Mi s-a promis, dar nu s-a făcut nimic.

Am cerut atunci ca la intrarea trupelor noastre în linie să cooperez împreună cu trupele pe care le înlocuim pentru reducerea capului de pod. Mi s-a promis, dar nu s-a realizat nimic. Din contră, în măsura în care înlocuiam o

unitate germană sau italiană, acestea dispăreau fără măcar să prevină și fără să spună unde se duc.

Trupele noastre nu au găsit nici o organizare, nici o apărare antitanc, nici o rețea de sîrmă, nici o baracă și au trebuit să se instaleze într-o zonă fără păduri, cu foarte puține sate sau acoperiri naturale, total secătuită de alimente și furaje de trupele ce ne-au precedat în sector. Ceva mai mult, au fost luate și depozitele care se găseau făcute în sector, lăsîndu-ne total numai la discreția aprovizionărilor, care se aduceau cu cai istoviți și insuficient hrăniți, de la circa 120 km.

Am cerut ca după intrarea în sector, să lichidăm nu numai capul de pod, dar — printr-un efort comun — să ocupăm și regiunea pădurosă de la nord de Don, care după mine era poziția cheie și a apărării întregului front din marele cot al Donului, dar și propice adunării în ascuns a unor forțe masive inamice, pentru executarea unui atac în stil mare.

Dacă pregătirea angajării forțelor românești a avut lipsurile arătate, nici execuția nu s-a ridicat la un nivel superior.

— Armata 3-a a fost întinsă pe un front de 156 km, încît nu puteam îndeplini decît o misiune de avanposturi (un batalion pe 4 1/2 km) și nu a dispus ca rezerve decît forțe capabile cel mult să oprească mici pătrunderi locale : 5 batalioane și 2 divizioane din Divizia 15 infanterie și Divizia 7 cavalerie pe jos (valoarea a 3 batalioane și un divizion de artilerie). Au mai fost aduse ulterior 2 divizioane germane de vînători de care : nr. 611 și 670.

Situația se înrăutățise și mai mult prin aceea că Diviziile 13 și 14 infanterie, asupra cărora s-a produs efortul atacului inamic, au fost încontinuu atacate de la intrarea lor în front și pînă la începerea ofensivei sovietice.

Divizia 13-a a fost atacată în intervalul de timp de la jumătatea lunii septembrie pînă la 18 noiembrie, de 32 de ori, în zile și nopți adeseori consecutive. Divizia a 14-a a fost și ea atacată în același interval de timp de 17 ori.

De aici a rezultat că la 19.XI, Divizia 13 infanterie avea pierderi de 115 ofițeri și 3648 trupe luptătoare.

Divizia 14 infanterie avea pierderi de 98 ofițeri și 2163 trupă luptătoare.

— Pentru reacțiuni ofensive Grupul de Armate a concentrat în sectorul Armatei 3-a Divizia 1 blindată română și Diviziile 22 și 14 blindate germane, aceste două din urmă reduse la 25 la sută din valoarea normală.

Anterior se promisese de către O.K.W. constituirea următoarelor rezerve, deosebit de rezervele Armatei 3-a : 4 divizii germane în zona Armatei 3-a și 3 divizi române în regiunea Rostov (Corpul 6 armată). Nu s-a realizat nimic ; mai mult, la începutul lunii noiembrie O.K.W. ne-a obligat să introducă în front și Divizia 7 infanterie română, în locul unei divizii italiene.

— Hrana, materialele de fortificații, carburanții, munițiile, materialele necesare instalării defensive etc. nu au ajuns niciodată să atingă măcar cifra promisiunilor, necum a nevoilor reale (date și documente să găsesc în însuși raportul colonelului Fink).

— Armata 4-a, ale cărei trupe în parte luptau neîntrerupt din luna ianuarie, și-a epuizat și consumat forțele păstrînd inițial cu Corpul 6 armată un front de 120 km. (de la 20 km pînă la 50 km de divizie) și menținînd oamenii în linie pînă la limita extremă a puterilor omenești de 90—100 zile neîntrerupt și neîncetate lupte.

Dacă în ziua de 20 noiembrie cînd Armata 4-a română a fost atacată, sectoarele diviziilor erau micșorate de la 17 pînă la 33 km, nu trebuie uitat că valoarea combativă a trei divizii (diviziile 1, 2 și 4) era scăzută la cîrca 50 la sută.

Menționez numai că Corpul 6 armată a consumat de la ianuarie pînă la noiembrie 1942, în afară de efectivele sale, încă 38 batalioane și 11 escadroane.

Dacă lipsurile materiale ale Armatei 4-a au fost în general mai mici decît ale Armatei 3-a, lipsa combustibilului slăbise oamenii pînă la epuizare (cazul ofițerilor și soldaților umbre decorați de domnul general Hoth), iar lipsa de furaje adusese într-un hal de inaniție totală caii Corpului 6 Armată, ceea ce explică pierderile de material de artilerie în luptele de la sud de Stalingrad.

Inospitalitatea terenului în care a luptat Armata 4-a este cunoscută (lipsa totală de resurse și acoperiri, climă grea și nenumărate boli).

5. Reușita ofensivei rusești nu se datorește deci lipsei de eficiență a Armatelor 3-a și 4-a române, ci neprevederilor comandamentului Grupului de armate „B", unei alegeri meșteșugite din partea rușilor a zonelor de atac și concentrării masive de forțe în cel mai desăvîrșit secret.

Comandamentul rus a atacat în forță la vest și la sud, de Stalingrad, zone cărora Grupul de armate „B" trebuia să le acorde cu totul altă atențiune. Evenimentele au arătat-o.

6. Întîrzierea constituirii Comandamentului Don, provocată de neașteptata și neînchipuita rezistență de la Stalingrad și din Caucaz își are partea ei fatală de contribuție în tragicele evenimente trăite.

Nici pregătirea bătăliei, nici conducerea ei nu au putut fi la înălțimea misiunii. Tristul rezultat-ca și numirea dv. după pronunțarea dezastrului, la un comandament fără titular, o dovedesc.

Am arătat personal generalului Hauffe bănuiala mea că inamicul va dezlănțui un mare atac pe direcția FROLOV-ROSTOV și pe direcția BARMANZAK-KALATSCH, care erau cele două axe de atac indicate, fiindcă în afară de succese tactice locale, duceau și la consecințe grave strategice pe frontul germano-român din Caucaz, de la Stalingrad și din cotul Donului.

Grupul de armate von Weichs și generalul Hauffe au subestimat valoarea inamicului și nu au luat în considerare găsind exagerate toate sesizările mele.

7. Am, domnule Mareșal, un trecut nepătat de 40 de ani închinați armatei și țării, în dreptate și onoare ; am făcut în această lungă carieră 4 războaie și 4 revoluții. Nici în fața inamicului din afară, nici în fața celui dinăuntru nu am dezarmat niciodată.

Am o răspundere politică și istorică și am o sacră datorie, față de ostașii mei.

M-aș dezonora dacă aș lăsa să fie dezonorați.

Aș fi un laș, dacă aș tolera să se comită lașități în contra lor.

Sunt informat, în ultimul moment, că sunt soldați de-ai mei, care au luptat ca niște bravi și care acum sunt împușcați de soldații dv. în încercuirea de la Stalingrad.

Sunt informat că sunt ofițeri și subofițeri de-ai noștri cărora le sunt smulse de la brîu revolverele și armele lor de către soldați de-ai dv. care au stat mult departe în spatele frontului sau de soldați din unități de lucrători.

De asemenea mi se raportează că trupele române aflate sub comandament german sunt supuse unui tratament neomenos.

Pentru cucerirea satului Dubowskij, Corpul 1 armată a primit ordin de la Grupul Hollidt să atace de 7 ori, pentru că nu a reușit prima dată, cauzîndu-se pierderi de 40 ofițeri, 15 subofițeri, 1392 trupă.

Ce importanță tactică și strategică avea aceasta, în ansamblul imens al frontului, ca să determine acest masacru ?

De ce se impun sacrificii inutile marilor unități române, cînd în cazuri asemănătoare trupele germane sunt cruțate ? Relev cazul detașamentului von Courbier, care a fost trimis la Odessa pentru a ne ajuta să spargem frontul defensiv.

Detașamentul, ținut 2—3 săptămîni în rezervă, a atacat și după 2 ore a lăsat pe teren cîțiva ofițeri și 200 soldați, a oprit atacul și s-a retras, fără să mai încerce sub cuvînt că nu are mijloacele necesare.

Unul din comandanții germani nu s-a oprit să mărturisească că ține să facă „mea culpa" față de infanteristul român, pe care-l credea pînă atunci slab luptător.

Pe cînd la germani astfel de procedee sunt admise, generalul Hollidt trimite soldații noștri, fără să le asigure susținerea de foc și de mijloace masive, la masacru.

Masacrarea cu rea voință și pornire a unităților din Corpului 1 armată va produce un efect dezastruos camaraderiei româno-germane și fără nici un folos militar pentru viitor.

Sunt sigur că veți fi de acord cu mine că această atitudine a comandamentului german nu este meritată de trupele române, care s-au bătut cel puțin tot atît de bine cum s-au bătut trupele germane din sector.

De ce dacă soldaţii Armatei 3-a nu au reuşit să oprească atacul rusesc „nu s-au bătut cum trebuie", nu au reuşit nici unităţile germane ? Diviziile 22 şi 14 blindate şi divizionale 611 şi 670 de vînători de care, au fost şi ele literalmente zdrobite, deşi au primit şocul după ce acţiunea inamicului pierduse din intensitate, datorită împrăştierii şi pierderilor survenite în luptele cu noi ?

De ce aceştia au fost bravi şi ai noştri au fost fugari ?

Este cazul să întreb ce au făcut mai mult Diviziile 62 şi 294 de la care, după comunicarea Führerului primită la 23.XI, să aştepte despresurarea grupului Lascăr ?

Se uită probabil că atacul s-a produs pe o ceaţă atît de deasă încît nici un armament pînă la tunurile grele nu a putut să tragă, decît cînd inamicul a intrat în poziţie şi în baterii.

Din aceeaşi cauză nici aviaţia nu a putut interveni.

Nu cred că alte trupe, cu organizare, încadrare, instrucţie şi experienţă egale cu ale trupelor române, ar fi putut face mai mult decît a făcut Armata 3-a care timp de 3 zile şi-a menţinut poziţiile, dar a trebuit să cedeze cînd rezervele române şi germane nu au putut nici măcar stăvili puhoiul rusesc, nicicum să-l respingă.

8. Sunt informat de asemenea că, pe cînd dv. încercaţi să reconstituiţi din oamenii rămaşi noi unităţi româneşti, domnul general Hollidt a pulverizat Divizia 9-a desfiinţîndu-i comandamentul, risipind pe fracţiuni unele din unităţi cu valoare combativă încă suficientă şi transformînd altele în unităţi de lucru.

Mai sunt informat că unităţi germane iau fără nici un scrupul, cu o îndrăzneală fără seamăn, caii serviciilor noastre şi îi trec la ale lor, lăsînd pe ale noastre în drum.

Sunt informat că s-au luat serviciile noastre constituite şi s-au trecut diviziilor 62 şi 294, care au sosit pe cîmpul de luptă fără servicii ; în sfîrşit, sunt informat, domnule feldmareşal, că domnul general Hollidt se poartă cu comandamentele noastre cu o brutalitate neadmisibilă între oameni civilizaţi şi între soldaţi cu simţămîntul onoarei.

Acelaşi domn general, trecînd atît peste cele mai elementare principii de ierarhie militară şi de ordine în exercitarea cu autoritate a comenzii, cît şi peste cel mai

elementar respect ce se datorește unui aliat, care face din toată inima și cu loialitate sacrificii imense pentru cauza comună, fără să fie obligat prin vreun angajament militar sau politic scris, a dat „ordine" Armatei 3-a să nu dea nici un ordin trupelor române, decît prin intermediul dînsului, și în același timp a avertizat că își rezervă dreptul de a aduce acestor ordine orice modificări va crede de cuviință.

9. Domnule mareșal, în fața acestor fapte care în nici un caz nu ne pot dezonora pe noi, orice margine nu poate fi depășită și orice onoare nu poate fi călcată în picioare.

Nu poate fi depășită și nu poate fi călcată în picioare mai ales față de un soldat — care fără să fie armat cum sunteți înarmați, instruit cum sînteți instruiți, încadrat cum sunteți încadrați, s-a bătut pînă acum cum s-a bătut, s-a încărcat de o nepieritoare glorie și la a cărui intervenție camaraderească și totală s-a recurs de multe ori, în ocazii grele și în momente critice pentru trupele germane ;

— cînd marile unități române își pun la dispoziția unităților germane, în aceeași luptă, aviația și cel mai modern material de artilerie de care dispunem, cu toate că dotarea lor este inferioară dotării germane și cu toate că au în aceleași acțiuni misiuni de aceeași importanță ;

— cînd marile unități române acționează la Feodosia și asigură — cu pierderi enorme — degajarea Diviziei 46 de la Kertsch ;

— cînd alte 4 mari unități române aleargă 300 km pe jos, pe un ger de 30 grade, ceea ce a dus la degerarea a 30 la sută din oameni și moartea a 40 la sută din caii artileriei lor, pentru a umple spărtura de la Donet, depășesc frontul german și fără tunuri pătrund 30 km în adîncime ;

— cînd alte mari unități române, care mergeau la o altă destinație, sunt oprite din drum și aruncate în luptă, pentru a izgoni pe adversarul care spărsese frontul german și reușește să oprească pe inamic și să lege frontul (cazul Diviziei 19 la est de Novorosisk) ;

— cînd alte 4 divizii române trec Donețul și Donul cu armatele 4-a și 1-a blindată germană și ajung în urmărirea inamicului pe Volga, prin lupte și marșuri ne-

întrerupte de zi și de noapte de 800 km la scară cu unitățile blindate germane ;

— cînd o armată are dosarele tuturor marilor unități pline de nenumărate scrisori oficiale și de ordine de zi prin care se laudă atitudinea și se onorează bravura soldatului, ofițerului și Comandamentului român ;

— cînd aceeași armată este citată de peste 100 ori în comunicatele Führerului ;

— cînd o armată pierde într-o singură bătălie, din 160.000 luptători, 80.000 de oameni (din care rușii anunță numai 37.000 prizonieri), luptătorii acelei armate nu pot fi calificați drept fugari și lași, cum nu au fost calificate de fugare unitățile germane, care la Donеț au abandonat tot materialul motorizat în iarna trecută, cînd au fost silite să se retragă 100 km înapoi ;

— cînd o armată are în aceeași luptă 3 generali care nu se predau și cad, lipsiți de cartușe și de hrană, alăturea de ultimul lor luptător și cînd un al patrulea general, tot în aceeași luptă, moare cu ultimul om de la ariergardă, lovit de un obuz de tanc, tras drept în piept de un car inamic ;

— cînd în Armata 3-a au fost divizii care au pierdut morți în lupta corp la corp 2 din 3 comandanți de regimente de infanterie, 5 din 7 comandanți de batalioane, 2 din 6 comandanți de divizioane și toți comandanții de companii și de baterii ;

— cînd un comandant de brigadă de artilerie trece în bateria în care era fiul său, trage împreună cu el ultimele proiectile și după aceea se sinucid împreună, iar un comandant de regiment de artilerie grea moare în luptă la baionetă ;

— cînd un comandant de batalion, după 5 zile de luptă continuă, fără hrană și fără muniție și fără o secundă de gîndire, sare cu oamenii extenuați și scapă de la distrugere materialul de aviație și aviatorii germani de la Obliwskaia ;

— cînd în Divizia 2 munte au fost oameni care, extenuați de lupte, au ajuns în așa hal de oboseală încît nu mai puteau apăsa nici pe trăgaci ;

— *cînd Führerul a cunoscut și onorat cu cele mai mari distincții Armata română și cînd dintre aliații dv. noi am avut primul general decorat cu frunzele de stejar la Crucea de Cavaler al Crucii de Fier și primul ofițer superior decorat cu Crucea de Cavaler al Crucii de Fier ;*

Această armată nu poate fi tratată ca armată de fugari, soldații ei nu pot fi împușcați ca niște netrebnici fără judecată și răspundere de orice ofițer sau soldat german.

Au fost desigur, domnule mareșal, și cazuri de defecțiuni.

Ele au fost și datorită faptului că unele unități de 10 luni stau pe ger cumplit sau în noroi și pe călduri caniculare numai în linia 1-a cu mîna pe trăgaci, fiindcă din lipsă de rezerve nu au putut fi niciodată trecute înapoi pentru repaos.

Nu s-a întîmplat același lucru cu trupele germane din frontul de sud, care au fost trase uneori înapoi pentru repaos și refacere, unele chiar au fost transportate pe fronturi secundare sau în interior.

Cazurile de defecțiune, raportate la totalitatea armatei, au fost însă izolate.

Ele au fost și sunt și în armata dv. și în orice armată. Dar numai eu singur și comandamentele române au dreptul după o judecată fie chiar sumară, dar numai după judecată, să pedepsească cu moartea pe netrebnici.

Aveți și dv. soldați dezertori, care rătăcesc în spatele frontului și prin țara mea. Aveți alții care s-au dedat la acte de contrabandă și jaf pe teritoriul nostru și alții care, nerespectînd regulile circulației, au trecut peste pietonii români, fără să lase urmă, cum se trece peste un cîrd de gîște.

Au fost cazuri cînd soldații germani au atacat cu revolverul pe șoferii noștri prinși izolați, i-au dat jos de pe mașină și au fugit cu mașina.

Au fost și ofițeri și subofițeri de-ai dv. cărora le-am dat cea mai frățească ospitalitate în țară și care drept răsplată au înarmat pe legionari în contra mea, i-au dirijat din umbră în acțiunea lor criminală, care tindea la răsturnarea regimului și la uciderea mea mișelească și care, după rebeliune au îmbrăcat pe capii rebelilor în

haina soldatului și ofițerului german și i-a trecut peste graniță, ascunși în camioane germane sau amestecați printre soldați germani.

Totuși, domnule mareșal, cu toate aceste multiple și grave fapte, care toate au fost aduse la cunoștința Misiunii militare și Legației germane, nimeni nu și-a îngăduit în această țară să generalizeze cazuri izolate, fiindcă știa că l-aș fi executat.

Au fost defecțiuni și la formațiunile germane pe timpul atacurilor rusești de la 19 și 20 XI. Dovadă marele număr de soldați germani răzleți, care s-au adunat la Morozowskaia.

În schimb, pentru că s-au văzut coloane românești retrăgîndu-se din ordin, sub urmărirea tancurilor ruseți, sau oameni izolați, care în majoritate aparțin serviciilor și au fost luați de ofițerii germani drept fugari de pe front, s-a aruncat soldaților români epitetul de fugari.

Necunoașterea reciprocă a limbii, a sporit confuzia.

Nimeni de la noi nu și-a îngăduit să păteze onoarea armatei germane cu calificativele cu care este dezonorată sub ochii impasbili și uneori din ordinul ofițerilor germani armata noastră, fără a se cunoaște realitățile, toate realitățile.

Comandanții și ofițerii germani, cu voință sau dintr-o inexplicabilă mentalitate, au tolerat unor soldați germani și s-au făcut părtași cu ei în atitudinea luată față de niște bravi ofițeri și soldați români, de a căror înfrîngere nu pot fi ei singuri vinovați și în fața cărora nu se poate arunca blamul de oricine și cu atîta ușurință.

*

Eu am încredere în loialitatea și în spiritul de dreptate al Führerului. Am această încredere, căci noi am scris alături de dv. nenumărate pagini de glorie și sunt sigur că Führerul cu loialitatea și simțul dreptății ce-l caracterizează, va înțelege mîhnirea și revolta mea, va lua măsuri contra vinovaților și va reabilita pe soldatul

român ultragiat, cînd va cunoaşte aceste fapte în adevărata lor lumină.

Oricare ar fi judecata şi aprecierea dv., vă rog, domnule mareşal, nu numai ca şi camarad, dar şi în virtutea răspunderii pe care o am faţă de soldaţii mei şi de poporul meu, să faceţi să înceteze cu un minut mai devreme această stare de fapt şi în privinţa tratamentului soldatului român şi în privinţa comandamentului lor.

Soldatul român nu poate fi comandat decît de ofiţerul şi comandamentul român. El nu poate fi umilit de un străin, cu atît mai puţin de un camarad de arme, chiar cînd greşeşte.

El nu poate fi masacrat în atacuri inutile, cum nu au fost masacrate nici diviziile germane nr. 62 şi nr. 294.

El nu poate fi pedepsit decît de ofiţerul român.

De bravele noastre unităţi nu poate dispune oricine după bunul său plac, după cum nu poate dispune de ale dv.

Constituţia ţării mele opreşte acest lucru, după cum o opreşte pentru dv. constituţia şi onoarea ţării dv.

Eu sunt dator să vă previn că dacă nu încetează această atitudine şi aceste fapte, voi avea de examinat siutaţia forţelor noastre în cadrul frontului dv.

În acelaşi timp, îmi îngădui a vă arăta ceea ce soldaţii şi ofiţerii germani ignorează, că în lunga, dureroasa şi glorioasa istorie de două mii de ani a poporului român se găseşte cazul unic în istoria popoarelor cînd voievodul, conducătorii şi luptătorii au preferat, după ce au pierdut ultima lor luptă de apărare, să piară prin otrăvire împreună cu capii şi unităţile lor, decît să se predea sau să trăiască în robie şi în dezordine.

Poporul român de azi nu va fi, domnule mareşal, mai prejos de străbunii săi.

Primiţi, vă rog, Excelenţă, salutul meu camaraderesc.

Mareşal (ss) Antonescu

9.XII.1942.

În ce privea acţiunea de luptă ca : lipsa de rezistenţă, retragerea în debandadă, mareşalul a găsit cuvinte foarte tari prin care a înfierat lipsa de camaraderie germană,

dezinteresarea totală față de soarta trupelor române, după ce le așezase și apoi le abandonase într-o situație așa de critică.

Această scrisoare, redactată în întregime de mîna mareșalului, cu scrisul lui avîntat, din linii și săgeți, îmi venise în bruion pe biroul meu, ca șef al Biroului operații și eu, emoționat de ținuta înaltă a demnității și valorii armatei române, o descifrasem și o transcrisesem, pătruns parcă de evlavie la fiecare cuvînt. Ea a fost apoi tradusă în limba germană și trimisă drept răspuns, în 24 ore de la primire, mareșalului Manstein.

În ceea ce privește sosirea acestei scrisori la destinație și impresia pe care a lăsat-o, o mărturisește însuși mareșalul Mainstein, în cartea sa „Victoires perdues". El scrie :

Mareșalul Antonescu mi-a trimis o scrisoare foarte pasionantă imediat după luarea comenzii de către mine a Grupului de Armate Sud. El îmi arăta că semnalase în zadar de mai multe ori Înaltului Comandament german pericolul la care era expusă întreaga aripă de sud a frontului, prin pătrunderea adîncă în Caucaz, fără o siguranță pe aripa dreaptă și cu fronturi atît de largi afectate acelor unități, în special Armatei a III-a române... Pe deasupra el se plîngea amar de comportamentul comandamentului german față de trupele românești cărora nu le-a asigurat sprijinul necesar și care nu a ținut seama de avertismentele sale asupra amenințării pericolului care se putea produce pornind din capul de pod rusesc din frontul Armatei III-a române de la Klementskaia... Această scrisoare fusese determinată de comportarea ofensatoare a soldaților și ofițerilor germani față de trupele românești. În scrisoare era subliniat, pe bună dreptate, serviciul adus cauzei comune de către România, care pusese la dispoziția Reichului 22 de divizii...

Eu am reacționat imediat, deoarece această comportare nu putea să fie decît dăunătoare cauzei comune și pentru trupele române, care în ciuda lipsurilor inerente, au constituit principalul nostru aliat și cel mai bun și s-au bătut în mod brav în numeroase situații.

Eu m-am grăbit să trimit această scrisoare plină de reproșuri lui Hitler, deoarece neparticiparea mea la evenimentele la care se referea scrisoarea, mă împiedica

să iau poziție față de criticile aduse". (Mareșalul Mainstein a luat comanda Grupului de Armate Sud după 19 noiembrie 1942, la 21 noiembrie, deci după ruperea frontului la Don)

Această scrisoare era de mult pe biroul lui Hitler atunci cînd, la jumătatea lunii ianuarie 1943, mareșalul Antonescu se ducea să-l viziteze, la cererea sa, în Prusia Orientală. Ea era menită să îngroașe dosarul acuzațiilor ce le aducea Înaltului Comandament german, bazate pe date precise și a impune recunoașterea meritelor și sacrificiilor aduse de armata română în război, impuse nelogic și inutil, în ciuda sesizărilor pornite din partea Înaltei conduceri române.

Înainte de sosirea acestei scrisori, mareșalul dase ordin să se întocmească o documentare asupra desfășurării bătăliei de pe Don, la care să fie anexată o dare de seamă, schițe cu dispozitivele pe zilele operației, situații și tabele, cu dotări, lipsuri, nevoi. Această sarcină mi-a revenit mie, drept care m-am așternut la lucru, pentru a termina lucrarea în cel mai scurt timp, întrucît o vizită la Hitler, la Rastenburg, era fixată pentru prima săptămînă a lunii ianuarie.

Convocînd la biroul meu cîțiva ofițeri veniți de pe front, care participaseră în diferite puncte ale frontului la bătălia de pe Don, le-am cerut referințe asupra desfășurării evenimentelor. În felul acesta am reușit întocmirea unei dări de seamă cît mai veridică, axată pe spusele primilor combatanți, care veniseră în țară de cîteva zile.

Prin datele avute și completate de la Marele Stat Major am întocmit un album conținînd circa 12 planșe, în care prezentam în schițe, în momente tactice, toată evoluția frontului Armatei a III-a, în ajunul ofensivei și pe fiecare zi de luptă. Aceste schițe ofereau un film în culori care permitea ca, dintr-o aruncătură de ochi, să-ți poți da seama de adevărata situație. Se imaginase un sistem convențional de a arăta, pînă la batalion și companie, densitățile trupelor așezate în linie și cum aceste densități mergeau pînă dincolo de orice limită de toleranță a regulamentelor militare. Prin acele schițe se mai puteau vedea momentele favorabile unei intervenții, momente pierdute de către comandamentul german din diferite

motive. Din ele reieșea limpede mai ales rolul important pe care putea să-l joace grupul Lascăr pe tot timpul cît rămăsese o insulă în marea inamică, posibilități care dispăreau cu fiecare zi ce trecea, cu fiecare filă din album întoarsă... Și astfel, drama Armatei a III-a române, sacrificată inutil a fost consfințită pentru a fi trecută în analele istoriei războaielor. Dacă acest exemplar de album, cu schițe în culori, cu textele german și român, dacă darea de seamă asupra bătăliei — alcătuită în 42 pagini bătute la mașină în limbile română și germană, dintre care originalul a fost predat de către mareșal lui Hitler personal, iar altul, în fotocopie, Marelui Stat Major, secția a 3-a operații — se mai păstrează și s-ar mai putea găsi, pe exemplarul în limba română s-ar putea vedea rezoluția, scrisă cu creionul roșu de mîna mareșalului Antonescu : „Foarte frumos descrisă o dramă care a fost impusă Armatei a III-a române".

Mareșalul a făcut deplasarea la Hitler, în Prusia Orientală, cu trenul, între 10 și 16 ianuarie 1942. Din suită au făcut parte Mihai Antonescu, col. Radu Davidescu, col. adj. Eugen Niculescu ș.a. Fiind cel care redactasem dosarul de protest, am făcut și eu parte din suită. După 48 de ore de mers neîntrerupt, timp în care s-a parcurs distanța București-Cernăuți-Lemberg-Cracovia-Rastenburg, lîngă Königsberg, în Prusia Orientală, către ora 7 dimineața, în cea de a treia zi am ajuns la Cartierul general al lui Hitler.

La sosirea trenului în gară, într-o dimineață geroasă și senină, Hitler se afla pe peron. L-am privit de la fereastra vagonului, în timp ce intram încet în gară. Ca îmbrăcăminte, purta mantaua de piele gris-fer, iar pe cap, nelipsita șapcă înfundată pînă la urechi. Aștepta drept și nemișcat, în fața statului său major, destul de restrîns și format din figuri tinere de ofițeri.

La oprire, mareșalul a apărut în ușa vagonului său, salutînd și avînd pe față un zîmbet afabil. Hitler l-a întîmpinat în momentul în care mareșalul punea piciorul pe covorul din fața scării vagonului. S-au salutat și, cu o strîngere de mînă, afectuoasă, au schimbat cîteva cuvinte de curtoazie, pe care interpretul Schmidt le traducea.

Între timp noi, suita, am coborît şi ne-am aliniat la peron, în faţa vagonului mareşalului. Acesta l-a condus pe Hitler spre noi, prezentîndu-ne. Hitler, privindu-ne pe fiecare în parte în adîncul ochilor, ne-a strîns mîna pe rînd : o strîngere fermă, energică. Am simţit căldura şi fineţea strînsorii unei mîini energice, cu epiderma bine întreţinută. După aceea, s-a întors către mareşal, pornind spre mijlocul peronului, unde au mai rămas cîteva minute discutînd.

Am avut deci timp să-l observ. Hitler m-a preocupat totdeauna într-un mod deosebit şi ca manifestări şi ca fizic. Ca om, mi s-a părut puţin ridicol, cu mustaţa lui tip „muscă", cu şapca îndesată pînă la urechi şi cu aceeaşi ţinută semisoldăţească. Tenul alb, de porţelan, era îmbujorat la umerii obrajilor. Acea mustaţă caraghioasă pe care o purta, era de un blond curat şi se armoniza perfect cu tenul, iar ochii, cum nu mai văzusem la un bărbat ! Erau albaştrii, ca cerul impede după ploaia de primăvară. Erau de o adîncime şi limpezime ce te fascinau.

Abia acum înţelegeam eu pe tinerele fete germane îndrăgostite de Hitler ! Putea fi iubit numai văzîndu-l ; dar ascultîndu-l ! ? ! Deci mă aflasem în faţa unui fenomen uman. Era el un geniu ? Cine poate susţine asta, mai ales astăzi ? Dar că a fost un om excepţional asta este indiscutabil. Mareşalul l-a caracterizat astfel : „Un om de mare valoare, dar care a rămas un primitiv."

Cu asemenea însuşiri fizice, am priceput pe loc cum de a putut magnetiza un popor ca acela german, ca să-l ducă la pieire.

Ceea ce am mai remarcat apoi a fost devotamentul cu care era înconjurat şi dragostea pe care i-o arăta anturajul său. Cei din jurul său erau gata să-l poarte pe braţe, aşa se grăbeau să-i stea în ajutor, să-i preîntîmpine sau să-i ghicească orice dorinţă. Zelul anturajului de a-i sări în ajutor era izbitor ; mai ales comparativ cu manifestările devotamentului nostru faţă de mareşal, nu putea fi vreo asemănare. La noi era ceva demn şi protocolar, lipsit de orice urmă de slugărnicie ori linguşire, deoarece nu le-ar fi admis însuşi mareşalul, dar aici, în jurul lui Hitler, anturajul se întrecea, care mai de care,

să fie mai aproape, să-l atingă, ca într-o adulare mută. Erau evident îndrăgostiţi de şeful lor... Asta nu i-a împiedicat pe von Stauffenberg şi pe alţii să atenteze la viaţa lui, ceea ce la mareşal nu s-a întîmplat.

Mareşalul şi Hitler au avut întrevederi două zile consecutiv. Conducătorul a predat lui Hitler dosarul cu memoriul-protest. După cum am aflat, Hitler a fost foarte curtenitor faţă de conducătorul român şi, despre imputările aduse armatei române Hitler nici nu a vrut să audă. A adus laude trupelor şi comandanţilor militari români, dezavuînd pe generalul Manstein. A primit memoriul şi albumul cu schiţe din mîna mareşalului şi apoi l-a înmînat feldmareşalului Keitel pentru a-l studia. Discuţia purtată imediat a fost asupra desfăşurării operaţiunilor viitoare pentru redresarea frontului.

Această acţiune întreprinsă de mareşalul Antonescu şi marcată prin protestul scris împotriva conducerii militare germane înseamnă, pentru tema urmărită, prima desolidarizare oficială a Conducătorului de războiul purtat de Hitler.

Mai înainte de a continua expunerea, este de reamintit un fapt foarte important, fapt determinant în întreaga desfăşurare a acţiunii diplomatice româneşti care se înjghebase.

În acelaşi ianuarie, în intervalul 14—24, deci aproape concomitent cu vizita pe care mareşalul Antonescu o făcea la Hitler, preşedintele Americii, Franklin Delano Roosevelt, se întîlnea cu primul ministru britanic, Winston Churchill, la Casablanca, în Maroc, la propunerea acestuia din urmă. La această întîlnire a fost invitat şi Stalin, dar el era angajat în bătălia Stalingradului şi a răspuns că nu poate părăsi nici o zi ţara, dar să se înţeleagă între ei doi şi să deschidă mai repede cel de-al doilea front în Europa.

După cum a mărturisit chiar Roosevelt lui Churchill, care nu era deloc dispus să se întîlnească cu aliatul său din răsărit, întîlnirea avusese loc pentru ca Roosevelt să scape de opoziţia care-l tracasa mereu pe chestiuni interne, şi mai voia să aibă şi un week-end agreabil !... Dar, după cum se va vedea, acest week-end a fost cel mai

nefast pentru desfășurarea războiului, deoarece la sfîrșitul acestei reuniuni, spre stupoarea lui Churchill, Roosevelt declară ziariștilor ce-l întrebară despre condițiile unei viitoare păci : „Va fi o pace necondiționată" !

Churchill, total surprins și contrariat, nu a putut protesta în fața ziariștilor, deoarece ar fi ieșit un dezacord public între aliații principali, dar a fost dezolat. Întrebîndu-l pe președinte de ce a făcut această declarație, acesta i-a răspuns foarte candid că i-a venit în minte o lecție de istorie despre războiul de secesiune. Cînd generalul Ulysses Simpson Grant, l-a încercuit pe Briker și acesta a cerut să i se fixeze condițiile de predare, primul îi răspunse : „an unconditional surrender", cuvinte care sînt cunoscute de toți copiii de școală în America și Roosevelt a susținut că i-a venit fără să vrea pe buze această expresie. Funestă reminiscență !

Interpretul Schmidt, cînd i-a tradus lui Hitler aceste cuvinte, scrie : „Cu inima strînsă i-am tradus lui Hitler această rezoluție fatidică. Mi-am dat seama dintr-o dată cît de mult întărea poziția naziștilor și cît de mult arunca poporul german în brațele lui Hitler !"

Vedem deci că întrevederea mareșalului cu Hitler, de la Rastenburg, avusese loc sub auspiciile acestui verdict implacabil care se abătuse asupra Germaniei.

Era întrebarea care și-o puneau mareșalul Antonescu și toți ceilalți : dar aliații Germaniei sub ce regim vor fi incluși ? Li se va impune și lor același „unconditional surrender" ? Pentru acțiunea care se înjghebase primul punct de elucidat, mai înainte de a se putea concepe un plan de acțiune diplomatică, era dacă aliații Germaniei puteau obține condițiile.

De altfel, acest punct se impusese și pentru politica germană și, o dată cu ea și tuturor persoanelor care încercau sau sperau să poată lua legătura cu aliații, în speranța obținerii unor condiții acceptabile pentru ieșirea din război. Dar aceștia, în fața lozincii aruncate de președintele Statelor Unite la Casablanca, amuțesc. Hitler jubilează. Nu i se putuse face un dar mai frumos de către adversarii săi decît acest „unconditional surrender" deoarece îi da posibilitatea de a împinge rezistența pînă dincolo de puterea omenească cea mai irațională.

Generalii Eisenhower și Simson, și ei, se declarau împotriva acestei formule și încercau zadarnic să determine modificarea sa. Ea rămîne însă în picioare și este preluată și de sucescorul lui Roosevelt, președintele Truman și astfel, după cum scrie Raymond Cartier în „Istoria războiului mondial", din care au fost citate cele de mai sus : „Nimic nu mai putea opri ca războiul să fie dus pînă la sfîrșitul lui cel mai amarnic"... Puțin spus. Putem adăuga că dacă Hitler, prin pactul de la Moscova dăduse drumul ursului din cușca lui, Roosevelt, prin această formulă, „fără condiții", adusese pe ruși în inima Europei, la Suez, în Cuba...

În acest interval de timp ceilalți factori de răspundere ai actului de la 23 august nu au rămas inactivi. Astfel, după cum scrie ziaristul american Martham, în lucrarea sa despre 23 August : *„Încă din timpul războiului, Iuliu Maniu înțelese riscurile pe care o companie dincolo de Nistru le antrena pentru poporul român și căuta să ia contact cu aliații pentru a le explica dilema tragică care era impusă poporului român, împins la o alianță nefirească de injustiții istorice mai vechi și mai noi. Maniu, care nu era la putere și nu avea nici calitatea de consilier al mareșalului Antonescu : ca atare planul lui Maniu de acțiune militară pînă la Nistru, nu a fost luat în serios de guvernul român și mareșalul Antonescu s-a azvîrlit fără rezervă în luptă, făcîndu-se un membru activ al Axei, deoarece credea că succesul este de partea lor.*

Maniu nu a opus rezistență mareșalului și campaniei lui antisovietice. Atîta vreme cît soldații români luptau pe teritoriul român ca să elibereze bărbații și femeile române, Maniu își dăduse aprobarea în mod tacit, deși chiar și atunci s-ar fi gîndit că poate s-ar fi putut obține același lucru prin alte mijloace, el fiind reprezentantul rezistenței și al apărării drepturilor românești sub habsburgi. S-a înveselit cînd a văzut Basarabia și Bucovina eliberate de sub sovietici..."

Întregesc aceste declarații ale ziaristului american prin amintirea unei scene petrecute în Chișinăul eliberat de foarte curînd, cînd la Cartierul general al mareșalului

Antonescu, în dimineaţa unei zile de august, în timp ce acesta se pregătea să plece într-o inspecţie pe frontul ajuns pe Nistru, se prezintă un căpitan de infanterie, în ţinută de campanie nouă, care îl stînjenea vădit. Am recunoscut figura lui Ion Mihalache, secundul lui Maniu. Venise ca, prin prezenţa lui, să aducă asentimentul întregului Partid Naţional-Ţărănesc la actul de dezrobire a celor două provincii din Răsărit.

Generalul Antonescu de atunci, l-a primit cu multă curtenie, s-a întreţinut cu el, invitîndu-l apoi în maşina sa spre a merge pe front în inspecţie.

Mai departe ziaristul american scrie : *„Dar în timpul toamnei şi iernii lui 1942, cînd Antonescu condusese armata tot mai adînc în interiorul Uniunii sovietice, să-l ajute pe Hitler să sfarme armata sovietică, să strivească bolşevismul, Maniu a protestat şi s-a opus cu toată puterea sa, nu aruncînd bombe, ci intrînd în legătură cu Marea Britanie. Iuliu Maniu devenea tot mai curajos în acţiunile pe care le întreprindea. Prin mijlocirea unor aparate de radio portabile obţinute de la englezi, el trimitea numeroase mesaje guvernului britanic, mai apoi armatelor aliate din Africa, cerînd ajutor şi scoaterea României din lagărul hitlerist pentru a o trece de partea aliaţilor.*

Mai mult, trimite scrisori punînd în gardă pe dictatorul Antonescu, păstrînd contactul cu toate elementele democratice din ţară".

În legătură cu aparatele de radio portabile de provenienţă engleză, e momentul să reamintesc o scenă la care s-au mai făcut referinţe în cuprinsul lucrării. În anul 1943, în luna februarie sau martie, aflîndu-mă în biroul mareşalului pentru a trece situaţia frontului pe hartă, am văzut pe biroul lui mapa cu corespondenţa Biroului de informaţii. Cum mai înainte deţinusem şi această activitate (pînă cînd mareşalul, voind să dea o dezvoltare mai mare acestui serviciu, a creat o adevărată secţie sub conducerea lt. col. Ivanovici), am considerat că acel conţinut nu putea constitui un secret pentru mine şi am deschis mapa. Chiar deasupra se afla nota informativă a Serviciului secret, care aducea la cunoştinţa mareşalului că la

locuința lui Iuliu Maniu se află un aparat de radio emisie-recepție prin care se ține legătura cu posturile de radio engleze.

De-a curmezișul rîndurilor scrise la mașină, pe foaia albastru-verzuie, folosită de Serviciul secret, cu conținutul acestei informații atît de importante, mareșalul pusese rezoluția : „Să fie lăsați în pace. Soarta unei țări nu poate să fie pusă pe o singură mînă. Dacă aceasta greșește să fie alții care să o ia și s-o ducă mai departe." Deci el era la curent și cu această acțiune și rezoluția nu era altceva decît actul oficial care acoperea, în fața organelor de siguranță ale statului, acțiunea opoziției, dîndu-le în felul acesta toată libertatea de acțiune și, mai mult, él luîndu-și întreaga răspundere printr-o rezoluție scrisă, care orișicînd putea deveni un cap grav de acuzație a mareșalului în fața lui Hitler.

Revenind la declarațiile ziaristului american, era de înțeles că, la adăpostul acestui document istoric indubitabil, era ușor ca acțiunea lui Iuliu Maniu, ca și a tuturor de altfel, inclusiv elementele Partidului Comunist, „să devină din ce în ce mai curajoase".

Într-adevăr, toate condițiile siguranței depline ale unei acțiuni diplomatice duse în secret fuseseră asigurate. Se obținuse o aprobare a șefului statului, nu numai tacită sau verbală, dar și scrisă. Dacă s-ar căuta explicația de ce Siguranța Statului a fost atît de surprinsă de actul de la 23 August, în această rezoluție s-ar putea găsi în bună parte explicația ! Mareșalul, prin rezoluția de mai sus, care dovedea clarviziune, patriotism și loialitate, precum și cel mai perfect dezinteres personal, printr-o singură trăsătură de condei a dezarmat un întreg aparat de stat, care-și avea rațiunea existenței sale de a apăra întregul său sistem de guvernămînt, legîndu-l de mîini și de picioare. Acea faimoasă replică caragialeană „dacă e trădare s-o știm și noi" se materializase. E bine de spus de la început că, opoziția conspiratoare care, cu cea mai desăvîrșită candoare după cum vom vedea, se pune de la început sub protecția prestigiului mareșalului, se trăda singură, își mărturisea trădarea și, în numele intereselor supreme ale patriei, cerea omului care-și pusese viața la dispoziția ei,

în toată accepţia cuvîntului, s-o acopere, să le dea dezlegarea, să-i protejeze şi, mai mult chiar, să le dea mijloacele necesare cu care să acţioneze.

„...Maniu a înţeles că pentru a putea afla de la aliaţi cum ar putea să li se alăture România, scrie mai departe ziaristul american, *trebuia să aibă în apus emisarul ei propriu. Prin urmare, a luat contact cu Mihai Antonescu, care, de altfel, şi el căuta o cale să scoată România din pact, şi s-au hotărît să trimită la Ankara pe un diplomat de carieră, în persoana lui Alexandru Creţeanu...“*

Mai înainte de a se da cuvîntul diplomatului de carieră care, spre deosebire de Talleyrand, juca un joc dublu, cu aprobarea amîndurora, sînt necesare cîteva consideraţii asupra celor scrise de ziaristul american.

Prin cele declarate şi expuse mai înainte se vede limpede că Iuliu Maniu, şeful opoziţiei şi nucleul rezistenţei faţă de mareşal, găseşte totuşi cu cale să-l informeze, deoarece ziaristul american precizează : *„O bună parte (dar nu toate) din mesajele trimise de Maniu aliaţilor erau aduse la cunoştinţa mareşalului Antonescu“* şi adăugă mai departe *„care totuşi nu era pus la curent decît în măsura posibilă, cu mesajele schimbate cu generalul englez MEITLAND, la Cairo, şi cu prezenţa agenţilor britanici în România.“*...

Sînt foarte interesante aceste cîteva spicuiri, dintr-o scriere americană destul de imprecisă, asupra începutului acţiunii premergătoare ieşirii României din războiul dus de Axă, totuşi foarte folositoare pentru a aşeza primele jaloane în stabilirea cadrului şi elementelor care au intrat în acţiune.

Ceea ce este important în aceste declaraţii este faptul paradoxal că acţiunea opoziţiei, dusă în aparenţă împotriva conducerii, este comunicată cu ingenuitate şi mareşalului Antonescu. Nu se doreşte nici o răspundere în conducerea războiului peste frontiere şi, mai mult, nu se vrea nici o răspundere nici la ducerea tratativelor pentru scoaterea ţării din acest război, şi nu se vrea deoarece mareşalul este informat, ţinut la curent... În acest fel i se cerea în mod indirect nici mai mult nici mai puţin

decît să-i acopere și, în cele din urmă, să-și ia tot asupra sa răspunderea acestei acțiuni, dusă de opoziție pentru țară, dar împotriva lui ! Comod punct de vedere, concepție sui generis de tactică politică ! Cu alte cuvinte, mareșalul Antonescu fusese decretat un bun al statului și considerat de drept „haina de vreme rea" ce trebuia folosită pînă la capăt, fără grijă sau menajament, fără scrupule și apoi aruncată la gunoi...

În ce privea persoana care aducea la cunoștință Conducătorului, din cînd în cînd, acele legături cu aliații, ziaristul american nu ne spune decît mai tîrziu, dar din cele ce cunoaștem putem anticipa arătînd că în nici un caz Maniu personal, care nu mai avea de la începutul guvernării decît rare legături cu Conducătorul. Persoana care venise însă de mai multe ori în contact cu acesta fusese Ion Mihalache, după cum s-a văzut deja de pe frontul din Basarabia. El, Mihalache, putea vorbi în numele întregului partid, deci și a lui Maniu. Dar persoana cea mai indicată care putea menține o legătură cu partidele istorice se oferea în omul tuturor partidelor și tuturor îndrăznelilor : Ică Antonescu !

Acesta, după ce l-am urmărit în marea scenă din timpul bătăliei de pe Don, după ce l-am urmărit în voiajul la Hitler, însoțindu-l pe mareșal cu scopul de a susține, dacă mai era nevoie, indignarea și dezamăgirea acestuia în fața comportării Înaltului Comandament german, după ce s-a înapoiat întărit pînă la consacrare în noua sa postură de „antihitlerist" prin declarația de la Casablanca, ros de neastîmpăr, se oferea drept cea mai indicată persoană să facă legătura cu Iuliu Maniu și ceilalți. Și a făcut-o. Mai întîi, în numele mareșalului și, curînd, în numele său, cu sau fără știința primului, după cum se va vedea. Nu este exclus ca el să fi acționat din primele zile după Don asupra membrilor opoziției, confirmîndu-le informațiile asupra frontului, deja obținute prin colportările ofițerilor din Garda regală, stimulîndu-i și activîndu-le zelul.

Ca o întărire a celor declarate de ziaristul american, să mai redăm un citat din cartea lui Guy des Cars „Les rois de coeur" în care se pot citi următoarele : „Malgré la

terrible erreur qu'il a fait en associant le destin militaire de la Roumanie à celui des puissances de l'Axe, le Maréchal Antonescu, a conservé un certain prestige aux yeux du roi Michel, qui éstime qu-on doit le mettre au courant des negociations qui se preparent s é c r è t e m e n t avec les alliés. Antonescu, posséde une certaine loyauté ! — nous pouvons avoir confiance en lui, affirme l'un des chefs de l'oposition unie, Maniu..." Dar în ceea ce priveşte „la terrible erreur", nu se poate trece peste ea fără a o pune în antiteză cu declaraţiile ziaristului american citate mai sus : „...pentru a le explica (aliaţilor) dilema tragică care era impusă poporului român împins la o alianţă nefirească de către injustiţiile istorice mai vechi şi mai noi".

Pentru cine cunoştea sumar istoria, nu este greu de întrevăzut că ziaristul american se referea la cele două injustiţii : 1812, şi 1940. Dar după cum s-a observat, Guy des Cars a scris cartea sa fără prea mult interes faţă de istoria românească, faţă de evenimentele trecutului nostru cele mai hotărîtoare şi ar fi fost de aşteptat să existe acel interes deoarece aceste evenimente avuseseră loc sub egida Franţei de sub Napoleon I — 1812 — răpirea Basarabiei ; sub Napoleon III (1859—1866) crearea statului român modern ; sub Clemanceau — Foch, crearea României Mari (1918). Aceasta vine mai mult să întărească meritul scriitorului american care respectă adevărul, consfiinţindu-l prin recunoaştere.

Lăsînd de-o parte aceste consideraţii şi revenind la subiectul urmărit, prin acest citat se întăresc afirmaţiile scriitorului american cum că Mareşalul Antonescu era ţinut la curent cu activitatea opoziţiei dar, mai mult, intervine un element în plus : însuşi regele Mihai destina pe Conducător ca indicat a fi pus în curent cu cele ce se puneau la cale. Deci, pînă aici, nimic mai frumos şi mai loial. Să ne rezervăm însă aprecierile pentru mai tîrziu, mulţumindu-ne să reţinem datele faptelor ce se vor desfăşura cronologic.

Deoarece între planurile conjugate şi suprapuse în vederea unei acţiuni comune, dar vizînd ţeluri separate, unul dintre cele mai importante se va dovedi în cele din

urmă că va fi planul de acțiune întocmit de reprezentanții partidului comunist, se impune ca absolut necesar să schițez primele elemente de închegare a sa. Pentru aceasta, să apelăm la declarațiile unui important personaj militar, bine cunoscut nouă din cele ce am mai spus asupra sa, colonelul D. Dămăceanu, șeful de Stat major al Comandamentului Militar al Capitalei. Iată ce scria în revista „Magazin istoric" din iunie 1969 : "Încă din luna decembrie 1942 (deci la scurt interval după înfrîngerea Armatei a III-a române pe Don), generalii Gh. Mihail, C. Niculescu, Gh. Russescu și cu mine ne-am constituit într-un grup pe care l-am numit „al celor patru", care urmărea răsturnarea regimului lui Antonescu. În acest scop, luasem legătura cu Palatul. În tot acest timp grupul nostru nu a întrezărit nici o posibilitate de înfăptuire a gîndurilor noastre"...

Urmărind mai departe activitatea colonelului Dămăceanu, acesta ne mărturisește că la începutul iernii lui 1943 a luat legătură și cu elemente ale partidului comunist, cînd a fost vizitat de mai multe ori de anumite persoane conspirative la domiciliul său.

Într-un articol din ziarul „Scînteia", publicat în 20 august 1964 și intitulat „Pregătirea militară a insurecției armate sub conducerea Partidului comunist" scria : „Încă din vara anului 1943 cadrele de bază ale partidului, în frunte cu Gh. Gheorghiu-Dej, analizînd multilateral situația politică și militară, au stabilit strategia și tactica partidului, în aceste condițiuni, în vederea luării măsurilor menite să asigure răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, scoaterea României din război și întoarcerea imediată a armelor împotriva armatei hitleriste... O mare însemnătate pentru desfășurarea evenimentelor ulterioare a avut-o crearea de către partid a unor detașamente armate proprii ale clasei muncitoare".

În concluzie, abia la începutul îngemănării ideii de scoatere a României din război și planul răsturnării mareșalului era deja fixat ca idee, în mintea unor șefi militari. Acet plan era adus și la cunoștința regelui, după mărturisirea colonelului. De notat că acest ofițer superior era abia adus din Crimeea de către mareșal și numit în acel

post de mare încredere. Deci, primul lui gest după ce s-a văzut în această funcție a fost alcătuirea grupului „celor patru", toți ofițerii de cavalerie, foști subalterni ai mareșalului, considerați oameni de încredere și doi din ei deținînd comandamente foarte importante : colonelul D. Dămăceanu — postul pe care-l știm, generalul Costică Niculescu, comanda unui corp de armată.

Dar să-l lăsăm pe colonelul D. Dămăceanu să-și muște zăbala, spumegînd de nerăbdare să-și verse veninul războinării sale și să urmărim mai departe firul lung al acțiunii

Hotărîndu-se în persoana lui Alexandru Crețeanu omul care să reprezinte opoziția pe lîngă aliații anglo-americani, se vede că nu a fost de ajuns ca mareșalul să lase liberă acțiunea pe care opoziția încerca s-o întreprindă, dar aceasta cerea să i se indice și omul care să o servească... Dar să-l lăsăm pe Alexandru Crețeanu să vorbească :" *În septembrie 1941, am demisionat, declară el, din postul meu de secretar general al Ministerului de Externe (actul corespundea cu extinderea războiului peste Nistru). Maniu a aprobat gestul meu și mi-a acordat o prietenie pe care o prețuiesc și mi-a lăsat cea mai scumpă dintre amintiri.*

Am avut adeseori ocazia să stau de vorbă cu el în anii 1942—43 și să-i cunosc gîndul. Maniu a citit cu interes memoriul meu despre apărarea intereselor românilor la viitoarea conferință de pace. Dar el știa că interesele românești nu se rezolvă pe bază de memorii, ci pe fapte. Încă din 1942, cînd mersul războiului pe toate fronturile era favorabil Germaniei, Maniu mi-a făcut propunerea să merg în Apus, căci el era convins că Germania va fi învinsă, ceea ce dorea din tot sufletul și va face tot ce-i stă în putință ca la momentul oportun să aducă România lîngă aliații ei firești..."

Din acest pasaj se poate observa, ca de altfel și din citatul ziaristului american, că Iuliu Maniu ca și Mussolini aveau intuițiile lor cu privire la desfășurarea războiului și vedeau Germania înfrîntă atunci cînd ea era în plinătatea forței și expansiunii sale. Este interesant de subliniat această atitudine cînd după un sfert de veac se dau la iveală documente ale războiului, din care se vede cît de puțin a lipsit ca Germania, ajunsă chiar în anii

1944-45, să învingă ! Totuşi factorul intuitiv, transcendent a fost mai puternic şi aceştia au putut vedea limpede. În ceea ce priveşte afirmaţia că „Maniu dorea din tot sufletul să piardă Germania războiul", ea ne face să ne gîndim la nefericitul ilustru bărbat de stat al Vechiului Regat dinaintea primului război mondial — Petre Carp. Nu declarase el în Consiliul de coroană, cînd numai el rămăsese lîngă Carol I să susţină păstrarea alianţei cu Germania împotriva Rusiei, că *„doresc să fiţi înfrînţi, căci numai astfel România va fi salvată"* ? Aceste atitudini — distanţate la peste un sfert de veac — dau de gîndit pînă unde poate merge pasiunea şi pînă unde pătrunderea înţelegerii la oamenii politici ! Totuşi, a dori înfrîngerea Germaniei, cînd armata ţării luptă alături de ea pentru dezrobirea unor provincii româneşti, însemna să doreşti înfrîngerea propriei ţări şi din nou robirea ei.

Dar să continuăm citatul : „Se punea deci problema, declara mai departe Alexandru Creţeanu, trimiterii unui delegat al opoziţiei, care să ia contact cu guvernul aliaţilor, şi am fost desemnat eu.

Lucrurile au luat o nouă întorsătură după Stalingrad. Mihai Antonescu a început chiar să ia legătură cu reprezentantul Vaticanului la Bucureşti, în vederea unor contacte indirecte. Mareşalul Antonescu era de acord, sînt sigur. Demersurile de altfel au fost lipsite de succes. După debarcarea americanilor în Africa de Nord, însuşi Mareşalul Antonescu a spus lui Mihalache că este gata a trece guvernarea lui Maniu dacă poate să capete condiţiuni favorabile pentru ieşirea României din război. Maniu i-a trimis vorbă că nu poate cunoaşte intenţiile lor mai înainte de a intra în legătură cu el şi a cerut un paşaport pentru un emisar în Apus..."

Din declaraţiile de pînă acum ale lui Alexandru Creţeanu se poate aprecia aportul nepreţuit pentru elucidarea acestei situaţii paradoxale, cînd guvernul şi opoziţia complotează. Mareşalul însuşi apare ca factor activ. El nu este numai ţinut la curent despre intenţiile opoziţiei ; nu se limitează să dea binevoitoarea sa aprobare, nici să dispună să fie lăsaţi în pace de către Siguranţa Generală. El intră direct în acţiune şi-i propune lui Iuliu Maniu

— pentru a cîta oară ? — să ia frînele guvernului, d acesta, bineînțeles că refuză...

Alexandru Crețeanu continuă : ...„*Mihai Antonescu venit cu o altă propunere și s-a hotărît trimeterea mea ministru plenipotențiar la Ankara. Cerînd lui Maniu să-i precizeze ce atitudine înțelege să am, acesta mi-a răspun «În împrejurările actuale un șef de misiune nu este i funcționar oarecare ce execută instrucțiuni orbește. Tr buie să primești numai ce-ți dictează conștiința și interes național,» Situația s-a limpezit deoarece Mihai Antones m-a chemat și mi-a spus că mă pot socoti dezlegat în ori acțiune de guvernul Antonescu. Convorbirea a avut l în februarie 1943*"...

...Februarie 1943 ! Ce semnificație avea această dat pentru acțiunea diplomatică declanșată ?... Mareșalul Ar tonescu, abia întors de la Hitler, ia cunoștință de capitu larea lui von Paulus la Stalingrad, sub ordinele cărui era și Armata a IV-a română, din care o parte se retrăses la vest de Don, și astfel își întărește mai mult convingere că Germania va fi înfrîntă cu toate asigurăile date d Hitler și cu toate că văzuse cu propriii ochi, efectele de zastruoase ale unui proiectil cu aer lichid folosit de hitle riști pentru prima și ultima oară asupra trupelor sovietic încercuite la Isjum pe Doneț în vara 1942...

Mareșalul Antonescu, mai venise de la Rastenburg ș preocupat de acțiunea ce trebuia dusă pentru ca Români să capete condiții onorabile pentru ieșirea din război.. Dar pentru că toată această acțiune era funcție de des fășurarea războiului, cel puțin pe aripa de sud a frontulu de est, acest război, desfășurarea lui, continuau să rămînă preocuparea cea mai de seamă a mareșalului. Era lesne de înțeles că nu se putea concepe vreo mișcare de indepen dență în acțiune mai înainte de a se fi creat condiți favorabile prin derularea evenimentelor de pe front.

Urmărind această desfășurare între 19 noiembrie 194 și februarie 1943 pe frontul Grupului de armate Sud intrat sub ordinele generalului Manstein, este de men ționat că, la începutul lunii decembrie, mareșalul sovie tic Rokosowski, după ce a dizlocat Armata a III-a română și a făcut joncțiunea cu forțele sovietice pornite din Sta-

lingrad, la Kalatchi, și-a extins ofensiva și asupra Armatei a VIII-a italiene, care se afla la stînga Armatei a III-a române. Comportarea soldaților italieni a fost deplorabilă. Toată stepa se umple de fugari. Un general german, descriind această situație, scria : „La 16 decembrie Armata I de Gardă sovietică atacă centrul Armatei a VIII-a italiene... Întreagă această armată se retrage în cea mai mare debandadă ; în loc de arme aveau chitare și, retrăgîndu-se, cu tot frigul, cîntau ca la o chermeză..."

Hitler i-a telegrafiat lui Mussolini să dea ordin soldaților săi să se oprească din fugă... Mussolini, adînc umilit, nici nu răspunde... Cu toate acestea, datorită măsurilor energice luate de Manstein, demne de toată admirația, el reușește să dea lovituri puternice capetelor ofensivei sovietice și să stabilizeze frontul, din februarie pînă în 5 iulie 1943, pe aliniamentul : Leningrad—Veliko—Luky—Orel—Kursk—Taganrog—Crimeea.

În felul acesta, acțiunea diplomației conjugate a României pentru ieșirea din Axă căpăta un răgaz de cinci luni, dar și o incertitudine asupra situației viitoare a armatei germane.

Deci în acel februarie, conturat în linii mari de evenimentele militare din est, Alexandru Crețeanu, avusese întrevederea cu Mihai Antonescu. Să-i redăm cuvîntul.

...Deși convorbirea cu Mihail Antonescu avusese loc în februarie, numirea mea la Ankara nu s-a făcut decît în septembrie. Mai tîrziu, Mihai Antonescu mi-a explicat că în acest interval de timp a fost angajat într-o acțiune împreună cu Bova Scopa, în vederea unei inițiative luate de Mussolini pentru scoaterea imediată din război a Italiei, Ungariei, României și Bulgariei. Mussolini nu a respins propunerea și a chemat pe Mihai Antonescu la Roma unde a văzut pe Duce la vila sa Roca della Caminata. Discuțiunile n-au dus la nici un rezultat. La înapoiere, Mihai Antonescu mi-a declarat : «Este un om sfîrșit, incapabil de a lua vreo hotărîre» A încercat, după arestarea lui Mussolini să ducă tratative cu Badoglio, dar acesta era preocupat să găsească pentru propria sa țară o ieșire din alianța cu Germania, ceea ce punea destule probleme guvernului său ca să se mai ocupe și de ale noastre."

„Numirea mea la Ankara se face la 1 septembrie 1943

Din februarie, în septembrie 1943 — interval care s scurge de la luarea hotărîrii de trimetere a lua A. Cre ţeanu ca plenipotenţiar al guvernului la Ankara şi pîn la numirea sa — pe frontul de luptă se petrec următoarel evenimente care îşi au importanţa lor în intensificarea rit mului acţiunii diplomatice.

După ce am văzut că frontul de răsărit fusese restabili prin măsurile ordonate de Manstein pe aliniamentul Le ningrad — Velike — Luky — Orel — Kursk — Taganrog – Crimeea, la 5 iulie, după eşecul ofensivei germane p direcţia Kursk, dată cu forţe insuficiente şi împotriva avi zului unor căpetenii militare, cum a fost generalul Gude rian, la 15 iulie începe marea ofensivă sovietică de p Viasma. În august, au loc bătăliile de la Orel şi Bielograd

Harkovul e cucerit şi sovieticii împing ofensiva către Niprul. La finele lui august, Taganrogul e cucerit şi arma tele sovietice ating Niprul.

Pe frontul Africii, după înfrîngerea lui Rommel l El-Alamein, din octombrie 1942, şi alungarea germanilo din Africa, are loc debarcarea aliată în Tunisia, apo invazia din Sicilia şi, în sfîrşit, arestarea Ducelui, î iulie 1943...

DUCELE MUSSOLINI

Deoarece prin activitatea desfăşurată de Mihai Anto nescu persoana Ducelui a avut şi ea un rol şi pentru c mai cu seamă soarta acestuia va influenţa într-o măsur mai mare sau mai mică desfăşurarea evenimentelor l noi, oferind, dacă nu un exemplu de urmat, în orice ca un element de comparaţie, va fi interesant de urmări în mare evenimentele politice din Italia, în această peri oadă care a marcat şi o intensă activitate diplomatică î Departamentul externelor fascist.

Mussolini, prin ginerele său — ministrul de extern contele Ciano — schiţează o campanie de scoatere a Ita liei din alianţa cu Germania. Ciano oglindea fidel atitu dinea şi evoluţia lui Mussolini, de la declanşarea războiu

lui în est și pînă în 1943, care de la început a fost lipsit de orice entuziasm cu privire la acest război.

Ducele, vexat că Hitler nu l-a informat de intenția de a ataca URSS decît în ziua de 22 iunie, și-a exprimat neîncrederea în victorie. Dar această neîncredere nu l-a împiedicat deloc ca la întîlnirea avută cu Hitler, la Brennero, să nu-i ofere o armată de 200.000 oameni, care să lupte în URSS. Aceasta a constituit Armata a VIII-a italiană despre care s-a mai vorbit. Ducele urmărea cu mare interes această Armată și se ocupa de ea personal, fiind mîndru cînd obținea un succes și deprimat în cazul unui eșec. În ce privea comportarea ei pe front, ea era sub orice critică. Mussolini, sătul de eșecul armatelor italiene din Grecia, Libia, Tunisia, dorea ca alături de germani armata să-și spele onoarea și să se oțelească. Or, după cum s-a văzut, sfîrșitul lui decembrie 1942 aduce lui Mussolini cele mai dezastruoase vești. Aceasta îl face pe Mussolini să-și piardă total încrederea în reușita războiului din est. El arată în cercurile superioare ale conducerii fasciste că va încerca să-și retragă forțele și să-l convingă pe Hitler să facă pace cu sovieticii pentru a se putea concentra asupra pericolului ce-l reprezintă frontul din Africa.

În cursul lunii decembrie, aproape concomitent cu cele ce se petreceau pe front cu Armata a VIII-a italiană, contele Ciano face o vizită la Hitler, cu alte cuvinte cu o lună mai devreme decît vizita mareșalului.

„Pe tot timpul drumului de la Roma la Rastenburg — scrie Raymond Cartier în „Istoria războiului Mondial" — Ciano a vrut să-și pregătească protestele sale în fața „acestor nemți cretini", «acelei canalii de Ribbentrop și a criminalului de Hitler». Atmosfera găsită la Rastenburg i-a umplut spiritul său superficial de amărăciune și de resentimente.

„În fond, Ciano purta cu el nu numai propriile resentimente împotriva Germaniei și alianței cu ea, dar și pe cele ale Ducelui. Aceste resentimente le avea demult, ele, tulburîndu-l liniștea, somnul și, în cele din urmă, sănătatea. Avîndu-și originea de pe timpul Anschluss-ului, cînd Austria fusese ocupată împotriva declarațiilor lui

Mussolini că se împotrivește ele se lărgeau pe măsură ce succesul politic și militar al lui Hitler creștea.

Cu prilejul atacului Poloniei, din sept. 1939, Ducele și-a decretat neutralitatea, dar spiritul său era foarte schimbător. Știrile despre succesele germane în Polonia îi înflăcără imaginația și era gata să intre în război, dar îi era teamă ca războiul să nu dureze. Ducele propune o mediație. Ciano este invitat de Hitler care încearcă să-l atragă alături de el, dar Mussolini nu cedează.

Apropierea prea mare de Moscova și împărțirea Poloniei între Germania și URSS l-au neliniștit. Printr-o scrisoare, Mussolini îi atrage atenția că «*Încă un pas de apropiere cu URSS și ideile mișcării sale sînt compromise și va avea repercursiuni catastrofale asupra opiniei publice italiene care este anticomunistă.*»

Christopher Hibberth, în cartea sa despre Mussolini arată că acesta, în așteptarea răspunsului, își schimbă atitudinea, declarînd că va trebui să se bată în acest război inevitabil. „*Este umilitor de a sta cu brațele încrucișate în acest război, în timp ce alții scriu istorie. Puțin importă cine cîștigă. Pentru ca un popor să devină mare trebuie azvîrlit în luptă, chiar dacă trebuie să-i dai un picior în fundul pantalonilor ca să meargă*".

Aceasta era atitudinea lui Mussolini în 1940, cînd intră în război alături de Germania împotriva Franței.

După scurgerea unui an, în care timp Italia suferise eșecul din Grecia și astfel impusese lui Hitler campania din Balcani, întîrziindu-i atacul asupra URSS cu 3 luni, află în noaptea de 22/23 iunie 1941 de începerea ofensivei în est. Mussolini, care era culcat, luă din mîna soției sale, Rachela, telegrama. După ce a citit-o pe un ton lamentabil, i-a spus soției : „*Scumpa mea Rachele, aceasta înseamnă că războiul este pierdut*"...

La cîteva ore numai, Ciano telegrafia lui Hitler din partea Ducelui că Italia este alături de Germania și se consideră în război cu URSS de 3 ore. Se cere führerului să accepte participarea unui corp expediționar care să fie trimis pe front. Berlinul primi oferta cu plăcere, iar Mussolini insistă că Italia trebuie să participe cu toate

puterile ei la o victorie fulger. Dacă războiul nu e cîştigat în 6 luni, va urma înfrîngerea.

Contrar avizului celor mai competenţi generali italieni, 200.000 oameni constituie Armata a VIII-a italiană care merge să lupte pe frontul de est, deşi prezenţa ei în Africa ar fi schimbat situaţia. Mai mult chiar, Ducele merge pe frontul de est, cu Hitler împreună, şi este încîntat aflînd că rezistenţa sovieticilor creşte la Minsk. El declară : *«Tot ceea ce doresc este ca germanii să lase cîţi mai mulţi fulgi»*. Aceasta nu întîrzie să se întîmple în faţa Moscovei la finele lui 1941. În decursul anului 1942, Mussolini trebuia să asculte dări de seamă asupra tratamentului la care erau supuşi de către germani soldaţii Armatei a VIII-a italiene ! Totul îi dovedea că germanii pierduseră încrederea în forţa combativă a italienilor şi luau măsuri să pareze prăbuşirea aliatului lor. Ataşatul militar german a fost numit ofiţer de legătură la Cartierul general italian. Mareşalul Kesselring se instalează în Italia, cu titlul de comandant al Zonei Militare de Sud. Începuse a se vorbi despre pregătirea ocupaţiei militare a Italiei şi instalarea unui guvern favorabil Axei. Din ce în ce, relaţiile guvernului cu Germania se deteriorau din cauza tratamentului prost al muncitorilor italieni din Germania ; expedierii din Italia a numeroase opere de artă ; a neocupării de către armata germană a întregii Franţe, a acuzaţiilor aduse de Göring că dacă Italia nu intra în război cu Grecia, Spania ar fi intrat în război alături de Axă, ar fi ocupat Gibraltarul, închizînd Mediterana pentru englezi.

Mussolini ajunsese la concluzia că Italia va sfîrşi prin a combate Germania pentru a-şi salva onoarea şi a-şi îndeplini misiunea sa istorică.

Aceste frămîntări şi luări de atitudini s-au accentuat mai cu seamă după întoarcerea Ducelui din Africa, la 22 iulie 1942. După ce aşteptase un an întreg o ocazie favorabilă pentru a vizita Africa, generalul Cavaliero, comandantul frontului italian din Africa, trebuia să-i trimită o telegramă : „TEVERE“ — ceea ce însemna că era momentul să vină. La 27 iunie telegrama soseşte. Contraatacul lui Rommel, care azvîrlise pe englezi dincolo

de frontiera Egiptului, era în desfășurare de două zile.

Ducele pleacă, dar cînd ajung acolo, un ciclon oprește orice mișcare și ofensiva este oprită și ea la El-Alamein. Indignat, Mussolini petrecu 3 săptămîni în Libia, plimbîndu-se în spatele frontului.

După octombrie 1942, opoziția împotriva regimului, la sfîrșitul celui de al doilea an de război nepopular, crește. Lipsurile și arestările se înmulțesc. Într-o zi i se comunică o convorbire telefonică a doi ofițeri germani, care discutau asupra iminenței ocupării militare a Italiei. Aceasta îl scoate și mai mult din sărite și-l face să profereze din ce în ce mai multe cuvinte ofensatoare la adresa Germaniei. Starea fizică a lui Mussolini se înrăutățește și se vorbește despre retragerea lui. În această stare de spirit primește Mussolini știrea dezastrului Armatei a VIII-a italiene de pe Don. Cînd contele Ciano mergea la Marele cartier al lui Hitler ducea cu sine, o dată cu ranchiuna sa personală, și răsunetul acestor lungi frămîntări ale unui om dărîmat de însăși politica sa. Mesajul pe care-l ducea lui Hitler era : „*Faceți pace cu URSS.*" Ciano argumentează, în locul lui Mussolini, că războiul în est este fără ieșire ; țelul este în apus ; anglo-saxonii sînt în Africa și la anul vor fi în Europa. Germania trebuie să pună capăt războiului pe două fronturi, să facă un nou Brest-Litovsk și să se îndrepte contra aliaților cu toate forțele sau să treacă la est în defensivă, aducînd grosul forțelor în vest.

Hitler aduce argumente contrare, arătînd că sovieticii nu vor concilieri și că întrevede succese pentru anul ce vine. Se măsoară de ambele părți abisul care începe să-i separe. Germanii știu că italienii încearcă să se degajeze și că Mussolini este din ce în ce mai singur.

La înapoierea în Italia, Ciano găsește pe Mussolini dărîmat și o capitală defetistă. La 5 februarie, Ciano este demis din postul său și numit ambasador pe lîngă Vatican.

Ajunși aici cu expunerea situației politice italiene, putem face legătura cu declarațiile lui Alex. Crețeanu, prin care arăta că Mihai Antonescu se angajase într-o acțiune cu reprezentantul Italiei la Vatican (Ciano) prin intermediul lui Bova Scopa în același scop.

Mihai Antonescu, ca și Ciano, își începe activitatea diplomatică conspirativă. Ciano, eliberat din funcția de

răspundere ce o avea în calitate de ministru de externe, rămîne liber pe acţiunile sale, ieşind din obiectivul german şi putînd ca, în cadrul Vaticanului, să ducă orice acţiune. Mihai Antonescu, nu are nevoie să facă aceasta, pentru că el era foarte bine plasat la adăpostul imensului prestigiu al mareşalului Antonescu, care niciodată nu a dat vreun motiv de suspiciune germanilor, după cum am văzut ce se întîmplase cu Mussolini şi guvernul său. Declanşînd acţiunea diplomatică sub directivele mareşalului şi lăsînd impresia că lucrează în numele şi în interesul său, el începe imediat să-şi croiască drumul propriu, pregătindu-se cu felonie să poată trece la un moment dat în tabăra aliaţilor, socotindu-se singurul indicat, negăsindu-se amestecat cu nimic în participarea la războiul din Est deoarece nu numai că nu a aprobat trecerea peste Nistru, dar nici nu a ştiut cînd Mareşalul, din propria-i hotărîre şi împotriva celor ce-l sfătuiseră, a trimis forţe româneşti peste Nistru. Mihai Antonescu, prin legătura ce stabilise cu opoziţia şi cu Palatul, îşi pregăteşte cu perseverenţă şi cu abilitate drumul, căutînd să se facă agreat în ambele cercuri. Profitînd de răcirea raporturilor dintre mareşal şi rege, din cauze care îşi au rădăcini vechi şi care se amplifică mereu, Mihai Antonescu începe acţiunea de persuasiune, căutînd să atragă pe rege de partea sa, înlesnit fiind de prezenţa sa aproape zilnică la Palat.

Aşadar, în preocuparea sa de a trage foloase pentru el, Mihai Antonescu începe să vorbească. Şi el cînd vorbeşte pune patos şi vocea sa are rezonanţă, iar cei ce-l ascultă o amplifică, o difuzează, pînă cînd ajunge şi la urechile cui nu trebuia. Şi printre cei cărora le ajung la ureche vorbele şi acţiunile lui Ică este şi Hitler !

Serviciul secret german interceptează o scrisoare trimisă de Ică în Anglia, prin care propunea aliaţilor trecerea României de partea lor şi părăsirea alianţei cu Germania. Ca element surprinzător, în acea scrisoare exista un pasaj prin care Ică se desolidariza complet de acţiunea de război a României dusă pe teritoriul sovietic. El afirma că această hotărîre aparţinea în totalitate mareşalului, iar el nu a fost consultat şi deci nu a ştiut nimic, declinîndu-şi orice răspundere.

Hitler aflat în fața acestui document, invită pe mareșal la el. Asta s-a petrecut în vara anului 1943.

Mareșalul o dată sosit, Hitler îi pune în față această *scrisoare. Conducătorul o citește și răspunde calm : „Cunosc, mein fünrer, această acțiune a ministrului meu și o aprob deoarece gîndesc că nu strică ca la un moment dat, cînd o soluție a conflictului nu mai poate fi întrevăzută pe calea armelor, să existe o poartă pentru deschiderea negocierilor. Asta și în folosul Germaniei.*

Hitler, surprins de această atitudine loială a mareșalului, în replică îi spune : „Nu este nevoie. Germania are mijloacele ei sigure pentru deschiderea unei astfel de acțiuni. Vă rog să îngrădiți acțiunile ministrului dvs. pe viitor..."

Abia cînd s-a înapoiat mareșalul a luat atitudine față de actul de desolidarizare gravă a ministrului de externe. El a chemat pe colonelul Davidescu și l-a pus la curent cu cele petrecute la Hitler, spunîndu-i : *„Davidescu, îmi aduc aminte că există o scrisoare a lui Ică către mine sau către Statul Major prin care el confirmă faptul că a luat cunoștință de trimiterea de trupe peste Nistru. Te rog să o cauți și să mi-o aduci."*

Colonelul revenind în cabinetul său, găsi acolo pe generalii C. Pantazi ministrul apărării naționale, și Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major, pe care-i puse la curent. Aceștia fură foarte indignați de trădarea lui Ică.

Aveam rezoluții, note, prin care să se dovedească precum că Mihai Antonescu cunoscuse din timp și fusese de acord cu toate acțiunile de război ale mareșalului, inclusiv cu hotărîrea trimiterii celui de-al doilea eșalon de forțe, de șapte divizii, aflate în Transnistria peste Bug.

Colonelul Davidescu, mă cheamă imediat și-mi arată despre ce este vorba.

— Nimic mai ușor, domnule colonel, i-am răspuns. Am o scrisoare a lui Mihai Antonescu din care rezultă limpede că el a luat din timp cunoștință de această trimitere și, în calitate de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, a dat dispoziții, scrisoare în care nu există cea mai vagă indicație de protest.

— Și domnul mareșal tot așa mi-a spus, că trebuie să existe un asemenea document.

Era şi normal. În acel februarie 1942, armata germană, cu tot eşecul din faţa Moscovei nu dăduse pentru acesta semnele de „catalepsie" iar credinţa lui în victoria germană era încă întreagă. Cam în această perioadă de timp luase el faimoasa-iniţiativă de organizare a frontului ideologic, care să întărească pe cel militar, al cruciadei împotriva bolşevismului despre care s-a mai vorbit.

— Fă-mi te rog un referat-memoriu, din care să reiasă acest fapt şi anexează tot ce mai găseşti în legătură cu aceasta...

În puţin timp, o zi sau două, această lucrare era întocmită şi prezentată mareşalului. Eram siguri că Mihai Antonescu va fi demis şi mareşalul va fi scos de sub influenţa cuplului Ică-Veturia Goga, rămînînd liber de orice încercare de influenţă din afară.

Documentul a dat loc unei scene dramatice, petrecută fără martori, între mareşal şi Ică. Colonelului Davidescu, în ziua următoare, atît mi-a spus : „Gata. S-a terminat. L-am demis... A încercat să nege că ar fi ştiut de trimiterea forţelor pînă cînd i-am pus scrisoarea în faţă..."

Dar scurtă ne-a fost bucuria. Peste cîteva zile, cînd colonelul Davidescu se prezintă la mareşal cu corespondenţa, acesta îl primeşte cu cuvintele : „L-am primit din nou lîngă mine. Ce vrei ! N-am putut să-l alung. Ştiu că e un nemernic. Mi-a căzut în genunchi, rugîndu-mă să-l iert cu lacrimi în ochi... au sărit şi cucoanele ; «Iartă-l, Ionele !» şi l-am iertat. Ce vrei, îi sînt recunoscător că m-a servit la greu şi apoi este introdus în prea multe secrete ca să-l mai pot zvîrli, dar am să-i îngrădesc activitatea... Şi Ică Antonescu a rămas mai departe ca să-şi continue activitatea sa malefică. Singurul lucru care a decurs din această acţiune a fost înlăturarea Veturiei Goga, care dispare subit din menajul mareşalului, după ce, în urma ei, lasă ecourile a mai multor incorectitudini. Însuşi Ică este prins făcînd trafic cu aur. Secretara lui, Ropală, este prinsă la vamă cu o mie sau două mii de medalii de aur în valiza diplomatică cu care ducea corespondenţa de la Externe în Elveţia. Dusă la Siguranţă, ea a mărturisit că monedele i-au fost încredinţate de şeful ei direct, cu care era rudă de altfel.

Toate acestea, pentru un spirit aventurier ca al lui Mihai Antonescu, erau simple accidente pe parcurs, menite să nu-i altereze moralul său ferm, şi de aceea porneşte mai asiduu la lucru căutînd să fructifice legăturile pe care le-am văzut începute cu Bova Scopa, prin intervenţia lui Ciano, la Vatican.

Drumul său însă era trasat : va amorsa pe mareşal în acţiunea sa, lăsîndu-i lui întreaga răspundere şi riscul faţă de nemţi, acoperindu-se prin postul ce-l ocupa. Va menţine şi consolida legăturile cu opoziţia — cu care vroise să se solidarizeze prin negarea ce o făcuse cum că ar fi fost de acord cu mareşalul la participarea forţelor române peste Bug — pentru orice eventualitate ; îşi va consolida însă pe cont propriu legătura cu Palatul, căutînd să cîştige pe rege şi pe regina-mamă total de partea lui, pentru ca la momentul oportun să ceară regelui substituirea sa în locul mareşalului. În covingerea sa, Mihai Antonescu se considera cel mai indicat a lua şi a continua, pe alt drum, opera începută de mareşal şi care era ameninţată, de a salva ţara.

Cititorul de pînă acum are destule elemente din care să poată întrezări adevărul ce reiese din aceste aserţiuni.

Revenind la mareşal, acesta — pe drumul opus pe care se angajase de la începutul lui ianuarie 1943, — avea la atelajul carului său numai cai nărăvaşi. Era în oarecare măsură prevenit. Va şti să prindă momentul potrivit pentru a-i struni ? Rămînea de văzut. El, în schimb, este acelaşi imperturbabil, urmărind evenimentele şi guvernînd cu aceeaşi mînă de fier ţara.

O dată restibilit frontul din est, liniştea celor cinci luni de acalmie îi luă multe din grijile frontului. Unităţile române se refăcuseră, îşi umpluseră golurile în efective şi completaseră lipsurile materiale. Inamicul încă se găsea la 3000 km. de Nistru ceea ce dădea o oarecare liniştire. Mareşalul, demn, corect şi atent în raporturile cu germanii, îi menţinea pe aceştia, după cum s-a mai spus şi s-a repetat — începînd cu Hitler şi cu anturajul său şi terminînd cu von Killinger, ambasadorul Germaniei în România, generalul von Hansen, şeful Misiunii militare germane şi generalul Gerstenberg comandantul

A.C.C. din Valea Prahovei — într-un respect admirativ. Era uşor de văzut cum, de fiecare dată, aceşti reprezentanţi ai Germaniei în România, cînd trebuiau să se prezinte la mareşal, începînd cu Killinger şi pînă la ultimul comandant german, îşi verificau ţinuta şi, într-o poziţie de respect desăvîrşit, pătrundeau în cabinetul mareşalului. Aceştia, la rîndul lor, descopereau pe chipul mareşalului trăsăturile omului hotărît, sincer, loial. Nici umbră de îndoială nu se strecoară în sufletul lor, şi nu era motiv să se strecoare, deoarece mareşalul nu avea nimic de ascuns în faţa lor din ceea ce putea să-i privească. În acţiunea care o ducea pe cont propriu, mareşalul nu avea de dat socoteală nimănui şi nu avea nimic comun cu noţiunea de trădare. El nu e numai militar, ci şi om de stat, „Conducătorul", care, înainte de orice îndatorire şi obligaţie faţă de un alt stat, o avea pe aceea de a servi interesele patriei sale. Indiferent în ce tabără îl vor mîna aceste interese. El nu făcea sentimentalism. De altfel, mareşalul nu era un sentimental, el era un mare patriot, un patriot înfocat şi patriotismul nu implică sentimentalism, ci este sentimentul care este pus în slujba naţiunii. Pe plan militar şi economic, el îşi respecta angajamentele în mod corect, deoarece România şi Germania aveau un interes comun în ceea ce privea adversarul de la Est. Atît. Pe mareşal nu-l priveau deloc planurile lui Hitler faţă de anglo-americani, el urmărea să cîştige războiul împotriva URSS pentru că numai aşa avea garanţia păstrării cuceririi Basarabiei şi a Bucovinei de Nord. O Uniune Sovietică victorioasă însemna pierderea poate definitivă a acestor provincii. Dacă politica lui Molotov-Stalin nu ducea la ultimatumul din 1940, niciodată mareşalul nu ar fi consimţit să comande o armată împotriva URSS. El nu ducea un război de cucerire, ci unul de redobîndire a pămîntului răpit. Cîtă deosebire între megalomania lui Mussolini şi patriotismul mareşalului Antonescu ! Dacă Mihai Antonescu căpătase impresia că armata germană „intrase în catalepsie" încă din noiembrie 1942 şi dacă această impresie şi-o mai păstrase şi după întoarcerea de la Rastenburg se datora cu siguranţă lipsei lui de aprofundare şi de cunoştinţe mai serioase în materie militară, la care îi mai împingea şi oportunis-

mul său. Mareşalul Antonescu, constatase şi el o schimbare în echilibrul de forţe pe frontul de răsărit, dar oricum nu văzuse deloc în armata germană din acea perioadă o armată intrată în catalepsie. Ar fi trebuit să fie cineva dotat cu un spirit foarte superficial pentru a trece peste atîtea dovezi de vitejie, spirit de sacrificiu la trupe, pricepere şi îndrăzneală la comandanţi — începînd de la cei mai mici pînă la marii comandanţi germani. În pustiurile îngheţate, în bătaia crivăţului, întroieniţi în zăpezi, nemîncaţi, neadăpostiţi, chiar neîmbrăcaţi ; atacaţi şi hărţuiţi neîntrerupt, zi şi noapte, la mii de kilometri de ţara lor şi să lupte cum au luptat şi cum atestă documentele şi mărturiile înseşi ale adversarilor lor, toate acestea nu aduc cîtuşi de puţin cu un simptom de catalepsie. Manevrele pe care le executa feldmareşalul Manstein cu resturile unor armate, în stepa îngheţată, sînt demne de toată admiraţia şi încrederea. Trebuie menţionat că toţi criticii militari care au studiat războiul acesta recunosc în unanimitate că armata germană a avut doi duşmani : pe Hitler şi inamicul.

S-a dovedit că duşmanul cel mai mare al armatei germane a fost Hitler. El, cu marota lui de rezistenţă fără gînd de retragere, a dus la dezastrul de la Stalingrad, cum de altfel va duce treptat, treptat, la toate dezastrele, care vor urma pînă la sfîrşitul războiului.

La Stalingrad, dacă ar fi ascultat de îndemnul şefului său de stat major, generalul Zeitler, şi ar fi aprobat ieşirea generalului Paulus — comandantul Armatei a VI-a germane şi a IV-a române —din încercuire, atunci cînd Armata a IV-a Panzer înainta spre nord, după ce şi-a adus Divizia 23 din Caucaz şi Divizia a VI-a din Franţa, care, în înaintarea lor, au ajuns atît de aproape încît au văzut luminile farurilor maşinilor germane din încercuire, acel dezastru nu s-ar mai fi produs. Cu toate că feldmareşalul Manstein dăduse ordin generalului Paulus să spargă încercuirea şi să iasă înaintea Armatei a IV-a Panzer, acesta se supune ordinului lui Hitler, primit direct, de a rămîne pe loc... Cu aceasta orice posibilitate de scăpare fusese pierdută, dar nu şi posibilităţile de manevră ale lui Manstein, care contratacă neîncetat şi, dînd sovieti-

cilor o puternică contralovitură, reocupă Harkovul, restabilind frontul pentru o jumătate de an.

Această trecere sumară în revistă a desfăşurării luptelor în acea perioadă dramatică, a fost făcută cu scopul de a arăta de ce forţă combativă uluitoare dispunea armata germană, aşa încît oricărui om de bună credinţă care şi-ar fi aruncat privirea peste acest tablou i-ar fi fost cu neputinţă să tăgăduiască aceste calităţi.

Mareşalul în nici un caz nu putea face aceasta şi nu a făcut-o. El se afla la antipodul conduitei lui Mussolini, care-şi schimba, după cum am văzut, atitudinea la fiecare informaţie contradictorie. Mareşalul, cînd îşi făcea o părere asupra unui lucru o întemeia pe date precise, pe judecată sănătoasă şi pe concluzii. Pentru a-şi schimba această părere, trebuia să intervină alte motive foarte puternice. El nu era azi unul, mîine altul. Pe cuvîntul lui te puteai rezema ca pe o stîncă. În consecinţă, mareşalul nu putea de la prima înfrîngere a armatei germane să-i retragă încrederea, deoarece o cunoscuse, şi o cîntărise foarte bine în timpul a două războaie pe care le purtase. În primul, ca duşman ; în al doilea ca aliat. De fiecare dată apreciase marile ei însuşiri şi o luase ca model în instruirea armatei române în ce privea meşteşugul armelor ; mai puţin înclinarea spre brutalitate şi atrocităţi !

Cum de la început acţiunea diplomatică era pornită sub protecţia prestigiului mareşalului, se pune întrebarea dacă — în ceea ce privea pe mareşal — acţiunea aceasta nu-l punea într-o situaţie defectuoasă faţă de Germania şi această acţiune nu includea în sfera înţelesului său noţiunea de trădare ? Este o întrebare firească, logică, dar tot atît de neîntemeiată. Mareşalul Antonescu, în calitatea sa de aliat, nu era subordonat politiceşte unei puteri străine, respectiv Germaniei. El îşi pusese numai o parte din forţe sub comandament german, dar asta nu angaja cu nimic ansamblul politicii sale. El nu era vasal Germaniei, cum, de pildă considera pe vremuri sultanul pe domnitorii români. El avea prerogativele sale, la care nu înţelegea să renunţe şi la care nu renunţase de altfel şi de care nu dădea socoteală nimănui decît poporului său. El continuă să apară liniştit şi demn în faţa

aliatului său ştiind că nu alterează condiţiile alianţei şi că urmăreşte acelaşi scop.

Această liniştire de conştiinţă îi venea Mareşalului din modul cum statuase alianţa cu Hitler. La stabilirea condiţiilor de participare a forţelor române alături de cele germane în est, mareşalul a avut grijă să-i ceară lui Hitler dezlegarea ca România să aibă libertatea de a se retrage din alianţă cînd războiul căpăta aspecte nefavorabile, s-ar apropia de teritoriul său sau va fi purtat iar pe teritoriul său. Hitler a fost de acord cu această clauză.

Acest acord, chiar dacă nu a format obiectul unui pact scris, îl situează pe mareşal într-o poziţie foarte avantajoasă, asigurîndu-i completa libertate de acţiune. În felul acesta el făcuse o alianţă condiţionată, rezervîndu-şi dreptul de a acţiona după cum vor cere interesele ţării şi ale poporului român. Din această clauză a tratatului de alianţă, scrisă sau nu, reiese întreaga forţă de caracter a conducătorului român. În baza ei, el îşi asigurase întreaga libertatea de acţiune fără să se teamă, deoarece nu avea de dat socoteală nimănui de preliminariile ce antamase în vederea acelor posibilităţi cînd România îşi lua dreptul să acţioneze după cum îi dictau interesele. Singura obligaţie morală pe care conştiinţa de om şi militar i-o impunea era aceea ca, în momentul hotărîtor, să anunţe pe aliatul său, ceea ce şi intenţiona şi ce chiar începuse să facă atunci cînd, la 2 august 1944, îl previne indirect pe Hitler, la ultima întîlnire, iar la 22 august îi face cunoscut lui Clodius, ministrul economiei germane venit în audienţă la mareşal, căruia îi spune : *Domnule Clodius, cu toată istabilitatea frontului, voi arunca în luptă ultimele rezerve pentru a-i opri pe ruşi. Însă din aceasta decurge şi o chestiune politică : după ce am respins, din loialitate faţă de Germania, condiţiile de la Cairo ale generalului Wilson, mă văd nevoit acum, după ce poziţia frontului de sud a slăbit considerabil, să cer libertatea de acţiune politică. Aş vrea să ies din război şi aş vrea să am răspunsul Germaniei că-mi autorizează libertatea de acţiune*".

Iată deci, anticipînd cu aproape doi ani, de unde îşi avea siguranţa de sine liniştea şi fruntea senină. Mareşalul se angajase deci într-o acţiune care era prevăzută, cunoscută şi aprobată în principiu de aliatul său încă de

la perfecționarea alianței. El, expunînd țelurile politicii ce înțelegea să ducă, i-a arătat lui Hitler (și în această expunere nu introducea și elemente de imputare celui care prezidase actele de ciuntire a granițelor ?) că înțelege să lupte pentru întregirea granițelor ciuntite prin amenințarea cu forța. La est mai întîi. După aceea, în vest, dacă la masa verde nu va obține recunoașterea drepturilor milenare. În felul acesta, el deschisese o largă poartă prin care putea manevra cu toată libertatea.

În ceea ce privea războiul, l-a dus cu toate mijloacele cu care s-a angajat, fără reținere, fără rezerve, pentru redobîndirea celor două provincii românești pierdute.

După ce am luat cunoștință despre atitudinea avută de Iuliu Maniu, de la început, față de desfășurarea războiului, anticipînd deznodămîntul lui dezastruos, s-ar putea pune întrebarea dacă mareșalul — în calitatea lui de ofițer de mare valoare — nu avusese vreo îndoială asupra acestui sfîrșit. Pornind de la ipoteza că și el ar fi avut aceeași intuiție defavorabilă mersului războiului, ar mai fi declarat război URSS ? În acest caz n-ar fi deloc greu de închegat un răspuns afirmativ. Chiar și în acest caz, mareșalul Antonescu ar fi mers împotriva statului care, sub amenințarea forței îl deposedase de teritorii românești. Și aceasta din două motive :

1. pentru că războiul virtual era deja deschis între România și URSS prin actul ultimativ al acestora din iunie 1940, după cum afirma ministrul plenipotențiar al României la Moscova, Grigore Gafencu, și

2. mareșalul, sub nici un motiv, nu ar fi admis ca, de pe teritoriul lui ciuntit, o armată străină să pornească ofensiva care i-ar fi eliberat teritorii proprii.

Războiul pentru cele două provincii a constituit războiul național, avînd ca scop geografic atingerea vechii frontiere : Ceremuș la nord, Nistrul la est.

Am văzut cum, la atingerea Nistrului, mareșalul a dat ordin de demobilizare la 1/3 din forțe și mari unități române se și încolonaseră spre interior. Războiul pentru România se sfîrșise ! Aceasta fusese alianța cu Hitler. Mareșalul avea acum a doua țintă de atins : redobîndirea Transilvaniei la masa verde sau cu sabia. În acest interval, interiorul trebuia pus în ordine, deoarece atîtea lucruri

trebuiau îndreptate. Încă de mult cuvintele „abia aştept să termin războiul, să fac ordine în ţară" deveniseră un slogan în gura mareşalului... dar acest moment se amîna mereu.

La două zile după ce semnase ordinul de demobilizare, primise din partea lui Hitler o cerere scrisă prin care din motive strategice îi cerea să vină în ajutor cu toate trupele din Basarabia trecînd Nistrul şi ocupînd teritoriul dintre Nistru şi Bug, cu Odessa care era un oraş fortificat. S-au arătat la timp condiţiile strategice create prin modificarea planului iniţial al ofensivei cu deplasarea efortului asupra grupului de forţe inamice de la Kiev. Constrîns în faţa acestei situaţi de impas, mareşalul, împotriva convingerilor, este silit să cedeze şi împotriva opoziţiei care se desolidarizează în mod formal (Alex. Creţeanu îşi dă demisia din postul de la Ministerul de Externe. Partidul comunist lansează primul manifest din 28 iulie 1941 prin care condamnă războiul din est, după cum rezultă din declaraţiile lui Lucreţiu Pătrăşcanu). Dar chiar peste Nistru, războiul rămînea tot desfăşurat sub culorile naţionale, deoarece trupele române se aflau în Transilvania locuită în mare majoritate de românii transnistrieni.

Odessa este cucerită în octombrie 1941, după lupte care au durat aproape o lună jumătate şi dorinţa mareşalului pare a se împlini. Putea spune „În sfîrşit, am să mă apuc să fac ordine în ţară". Dar 7 divizii româneşti rămăseseră în Transnistria pentru menţinerea ordinei şi ele constituiau pentru Hitler o atracţie fascinantă. Sosirea feldmareşalului Keitel la sfîrşitul lui noiembrie în Bucureşti avea rolul de a pregăti pe Conducător sufleteşte în vederea unei noi concesiuni de trupe, cerere care se produce în ianuarie 1942 după cumplita criză din jurul Moscovei. Mai înainte de această cerere masivă de trupe, Rubiconul fusese trecut încă înainte de căderea Odessei, cînd Corpul de Cavalerie şi Corpul de Vînători de munte fuseseră solicitate să treacă Bugul, să înainteze peste Nipru pentru a exploata pe aripa de sud succesul bătăliei de la Kiev...

Aceste solicitări succesive reprezintă tot atîtea încercări infructuoase de refuz din partea mareşalului. I se pro-

pun anexări de teritorii în Est. El răspunde : *„Mă bat în Est pentru a dobîndi Ardealul în întregime. Nu fac nici o anexiune"*.

Au fost arătate la timp motivele care l-au împiedicat pe mareşal să refuze categoric : primul era şantajul cu Ardealul (Hitler declarase : „Am pe români într-un buzunar şi pe unguri în altul. Voi da Transilvania aceluia care va merge alături de trupele mele"). În al doilea rînd — spectrul lui Horia Sima, păstrat ca sperietoare de Himmler, care bătea din pinteni să revină la conducere şi să supraliciteze doleanţele naziştilor. Această cea de a treia cerere de trupe peste Bug, angajează România à fond în răsărit. Politica Mareşalului intră în conflict grav cu opoziţia. Chiar în armată apar rezistenţe, cum a fost cazul generalului Iacobici care, ştim, a fost demis din postul de şef al Marelui Stat Major deoarece s-a opus trimiterii acestor forţe.

Mareşalului, prea conştient de gestul grav pe care-l comisese nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să acorde tot sprijinul şi întreaga atenţie Frontului ce se îndepărta tot mai mult, la mii de kilometri de ţară.

Oricît se declanşase opoziţia împotriva ducerii trupelor româneşti în adîncul Rusiei, protestele erau foarte anemice şi se limitaseră la o simplă scrisoare a lui Maniu către mareşal care nu avea alt scop decît să se găsească la dosar pentru orice ocazie. Însuşi regele ceruse cu insistenţă să meargă în Crimeea, să vadă Sevastopolul şi chiar pe front. Mareşalul cu greu admite vizitarea Sevastopolului, dar nu-i aprobă vizitarea Frontului pe motivul principial statuat : „Regele să nu se amestece în acest război, pe care-l duc eu. El nu trebuie să se încarce de nici o răspundere ca, în caz că merge prost, să poată fi liber pe acţiunile sale". Dar regele, împins de anturaj, care-l sfătuieşte să nu-l lase pe mareşal ca singur să se împovăreze cu atîta glorie, îl împinge la acţiune... În plus, regele abia aştepta „Crucea de Fier". Şi vizita la Sevastopol are loc. Ziarele se grăbesc să publice dări de seamă cu fotografii pe prima pagină : „Regele Mihai I, vizitînd fortificaţiile din jurul cetăţii Sevastopol..."

Nu trebuie să mire această comportare, deoarece, în acel iulie 1942, situația generală a Axei era înfloritoare. În est, frontul atinsese linia Lacul Ilmen, înconjurînd Leningradul pe care-l blocase — Kalinin — Majaisk — Tula — Bielograd — Slaviansk — Rostov și se pregătea să abordeze Donul, Volga la Stalingrad și Cubanul, invadînd Caucazul. Două armate române, a III-a și a IV-a, împreună cu corpul expeditionar format din Corpul de Cavalerie și Corpul Vînătorilor de Munte, întăreau aripa de sud a Grupului de armate germane de sub comanda feldmareșalului Rundstedt.

În Africa de Nord, generalul Rommel se afla în plin succes înaintînd spre Egipt și respingînd forțele britanice în derută. În Extremul Orient, japonezii, după ce atacaseră America la Pearl-Harbor și-i distrusese flota din Pacific, în Oceanul Indian, atacă Malaiezia și cuceresc Singapore închizînd intrarea în Pacific. Seria succeselor se extinde și Filipinele sînt cucerite de japonezi, după care urmează Noua Guinee, Insulele Cellebes și continuă ofensiva în Pacific alungînd pe americani... În Ucraina, Hitler ia personal conducerea operațiunilor care sînt în plină ofensivă...

În această conjunctură favorabilă a desfășurării operațiunilor forțelor armate ale Axei pe cele trei teatre de operațiuni, de înțeles că un refuz al mareșalului de a merge mai departe nu s-ar fi întemeiat pe o situație care să intre în clauza fixată de el prin alianța cu Hitler și anume aceea de „desfășurare defavorabilă a operațiilor" și, de asemenea, opoziția nu marcase nici un avînt în demersul său de obstrucție făcut, după cum am arătat, de formă.

Spre deosebire de comportarea lui Mussolini, pe care l-am urmărit de la începutul războiului și pînă la înlăturarea sa, mareșalul Antonescu nu oferă, ci își cere un drept, nu supralicitează, ci se lasă rugat cu insistență și nu cedează decît sub influența factorilor determinanți expuși mai sus.

Revenind la demersul diplomatic de după bătălia de la Don, îl putem privi cu alți ochi pe omul care declanșase și care gira această acțiune pe toate planurile coordo-

nate, paradoxal găsindu-l hotărît, senin, cu conştiinţa gravă şi liniştită că îşi exercita un drept al său, statuat de la început şi pe care înţelegea să şi-l exercite în toată amploarea deoarece „evenimentele de pe front luaseră o întorsătură defavorabilă şi războiul ameninţa să se apropie iar de frontierele ţării şi să fie dus pe teritoriul său.

Era începutul anului 1 9 4 3.

MOTO : *„...Putea să-l aresteze oriunde ar fi vrut, dar în nici un caz la noi !*

Aici, era oaspetele nostru. S-au călcat legile ospitalității !".

REGINA ITALIEI

PARALELISM ISTORIC

În acest început de an hotărîtor pentru soarta armelor în Italia, avu loc întîlnirea de la Salzburg dintre Hitler și Mussolini, la 14 aprilie. Ea a fost provocată de Hitler — după cum afirma Christopher Herbert — „ca urmare a scrisorii Ducelui prin care îl felicita pe Führer pentru stabilizarea frontului după Stalingrad. Aceasta era forma, dar substratul întrevederii erau desele rapoarte aflate pe masa lui Hitler prin care i se aduceau la cunoștință atitudinea Ducelui, agravarea sentimentelor antigermane, precum și activitatea dusă de Ciano, prin Vatican, pentru o încheiere de pace separată. Ducele, contrariat și suferind, hotărît să facă opoziție lui Hitler, ca de obicei uită că era decis să-i reziste și să-l convingă să facă pace cu Rusia și să ceară readucerea trupelor italiene din est, deoarece Italia avea nevoie de noi efective. ...Nici un moment nu a fost vorba despre proiectul pe care atîta timp îl discutase la Roma ; acela al unei noi hărți a Europei, vizînd a antrena discuții cu vestul.

Mussolini, înapoiat la Roma, cade victima aceloraşi contradicții. La primirea informațiilor despre capitularea forțelor Axei din Africa, adună generalii și le declară că o debarcare în Italia este iminentă și că *„va trebui depusă o rezistență dîrză, fără a fi vorba de negocieri separate"*.

De reamintit că acțiunea începută de Mihai Antonescu de a lua legătură cu aliații prin Vatican, prin mijlocirea lui Ciano, nu-i este adusă la cunoștință lui Hitler, ceea ce avantajează diplomația română lăsîndu-i mai departe

toate porţile deschise. Mihai Antonescu îl vede pe Duce în acest scop în cursul lunii iunie cînd îl găseşte *„un om sfîrşit"*. Avea şi de ce : la 9 iulie are loc debarcarea din Sicilia şi mai rămăseseră două săptămîni pînă la întrunirea Marelui Consiliu Fascist !

Hitler, afectat de invazia din Sicilia — pe care o socoteşte ca pe o înfrîngere personală, deoarece se lăsase indus în eroare de anglo-americani, care îl făcuseră a crede că vor ataca Grecia, pe cîtă vreme Mussolini o aştepta în Sicilia — opreşte ofensiva de la Kursk şi ia forţe, dirijîndu-le în Italia, unde prevedea o răsturnare de situaţie. El propune lui Mussolini o întrevedere.

Ducele, care în tot acest timp trecuse alternativ de la o stare de spirit la alta, de la optimism la pesimism, nutrea cele mai hotărîte planuri de ieşire din alianţă. De înţeles că Ciano, împreună cu alte căpetenii fasciste, printre care şi generalul Ambrosio, îl întăreau în această hotărîre.

Hitler îl întîlneşte pe Mussolini la 13 iulie, în localitatea Felta, în Munţii Dolomiţi. „Mussolini era un om sfîrşit, prăpădit de boală şi înfrîngere. Hitler avea încă în spatele său o ţară puternică şi bravă, însă iniţiativa războiului îi scăpase, iar valurile adversităţii îl acopăr". Hitler, ca întotdeauna, vorbeşte, iar Mussolini se resemnează din nou să asculte. În acest timp, primeşte ştirea bombardării Romei de aviaţia aliată. În ce privea pe Hitler, în momentul cînd se îndrepta spre Felta, contraofensiva sovietică de la Orel începuse, prelungindu-se spre sud pînă la Marea de Azov.

— Ce vor zice romanii că Ducele nu este în capitală în aceste momente ?, lăsă Mussolini să-i scape, întrerupînd peroraţia lui Hitler. În pauză, Ambrosio îl asaltă pe Mussolini : *„De ce nu l-ai întrerupt ? De ce nu l-ai întrebat dacă da sau nu, Germania este în măsură să întărească frontul italian ? De ce nu i-ai spus că ai de gînd să ieşi din război în 15 zile ?"* Dar nici o întrebare nu este pusă şi nici o hotărîre nu este luată în această întrevedere.

După plecarea lui Hitler, pe care Mussolini l-a condus singur în automobil de la vilă la aeroport, acesta, la înapoiere, spune celor din jur : „Cunosc, în sfîrşit, secre-

tul lui Hitler pentru cîştigarea războiului", era vorba probabil despre arma secretă pe care Hitler începuse s-o etaleze şi despre care îi vorbise şi mareşalului Antonescu.

Dar imediat după întoarcerea la Roma a lui Mussolini, el cere să se prezinte în audienţă la rege pentru a-l informa : „Regele era întunecat şi tăcut", a spus Mussolini.

Este interesant de rezumat evoluţia suferită de opinia publică italiană şi de cercurile politice de la alungarea lui Rommel din Africa pînă în iunie 1943, adică în interval de un an. Cristopher Herbert, în cartea sa despre Duce, arată că „...încă de la înfrîngerea lui Rommel la El-Alamein, din oct. 1942, în Italia s-a creat un curent de neîncredere în victoria armatei italiene."

Aproape că nu ar mai fi nevoie de atras atenţia asupra paralelismului care apare în evoluţia opiniei publice din cele două ţări latine surori : Italia şi România. Ca şi în România, în care acest curent defavorabil se produce cu o lună mai tîrziu, nu fusese vorba decît despre sugestii, aluzii vagi, conversaţii secrete şi întîlniri între oamenii regelui şi diverşi ofiţeri din Marele Stat Major. Înfrîngerea în Africa completîndu-se cu înfrîngerea de pe Don, cu înfrîngerea Armatei a VIII-a italiene, au determinat lărgirea acestor acţiuni. Astfel, comploturile apar şi se întind tot mai mult. Regele a fost amestecat personal, în timp ce mareşalul palatului, Aquerone, şi Marie-José, soţia prinţului moştenitor Umberto, începuseră să ia legătură cu generalii care doreau răsturnarea lui Mussolini. Aquerone mersese pînă acolo încît luase legătura cu însuşi contele Ciano.

În timpul anului 1942, mareşalul Cariglia, antifascist notoriu, scria în jurnalul său : *„Palatul întrevede o soluţie mai promptă care nu se bănuieşte. Regele studiază atent ceea ce trebuie făcut. Generalul Ambrozio nu se limitează la Mussolini, crede că şi regele trebuie să plece, fiind compromis. Badoglio împărtăşeşte acelaşi gînd şi ambii au căzut de acord, în 1942, că Italia trebuie să rupă cu Germania şi să-l îndepărteze pe Mussolini, cu sau fără monarhie".*

În acelaşi timp, mai mulţi miniştri fascişti complotau pentru înlăturarea lui Mussolini. Contele Dino Grandi,

ministrul justiției, era cel mai îndîrjit și era o personalitate cu greutate în partid. Un alt complotist important în partidul fascist era și Giuseppe Botta ministrul instrucției publice ; însuși contele Ciano era angajat în complot și compromis tot atît de mult ca și ceilalți.

Mussolini era informat de aceste urzeli dar nu le da nici o importanță. Celor ce-l avertizaseră să se ferească de rege, el le răspunsese : „*Am încredere absolută în lealitatea regelui*". Secretarul partidului îl informează că se vorbește în toată Italia că unii militari fasciști intenționează să-l asasineze. Se părea că însuși Papa era gata să-l primească în secret spre a-i da unele informații care-l priveau direct și pe care nu le știa. Ducele declină invitația, spunînd Papei că l-a văzut pe rege și acesta l-a asigurat de amiciția lui.

Ducele rămîne indiferent la toate sau poate afectează indiferența.

Referindu-ne la România și anticipînd cu un an, se va vedea cu uimire că nici un act asemănător nu s-a produs pentru a-l preveni pe mareșal asupra acestei posibilități. Lipsit complet de informații în acest sens și plin de încredere că toți cei pe care îi ocrotea erau oameni loiali și aveau nevoie de el, lucrînd în același scop pentru salvarea țării, nu putea să le atribuie gînduri asemănătoare. În privința militarilor nu mersese el cu încrederea pînă acolo încît la 2 august 1944, în vizită la Hitler, să declare : „*În ce privește pe generalii mei, eu pot să pun capul pe genunchii lor și să dorm liniștit*" ?

Revenind la regele Italiei, acesta dase dovadă de lipsă de hotărîre după ocuparea Siciliei de către aliați și-și dădu seama că nu se mai putea aștepta. El se hotărî deci să-l aresteze pe Duce în una din zilele de audiență pe care i le acordă sau la Quirinal ori la Villa Savoia.

Este sfătuit pentru cea din urmă.

Mai înainte, regele l-a întrebat pe Badoglio dacă este hotărît să preia succesiunea guvernului. Acesta primește să prezideze un guvern fără fasciști. Ulterior s-a întocmit planul de detaliu pentru a împiedica intervenția devotaților lui Mussolini din guvern. Pe de altă parte, conspiratorii fasciști au decis, în același timp, că acțiunea

trebuie declanşată de urgenţă şi conveniră să întrunească Marele Consiliu.

În ziua de 24 iulie întrunirea are loc şi durează pînă în zorii zilei de 25. Cei doi conspiratori principali, Grandi şi Botta, fac totul pentru a-şi asigura o majoritate şi moţiunea pentru demiterea lui Mussolini. Ciano este printre ei.

Moţiunea lui Grandi obţine 18 voturi din 28 şi astfel Ducele este demis de Marele Consiliu Fascist prin vot pe faţă, fiecare spunîndu-şi părerea şi combătînd pe Duce sau luîndu-i partea, în timp ce acesta prezida şedinţa. După ce ascultase fără să intervină cu nimic, la sfîrşit s-a ridicat. declarînd : „Vă mulţumesc, aţi declanşat criza regimului".

Era ora 5,30 în dimineaţa zilei de 25 iulie 1943.

La ora 8, ca de obicei, Ducele se afla la biroul său din sala Mapamondului din Palatul Veneţia, ca şi cum nimic nu s-ar fi petrecut în ajun. El nu părea nici obosit şi nici neliniştit. Şi-a petrecut ziua lucrînd. Cîţiva membri ai Marelui Consiliu îi telefonară, spunînd că regretă de a fi votat moţiunea. Ulterior, primeşte pe ambasadorul Japoniei, dă dispoziţii pentru primirea lui Göring... nici o aluzie la Marele Consiliu. La un moment dat, secretarul îl informează că regele i-a fixat o audienţă la ora 17 la Villa Savoia.

Pentru scopul urmărit, de a păstra un paralelism între aceste evenimente şi ceea ce va trăi mareşalul Antonescu peste un an, redăm în amănunt desfăşurarea audienţei citînd mai departe din Christopher Herbert :

„...Ora 17, spuse Ducele, şaptesprezece... iată un număr cu ghinion !".

Dar pînă să ajungă la Villa Torlonia, locuinţa sa, această presimţire s-a spulberat. În drum spre casă a străbătut, împreună cu generalul Galbioti, cartierul Tiburtin, cel mai rău încercat de pe urma bombardamentului din 19 iulie. O mulţime numeroasă îl aclamă în timp ce coboară din maşină, spre a vizita ruinele. Răspunde

salutînd cu brațul ridicat, vizibil reconfortat de pe urma acestor ovațiuni. Cere generalului Galbioti să împartă toți banii ce-i are asupra lui pentru că el, ca întotdeauna, nu avea nici un ban asupra sa.

Aceeași scenă are loc peste un an în Timișoara, cînd, în urma unui bombardament american, mareșalul Antonescu venise să vadă efectele și să dea dispoziții de salvare. O mulțime destul de numeroasă i-a ieșit în întîmpinare ovaționîndu-l, ceea ce l-a determinat să spună: „Ce curios, oamenii aceștia au toate motivele să mă urască, deoarece își văd distruse căminele. Și totuși mă aclamă".

Mussolini continuă să dea dispoziții pentru arestarea membrilor Consiliului care semnaseră moțiunea... Galbioti îl părăsi pe Duce la 15,35 lăsîndu-l într-o bună dispoziție.

Dejunul îl luă tîrziu, apoi își puse un costum civil, deoarece secretarul de la Vila Savoia îi precizase că este așteptat să vină în ținută civilă.

Acest amănunt trezește bănuielile Rachelei care îi spuse: „Nu te duce acolo, Benito, nu poți să te încrezi în el", — dar ideea celui mai mic pericol îi era complet străină Ducelui. El presupunea că în cel mai rău caz, i se va retrage comanda armatei, dar nimic mai mult. Abia către ora 13 se gîndise la unele precauții și ceruse generalului Galbioti să ordone aducerea la Roma a cîtorva unități de „Cămăși negre". Dar era prea tîrziu, drumurile de acces erau deja tăiate, iar generalul Castellano chemase în Roma o divizie de grenadieri. De altfel, ordinul lui Galbioti nici nu ajunsese la unități deoarece fusese interceptat. Mussolini, plin de încredere își propunea să ceară regelui numirea unor noi miniștri și secretarul său îl găsi vorbind la telefon cu unul din miniștri. La ora 17 fără un sfert, Ducele, împreună cu secretarul său, au părăsit locuința, îndreptîndu-se spre Palat cu automobilul...

În timp ce Mussolini se pregătea pentru vizita ce urma s-o facă la rege, acesta se pregătea să-l primească.

Dis-de-dimineață, regele fusese informat despre hotărîrea Marelui Consiliu Fascist. Regele deja destinase ca șef al guvernului pe generalul Badoglio și gene-

ralul Ambrosio fuse acela care dusese vestea lui Badoglio. Acesta primi cu entuziasm hotărîrea regelui şi destupă o sticlă de şampanie. Generalul Ambrosio, căruia îi revenea sarcina arestării Ducelui, nu împărtăşi entuziasmul lui Badoglio.

În privinţa sorţii lui Mussolini, regele nu era încă hotărît în dimineaţa acelei zile dacă să-l aresteze sau nu şi spuse mareşalului palatului Castellano :

— *Dacă Mussolini aceptă revocarea îl vom lăsa în pace, dacă nu, îl vom aresta.*

— Dar nu e posibil, replică Castellano. Noi nu putem şti cum va reacţiona el. Dacă-l vom lăsa să părăsească Villa Savoia nu vom mai putea pune mîna pe el.

Generalul Castellano vizită pe comandantul carabinierilor, cu care hotărîră compunerea gărzii ce urma să-l aresteze pe Mussolini. Aceasta era formată dintr-un ofiţer superior şi cîţiva soldaţi de carabinieri, care sosiră la Villa Savoia cu o jumătate de ceas înaintea Ducelui.

— Vreţi un ordin de la rege ?, întrebă mareşalul palatului pe comandantul carabinierilor.

— Mi-e de ajuns a primi un ordin în numele regelui, dar în scris, răspunse acesta.

Mareşalul palatului se duse la rege, pe care-l găsi plimbîndu-se în grădină şi-i raportă :

— Generalul Cerica, comandantul carabinierilor, doreşte ca maiestatea voastră să-i facă cunoscut prin mine ordinul de arestare a Cavalerului Benito Mussolini".

Regele răspunse cu o voce atît de slabă încît putu cu greu fi auzit :

„*Va bene*" ! Cînd se îndepărtă spre a-şi continua plimbarea era foarte palid.

Automobilul Ducelui coborî pe Via Solario, sub căldura înăbuşitoare a acelei după-amieze de duminică, apoi trecu prin poarta deschisă spre a pătrunde în parcul Villei Savoia. Maşina se opri la oarecare distanţă de peron şi şoferul remarcă cu uimire că regele Victor Emanuel se afla pe treptele terasei, însoţit de un aghiotant, şi purta uniforma de mareşal al Italiei.

Regele coborî spre vizitator — ceea ce nu mai făcuse pînă atunci — și-i întinse mîna surîzînd. Apoi, împreună cu Ducele și urmați de aghiotantul regal și de secretarul Cesare, pătrunseră în Villa Savoia.

De îndată ce intrară în cabinetul regelui, Ducele îi făcu acestuia o expunere calmă asupra desfășurării ședinței Marelui Consiliu Fascist. La această scenă nu era de față decît un singur martor : generalul Cuttoni, din casa militară a regelui.

Ducele judecă situația ca fără importanță și se făcu forte să demonstreze, cu statutul de funcționare al Marelui Consiliu, că hotărîrea acestuia nu avea putere legală. Pe scurt, el era plin de încredere. Regele întrerupîndu-l, îl făcu să înțeleagă că nu împărtășea acest punct de vedere spunînd : *„...Marele Consiliu este un organ de stat creat de Duce însuși. Compoziția sa a fost aprobată de ambele camere ale parlamentului. Rezultă că și cea mai mică hotărîre a acestuia este de mare importanță.*

— Scumpe Duce, i se adresă în continuare regele, nu mai merge. Situația e mult prea gravă. Italia este în ruină și armata complet demoralizată. Soldații nu doresc să mai continue lupta. Vînătorii de munte cîntă că nu vor să se mai bată pentru Duce. Regele cită cîntecul : *„Jos cu Mussolini, care masacrează alpinii"*.

Mussolini ascultă fără să spună nimic. Regele continuă :

— Votul Marelui Consiliu e teribil. 19 voturi pentru moțiunea Grandi și printre ei 4 membri ai Ordinului Annunciada ! Nu puteți să vă faceți iluzii despre sentimentele italienilor față de dvs. În acest moment dvs sînteți omul cel mai detestat din Italia. Sînt singurul prieten care v-a rămas ! De aceea țin să vă anunț că nu aveți a vă teme cu privire la siguranța voastră personală. Voi veghea la protecția voastră".

Mussolini tăcea mereu. Cînd regele încheie, arătîndu-i că în locul său va veni, după toate probabilitățile, mareșalul Badoglio, Mussolini se așeză jos, ca și cum i-ar fi venit rău. Părea că nu mai ascultă. Regele însă continua să spună că Badoglio se bucură de încrederea armatei și a poliției. Mussolini repetă cuvintele : *„...și a poliției"*, parînd că nu le înțelege sensul.

— Atunci totul s-a sfîrșit — și repetă de trei ori această frază. Se ridică și spuse cu o voce mai hotărîtă :

— Da, majestatea voastră are dreptate. Trebuie să vă prezint demisia mea.

— Bine. și nu voi pune nici o condiție demisiei voastre, spuse regele.

— Luați o hotărîre plină de consecințe. O criză în aceste momente va face țara să creadă că pacea este aproape. deoarece omul care a declarat războiul este înlăturat... Pentru Stalin va fi o mare victorie, văzînd înfrîngerea adversarului care l-a combătut 20 de ani... Știu că sînt detestat. Am priceput limpede în noaptea consiliului... Nu se poate guverna atît de mult timp și a cere atît de mari sacrificii poporului fără a provoca ura. În sfîrșit, eu doresc noroc aceluia care va prelua șefia guvernului în aceste circumstanțe.

Referindu-se la această scenă, istoricul francez Raymond Cartier spune : „Nici un om nu producea o impresie mai puternică de energie decît Mussolini... Dar inima stejarului era distrusă printr-o îngrămădire nemaipomenită de dezastre și de umilințe".

Audiența era terminată. Ducele s-a îndreptat spre ieșire. Era calm. Ajuns la terasă, Mussolini întinse mîna regelui. iar acesta i-o cuprinse cu amîndouă mîinile și i-o strînse cu căldură. Schimbară cîteva cuvinte cu privire la vara toridă de la Roma. Mussolini se despărți de rege însoțit de secretarul său și de un colonel aghiotant regal. Cu toate că fusese pus în gardă, nici în acest moment nu părea cîtuși de puțin neliniștit cu privire la soarta sa. Chiar coborînd scările peronului Villei Savoia nu se simțea în pericol. Văzînd că mașina sa nu era trasă la scară ca de obicei, dădu un ușor semn de neliniște, totuși continuă să meargă mai departe. Atunci, un căpitan de carabinieri se apropie și salutînd cu multă deferență i se adresă :

— Duce. am primit informații că sînteți în pericol și am ordin să vă apăr.

— Este inutil. răspunse Mussolini, fără să manifeste vreun semn deosebit, am escorta mea.

— Am ordin să vă însoțesc, răspunse hotărît căpitanul.

— Foarte bine, dacă acestea sînt ordinele, veniţi în maşina mea.

— Nu, Duce, trebuie ca dvs. să veniţi cu mine.

— Dar e ridicol. Nu s-a mai văzut aşa ceva...

— Execut un ordin, Duce.

Căpitanul arătă o ambulanţă către care Ducele se îndreptă fără să protesteze. Înainte de a urca, avu un moment uşor de ezitare şi, cum căpitanul îl atinse uşor cu cotul, el interpretă acest gest ca şi cum ofiţerul ar fi voit să-l sprijine şi urcă în ambulanţă. De Cesare se urcă după el urmat de alt ofiţer, 3 carabinieri şi 2 poliţişti. Uşile se închiseră cu zgomot.

Nici un moment lui Mussolini nu-i trecu prin minte că fusese arestat.

După ce mai întîi a fost dus într-o cazarmă, îşi petrecu prima noapte în şcoala de ofiţeri de pe Via Legnano.

A doua zi, se prezentă la el generalul Ferrone, care-i aducea o scrisoare din partea şefului guvernului.

Mussolini l-a întîmpinat cu aere napoleoniene :

— Generale, noi ne-am mai întîlnit, nu este aşa ?

Ferrone fusese prezentat Ducelui pe cînd acesta comanda o divizie în Albania.

— Exact, răspunse Mussolini, mirat parcă de faptul că Ferrone îşi reamintea aceasta, sugerîndu-i că avea o memorie extraordinară. E foarte bine, generale, nu uitaţi că v-am apreciat. Apoi citi scrisoarea :

„Excelenţei sale Benitto Mussolini,

Subsemnatul, şeful guvernului, doresc să informez pe excelenţa voastră că toate măsurile luate nu sînt decît pentru propria voastră siguranţă, ca urmare a informaţiilor demne de încredere şi provenite din diferite surse cu privire la un complot împotriva dvs. În consecinţă, doresc să vă încunoştiinţez că voi da dispoziţiuni pentru ca să fiţi condus sub o pază bună, cu toată consideraţia ce vi se cuvine, la locul pe care ni-l indicaţi.

Mareşalul Badoglio"

Mussolini răspunde, dictîndu-i lui De Cesare o scrisoare.

„26 iulie 1943, ora 1 dimineaţa

1. Mulţumesc mareşalului Badoglio pentru grija ce poartă siguranţei mele personale.

2. Singura reşedinţă de care dispun este Rocca delle Caminata, unde sînt gata să mă duc oricînd.

3. Doresc să asigur pe mareşalul Badoglio, reamintindu-i colaborarea noastră pe timpul care aparţine de acum înainte trecutului, că nu-i voi face nici o dificultate şi că voi participa la toate măsurile pe care le va lua.

4. Sînt fericit de hotărîrea luată pentru continuarea războiului alături de aliatul nostru comun, pe care o cere onoarea şi interesele patriei. Doresc din toată inima ca mareşalul Badoglio să reuşească în greaua sarcină pe care o duce în numele şi sub ordinele Majestăţii sale regelui, al cărui credincios slujitor sînt de 20 de ani.

Trăiască Italia !

Benitto Mussolini".

La Villa Savoia, regele Victor Emanuel rămăsese să se plimbe de-a lungul aleilor din parc, consumîndu-şi neliniştea, vorbind cu însufleţire cu un aghiontant al său despre Marele Consiliu şi arestarea lui Mussolini. Regina era mai puţin satisfăcută „Putea să-l aresteze oriunde ar fi vrut el şi cînd ar fi vrut, dar în nici un caz nu la noi. Aici era oaspetele nostru... S-au violat legile ospitalităţii". Regina, care la începutul guvernării lui Mussolini l-a urît, încetul cu încetul a început să-l admire şi a avut curajul să regrete căderea sa bruscă.

Mussolini, după ce a fost plimbat prin mai multe locuri spre a-l feri de spionii englezi şi germani, care urmăreau să-l răpească, a fost dus, la 28 august, în hotelul de pe muntele Gran Sasso, de unde este eliberat la 12 septembrie de către un comando, condus de maiorul Skörzeny, inaugurîndu-şi tragica odisee care se va încheia la 28 aprilie 1945, prin asasinarea sa.

Relatarea pe larg a episodului demiterii lui Mussolini, petrecut un an înaintea celui ce se va desfăşura la Bucureşti, privind persoana mareşalului Antonescu, furnizează cel mai concret exemplu de urmat pentru imitatorii săi români. Centrul acţiunii îl constituie tot Palatul regal cu regele. Dar cîtă deosebire de procedură şi intenţii ! Şi la noi şi la italieni apar două centre de acţiune : unul

în jurul regelui, iar celălalt în Marele Consiliu Fascist. Şi unii şi alţii se îngrijesc de respectarea formei şi a persoanei.

Regele se gîndeşte la înlocuitor, găsindu-l în persoana mareşalului Badoglio, cel mai vechi mareşal din Europa, alături de Pétain şi Mackensen ; se gîndeşte la modalitatea demiterii, unde, cînd, cum ?

Fasciştii : se gîndesc la formă : votarea unei moţiuni de demitere.

Regele înţelege să folosească votul Marelui Consiliu, căpătînd astfel acoperire legală pentru demiterea Ducelui, prin punerea în aplicare a hotărîrii Consiliului fascist.

Regele rămîne singur în scenă şi ia măsuri pentru executarea planului :

— i se fixează o audienţă lui Mussolini nu în Palatul Quirinal, ci la Villa Savoia
— i se precizează ţinuta de prezentare : ţinută civilă, nu militară, ca şef al armatei italiene
— hotărăşte trupele : un general comandant şi ofiţeri
— îl primeşte la capul scării pe Duce, îl conduce personal în salon, unde au discuţii amicale ; prin persuasiune îl determină pe Mussolini să-şi dea demisia
— îl conduce la ieşire, strîngîndu-i mîna afectuos şi garantîndu-i viaţa
— Ducele e luat în primire în parc de un căpitan, care-l conduce deferent la ambulanţă.

Şeful guvernului, mareşalul Badoglio, i se adresează imediat în scris, trimiţîndu-i mesajul printr-un general şi cerîndu-i să indice preferinţele de locuire.

Este tratat cu toate onorurile, locuieşte în vile confortabile şi este păzit împotriva agenţilor străini.

Aceste puncte rezumative au scopul de a servi, la momentul oportun, ca termen de raportare pentru a scoate în relief deosebirile care s-au produs, ca grave deteriorări, de la model la copia sa infamă.

Din punct de vedere al largilor cercuri politice şi militare italiene care doreau scoaterea Italiei din Axă, demiterea Ducelui era o chestiune sine qua non. Ducele devenise în ultimul timp un om incapabil de a mai des-

făşura o energie menită să dea naştere unui act de voinţă şi forţă de caracter necesare ruperii alianţei cu Germania nazistă. Din urmărirea evenimentelor citate pe scurt, din evoluţia politicii italiene şi oscilaţiile grave, în caracterul lui Mussolini, în intervalul 1942—1943, s-a văzut că el devenise un captiv, părînd hipnotizat de mirajul forţei armate germane. El dăduse dovadă că era legat indestructibil de Hitler, a cărui glorie militară o invidiase. Ducele se aruncase orbeşte în aventuri militare nejustificate : Albania, Franţa, Libia, Grecia, fără să mai amintim de Abisinia. Făcuse aceasta din pură megalomanie. El oferise şi lui Hitler o întreagă armată, fără să-i fie cerută, pentru campania din URSS. Nu avea nici o revendicare teritorială, nu fusese ameninţat de nimeni, nu pierduse nici un teritoriu, refuzase repetatele oferte ale Angliei de a deveni aliatul ei şi fusese la un moment dat arbitrul Europei. În locul acestora, el a preferat să se lege la carul lui Hitler de la care a încercat desprinderi neeficace, instigat mai mult de contele Ciano, dar pe care l-a decepţionat şi l-a aruncat în tabăra conspiratorilor. Astfel nu era deloc de mirare că toată Italia conspira şi că Vînătorii alpini cîntau : *„Jos Mussolini care a căsăpit alpinii"*.

Cum se prezenta în schimb situaţia omului care, într-o altă ţară latină, are aceeaşi soartă cu a lui Mussolini, dar în varianta ei infamă. Conducător de stat, comandant suprem al forţelor armate, mareşalul Antonescu fusese adus la conducere în momentul cel mai greu prin care trecea România de la închegarea ei ca stat independent şi naţional. scos din detenţiune. unde fusese aruncat de rege. Mussolini venise sub ameninţarea forţei, silind coroana să-i dea puterea, instituind o dictatură fascistă.

Conducătorul român, adus la cîrma ţării, primeşte depline puteri pentru a repune ordinea în ţară şi a-i reda teritoriile răpite sub ameninţarea forţei. Pornea războiul pentru reîntregirea teritoriului naţional român, folosind prilejul pe care i-l oferea ofensiva germană. Mai înainte se consultase cu ministrul Angliei la Bucureşti. dacă Anglia nu poate să-i ofere altă soluţie în afara de alianţa cu Germania. I se răspunde că altă soluţie nu există.

Duce războiul cu aprobarea întregii țări. Continuă războiul constrîns de cererile ultimative ale lui Hitler și de șantajul dublu : Ardealul de Nord promis și ungurilor ; Horia Sima ținut ca rezervă politică la dispoziția naziștilor. Nu se supune slugarnic lui Hitler și apără dîrz și demn interesele țării și armatei, protestînd în scris și verbal ori de cîte ori se produceau nedreptăți sau abuzuri.

Cînd momentul favorabil se ivește, dă dezlegare și inițiază pe cont propriu o acțiune diplomatică pentru degajarea României din război. Militează zi cu zi în această idee, concomitent cu continuarea eforturilor de război lîngă aliatul său, pe care nu înțelegea să-l saboteze, dar nici să-l urmeze dincolo de limitele interesului național numai de dragul unei concepții de fanfaronadă. Nu se asista la nici un complot împotriva lui. Mai mult, deschide o cale proprie pentru ieșirea din război, primind oferta de tratative a lui Stalin prin ambasadoarea URSS la Stockholm, d-na Kolontay. Mareșalul, spre deosebire de Mussolini, nu dă semne de slăbiciune fizică, inconsecvență, dezinteres și inactivitate. Dimpotrivă. Pe cîtă vreme Marele Consiliu Fascist îl demitea pe Duce, considerîndu-l inapt pentru a domina situația, mareșalul Antonescu era considerat, chiar de adversarii săi, drept cel care va conduce scoaterea României din război... În rezumat, de reținut că doi oameni aflați la un moment dat al istoriei țării lor pe aceeași platformă politică, au ca factor hotărîtor al soartei lor coroana, care ea însăși își pecetluiește, o dată cu ei, propria-i soartă.

Cînd Hitler a luat cunoștință despre hotărîrea Marelui Consiliu, a devenit furios. La știrea că generalul Badoglio a preluat șefia guvernului el declară : „Cu siguranță, italienii vor să-mi spună că au să continue războiul. Natural, aceasta va fi o minciună. Ei sînt gata să negocieze cu Anglia".

În zilele de 26—27 iunie Hitler se agită, amenință și se gîndește să se năpustească asupra Romei spre a mătura noul regim. Tot mai hotărît și în urma conferințelor ce le-a avut cu șefii naziști ia numai hotărîrea de a aduce din est, de pe front, divizia *„Liebstandorte"* de SS. El mai declară : *„Lovitura de la Roma nu este altceva decît*

repetarea celei de la Belgrad. O voi supune aceluiași tratament". Numai că, în 1941, el cu un singur gest a făcut ca o armată intactă să se reverse în Balcani, pe cînd în 1943, numai cu mari expediente, după cum se va vedea, va reuși să trimită o divizie în Italia. De aici s-ar putea trage concluzia că această situație s-ar mai putea repeta, dar, cum vom vedea, această concluzie nu s-a tras și istoria și-a urmat cursul ei fatidic. Generalul Jodl, după care am redat cele de mai sus, conclude astfel : „Situația noastră este dramatică. Măsurile de luat în caz de trădare au fost fixate în cele mai mici detalii, dar trădătorii se răscumpără cu promisiuni de fidelitate atît de fierbinți încît au credit pe lîngă unii ofițeri germani, incapabili să bănuiască o așa mare infamie... Sarcina noastră este să păstrăm cît mai mult teritoriul Italiei de Nord. Cu alte cuvinte, nu trebuie să dăm italienilor nici un pretext pentru a-și consuma trădarea lor". Declarația este o mărturisire sinceră a incapacității Germaniei, în acel moment, de a domina situația și a acționa prin mînă forte pentru a-și impune voința asupra aliaților săi, pentru a-i constrînge să le rămînă credincioși.

Mareșalul Badoglio, pe de altă parte, se grăbește să trimită pe atașatul militar italian la Berlin — generalul Maras — la Hitler, pentru a-i face declarație de fidelitate. Hitler se arată curtenitor și amabil și se scuză că nu poate accepta invitația regelui de a veni în Italia. El pledează în favoarea victoriei Axei. În ce privea schimbarea de regim, și-a exprimat regretul că nu a fost informat. „*Ce face Ducele ?*", nu a pierdut el prilejul să întrebe. Iar la despărțire îi pune o mînă prietenească pe umăr. O altă întrevedere are loc, la 6 august, în gara de frontieră Tarvisio, între mareșalul Keitel și Ribbentrop, pe de-o parte și Guariglia, ministrul de externe al Italiei, și generalul Ambrosio. Discuțiile au loc în jurul posibilității venirii de noi trupe în Italia. Generalul Ambrosio cere înapoierea trupelor italiene din URSS și Balcani.

Ribbentrop îl întreabă pe Guariglia dacă noul guvern italian duce tratative pentru pace cu aliații. Guariglia răspunde : *„E posibil ca persoane particulare s-o facă. Guvernul, dacă va voi, va informa în prealabil Germania"*.

— Este cuvîntul guvernului italian ? întreabă Ribbentrop, fixîndu-l cu privirea. Guariglia susţine privirea.

— Da, cuvîntul guvernului italian.

După terminarea discuţiilor, feldmareşalul Keitel şi Ribbentrop se urcă în maşină şi, urmaţi de alţi ofiţeri germani, pornesc spre frontieră. Un baraj militar taie drumul italienilor, care voiau să-i urmeze. Guariglia şi suita sînt ţinuţi prizonieri în gară timp de două ore, pînă la înapoierea lui Ribbentrop şi Keitel care, drept explicaţie, le spune că au mers la frontieră ca să dea ei înşişi ordin trupelor germane să intre în Italia.

În privinţa tratativelor duse cu aliaţii la acea dată, ministrul italian nu minţise. Oficial nu se începuse încă nici o tratativă, dar fostul secretar al lui Ciano, marchizul Agetta, duce tratative neoficiale cu englezii. Dar declarînd că Italia vă informa Germania în cazul începerii unor tratative cu aliaţii, Guariglia minţise cu anticipare. După socoteala sa, totul trebuia condus astfel spre a se trece treptat de la ostilitate la alianţă, pentru a scuti Italia de consecinţele înfrîngerii, fiind dominat tot timpul de frica de a nu atrage răzbunarea germană. Ca idee principală rămîne aceea de a conduce astfel lucrurile încît să fie intraţi sub protecţia anglo-americană în momentul saltului decisiv.

Era vorba ca atare de o operaţie foarte complicată care cerea un secret desăvîrşit.

De inserat la acest capitol acţiunea continuată în paralel de guvernul român prin Mihai Antonescu, care încearcă să prelungească demersul său, început sub guvernarea lui Mussolini, de a lua legătură cu aliaţii şi prin guvernul Badoglio. El trimisese în acest interval un emisar al său în persoana unui secretar particular la Madrid, unde am văzut că, în acel moment, se găsea şi secretarul lui Ciano, pentru a duce concomitent tratative în acelaşi scop. Dar după cum s-a mai arătat, mareşalul Badoglio era prea preocupat de situaţia ţării sale ca să mai încerce să reprezinte şi alt guvern, astfel că documentele strict secrete trimise de Bucureşti pentru sir Samuel Hoare, ministrul Angliei la Madrid, se pare că nu au ajuns la destinaţie.

De altfel, nici sondajele italiene în vederea păcii nu găsesc un teren propice la aliaţi, deoarece momentul nu era favorabil. Americanii se aflau în dezacord cu englezii, referitor la deschiderea celui de al doilea front în Europa. Churchill voia ca armata de debarcare să fie adusă în Balcani, americanii, după cucerirea Siciliei, să atace Italia. În plus, formaţia guvernamentală Victor Emanuel-Badoglio, cei mai mari sprijinitori ai fascismului, nu erau socotiţi ca fiind în stare să democratizeze Italia. Pe deasupra „unconditional surrender", planează implacabil asupra tratativelor eventuale.

Acest prim eşec nu impresionează guvernul italian. Badoglio, de data aceasta, iese din rezerve şi trimite pe însuşi generalul Castelano, şeful Marelui Stat Major, cu paşaport fals, la Madrid, spre a lua contact cu sir Samuel Hoare şi a-i oferi perspectiva întoarcerii armelor împotriva Germaniei.

Jocul cu dublă faţă este purtat concomitent de o parte şi de cealaltă. În ziua în care generalul Castelano se prezenta lui sir Samuel Hoare, la Bologna avea loc o conferinţă militară la care lua parte generalul Jodl, din partea lui Hitler, şi generalul Rotta, din partea Italiei, spre a întocmi planuri comune de apărare. Bombardamentele aviaţiei anglo-americane, care-şi măriseră intensitatea asupra solului italian, păreau o dezmințire concretă a zvonurilor care circulau cu privire la începerea unor tratative secrete. Ca rezultat al acestei conferinţe, planul de bătălie comun este fixat : o retragere pas cu pas, pînă la o linie de rezistenţă pe aliniamentul Piza-Florenţa-Ravenna, unde se va depune toată rezistenţa.

Italienii acceptă, nevoiţi, un plan care abandona distrugerea celei mai mari părţi a teritoriului ţării..

Mareşalul Badoglio, călăuzit de principii machiavelice, îşi duce mai departe jocul în paralel, început imediat după luarea locului lui Mussolini, înţelegînd să calce toate legile cavalerismului şi ale onoarei militare. Aceasta, în vremea cînd se confruntau două concepţii diametral opuse şi se asociau în acelaşi timp. De o parte Axa, cu concepţiile morale şi politice bazate pe naţionalism excesiv şi exaltarea vechilor virtuţi ostăşeşti ; pe alta, aliaţii, cu aspectele lor antagoniste ; americanii — democraţi, cu

tendințe către stînga, englezii — conservatori înveterați, iar sovieticii cu o societate nouă care încerca să se închege pe cenușa burgheziei capitaliste.

În acest amalgam de concepții și îmbinări de interese, o ținută consecventă, o mentalitate de om de cuvînt părea desuetă, cu atît mai mult față de reprezentanți ai unui popor cum erau naziștii, care ei înșiși își bazaseră întreaga doctrină politică pe călcarea cuvîntului dat și pe minciună.

Mareșalul Badoglio, ca un florentin adevărat, înțelege să tragă învățăminte și o face fără nici un scrupul, folosind deviza „scopul scuză mijloacele" și continuîndu-și jocul său disperat. După Raymond Cartier el declarase în fața unui șef nazist, cu puțin înainte de încheierea pactului cu anglo-americanii : „Eu sînt, împreună cu Pétain și Mackensen, cel mai vechi mareșal al Europei. Neîncrederea guvernului german în mine este inadmisibilă... Vă dau cuvîntul meu de onoare, vă rog să mă credeți". Bine jucat. În acel moment emisarul său era la Madrid cu planul pentru ieșirea Italiei din război, prin care se cerea aliaților să trimită o divizie aeropurtată la Roma, căreia i se vor alătura trupele italiene. Față de situația trupelor germane în Italia, la acea dată, Italia urma să fie eliberată pînă la Alpi. Planul a fost aprobat de către Eisenhower, care a destinat și trupele de execuție.

Roosevelt și Churchill, care se aflau în conferință la Quebec, și-au dat aprobarea, fixînd condițiile capitulării : o capitulare necondiționată, care va fi comunicată Italiei în doi termeni ; un termen scurt, iar după semnarea acestuia de către delegația italiană, se va comunica și al doilea termen. Toate încercările delegației italiene de a îndulci aceste condiții au fost zadarnice și au fost obligați să capituleze fără a cunoaște condițiile finale. Ceea ce era important era faptul că se reușise să se stabilească un plan de cooperare între forțele italiene și cele aliate, prin debarcarea unei divizii aeriene la Roma. Aceasta era ideea de bază a planului pentru a împiedica armata germană să contracareze acțiunea. Ea merită a fi reținută deoarece va apărea și în planurile ce se înjghebau în mintea mare-

şalului Antonescu şi a opoziţiei, ca o condiţie de cooperare cu anglo-americanii pentru neutralizarea forţelor armatei germane aflate în România.

Actul de capitulare al Italiei este semnat la 2 septembrie şi este adus la cunoştinţa ţării abia la 8 septembrie, ora 18,30, cu două ore înainte de debarcarea aliaţilor la Salerno în sudul Italiei. Vocea lui Eisenhower se făcu auzită în aparatele de radio împreună cu a lui Badoglio, anunţînd concomitent capitularea. Cu o oră mai înainte ca paraşutiştii diviziei 82 Airborn să se pregătească de îmbarcare în avioane, operaţia este decomandată. Germania în acel moment declanşase operaţia „Achse", ceea ce însemna dezarmarea armatei italiene şi ocuparea întregii ţări. Graţie măsurilor luate anticipat, execuţia a fost uşoară şi armata italiană se lăsă dezarmată aproape în întregime, fără rezistenţă. 80 de divizii sînt declarate prizoniere de război, capturîndu-se un milion 250 mii de puşti, 38 de mii mitraliere, 99988 tunuri, 970 care de luptă şi 288 de mii tone muniţii. După declaraţile generalului Jodl, acesta era singurul serviciu pe care italienii l-au făcut Germaniei !

1 SEPTEMBRIE 1943

Evenimentele petrecute în Italia în acest început de septembrie au avut repercursiuni imediate şi în ritmul desfăşurării politicii externe române. Dacă data de 2 septembrie marca ieşirea oficială a Italiei din Axă, data de 1 septembrie 1943, marca angajarea oficială a guvernului român la un loc cu opoziţia, întrunite într-un bloc naţional pentru scoaterea României din Axă ; Alexandru Creţeanu primise numirea sa ca reprezentant al guvernului mareşalului Antonescu în funcţia de ministru plenipotenţiar la Ankara. Această dată a fost dictată de concluzia la care mareşalul ajunsese, că linia de acţiune diplomatică Bucureşti-Roma era închisă şi România trebuia să-şi

deschidă o cale proprie, directă, care e dirijată, într-o primă ramificaţie Ankara-Cairo, în tabăra anglo-americană, pe care ramură se interfera, conjugîndu-se, acţiunea guvernamentală şi a opoziţiei. Cea de a doua ramificaţie se va deschide ceva mai tîrziu, înspre Stockholm-Moscova, la propunerile sovietice, fiind folosită numai de mareşal.

Care era situaţia militară la 1 septembrie 1943 pe toate fronturile ?

1. Frontul din Mediterana era în plină mişcare. Debarcarea din Sicilia, petrecută la 9 iulie, fusese terminată prin ocuparea întregii Sicilii pînă la sfîrşitul lunii. La 8 septembrie, anglo-americanii debarcă în Italia, la Salerno, şi încep înaintarea de-a lungul peninsulei, avînd de combătut armata germană care ocupase ţara, substituindu-se armatei italiene — dezarmată şi făcută prizonieră de ea.

2. Pe frontul de est, războiul aerian luase o întorsătură foarte gravă. Aliaţii începuseră operaţiunea „Point-Blanc" care urmărea distrugerea sistematică a inamicului ; Berlinul, Dusseldorf, Hamburg, Ruhr sînt bombardate fără cruţare. România intră în raza de acţiune a flotei aeriene aliate.

Pe frontul terestru, stabilizarea, care fusese impusă frontului de către rezistenţa armatei germane, este întreruptă de reacţia armatei germane. Hitler, după lungi ezitări şi după conferinţe cu şefii militari de seamă, care opinau împotriva unei acţiuni ofensive, cum a fost opinia generalului Guderian, dă ordin la 5 iulie pentru executarea planului „Zitadelle". La această dată, cele două armate comandate de generalul Model, la nord, şi Manstein, la Sud, aruncă în luptă 1080 de care, blindate, constituind întreaga rezervă a frontului german de est, pentru a reduce intrîndul sovietic de la Orel. Generalul Model, care constituia, cu cele 3 corpuri de armată ale sale, braţul cleştelui ce trebuia să reducă dinspre nord intrîndul, după 3 zile de lupte este oprit de către forţele lui Rokosovski.

Manstein, care ataca din partea opusă a intrîndului, obţine un succes iniţial, înaintînd 50 de km, abia ajungînd la jumătatea drumului înspre Kursk. Hitler, în acest

moment critic, intervine și interzice să se folosească o divizie de tancuri care i-ar fi permis exploatarea succesului.

La 12 iulie, Hitler convoacă pe cei doi comandanți, von Kluge și von Manstein, și-i pune la curent cu situația generală. În Mediterana începuse debarcarea din Sicilia. Italienii nu luptau și era nevoie să se ia trupe din est pentru a satisface nevoile frontului italian. În consecință operațiunea „Zitadelle" trebuia oprită.

Manstein protestează : „Nu se poate opri o operație care are sorți de izbîndă". Dar Kluge acceptă, spunînd că e în pericol deoarece liniile germane fac un intrînd pronunțat în liniile sovietice.

De partea cealaltă a frontului, Stalin, înainte de 5 iulie — data declanșării ofensivei „Zitadelle" —, luase măsuri pentru reducerea intrîndului și cînd ofensiva germană se produse, el nu întrerupse preparativele, astfel ca la 12 iulie, în moentul cînd Hitler conferea cu cei doi generali, pe frontul de la Orel se declanșează o puternică ofensivă sovietică. Cu toate lucrările defensive ale pozițiilor germane, ele sînt străpunse din prima zi. Această străpungere este lărgită mereu și bătălia ia din ce în ce amploare și aspecte tot mai dramatice.

Dacă pînă la această dată mersul operațiunilor pe frontul de est se stabilise pe anotimpuri — adică anotimpul călduros corespunzînd ofensivelor germane (1941—42), în schimb anotimpul friguros corespunzînd ofensivelor sovietice —, cu vara lui 1943 se produce și răsturnarea acestei situații : ofensivă și iarna și vara. Astfel că puterea ofensivă revine sovieticilor care nu o mai pierd pînă la sfîrșitul războiului.

Ofensiva germană de la Kursk este oprită la 17 iulie. În același timp ofensiva sovietică se întinde către sud pe frontului lui Manstein de pe rîul Mius pînă la Taganrog, pe malul Mării de Azov, iar alta pe Donet la est de Isjum, creînd situații periculoase în flancul german, în care erau înglobate și diviziile armatelor a III-a și a IV-a române de infanterie. Toată luna iulie, luptele continuă intens.

La 1 august, criza de pe frontul oriental părea că trecuse. Manstein oprise ofensiva sovietică, readusese frontul pe Mius și Donet, făcînd 18.000 de prizonieri. Prin reducerea intrîndului de la Orel se constituie o rezervă de 17 divizii la dispoziția lui von Kluge. Erau în curs măsuri pentru trimiterea de trupe în Italia, dar, după 3 zile de liniște, 3000 de piese de artilerie deschid focul în jurul ieșindului de la Harkov. O nouă formidabilă ofensivă sovietică se declanșează, părînd că bătălia din iulie nu fusese decît un preludiu al adevăratei bătălii care abia acum începea. Comandanții germani își dau seama de realitate și sintagma „capetele hidrei" este lansată. Intr-adevăr, armata sovietică putea fi comparată cu „un monstru a cărui capacitate de refacere era fără limită, iar victoriile sînt zadarnice. După 3 ani de război, un val mai mare se ridică din imensitatea rusă și îneacă Wehrmachtul !", scrie Raymond Cartier în „Istoria războiului mondial".

Feldmareșalul Manstein apreciază forța sovietică la 109 divizii, 7 corpuri de cavalerie, 7 corpuri mecanice, 10 corpuri, 20 de brigăzi și 16 regimente autonome de care, împotriva a 29 de divizii de infanterie germane și 13 divizii blindate, cît avea grupul său de armate. (Aici mareșalul german nu includea și cele 14 divizii române).

Bătălia de la Harkov e dusă cu aceeași putere ca și celelalte. La 8 august, sovieticii reușesc să facă o spărtură între Armata a IV-a blindată germană și detașamentul Kempf. Dar în loc să exploateze situația, înaintînd în breșa creată, ei extind ofensiva pe tot frontul ca să fixeze rezervele adversarului :

— la centru atacă pe direcția Smolensk

— la sud reia atacul pe Mius și Donet

— la extrema sudică ei presează asupra capului de pod Kuban, apărat de diviziile românești de Vînători de munte 1 și 2 și Corpul Cavaleriei Române.

La această ofensivă generalizată se adaugă activitatea partizanilor, în așa măsură încît numai în intervalul 2—3

august, cînd debutează ofensiva sovietică, sînt înregistrate 8432 tăieri de comunicații și 1478 de ambuscade.

Trecînd peste tendința lui Hitler de a păstra totul, marii comandanți germani și-au fixat privirile înspre Nipru ca linie generală pentru oprirea ofensivei sovietice. De data aceasta, Hitler aprobă și se încep pregătirile apărării, dar retragerea rămînea să se facă pas cu pas, sub presiunea puternică a inamicului.

MOTO : *„...Uruitul motoarelor voastre va răsuna în inimile românilor și ale lumii întregi mult timp după ce vor fi încetat exploziile bombelor voastre.“*

GL. BERENTON

ATACUL RASE — MOTTES LA PLOIEȘTI

În tot cursul acestei luni de august fierbinte, în cabinetul mareșalului Antonescu, pe biroul lui de lucru, se îngrămădeau zilnic mape întregi cu corespondență cuprinzînd cele mai variate probleme, de la acelea cu nevoile urgente ale frontului și activități diplomatice, pînă la cele mai mici probleme de ordine internă și de economie națională. Toate acestea se cereau rezolvate pe moment, fără amînări, cu soluții practice, transmise și urmărite în executare promptă.

În această perioadă, cînd frontul se apropia de țară, activitatea Conducătorului era împărțită în mod egal între front și interior. Urmărind în paralel aprovizionarea și dotarea armatei de pe front cu tot necesarul, recuperarea de răniți și spitalizări, cereri de material militar la germani și stabilirea compensațiilor în natură, mareșalul nu pierdea din vedere echiparea teritoriului cu construcții de șosele noi, căi ferate, poduri și clădiri. Economia de război primează, fără să constituie însă o povară. Tratatul economic cu Germania este respectat și schimburile se produc în mod regulat, iar cererilor de suplimentări din partea organelor de execuție germană li se opune voința mareșalului, care aprobă sau nu cererea, în conformitate cu disponibilul și nevoile țării. Nimic nu se ia fără plată sau schimb în natură.

Armata este și rămîne obiectivul principal. Soldatul instruit, echipat și dotat la fel cu soldatul german. Familia lui este protejată prin ajutor dat soțiilor și pensii văduvelor.

Cazărmile, spitalele, locurile de instrucție sînt echipate cu tot materialul necesar și moralul armatei este bun. Infrîngerea de pe Don, din iarna 1942, a fost suportată cu stoicism și, sub presiunile ofensivei sovietice — care, după cum s-a văzut, către a doua jumătate a lui august se extinsese și asupra frontului ocupat de trupele românești — soldatul român s-a dovedit un bun luptător și și-a cîștigat respectul și al aliaților și al dușmanilor săi.

Mareșalul Antonescu, prins între cele două preocupări distincte — ducerea unui război peste graniță și conducerea treburilor țării în așa fel încît s-o ferească de o catastrofă finală — își concentrase efortul său de gîndire în păstrarea unui echilibru just în raporturile sale cu Hitler.

Avînd încrederea acestuia, după cum s-a arătat, cîștigată de la prima întrevedere, nu a făcut nici un efort pentru ca nu numai s-o mențină intactă, dar ca să și-o mărească în ochii acestuia cu fiecare nouă întrevedere. Pe măsură ce Hitler își pierdea încrederea și admirația în Mussolini, el și-o mărea în mareșalul Antonescu.

Conducătorul român însă nu se găsea în aceeași stare sufletească față de aliatul său. Devenit aliat cu Germania datorită imperativului istoric al redobîndirii Basarabiei și Bucovinei de Nord era, în același timp, adversarul virtual al lui Hitler prin simplul fapt că el patronase acest act și, mai cu seamă, Dictatul de la Viena, care purta autentica amprentă hitleristă. De la prima lor întîlnire, mareșalul declarînd că România, prin el, va revendica revenirea între granițele de la 1918 atît la est cît și la vest, se declara aliat prin Tratatul de alianță cu Axa și, în același timp, în mod automat, devenea și adversarul Axei.

Nimic mai logic așadar, să admitem că și în spiritul său a fost limpede această atitudine de duplicitate, deoarece admite să purceadă în est alături de germani împotriva U.R.S.S., constrîns de aceștia prin acordul de la Moscova, prin care cedaseră Basarabia Sovietelor, și, în același timp să declare formal lui Hitler că după terminarea războiului din est, va începe lupta pe cale diplomatică sau cu arma în mînă pentru redobîndirea Ardealului de Nord. Prin aceste cuvinte mareșalul nu făcuse altceva decît să lase în

urma sa o poartă larg deschisă prin care putea manevra în voie, în sensul dictat de interesele românești.

Găsindu-se în această postură diplomatică, limpede de la început, datorită unei politici de francheţe, vedem pe mareşalul Antonescu situat şi pe poziţia deţinătorului plăcii turnante pe care însuşi teritoriul ţării o desenează cu delimitările sale naturale geografice, pe care o putea manevra cu uşurinţă la nevoie. Iată raţiunea pentru care şefii partidelor politice i se adresaseră pentru a le da ajutorul la ducerea unei acţiuni de apropiere cu aliaţii şi iată raţiunea care-i îndeamnă să-l desemneze pe el însuşi ca pe realizatorul acestui act. Dar pînă atunci încă multe alte evenimente militare şi politice aveau să se petreacă în această parte a frontului, care, fiecare în rîndul său, vor face să se încline balanţa, oscilînd în incertitudine de o parte sau de alta. Unul din aceste evenimente, care dă un nou aspect conflictului militar în care era angajată şi România, a fost deschiderea unui nou front, acela aerian.

România, care din primele zile ale declanşării războiului suferise cîteva atacuri neînsemnate ale aviaţiei sovietice în regiunea de frontieră, pe măsură ce frontul se deplasa în adîncurile stepei ruseşti, fusese scutită complet de aceste atacuri. Atît din cauza depărtării la care se afla de bazele aeriene sovietice, cît şi datorită insuficienţei aviaţiei lor de bombardament, nici o ameninţare nu era de întrevăzut din acea parte pentru România. Totuşi, din primele zile ale războiului, întregul sistem de apărare antiaeriană era intrat în funcţiune şi centre importante ca Ploieşti, Cîmpina, Bucureşti îşi aveau reţelele lor de apărare antiaeriană, formată din unităţi germane şi române, sub comanda generalului Gerstenberg, care avea misiunea specială dată de Hitler de a asigura paza cestor centre împotriva atacurilor aeriene din orice parte s-ar produce. Această apărare, pe măsură ce războiul se prelungea, devenea tot mai puternică, tot mai bine utilată.

Dacă pentru tot restul teritoriului ţării măsurile de camuflare fuseseră singurele care urmau să fie respectate pînă în vara anului 1943, de la această dată măsuri complementare încep să se impună. Într-adevăr, încă de la conferinţa de la Casablanca se pusese pentru România pro-

blema ca aviația aliată, pornind de pe eventuale baze africane, să poată bombarda teritoriul românesc.

Churchill, de altfel, înfrînt în ceea ce privea propunerea lui de debarcare de forțe aliate în Balcani, primește drept consolare această eventualitate ; încearcă o realizare chiar din vara anului 1942, dar fără nici un succes.

Prima operație aviatică americană dirijată asupra solului românesc a avut loc în ziua de 11 iunie 1942, dată la care un grup restrîns de „Liberators", pornind de pe baza egipteană de la Fayd-Suez și zburînd deasupra Turciei peste Marea Neagră, trebuiau să atingă Ploieștiul. Această misiune, care căpătase denumirea de „Halpro", a eșuat. Încercarea în schimb trăsese primul semnal de alarmă, pe care generalul Gerstenberg înțelesese să-l folosească din plin și să obțină de la Hitler toate mijloacele necesare în ACA și aviație pentru a organiza defensiv zona Ploiești-Cîmpina, făcînd-o să devină o cetate inexpugnabilă. După informații americane, aceasta totaliza 237 tunuri antiaeriene ; sute de mitraliere antiaeriene cu un efectiv 70% german și restul român ; cu o centură de aviație de vînătoare de 52 Messerschmidturi, dispuse la Mizil și la Zilistea 17 Messerschmidt-uri, la Pipera IAR-uri românești, Mamaia : Messerschmidt-uri și I.A.R.-uri. În afara acestor zone, germanii mai dispuneau de alte baze dispuse în Grecia, Creta, Italia și Bulgaria. De pe aceste baze se putea interveni pentru a intercepta calea avioanelor ce se îndreptau din Africa spre sud-estul european.

A trebuit să treacă însă un an încheiat pentru ca, într-adevăr, marea operație aeriană asupra bazelor românești petroliere de la Ploiești să se declanșeze. În ziua de 1 august 1943, la ora 4 dimineața, de pe bazele americane de la Benghazi-Africa „sub aurora acelei dimineți,, o cetate zburătoare, cu terase metalice și din cristale, ce nu s-a mai văzut niciodată, compusă din 176 „Liberators" cu 4 motoare, transportînd 1763 de soldați americani, din toate statele Americii, care nu văzuseră vreodată o imagine a României, se înalță deasupra Mediteranei, lăsînd în urma ei o umbră lungă de 8 km. Duceau cu ele 2 tone de bombe, sute de mitraliere, un milion de benzi de cartușe și 12 tone de combustibil. Trebuiau parcurși 3700 de km

reprezentînd cel mai mare raid efectuat pînă atunci de o formațiune de luptă", astfel descriu scriitorii americani Dugan și Stewart, în cartea lor *„Au ras du marée"* decolarea acestei impresionante formațiuni aviatice.

Pentru a obține surpriza, se hotărîse atacul *„rase mottes"*, la firul ierbii. Planul de atac îngloba toate rafinăriile Ploiești—Cîmpina—Brazi.

Importanța acordată de comandamentul aliat acestei misiuni se poate deduce din cuvîntarea generalului Brerenton, comandantul flotei aeriene : *„Domnilor, după cîte știu, sînt singurul ofițer care am slujit și în armata terestră și în marină. Am văzut flota urcînd în sus pe Hudson și am văzut defilînd Corpul Cadeților. Dar astăzi am văzut cele 176 bombardiere cvadrimotoare, care zbrnîiau la 15 m înălțime peste deșertul african, care ridicau nisipul prin acest zbîrnîit și am simțit cea mai vie, cea mai mare emoție din viața mea. Mîine, cînd veți pătrunde în acea țară captivă, veți frînge inimile locuitorilor ei... veți merge să atacați în „rase mottes" rafinăriile de petrol, dar nu și casele și o mare națiune va fi uimită de impresia ce o va face puterea voastră. Uruitul motoarelor voastre va răsuna în urechile românilor și ale întregii lumi mult timp după ce vor fi stinse incendiile și vor fi încetat exploziile bombelor voastre...."*

Numai că lucrurile nu s-au petrecut tocmai așa.

În primul rînd, surpriza nu s-a realizat. Germanii, care aveau un post de ascultare în Grecia și care aveau cifrul aliaților, au identificat imediat *„Liberatoarele"* chiar de la părăsirea bazei și au dat alarma. Otopenii, unde se afla centrul de informații a „Luftwaffei" a primit știrile pe cînd avioanele americane zburau peste Albania. Alarma a fost dată succesiv. Aviația de vînătoare de pe bazele din Bulgaria intervine tîrziu și nu poate să se ridice la 5000 m înălțime, la care zburau *„Liberatoarele"*.

Cînd ele au atins Dunărea, aviația de vînătoare română și cea germană se aflau în aer și A.C.A.-ul Ploiești era gata. Generalul Gerstenberg este chemat urgent de la Timiș. Forța flotei aeriene americane nu mai era intactă. Peste 15 avioane abandonaseră, unele prăbușindu-se din

defecţiuni, altele înapoindu-se fiind supraîncărcate. Cînd ating munţii, formaţia grupelor de bombardiere iau înălţimea zborului „rase mottes". O eroare de direcţie face să se piardă coeziunea între grupe, nemaiprezentîndu-se compacte şi atacul asupra Ploieştiului se prezintă descusut. Apărarea este informată despre această destrămare a forţelor atacului şi despre felul de atac şi îndreaptă din plin ţevile paralel cu solul. Primele bombardiere care atacă, la orele 13,30, în duminica de 1 august, sînt primite cu focuri din plin....

În 25 de minute lupta se terminase. Rezultatul : 40 de avioane doborîte şi cîteva sute de prizonieri americani sînt culeşi de pe teren. După date americane 40 la sută din instalaţiile petroliere au fost distruse, ceea ce însă este îndoielnic, deoarece ritmul de lucru al rafinăriilor nu a scăzut.

Prin faptul că operaţiunea nu s-a mai repetat, era un semn că aliaţii nu s-au considerat victorioşi. Urmăriseră o surpriză totală şi nu o realizaseră ; urmăriseră o distrugere totală şi rafinăriile rămăseseră în stare de funcţionare. Pierduseră 25 la sută din forţele atacatoare, ceea ce era un preţ mult prea mare pentru rezultatele obţinute şi pierduseră cîteva sute de piloţi americani, elemente de înaltă valoare profesională şi cu experienţa a doi ani de război. Aceştia au fost constituiţi prizonieri de război ai românilor şi ţinuţi într-un lagăr pe Valea Timişului, sub un regim de vilegiaturişti !

De notat că mareşalul Antonescu a mers personal şi i-a vizitat chiar din prima zi a prizonieratului lor, întreţinîndu-se cu unii dintre ei şi dînd dispoziţii precise cu privire la tratamentul lor, încît nici cei mai îndîrjiţi dintre ei nu au putut găsi nici un temei de nemulţumire asupra modului civilizat în care au fost trataţi.

Menţionînd acest detaliu, nu mă pot abţine să nu fac o comparaţie cu situaţii similare trăite în timpul fazei a doua a războiului României, cînd alături şi înglobat cu Marea Unitate românească, printre marile unităţi sovietice, duceam războiul cot la cot cu foştii duşmani împotriva foştilor aliaţi. Spre deosebire de situaţia arătată mai sus, cînd un prizonier făcut pe solul românesc, revenea statu-

lui român, în acel război, prizonierii germani făcuți de armata română trebuiau să fie predați unităților sovietice, trupelor române refuzîndu-li-se dreptul de a face prizonieri. De multe ori, pe neașteptate, din noianul aducerilor aminte îmi revin scene umilitoare, cînd soldați și chiar unități constituite germane veneau să se predea trupelor române, cerînd să fie dați prizonieri la români, iar românii ascunzîndu-și propriile sentimente de compasiune, erau obligați să refuze și să-i predea trupelor sovietice, spre adînca dezolare a acelor ostași.

MOTO : — *„...Regele este prea tînăr spre a-şi întina numele, obligîndu-l să şi-l pună pe actul de condamnare la moarte a unor oameni !“.*

1943 IULIE

Gl. SĂNĂTESCU

Mareşal al Palatului

DETERIORĂRI ÎN RELAȚII CU PALATUL

Acest prim atac aerian coincisese cu scurtul răgaz lăsat de sovietici germanilor între prima lor ofensivă, de la Orel, și cea de a doua, de la Harkov, care, după cum am văzut, debutase la 3 august, iar în Sicilia ofensiva aliaților progresase, ocupînd la acea dată 3/4 din insulă. Italia se găsea de cinci zile sub guvernul lui Badoglio iar în Germania bombardamentul aviației anglo-americane făcea ravagii.

Faptul că teritoriul României începuse să intre de la acea dată sub raza de acțiune a forțelor aeriene aliate, deși încă neeficace, impunea o mai serioasă apreciere, asupra situației militare și politice a țării. În mod concret, aceasta se traduce cu punerea în aplicare a întregului plan de apărare pasivă. Adăpostire, dispersare, camuflaj și apărare. Mareșalul Antonescu revăzînd mijloacele de apărare A.C.A. și situația aviației de vînătoare românești, solicită de la Hitler trimiteri de întăriri pentru aviația și A.C.A. român în afara celor solicitate de Gerstenberg pentru unitățile germane. Această apărare antiaeriană se consolidează și mai mult.

Ajunși aici cu desfășurarea evenimentelor, este momentul de a introduce un mic și neînsemnat episod, în aparență, dar care marca primul simpton al unei defecțiuni în sistemul echilibrului politic al țării, cu centrul de gravitate în jurul personalității mareșalului Antonescu.

Între măsurile de apărare pasivă luate privind teritoriul și pe cetățeni, care erau încadrate în regulamentele în

vigoare şi aplicate întocmai, mareşalul Antonescu urmărind ideea lui de bază de a face din români oameni muncitori, conştiincioşi şi cinstiţi, dispune întocmirea unui decret prin care toţi cei ce vor fi prinşi furînd în timpul camuflajului sau comiţînd alte fapte infamante în detrimentul celorlalţi cetăţeni puşi în situaţia de a nu se putea apăra din cauza camuflajului impus, să fie pedepsiţi cu moartea. Aceasta era unica măsură draconică pe care o introdusese mareşalul în legislaţia ţării cu scopul de a strîrpi cu desăvîrşire hoţiile. Şi, fapt curios că tocmai el, care avea oroare faţă de condamnări capitale, şi tocmai el care graţiase atîţia legionari după rebeliune şi o serie de comunişti ce ar fi intrat sub efectul acestei pedepse, în ceea ce privea pe cei prinşi furînd pe timpul camuflajului era intransigent.

Acest amănunt e redat cu scopul de a prezenta aspectul relaţiilor care se stabiliseră între conducător şi regele Mihai la acea dată.

De la începutul acestei expuneri s-a înfăţişat evoluţia acestor relaţii pornite în condiţii favorabile, care îndreptăţeau a se conta pe evoluţie tot mai bună, dar care, de la un moment dat, au suportat o deviaţie, ca mai tîrziu să se deterioreze destul de serios. Această deteriorare a fost consecutivă mai multor incidente fortuite la care s-au mai adăugat cu timpul şi sub presiunea evenimentelor ce s-au succedat de la începutul guvernării pînă în vara lui 1943 şi influenţa mereu crescîndă a persoanelor din anturajul regelui, începînd cu însăşi regina-mamă.

Prima fisură în raporturile foarte bune stabilite de la începutul guvernării s-a produs, după cum s-a văzut pe larg, în timpul rebeliunii, cînd regele, sub influenţa unui aghiotant, a părăsit Palatul Peleş, pornind spre Bucureşti, pentru a arbitra disensiunea gravă care se consuma între conducător şi legiune. Oprirea regelui pe parcurs şi obligarea de a renunţa şi a se înapoia la reşedinţa sa din Sinaia putea să constituie primul motiv de nemulţumire al tînărului monarh. Aceasta însă nu a împiedicat cu nimic ca raporturile să se păstreze la un nivel acceptabil. Vizitele regelui la vila Conducătorului de pe Cioplea, la Predeal, singur sau însoţit de mama sa, s-au menţinut tot

atît de frecvent ca și mai înainte, iar reuniunile care aveau loc în cerc strict intim se făceau într-o atmosferă de stimă și deferență reciprocă.

Mareșalul, după înfrîngerea rebeliunii, reorganizînd serviciul cabinetului său civil și militar a instituit o Casă militară, similară cu Casa militară a regelui, creînd funcțiile de adjunct al mareșalului și de secretar particular, în afara ofițerilor de la Cabinetul militar, care erau delegați ai Marelui Stat Major pe lîngă persoana sa și nu aveau calități reprezentative, ci operative. Mai mult, adjutanții mareșalului capătă aceiași uniformă ca și adjutanții regelui, cu singura deosebire că garnitura de broderii de pe vestoane era cusută pe fond vișiniu la ai mareșalului, iar cei ai regelui, aveau fondul purpuriu regal. O dată cu înființarea adjutanților a fost instituit și un protocol după asemănarea celui de la Palat. Această măsură nouă se pare că a fost a doua nemulțumire a tînărului rege care, cu instigația sau fără instigația altor persoane, se pare că a fost atins în orgoliul său de tînăr suveran, părîndu-i-se că ar fi deposedat de această prerogativă. Ceea ce în fond nu putea fi adevărat, fiindcă mareșalul, în situația lui de șef de stat, trebuia să aibă un aparat reprezentativ care, fie sincer spus, era redus la ultima expresie de simplitate.

Un alt punct de nemulțumire îl poate constitui un incident petrecut pe front, în primele săptămîni ale războiului.

Generalul Antonescu de pe atunci, în calitatea sa de comandant de căpetenie al armatei, urmărea mersul frontului zi de zi, fiind printre soldați. Se eliberase Cernăuțiul și în Basarabia operațiunile se apropiau de Nistru. Regele își exprimă dorința să viziteze frontul, ceea ce generalul îi admite, primindu-l la trenul său, garat într-o gară la sud de Cernăuți. Primirea regelui era fixată pentru orele 10 dimineața. Pînă la această oră, generalul făcuse o vizită la un comandament din linia I și avusese grijă să se înapoieze la tren înainte de ora 10. Generalul l-a așteptat pe rege pe peronul gării pentru a-l primi. Așteptarea s-a prelungit timp de o oră în care acesta, dominîndu-și indignarea, s-a plimbat prin fața trenului privind mereu ceasor-

nicul. În sfîrșit, regele apare, coborînd foarte indiferent, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, îndreptîndu-se spre general. Acesta îl salută și, în fața suitei, privește ceasornicul adresîndu-i-se : *„Sire, vizita Majestății voastre a fost fixată pentru orele 10, acum este ora 11. Un ceas mi-a fost răpit activității mele presante. Acest lucru, pe timpul domniei gloriosului vostru bunic, nu s-ar fi petrecut“ !* Regele, destul de șifonat și roșu la față, a ascultat, schițînd o scuză pueriIă, că a întîrziat la vînătoare și, la semnul făcut cu mîna de general, spre vagon, s-a îndreptat într-acolo avînd aerul unui copil dojenit de profesorul său.

Incidentul acesta părea că nu avusese nici o urmare, deoarece regele își exprimă și mai des dorința de a veni pe front, fapt care-l contrarie foarte mult pe Conducător. Aceasta din mai multe motive : întîi, siguranța personală a regelui. El trebuia păzit. Frontul era în mișcare și în Basarabia erau atîtea elemente rămase nesigure. Drumurile proaste și nepăzite puteau oferi oricînd ambuscade. În ceea ce-l privea pe Conducător, persoana lui nu-l interesa. El se considera simplu soldat și locul lui era acolo unde erau soldații. Singura apărare a lui era acțiunea neprevăzută : apărea acolo unde nu aștepta nimeni și nu se petrecea nimic grav sau periculos și dispărea înainte de a se produce situații primejdioase : atacuri de aviație, bombardamente, partizani etc.

Nu tot astfel puteau să se petreacă lucrurile cînd era vorba de persoana regelui, care trebuia ferită de orice primejdie. Generalul Antonescu nu putea să privească cu ușurință această problemă și iată primul motiv pentru care el se încrunta de fiecare dată cînd i se aducea la cunoștință această dorință a regelui. În al doilea rînd, generalul era ocupat cu conducerea operațiilor. Orice vizită protocolară însemna o răpire de timp și atrăgea atenția inamicului prin deplasări de mașini particulare, aglomerații la posturile de observație și, în al treilea rînd, regele nu trebuia să se afirme prea mult ca factor participant și ca atare de răspundere în război din motive care au mai fost arătate.

Dacă pe timpul cît operațiunile militare erau duse pentru eliberarea teritoriilor noastre prezența regelui era

justificată, nu tot astfel atunci cînd acestea au luat caracterul de război purtat pe teritoriu străin. De aceea, cînd monarhul își exprimă dorința că vrea să viziteze frontul ajuns pe Donеț, în vara anului 1942, mareșalul Antonescu nu aprobă și aceasta deoarece el socotea că, o dată cu defilarea trupelor și trecerea lor pe sub Arcul de Triumf de la București, defilare făcută în fața regelui Mihai și a Conducătorului (avansat atunci la gradul de mareșal, ca general de corp de armată care comandase o armată în timp de război, ducînd-o la victorie, după cum spunea Regulamentul înaintărilor în Armată) pentru regele Mihai I războiul luase sfîrșit. În consecință prezența lui pe front nu oferea decît dezavantaje. Dar regele, împins și de ambiție și de instigațiile celor din jur, care — deși aduși de mareșal lîngă rege, cum erau, de exemplu, generalul Sănătescu, col. Emilian Ionescu, col. Bossie — s-au molipsit repede, la umbra răcoroasă a anticamerelor Palatului, și de izul de uneltiri și conspirații rămas în zidurile acelor încăperi de la Carol al II-lea, Lupeasca, Urdăreanu, insistă să meargă pe front. El mai dorea să aibă motiv de a primi Crucea de Fier germană după care tînjea. Față de această insistență stăruitoare, mareșalul îi trimise vorbă : „Spuneți-i să se astîmpere !“ cînd a auzit că vrea să viziteze Sevastapolul, care fusese de curînd cucerit de trupele germano-române. „Acolo terenul e minat, accidentat și acoperit, peste tot mișună partizanii. Ce nevoie este să se expună și să se afișeze ?“. Față de insistența regelui însă mareșalul sfîrșește prin a-l lăsa să se ducă.

Un alt punct de divergență vine să mărească această tensiune în raporturile celor doi și aceasta de ordin intim.

Pe baza unui raport făcut de mareșalul palatului către ministrul de război, sublocotenentul Vergotti, ofițer de ordonanță al regelui Mihai, este mutat de la Palat la o unitate în Moldova. Aceasta este făcută deoarece circulau zvonuri compromițătoare pentru prestigiul familiei regale în legătură cu el. Regele aflînd de acest lucru dă un ordin direct ministrului de război pentru readucerea sublocotenentului la fostul său post.

Interesant este că acest tînăr ofiţer fusese ales ofiţer de ordonanţă de rege în urma recomandărilor mareşalului, ca fiind un forte bun schior, pentru a-l însoţi pe Mihai în practica acestui sport. El devenise în scurt timp un intim al regelui şi curînd începură să circule diferite zvonuri compromiţătoare în legătură cu familia regelui. Mareşalul, faţă de acest zvon, nu a reacţionat, lăsînd să treacă lucrul neobservat, iar ofiţerul a rămas mai departe la palat. Firește că şi alte incidente trebuie să se mai fi petrecut, produse şi din curiozităţi temperamentale feminine pornite de la regina-mamă la soţia mareşalului, care era acuzată că prin diferite manifestări publice o deposedează pe regină de atributele ei. Oricum ar fi fost situaţia, ceea ce este cert este întîmplarea, petrecută la Palat în iunie 1943.

Într-una din dimineţi, colonelul Davidescu mă chemă şi-mi spuse :

— Domnul mareşal este foarte contrariat că s-au trimis la Palat, pentru a fi semnate de către majestatea sa regele, o serie de decrete privind condamnarea la moarte a unor infractori prinşi furînd pe timpul camuflajului. Aceste decrete întîrzie de prea mult timp la semnat. Mi-a cerut să caut să urgentez semnarea lor şi trimiterea la Preşedinţie. Du-te dumneata la Palat, la dl general Sănătescu şi spune-i din partea domnului mareşal că d-sa roagă pe Majestatea sa să-i înapoieze decretele semnate, întrucît se amînă prea mult trecerea la execuţie, fiind în detrimentul eficacităţii acestei măsuri... Înţelegi d-ta, încercă să clarifice situaţia col. Davidescu, domnul mareşal este angajat prea mult în această problemă foarte gravă ca să poată lăsa amînarea termenului de execuţie a sentinţelor la nesfîrşit. Or, de aceste execuţii atîrna siguranţa internă a cetăţenilor ţării.

Am primit această însărcinare destul de lipsit de entuziasm şi nu m-am ferit să-mi manifest scepticismul asupra reuşitei misiunii în faţa colonelului. Colonelul mi-a mai spus :

— Foloseşte şi d-ta toată diplomaţia şi fă aşa ca dl. g-ral Sănătescu să grăbească pe rege a semna...

Înţelesesem despre ce era vorba. Col. Davidescu, ca om abil, voia să ia castana din foc cu alte mîini. Era

prea delicată chestiunea spre a se angaja direct așa cum probabil îi ceruse mareșalul. Colonelul însă apreciase că un ofițer subaltern, care ar fi fost un simplu transmițător a unei dorințe a mareșalului, nu ar fi avut prea mult de pierdut.

Cam cu astfel de gînduri am pătruns în Palat am fost introdus în salonul de așteptare și anunțat mareșalului Palatului. Nu peste mult timp generalul Sănătescu a apărut.

— Ce e domnule ? Ce s-a întîmplat, mi se adresă generalul cu un aer destul de întunecat, întinzîndu-mi mîna.

Nu era deloc acel general Sănătescu cu care eram obișnuit. Avea figura severă, iar trăsăturile feței sale prelungi și ridurile adînci erau și mai aspre. Negricios și slab, părea mai întunecat la față, și avea un aer ostil. Intuisem că mă aflam sub un acoperiș neprietenos. Slabul elan pe care mi-l făcusem pe timpul parcurgerii distanței de la Președinție la Palat aproape se spulberase.

— Domnule mareșal, am început eu, vin trimis din partea domnului mareșal Antonescu, care vă roagă să-i transmiteți Majestății sale regele să binevoiască a semna decretele...

— Ascultă dragul meu, ar trebui ca regele să fie lăsat în pace să-și vadă de ale lui, să nu fie amestecat în lucruri de astea. El este prea tînăr ca să i se întineze numele obligîndu-l să și-l pună pe actul de condamnare la moarte a unor oameni...

Eram complet dezorientat și nu am știut ce să mai răspund. Situația devenise așa de gravă că simții nevoia să încerc a-i da altă întorsătură, pentru a face să se șteargă efectul acestei ieșiri de o sinceritate culpabilă. Înțelesesem și admisesem pe moment că aceasta fusese o scăpare, o dezvelire a unei atitudini care nu trebuia transmisă mai departe și care poate era datorată faptului că generalul mă cunoștea prea bine și nu m-ar fi găsit în stare s-o folosesc ca o armă împotriva sa. Gîndind astfel mi-am spus că trebuia să arăt că nu înțelegeam și am răspuns cam în felul acesta :

— Domnule mareşal, domnul mareşal Antonescu, pentru că ştie cît de delicată este problema pentru Majestatea sa regele, apelează la tactul şi înţelegerea situaţiei de către dvs şi vă roagă să le folosiţi în vederea depăşirii acestui impas. Asprimea pedepsei este justificată numai prin situaţia de război în care este comis delictul...

— Bine, bine. Am să fac ce trebuie la momentul prielnic, îmi răspunse pe un ton foarte acru. Spune-i lui Davidescu că o să i le trimit. Bună ziua.

M-a concediat foarte rece şi am părăsit Palatul ca şi cum aş fi ieşit după un duş scoţian. Fără să mă fi gîndit, făcusem un sondaj profund în starea de spirit a Palatului cu privire la mareşalul Antonescu : ostilitate pe faţă, fără nici chiar silinţa de a o masca cîtuşi de puţin. Şi asta din partea generalului Sănătescu pe care îl considerasem tot timpul ca pe un om de perfectă încredere şi foarte devotat mareşalului.

Oricîte elemente sporadice de suspiciune s-ar fi ivit mai înainte spre a-mi putea face o părere vagă despre atitudinea Palatului faţă de mareşal, nu putusem împinge presupunerea atît de departe pe cît dusese scena petrecută în cabinetul mareşalului Palatului : „Regele să fie lăsat în pace... Să nu i se întineze numele cu sînge... El e tînăr...". Cuvintele acestea îmi răsunau mereu în urechi în drumul meu de înapoiere la Preşedinţie şi mi se păreau tare ciudate. Dar în acel moment nu eram în măsură să fac vreo supoziţie mai întemeiată în ceea ce privea adevărata atitudine a regelui. Dar azi, după trecerea atîtor ani, sînt în posesia informaţiilor care arată că la acea dată „un grup de generali se strînsese în jurul regelui pentru a încerca o ieşire din război, fără mareşalul Antonescu". Ofensiva sovietică pe frontul de la Orel se declanşase.

Ajuns la Preşedinţie, m-am dus la col. Davidescu relatîndu-i totul plus impresia că la Palat domneşte o atmosferă ostilă la adresa mareşalului, manifestată prin atitudinea şi cuvintele şefului Casei militare a regelui şi

omul de încredere al mareşalului Antonescu !

— Da, bine, nu trebuie luate astfel lucrurile, îmi răspunse col. Davidescu cu aerul său împăciuitor. Nu trebuie să pierzi din vedere că dl. general Sănătescu este camarad şi vechi prieten cu dl mareşal şi-şi poate permite asemenea manifestări în faţa unui fost subaltern al său. Nu trebuie date proporţii unui fapt neînsemnat. Cine ştie în ce proastă dispoziţie s-o fi găsit dl general Sănătescu la acea oră.

Din păcate, nu aşa stăteau lucrurile, ci presimţirea care se născuse în sufletul meu, bazată pe impresia de moment, a fost adeverită peste puţin timp. Oricît ar fi fost de puternică forţa de intuire a unui individ, ar fi fost peste puterile unei minţi de a întrezări pînă unde putea merge un tînăr rege care era foarte grijuliu de a nu-şi vedea numele pătat de sîngele unor infractori, hoţi de drumul mare şi chiar criminali, care spărgeau casele oamenilor noaptea în timp ce aceştia, îngroziţi de spectrul bombardamentelor, îşi părăseau avutul căutînd să-şi salveze viaţa lor şi a copiilor lor. Dar numele acestui rege a fost pus, cu toată liniştea conştiinţei sale regale, pe actul de condamnare la moarte a omului care a prezidat destinul neamului, al statului şi al monarhiei, asigurîndu-i suveranitatea în cele mai grele momente ale istoriei sale. Acelaşi monarh, care tergiversa semnarea acelor decrete ce trebuiau să aducă purificarea moravurilor în ţară, să întroneze cinstea, nu ezită nici un moment de a-şi menţine semnătura pe acel decret asupra căruia nu revine nici cînd pe biroul lui la care a lucrat şi Ferdinand I şi Carol al II-lea i se aşează cererea de graţiere purtînd semnătura mamei mareşalului Antonescu ! El nu şi-a retras acea semnătură nici cînd Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu cereau audienţă expresă, în după amiaza zilei de 31 mai 1946, pentru a nu-l lăsa pe rege să-şi consume incalificabilul său gest. Lîngă el nu se mai afla de mult fostul

mareşal al Palatului generalul Constantin Sănătescu pentru ca să-i poată spune eventual :

— Sire, nu vă întinaţi numele cu sîngele unui om care a fost al doilea părinte al vostru şi cu adevărat părintele ţării ! Generalul Sănătescu nu mai era, deoarece de mult zăcea ros de o boală agravată şi în urma mustrărilor de conştiinţă şi care-l va răpune puţin timp după aceea.

MOTO: — *„Mareşalul Antonescu m-a autorizat ca, în numele său, să declar aliaţilor că România nu va mai continua războiul alături de Axă şi că nu se va apăra, dacă aliaţii ajung la Dunăre şi că în acel caz va lupta împotriva Germaniei naziste."*

(sept. 1943)

AL. CREŢEANU

Ministru Plenipotenţiar la Ankara

ÎNCEPEREA TRATATIVELOR CU ALIAȚII 1 SEPTEMBRIE 1943

Întreaga vară a anului 1943 oferise politicienilor români spectacolul dramatic al evoluției situației din Italia, care furnizase un exemplu concret al unei căi pe care cu siguranță înțeleseseră să-și plaseze jaloanele lor. Cu tot succesul ofensivei sovietice în curs de desfășurare, frontul de luptă rămăsese încă departe de frontiera țării, iar linia Niprului încă nu fusese atinsă. Superioritatea armatelor sovietice în schimb începuse să se profileze din ce în ce mai evident. Capitularea Italiei marcă momentul pentru diplomația României de a pune capăt lungii perioade de expectativă începută în ianuarie al aceluiași an.

La 1 septembrie, după cum s-a arătat, Alexandru Creţeanu își primea din mîinile ministrului de externe scrisorile de acreditare și din gura mareșalului Antonescu directivele sale larg cuprinzătoare.

Revenim în continuare la declarațiile acestui prim diplomat român, reprezentant oficial al punctelor de vedere guvernamentale și de opoziție : *„...Numirea mea la Ankara s-a făcut la 1 septembrie și nu am întîrziat să-mi iau postul în primire. Instrucțiunile însă primite, erau din păcate bazate pe o premisă greșită și anume pe ipoteza unor operațiuni aliate în Balcani. Atît mareșalul Antonescu, cît și șefii opoziției erau convinși că desfășurarea operațiilor viitoare se va petrece întocmai ca în primul război mondial, cînd armatele aliate au debarcat la Salonic, dînd lovitura hotărîtoare în Balcani“*. Cu atît mai mult era îndreptățit a crede în această posibilitate, cu cît Churchill în timpul vizitei la Ankara, în preajma de-

barcării din Sicilia, declarase : „*Vor avea loc lupte grele în Mediterana şi în alte locuri, înainte de căderea frunzelor de toamnă*".

„*Mareşalul Antonescu m-a autorizat, spune Creţeanu, în numele lui, că România nu va mai continua războiul alături de Axă şi că nu se va apăra dacă aliaţii ajung la Dunăre şi că în acest caz va lupta împotriva Germaniei naziste...*

Maniu şi Brătianu m-au împuternicit să declar că totul era pregătit pentru o acţiune în ziua în care aliaţii, începînd războiul în Balcani, vor ajunge la graniţa bulgară sau în ziua intrării Turciei în război. Ei îşi dădeau seama că trecerea României în cîmpul de luptă aliat s-ar fi făcut mai uşor sub auspiciile mareşalului Antonescu, dar nu credeau că el va lua la timp hotărîrea. De aceea, ei, împreună cu regele Mihai şi cîţiva generali de frunte, erau gata să întreprindă o acţiune la timpul potrivit. La sosirea mea la Ankara, mă aşteptau o serie de duşuri reci. Mai întîi, situaţia din Mediterana evolua dezastruos... în cîteva zile trupele germane dominaseră situaţia. Armata italiană fusese dezarmată de germani fără rezistenţă. Insulele din Marea Egee fuseseră ocupate de trupele germane. Guvernul Turciei privea situaţia din sud-estul Europei cu destul pesimism. Ministrului de externe turc, după ce se înapoiase de la Cairo, unde făcuse o vizită comandantului aliat din Africa, acesta nu-i făcuse nici o aluzie la o debarcare aliată în Balcani. Întrebat dacă nu se teme de o debarcare a sovieticilor în Balcani, ministrul de externe al Marii Britanii răspunsese : „Nu le pasă cine debarcă mai întîi, singura lor grijă este să termine războiul mai curînd". După primele mele contacte, cu membrii Ambasadei Angliei din Ankara nu ajunsesem în cele din urmă decît la primirea unei comunicări oficiale laconice şi tăioase : Guvernul britanic nu poate lua în considerare cereri de luări de contact din partea guvernului român, dacă ele nu sînt adresate în acelaşi timp guvernelor american şi sovietic. Aceste comunicări trebuiau să aibă drept scop trimiterea unui emisar care să semneze o capitulare fără condiţii. Nimic altceva nu-i interesa. Am plecat imediat la Bucureşti..."

Din această parte a declarațiilor lui Alexandru Crețeanu nu se poate deduce perioada de timp în care s-a extins ducerea tratativelor expuse mai sus, dar este de presupus că ele s-au desfășurat în decursul lui septembrie și prima decadă a lui octombrie 1943. Referindu-ne la cele declarate de ministrul nostru la Ankara, se pot desprinde elemente esențiale care merită, fiecare în parte, toată atenția.

Prima idee care se desprinde este că mareșalul Antonescu își precizează de la început, fără echivoc, atitudinea guvernului său în anumite ipostaze. El declarase : „...*Dacă aliații ajung la Dunăre, eu nu le opun rezistență, ci mă alătur lor împotriva Germaniei*".

Este interesant de a pune această declarație alături de altele făcute de către Mussolini în Italia, de către mareșalul Pétain, șeful statului francez și de către generalisimul Weygand în situațiuni similare.

Astfel, Mussolini, cu cîteva zile înainte de debarcarea aliaților în Sicilia, declarase la radio : „*Dacă inamicul debarcă în Italia — adică anglo-americanii — el va fi exterminat pînă la ultimul om pe linia de nisip unde se sfîrșește apa, unde începe uscatul. Dacă el ocupă o fîșie din patrie, aceasta va fi în poziție orizontală, iar nu verticală, pentru totdeauna*". De menționat că aceste declarații sînt publicate în toată presa italiană și fuseseră făcute de un om ale cărui oscilații de la o extremă la alta am văzut că s-au petrecut vreme îndelungată.

În Franța, înainte de debarcarea aliaților în Algeria și în Marocul francez, agentul diplomatic Murphy întrebă pe mareșalul Pétain, președintele Republicii Franceze, ce atitudine ar lua în cazul unei debarcări în Africa.

— Am rezista !, a răspuns fără ezitare mareșalul Pétain.

— Dar dacă ar debarca americanii, chiar și împotriva lor ?

— Chiar împotriva lor ! spuse Pétain.

Punînd aceeași întrebare generalisimului Weygand, acesta a răspuns că este legat de Pétain în orice situație.

Or, declarațiile mareșalului Antonescu sînt diametral opuse. El nu numai că se va alătura armatelor anglo-

americane și va lupta alături de ele, dar mai mult, le sugerează și le solicită alături de el, trasîndu-le și obiectivul teritorial, propunînd Dunărea !

Era o atitudine. Această atitudine denota oportunism ? era o trădare a unei alianțe ?

Readucînd acest termen din nou în lumină, acesta se face urmărind să se încerce elucidarea cît se poate mai completă a acestei noi atitudini a mareșalului Antonescu, spre a înlătura total asemenea calificative de care a fost străin, ca fiind incompatibile cu caracterul său. Mareșalul era, după cum s-a mai arătat, prin educația sa filofrancez și filoenglez. Această înclinație, cîștigată de mic prin educația primită în familie, unde a fost instruit în limba franceză, s-a întărit în timpul războiului mondial, cînd a lucrat în strînsă colaborare cu Misiunea franceză a generalului Berthelot, venită să facă legătura între armata franceză și cea română. Peste cîțiva ani, mergînd atașat militar, rămîne 4 ani la Londra și la Paris, în care timp aceste afinități se adîncesc și devin o a doua natură. El se înapoiază în țară plin de admirație față de poporul englez, de înalta lui educație și ținută morală, cît și de ostașii englezi. El își însușise nu numai gesturile și graiul lor, dar și ținuta. Venind la conducere, fostul general Antonescu, mai inainte de a se angaja în alianța cu Hitler, luase avizul ministrului englez la București, care îi spusese că în această conjunctură nu avea altă cale de urmat. Dar de la sine vorbește răspunsul dat de generalul Antonescu declarației de război a Angliei, făcută în vara anului 1941, pe care o redăm in extenso :

„Declarație

Marea Britanie ne-a declarat război.

Starea de război între mica Românie și această imensă putere începe astăzi la orele 12.

Regret împreună cu micul, dar bunul și necontenit brav, încercatul și pe nedrept lovitul popor român, că atît de puțin s-a înțeles zbuciumul și tragedia în care de secole se zbate numai pentru a-și apăra ființa și drepturile sale la viață și la libertate, la liniște și la unire.

Marea Britanie nu a cunoscut de secole tragedia și umilințele ocupației străine. Noi am trecut de 2000 de

ani nu numai în decursul veacurilor, dar și în cursul aceluiași veac, din ocupație în ocupație, din umilință în umilință, din tragedie în tragedie.

Marea Britanie se bate de secole pentru a cuceri ; noi ne batem pentru a ne apăra. În această titanică și totdeauna neegală luptă am fost de multe ori înfrînți, am îngenunchiat, dar niciodată nu am cedat și nu am renunțat.

Azi ca și în trecut, avem credința în izbîndă și lăsăm conștiința oamenilor și istoria să judece și să ne judece.

General Antonescu"

Această vibrantă declarație, numai ea singură include întregul sens politic al guvernării sale, prin ea mareșalul se rupe — printr-o singură despicătură a unui gînd sincer, curajos și patetic exprimat — de războiul lui Hitler, Mussolini și Hirohito. Războiul lui apare astfel singular, detașat, în imensitatea acestui front al Axei. El duce războiul impus de comandamentele istorice ale patriei sale și acceptă silit vitrega conjunctură. El *„regretă"*. Atîta găsește în oceanul lui de amărăciune în care era azvîrlit de nepăsarea foștilor aliați, ca să-și exprime profunda decepție și nemărginita indignare. Prin singur acest cuvînt, el își maschează dezolarea în fața mentalității atît de egoiste și formaliste cu care este judecat și condamnat atît actul lui de apărare eroică, cît și poporul său. Și culmea, această judecare și condamnare pornește tocmai de la poporul pe care el s-a bizuit, în care a crezut cel mai mult și care îl aruncase cu supremă nepăsare în brațele unor aliați cu care ei epuizaseră toate metodele de compromisuri. Cu toate acestea, el nu ezită ca în ultimul moment să li se adreseze tot lor, pe care se dovedise că-i considera mai departe ca singurii ce ar putea veni întrajutor în ultimul moment, pentru a-și salva țara din greul impas în care se afla. El, prin vocea lui Crețeanu, făcînd o legătură cu textul declarației menționate, îi solicita în al 24-lea ceas și-i voia sosiți pe Dunăre.

Prin declarația de război adresată Angliei, mareșalul Antonescu răspunsese în același timp și germanilor. Aceștia, dacă voiau să vadă, descopereau că acțiunea lui de alianță cu Axa trebuia înțeleasă și de către inamicii

Germaniei, foştii lui aliaţi fireşti, pe care sub nici un motiv nu voia să-i considere adversari. Această manifestare ar fi fost de ajuns, lăsînd la o parte şi altele ce se vor succeda. Era de ajuns să-i fi dat mareşalului şi politicii sale întreaga dezlegare de a se comporta după cum interesele neamului îi vor dicta în raport cu conjunctura evenimentelor. Iar cînd declaraţia lui Alexandru Creţeanu că : *„el va ieşi din alianţa cu Germania de îndată ce armatele aliate vor atinge Dunărea"*, nu făcea altceva decît să reediteze în esenţă răspunsul la declaraţia de război britanică, arătîndu-le că rămăsese, în ciuda vitregiilor impuse de conjunctura politică, pe aceeaşi linie dictată de comandamentele impuse de *„micul, dar bunul şi necontenit brav, încercatul şi pe nedrept lovitul popor român"*.

Dar şefii opoziţiei înţeleg să se detaşeze de mareşal şi, prin propunerile lor, ei trasează alţi factori geografici şi politici pentru condiţionarea ieşirii României din Axă şi anume : ajungerea armatelor aliate la graniţa cu Bulgaria sau intrarea Turciei în război şi aceasta pentru că le era teamă că mareşalul *„nu va lua la timp hotărîrea de a se rupe de Axă şi de aceea ei împreună cu Regele şi cîţiva generali de frunte, erau gata să întreprindă o acţiune la timpul hotărît"*. Evident că diplomatul de la Ankara este jenat să definească în ce constă această acţiune, dar ea nu era alta decît aceea de a-l neutraliza pe mareşal. Cu alte cuvinte, parafrazînd declaraţia lui Alexandru Creţeanu, şefii opoziţiei nu se sfiesc să arăte că ei înţelegeau ca, pe de o parte, adică în ceea ce privea libertatea de acţiune şi securitatea propriei lor persoane, să se pună sub pavăza mareşalului şi să-l vadă ca pe cel mai indicat pentru declanşarea şi conducerea acţiunii de desprindere de Axă, să-i folosească pe faţă trimisul său extraordinar la Ankara, iar pe de altă parte au grija de a supralicita şi de a-şi lua măsurile de prevedere împotriva aceluia care îi tutela. Cu ce scop ? E uşor de înţeles. Dacă mareşalul Antonescu condiţiona această desprindere de atingerea Dunării de către armatele aliate, opoziţia înţelegea să devanseze propunerile şi să ceară să fie atinse numai graniţele Bulgariei sau ale Turciei.

O analiză sumară a celor două propuneri va duce la concluziile următoare : prima propunere, aceea a mareşalului bazată pe realităţi geografice şi militare, ţinea seama de logica dezvoltării operaţiilor într-o eventuală dare înapoi a frontului din est ; a doua, în schimb, era bazată pe ideea de a competiţiona, a o lua înainte, cu alte cuvinte a supralicita.

Analizînd oferta mareşalului e de înţeles că numai în astfel de condiţii era posibilă o desprindere de armata germană şi o trecere de partea aliaţilor. Dacă anglo-americanii ar fi ajuns la Dunăre, însemna că ei debarcaseră trupe în Balcani, cu sau fără participarea Turciei ; respinseseră trupele germane din insulele ocupate de ele din Marea Egee şi din Grecia. În legătură cu forţele de gherilă ale lui Tito, din Iugoslavia, care, începînd de la sfîrşitul anului 1943, stăpîneau importante zone ale ţării şi puneau probleme foarte serioase trupelor germane de ocupaţie, se putea spera într-o acţiune combinată pentru reducerea armatei bulgare, aflată intactă şi întărită cu trupe germane. Numai după aceste operaţiuni de succes, se putea imagina prezenţa anglo-americanilor pe Dunăre. Numai atunci armata română sub comanda mareşalului Antonescu, rezemîndu-se pe aliaţii de pe Dunăre, care ar fi constituit adevărata bază de operaţiuni, s-ar fi constituit într-un prim eşalon de forţe cu trupele din interior şi ar fi împins frontul aliat printr-un salt pe Ceremuş ; Munţii Rodnei şi Nistru la est şi Tisa la vest, fără mari riscuri.

În oferta opoziţiei nu se ţinea seama de nici un element strategic.

Intrarea României de partea aliaţilor fie cînd aceştia ajung la frontiera cu Bulgaria (bineînţeles după ce au ocupat Grecia), fie de îndată ce Turcia a declarat război Germaniei, apărea ca o acţiune nechibzuită, neîncheg ată şi fără o bază de pornire asigurată. A fi intrat în război alături de aliaţi, cînd aliaţii se găseau la frontiera de sud a Greciei cu Bulgaria, însemna că armata română comandată de „acei generali capabili" să forţeze cursul Dunării, şi să angajeze o parte din forţele germane şi bulgare care ar fi întrecut cu mult grupul de forţe române, ce ar fi

putut fi destinat acestor operaţii, ţinînd seama că marea majoritate a lor erau înglobate în frontul german din est, aflat la distanţă de 300 km de ţară la acea dată, iar o parte, păstrată în Ardealul de Sud pentru garantarea lui împotriva Ungariei. Pe deasupra, această acţiune care întorcea spatele inamicului ar fi fost necesar să aibă asigurată totala libertate de acţiune. Trebuia, cu alte cuvinte, reeditată, la o scară mult mai mare, manevra „de la Flămînda" fără a avea spatele asigurat de crestele Carpaţilor. Mai precis, cu trupele germane neînfrînte în spate, era fapt de neconceput.

În al doilea caz, cînd „numai turcii ar fi intrat în război" situaţia se prezenta şi mai complicată, deoarece această ţară nu prezenta nici o importanţă prin forţa armelor. În acest caz revenea armatei române rolul de a depune efortul principal pentru fixarea şi zdrobirea armatelor bulgare şi germane aflate în Bulgaria, asigurînd o joncţiune cu armatele turceşti care ar fi înaintat pe valea Mariţei în cîmpia Sofiei. În acest caz, se pune întrebarea ce făceau armatele germane aflate la noi, în România ?

Revenind la propunerea mareşalului, indiferent unde s-ar fi găsit aripa de sud a frontului german din URSS, o dată aliaţii ajunşi pe Dunăre, armata română disponibilă ar fi folosit în mod paradoxal frontul german din est, fixat de forţele sovietice drept trupe de acoperire, faţă de ruşi şi prin surprindere ar fi întors armele împotriva acestor forţe germane silindu-le să evacueze întreaga ţară.

Lăsînd la o parte aceste consideraţiuni pur teoretice, dar care îşi au importanţa lor pentru a ne da seama de mentalitatea şi valoarea concepţiilor oamenilor care voiau să-l înlocuiască pe mareşal, din declaraţiile lui Alex. Creţeanu se mai desprinde un lucru foarte important care se impune a fi scos în evidenţă din ce în ce mai mult şi anume : deşi considerau că trecerea la aliaţi era mai uşoară sub conducerea mareşalului Antonescu, totuşi... Da, totuşi ei îl suprălicitează, după cum am văzut, şi, ceva mai mult, organizează — el nu spune, dar noi precizăm — nici mai mult, nici mai puţin decît un complot împotriva mareşalului sub conducerea regelui, sub protecţia mareşalului şi urzit chiar de însuşi ministrul său

plenipotențiar. Cîtă candoare în această mărturisire. De regretat sincer că Alexandru Crețeanu, cu toată loialitatea de care dă dovadă în aceste declarații revelatoare, se situează în postura unui Talleyrand oriental !

Demn de notat, în consecință, că încă din septembrie 1943, ca o piatră fundamentală pusă de plenipotențiarul român din Turcia, era ideea unei acțiuni subversive împotriva mareșalului. El nu ne mărturisește dacă Mihai Antonescu era la curent la acea dată cu aceste noi complicații, dar fără a anticipa, ne este mai la îndemînă să credem că da. Pentru aceasta — de reamintit încercarea de desolidarizare de mareșal, expusă mai înainte, la care se mai poate adăuga discursul surprinzător și incendiar ținut de Mihai Antonescu în aprilie 1943 la Facultatea de Drept, în care discurs ataca aproape pe față Germania că a încurajat și a aplicat Dictatul de la Viena. Atacul a fost așa de vehement încît mulți s-au întrebat îngrijorați dacă nu cumva acesta a fost un fel de a da ultimatum Germaniei și trupele române urmează a ocupa Ardealul de Nord. Acest discurs a provocat multă nedumerire în cercurile politicienilor și în opinia publică a țării. Mulți s-au întrebat dacă se merge la un război împotriva Germaniei și dacă discursul era ținut cu știința mareșalului... Baronul von Killinger, nu întîrzie să protesteze pe lîngă mareșal. Ică Antonescu, invitat să se explice, a justificat acest discurs ca fiind ținut cu scopul de a da o satisfacție opiniei publice românești în urma eșecului armatelor române de pe Don și Volga. Justificarea a fost găsită plauzibilă, dar acest discurs a îngroșat cu încă o filă dosarul lui Ică Antonescu la nemți, pe care de mai multă vreme ei îl considerau un al doilea Ciano.

Un alt punct important care reține întreaga atenție în declarațiile lui Alex. Crețeanu este fraza : *„Încă de la sosirea mea la Ankara mă așteptau o serie de dușuri reci"*. Aceste dușuri se refereau la trezirea pe care a suferit-o el și, împreună cu el, guvernul și opoziția românească, cu privire la frumoasele iluzii ce și le făcuseră de atîta vreme în ceea ce privea apariția forțelor aliate în Balcani.

Fusese de ajuns pentru cine cunoștea îndeaproape atît personalitatea lui Churchill, cît și concepțiile politicii

sale europene — și cine nu-l cunoștea în cercurile conducătoare românești pe Churchill ? — pentru ca să nu lege de prezența sa în fruntea guvernului englez și alăturarea lui ca al doilea aliat principal lîngă America, de ideea deschiderii unui front în Balcani. Era știut că în războiul din 1914—1918 numele său fusese asociat cu operațiunile aliate în Balcani. Le inițiase în 1914 și prin ele, în 1917—1918, se dă lovitura hotărîtoare armatelor kaiserului Wilhelm II, și România este eliberată de aceste forțe adverse. Cum conjunctura politică și militară era mult asemănătoare cu cea din primul război, era logic să te aștepți că acea acțiune va fi repetată.

În ceea ce privea conducerea română, pentru ea această idee reprezenta o supapă dublă de siguranță : împotriva germanilor și împotriva sovieticilor. De aici se socotea că va trebui să vină scăparea. Dar Crețeanu se lămurise de la începutul misiunii sale, deoarece s-a văzut că nici vorbă nu putea fi de deschiderea unui astfel de front întrucît acest sector fusese atribuit URSS.

Într-adevăr, Churchill, consecvent ideii sale încă de la întocmirea planului pentru debarcarea din Africa, din octombrie 1942, fusese acela — după cum arată Raymond Cartier în lucrarea sa — care impusese punctul de vedere împotriva generalilor Marschall și Simpson. El spera ca, o dată angajați americanii în Mediterana, să poată să extindă operațiile spre est pînă în Turcia. El mergînd mai departe, propusese o debarcare în insulele Mării Egee și în Grecia, pentru a-i antrena pe turci în război și a deschide cel de al doilea front. Roosevelt, susținut de generalul Marschall, nu a fost de acord și operațiunile au rămas restrînse în sectorul de vest al Mediteranei.

Deja la Casablanca, în ianuarie 1943, Churchill se pare că declanșase lupta pentru crearea unui front în Balcani. După ce cîștigase lupta cu americanii pentru a crea frontul în Mediterana, el nu a putut obține mai mult decît atacul asupra Siciliei și invazia Italiei. Președintele Americii și comandantul forțelor armate americane vedeau în insistențele lui Churchill pentru frontul din Balcani tendințele lui de a-și întări imperiul în Orientul Apropiat și pozițiile în Mediterana, ceea ce nu se împăca cu mentalitatea libe-

rală și republicană a lui Roosevelt. Acesta îl socotea pe Churchill un politician anacronic, ceva care trebuia suportat, dar care trebuia îngrădit în acțiunile sale. Ciocnirea se producea între Europa de Vest — Mediterana și ideologia americană pe de o parte : — iar pe altă parte între democrația americană și imperialismul britanic.

Conferința de la Quebec, din august 1943, a marcat punctul culminant al înțelegerilor anglo-americane. Problema lumii viitoare începuse să se schițeze. Locul URSS în lume și soarta imperiului colonial britanic sînt puse în discuție.

După ce Churchill reușește să impună menținerea frontului mediteranean și dezvoltarea operațiunilor în Italia, pentru a fixa cele mai multe forțe germane, el propune : să se întindă o mînă de ajutor în Balcani peste Marea Adriatică. Dar, după cum scrie R. Cartier, cuvîntul „Balcani" excerbează neîncrederea lui Roosevelt. În istoria oficială americană se scrie că „președintele Roosevelt nu credea deloc că URSS ar avea intenția de a se extinde în Balcani". Dorința lui Churchill de a fi primul în Balcani nu apărea în fața lui Roosevelt ca o precauțiune legitimă împotriva expansiunii comuniste și slave, ci ca o nouă manifestare a incorijibilului imperialism britanic ! Se mersese mai departe chiar și cînd Churchill cerea americanilor să-i înlocuiască 7 divizii engleze destinate planului „Overlord" care trebuiau luate din Africa, lăsîndu-le pe loc, generalul Marshall în raportul său către Roosevelt, scrie : „A înlocui aceste 7 divizii lăsîndu-le în Africa, nu înseamnă altceva decît a-l incita pe dl. Churchill de a se folosi de ele pentru a le trimite în Balcani".

Drept rezultat al acestei înfrîngeri a premierului britanic în ce privea extinderea războiului înspre est, au fost acele „dușuri reci" la care se referă diplomatul român.

MOTO : — *„Frontierele Turciei sînt pe Nistru“ !* ;

Kemal Atatürk

MISIUNE LA ANKARA — TEHERAN 28 NOIEMBRIE — 2 DECEMBRIE 1943

Churchill nu a abandonat lupta şi, înconjurat de capitularea Italiei, a întreprins o acţiune proprie cu trupe britanice încercînd să cucerească insulele din Duodecanez, cu speranţa de a antrena Turcia în război. Roosevelt, ferm convins de o nouă stratagemă a premierului britanic, respinge cu brutalitate proiectul. Între timp, Germania ocupă solid aceste insule, iar cînd Churchill a vrut să le atace numai cu forţe britanice acestea au suferit o înfrîngere totală. Operaţiunile avuseseră loc în primele săptămîni ale lui septembrie, deci ale primei luni de instalare în post a lui Alex. Creţeanu la Ankara şi însemnau pentru el argumente concrete că o acţiune aliată în Balcani fusese spulberată definitiv.

Abia după ce toate cele inserate mai sus se produseseră, abia după ce avusese loc conferinţa de la Teheran, Alex. Creţeanu putea să spună : *„...am plecat imediat la Bucureşti...“*. Nu mai înainte ca să fi avut loc importanta şi hotărîtoarea conferinţă de la Teheran, dintre 28 noiembrie — 2 decembrie 1943.

Între această conferinţă, sau mai bine spus chiar pe timpul cînd avea loc această conferinţă şi mai înainte de sosirea lui Alex. Creţeanu la Bucureşti, ar fi necesar de intercalat un episod banal în aparenţă, dar care poate aduce o mai mare întregire cadrului marii probleme în dezbatere.

Cu ocazia unei călătorii pe care am făcut-o la sfîrşitul lui noiembrie la Ankara, am avut prilejul să întîlnesc, să cunosc şi să am întrevederi cu Alex. Creţeanu. Fusesem

trimis de Preşedinţie, cu o simplă misiune de curier diplomatic şi nu aveam cunoştinţă de conţinutul valizei. Plecasem la Ankara fără nici o instrucţie specială, iar în ceea ce priveşte grava problemă a cărei rezolvare se căuta pe căi atît de sinuoase, nu aveam decît vagi deducţii. Singurul element pe care mă puteam bizui în supoziţiile mele era rezoluţia mareşalului pe acel Buletin de informaţii : „Să fie lăsaţi în pace..." privitor la legătura şefilor opoziţiei cu englezii, la care se mai adăuga scena aceea de pomină, petrecută în cabinetul lui Ică Antonescu, în noiembrie 1942 : *„...să nu creadă cineva că un soldat român va trage un foc dacă în Caucaz va apărea uniforma anglo-americană..."* Mai ştiam cu precizie că Ică Antonescu era în legătură cu Vaticanul şi că un secretar particular al lui Ică, purtător al unor documente strict secrete şi care se referau la căutarea unei legături cu englezii, fusese trimis în luna iulie-august la Madrid. Dacă mai adăugăm la aceasta şi întocmirea dosarului prin care se infirma tăgada lui Ică de a nu fi cunoscut şi aprobat trimiterea forţelor române peste Bug, acestea erau cam toate ce le ştiam. Bănuiam însă mult mai multe. De exemplu bănuiam că Alex. Creţianu era omul lui Ică Antonescu, ceea ce însemna că avea o importantă misiune în acea piaţă deschisă a diplomaţiei mondiale, o adevărată „piaţă din Bagdad", unde toate diplomaţiile statelor beligerante îşi dădeau concertele lor mai complexe şi mai subversive.

Ataşatul militar român, colonelul de stat major român, Traian Teodorescu zis „Turcu", era un perfect cunoscător al tuturor delegaţilor şi al misiunilor străine. El m-a primit şi m-a pus la curent cu atmosfera generală a acelui oraş creat parcă artificial din voinţa unui om care a voit să scoată noua politică a Turciei moderne din atmosfera bizantină a Constantinopolului. Acolo, în văzul lumii şi la lumina orbitoare a soarelui Anatoliei, se înfruntau puternicele delegaţii ale trimişilor Uniunii Sovietice cu cele ale Germaniei, Angliei şi Americii, care-şi creaseră ample reţele de spionaj, cuprinzînd tot teritoriul Turciei într-o pînză nevăzută şi imensă ca de păianjen.

Cu aceste predispoziţii şi cunoştinţe m-am prezentat

ministrului României, cu care am avut o convorbire amicală, care s-a prelungit și pe timpul dejunului, pînă către seară. Îl vedeam pentru prima oară pe acest om, care părea născut pentru funcția de ambasador, prin silueta lui sveltă, cu talia înaltă, figura brunetă, profilul aristocratic, cu priviri din care sclipea vie inteligența, cu o pronunție distinctă și finisată prin rularea plăcută a unui „r" neafectat ; toate au avut darul de a mă impresiona plăcut. Eram cam de aceeași vîrstă, în jur de 40 de ani. La dejun a mai luat parte și col. Traian Teodorescu și curierul Ministerului de Externe. Ministrul întreținea conversația și se vedea clar că era doritor să afle cît mai multe. De aceea el întreba mereu. Atmosfera creată în timpul dejunului și menținută după, a fost de natură să mă facă să uit de indicațiile discrete pe care colonelul atașat militar mi le dase în timpul cît ne întreținuserăm amîndoi, de a nu mă antrena în discuții care ar putea furniza elemente pe care un diplomat de carieră ar putea să le folosească în scopuri diverse. Bun înțeles că după discuții cu privire la situația din țară, despre persoanele cunoscute, despre viața în general în România, convorbirea s-a îndreptat spre situația frontului și a politicii în general. După cum s-a văzut, întrucît eram deținătorul datelor la zi cu privire la mersul operațiilor pe front și asupra mersului politicii generale, și cum căpătasem o rutină în ce privea analiza acestor evenimente, mi-a fost ușor să susțin și să antrenez o discuție cu un om foarte inteligent și foarte la curent cu toate evenimentele zilei.

La sosirea mea la Ankara, ceea ce se întîmplase la 20 noiembrie 1943, frontul de est, după ce consumase cele mai grele bătălii din vară, date în jurul Orelului, Harkovului și la Smolensk, părea stabilizat pe un front a cărei coloană vertebrală o constituia Niprul și pe care conducerea forțelor germane de est spera să-l păstreze. La 1 noiembrie armata română și Armata a 17-a germană, sînt închise în Crimeea. La Cherson se păstrează un cap de pod în care luptă o mare parte din diviziile române din Armata a III-a și a IV-a în condiții foarte grele. Kievul era pierdut la 6 noiembrie, iar în cursul lunii lupte sîngeroase se continuau pentru cucerirea Jitomirului, care rămîne la germani.

Manstein, în cursul lunii noiembrie, se deplasase la Rastenburg și ceruse lui Hitler evacuarea forțelor din capul de pod de la gura Niprului și regruparea lor înapoia acestui rîu pentru crearea de rezerve, forțe care se găseau împreună cu 8 divizii românești. Hitler nu aprobă, deoarece vedea problema altfel soluționată. El admitea că o ofensivă din direcția Jitomir era periculoasă dar aprecia că mai importantă era extremitatea de sud a frontului deoarece sovieticii vor căuta cu orice preț să cucerească Crimeea pentru a stăpîni baze aeriene în vederea bombardării Ploieștilor. De aceea păstrarea capului de pod Cherson era importantă deoarece ar fi amenințat din spate un grup de forțe sovietice, care ar fi declanșat o ofensivă la istmul Perekop pentru invazia Crimeei. Acestea fiind, Manstein a trebuit să se rezume în a depune eforturi pentru păstrarea liniei Niprului și a Crimeei, încercuită de forțele sovietice.

Această situație am constatat că îi era bine cunoscută ministrului de la Ankara, astfel că reținerile pe care aș fi putut să le am în discuții, după recomandațiile ataşatului militar, nu-și mai avură nici un rost. Cum cu puțin timp înainte de plecare întocmisem două memorii cu scopul de a le prezenta mareșalului, în care exprimam idei proprii sugerate de situația frontului, am găsit o atmosferă prielnică pentru a-mi expune aceste idei. Situația de pe frontul de est îl interesa foarte mult pe Alex. Crețeanu și aceasta cu atît mai mult cu cît, la acea dată, după cum s-a văzut, pierduse aproape orice speranță cu privire la legarea unei eventuale acțiuni a armatei române de o intervenție aliată sub orice formă, în Balcani. Totul devenise funcție de evoluția frontului din est. Atîta vreme cît germanii vor putea ține pe sovietici la distanță de frontierele României, acțiunile diplomatice își pierdeau importanța în raport direct cu distanța la care s-ar fi menținut frontul. O acțiune a armatei române de degajare din Axă, nu era de întrevăzut și aceasta cu atît mai mult, cu cît exemplul Italiei era de dată recentă.

O mișcare a frontului înspre est echivala cu îndepărtarea pînă la excluderea oricăror șanse de a manevra

politicește ; o deplasare a frontului spre vest îl apropia de granițele țării și mărea foarte mult importanța acestei acțiuni, putînd fi solicitată la intervenții grabnice create de situații surprinzătoare, care oricînd ar fi putut să se ivească dacă supozițiile care urmau a fi puse în discuție se adevereau.

Ideile pe care le-am expus în fața celor doi reprezentanți ai României la Ankara se limitau la două puncte importante.

1. Războiul din est, care se menținuse din octombrie 1941 și pînă la acea dată în afara frontierelor noastre, fusese un război fără participarea marelui comandament român. De la linia Niprului se întrevedea revenirea războiului pe sol național, deci recăpătarea de formă de război național, ca în prima fază a declanșării lui și ca atare se impunea intrarea din nou în funcție a înaltului comandament român, avînd rostul de a pregăti această nouă fază și a lua conducerea directă a trupelor române, urmărind scopuri naționale.

2. Din experiența războiului în est, s-a desprins că aspectul luptei defensive a devenit acela al unor lupte generale pentru atacul și apărarea zonelor întregi de teren și nu a unor linii. De exemplu, cînd se intenționează să se apere linia Niprului, trebuie admis că bătălia decisivă se va da pe toată zona terenului dintre Nipru și Bug. Această afirmație se baza pe consumarea fazelor defensive din anul precedent, cînd apărarea de pe Don a fost dusă între Don și Donet, iar cea de pe Donet a fost dusă între Donet și Nipru. În momentul acela, războiul defensiv pe aripa de sud a frontului se consuma între Nipru și Bug, iar punctele cele mai apropiate ale acestui front se găseau la o depărtare de 200 km de granițele noastre (Felov-Hotin, 230 km ; Oceakov-Cetatea Albă, 180 km).

Părăsirea liniei Niprului ar aduce forțe inamice dintr-o dată în atingere cu frontierele românești, chiar dacă replierea s-ar face pe linia Bugului, deoarece un cîmp defensiv care s-ar găsi pe Bug, s-ar întinde în adîncimi pînă la linia Nistrului, chiar a Prutului dacă nu și a Carpaților orientali.

După expunerea ideilor arătate în cele două puncte de mai sus, văzînd că sînt urmărit cu interes de către interlocutori, am continuat cu o analiză sumară a situației din Est, la acel sfîrșit de noiembrie 1942.

— Din aspectul frontului, în sectoarele Kiev și Marea Silvașului de Sud, putem deduce că inamicul, prin acțiunea întreprinsă, caută să fixeze rezervele germane prin ofensivele de la Kremenciug și Melitopol, avîndu-și efortul important pe direcția Kiev-Jitomir.

Este evident că această direcție este direcția nouă pe care se pot înscrie succese importante strategice, fără a supraestima valoarea forțelor inamice, putem presupune că ele își vor consuma toate disponibilitățile pentru a împinge pe această direcție cît mai adînc frontul, în speranța că vor putea disloca larg dispozitivul german și determina o asemenea spărtură încît să prăbușească întreaga aripă de sud, de la Kiev la Marea Neagră. Prin această imensă spărtură, ar putea să efectueze o înaintare largă pînă unde le-ar îngădui mijloacele lor ofensive.

— Este foarte interesant ceea ce spuneți, domnule maior, întărise Alexandru Crețeanu. Dacă sovieticii sînt în măsură să continue ofensiva în această iarnă, atunci ar însemna că ei pot fi peste două trei luni la Nistru... Aceasta nu poate lăsa pe turci indiferenți...

— Este foarte just, intervine colonelul Teodorescu. De la Nistru înspre sud-vest, Turcia este interesată în mod vital. Potrivit lozincii lansate de Kemal Atatürk, „frontiera Turciei trebuie să se găsească pe Nistru." Atîta vreme cît frontiera se menține pe Nistru, Turcia poate rămîne liniștită. De îndată însă ce linia Nistrului ar fi depășită, Turcia va trebui să fie în alarmă... Această perspectivă iminentă, după cum prea bine sesizează dl. maior, ar putea să-i scoată și pe ei din toropeală. Dar sînt atît de slabi ca forță militară, încît aportul lor ar fi aproape nul. Închipuiți-vă, artileria lor este înzestrată cu tunuri de 75 mm franceze datînd din 1914. Ei nu au nici un tanc și infanteria este dotată numai cu arma și cu baioneta.

— Cu alte cuvinte, am reluat ca încheiere expunerea mea, mult mai repede decît s-ar crede războiul va atinge

frontierele noastre dacă nu și ocuparea teritoriului nostru în partea de nord cel puțin. În acest caz, un înalt comandament român reintrat din timp în funcțiunile sale de drept, ar fi în măsură să întocmească planul de pregătire și de acțiune în scopul purtării unui al doilea război național, care ar putea avea alte țeluri de urmărit...

— Deci, după dvs. căută să concludă Alex. Crețeanu, ar însemna că de la această linie actuală a frontului, un nou efort depus de armata sovietică ar duce-o cel puțin în contact cu frontierele țării.

— Da. Cu multă certitudine s-ar putea afirma dacă ne raportăm la capacitatea de reacție a efectivelor germane actuale. Admițînd că rezerve nu mai pot fi trimise la est, cînd Bugul va fi depășit, vîrfurile ofensivei sovietice în mod cert vor atinge Nistrul și chiar Prutul...

— Extraordinar ! Aceasta se știe ?

— Eu am întocmit un memoriu în legătură cu acest aspect al situațiilor, dar nu știu sigur dacă va ajunge acolo unde trebuie, deoarece noi avem o filieră care trebuie obligatoriu străbătută. În orice caz, acesta rămîne un punct de vedere personal și mă tem că nu este în vederile Marelui Stat Major, care este dominat de o supraevaluare a posibilităților armatei germane.

— Să vă mai întreb ceva, domnule maior. Cum priviți situația trupelor române din Crimeea ?

— Domnule ministru, am răspuns, o socotesc, împreună cu toată armata română, foarte gravă. Trupele sînt încercuite și la discreția inamicului. Acesta cînd va hotărî, le va captura. Crimeea se păstrează și se va mai păstra încă, deoarece se pare că reprezintă o direcție care se înfundă și care nu prezintă interes pentru ofensiva sovietică. Ea se păstrează atîta timp cît inamicul n-o atacă. În ce privește necesitatea păstrării ei, nu este justificată, deoarece se vede că inamicul pare a nu oferi nici un preț pentru obținerea sa. Dacă ar fi fost considerată ca importantă pentru dezvoltarea operațiunilor sau, după cum crede Hitler, pentru cuceriri de baze aeriene sau prestigiu, după care acesta umblă foarte mult, ar fi putut-o ataca pînă acum. Și în cazul acesta, situația

se reduce la aspectul următor. Se păstrează o poziție atîta vreme cît inamicul nu vrea s-o atace și va fi pierdută în momentul cînd el se va hotărî s-o facă. Acolo, în Crimeea, sînt blocate efective importante românești și germane, care ar fi foarte utile pentru acțiunea ce se întrevede a fi dusă pentru apărarea teritoriului național.

— Dar dacă este așa, de ce domnul mareșal nu ordonă retragerea lor ?

— Domnul mareșal, deși vede foarte bine inutilitatea păstrării acestei poziții, nu poate ordona lui Hitler. În Crimeea există un comandant de armată german, sub ale cărui ordine sînt cele 7 divizii române, printre care 3 divizii de cavalerie ; după cum s-a arătat, Hitler face din păstrarea Crimeei o chestiune de prestigiu. El mai vrea ca de acolo să apere petrolul românesc, dar nu este exclus să mai vrea să blocheze acolo, departe de țară, cele 7 divizii românești pentru ca nu cumva forțele române să devină prea importante și să se întîmple ceva asemănător celor petrecute în Italia...

A urmat o pauză. Sigur că eu nu putusem bănui în acel moment că, făcînd această afirmație, atinsesem punctul nevralgic.

Părăsind Ankara, în drum spre București, puteam să mă gîndesc la multe probleme după cum, de asemenea, puteam să mă fi lăsat în voia impresiilor culese de pe pustiurile întinse ale Anatoliei, din vizitarea opulentului Istanbul, a muzeelor, a plimbării prin Bosfor... În orice caz, cu certitudine, nu puteam să mă gîndesc că vizita mea la Ankara fusese un stimulent pentru activitatea diplomației românești în acest sector și mai cu seamă nu puteam să-mi treacă prin minte că, în același timp, pe alt meridian, mai înspre răsărit, două personalități mondiale zburau pentru ca să întîlnească pe cea de a treia, spre a înjgheba cea mai elementară figură geometrică — triunghiul — a destinelor omenirii.

Conferința de la Teheran, născută din dorința obsedantă a președintelui Roosevelt de a-l vedea și de a-l cunoaște personal pe Stalin, provoacă această întîlnire, determinîndu-l pe conducătorul sovietic să se deplaseze pînă la Teheran. Această conferință, din punct de vedere

românesc, nu făcea altceva decît să întărească opoziţia lui Roosevelt şi a lui Marshall adăugînd-o pe aceea a lui Stalin, la crearea frontului din Balcani. Churchill este pus în inferioritate. Pe Stalin îl interesa un singur lucru : debarcarea în vestul Europei şi nimic altceva. El merse pînă acolo încît propuse abandonarea operaţiunilor din Italia. După documentele vremii, data de 28 noiembrie 1943 marca „ultima pîlpîire a ideii acţiunii în Balcani şi totodată înmormîntarea ei în noianul bunelor intenţii".

(Churchill, în „Memorii", neagă total această intenţie).

Odată înmormîntată pentru totdeauna această idee, Churchill face o expunere strălucită asupra modului cum se va dezvolta operaţiunea „Overlord". 22 divizii britanice vor rămîne în Mediterana şi credea că ele trebuie folosite pentru cucerirea insulelor din Marea Egee, cu riscul de a amîna „Overlordul" cu o lună sau două. Ele ar determina Turcia să intre în război alături de aliaţi. O armată proaspătă s-ar adăuga coaliţiei făcînd convoaiele aliate să circule nu pe calea polară, ci să ia drumul Dardanelelor, cale infinit mai scurtă şi mai sigură.

Stalin a insistat asupra deschiderii frontului din Franţa.

Conferinţa de la Teheran îşi avea, în ceea ce privea soarta României, importanţa ei hotărîtoare, deoarece aici se discuta pentru prima dată şi se stabilea statutul ţărilor limitrofe URSS. Această soartă s-a discutat numai „în doi" : Stalin şi Roosevelt. Discuţia a fost în mare şi principială. Statele baltice erau condamnate. Este drept că Roosevelt intervine în favoarea lor, însă intervine timid. Stalin îi replică scurt : „Cele trei republici, Lituania, Estonia şi Letonia, nu au fost autonome în 1914 şi nu vede pentru ce acum să fie recunoscute ca atare cînd nici ţarii nu le recunoscuseră. În tratatul „Istoria războiului mondial", al lui Cartier, nu se arată dacă discuţia a mai fost purtată şi asupra Basarabiei şi Bucovinei româneşti. E foarte probabil că ele să nici nu fi fost menţionate, rămînînd, ca de la sine înţeles că vor reveni URSS dacă din pricina lor s-a creat starea de război dintre România şi URSS. Dacă, în orice caz, discuţia s-a purtat asupra acestor două provincii româneşti şi dacă, ceea ce

este greu de crezut, Roosevelt ar fi schițat vreo obiecție timidă, Stalin ar fi avut cu ușurință la îndemînă argumente în favoarea sa. Aceasta cu atît mai mult cu cît Basarabia îi fusese recunoscută lui Stalin chiar de însuși Hitler, cu acordul căruia Sovietele dăduseră ultimatumul României, în iunie 1940.

În rezumat, Teheranul spulbera ultima speranță asupra unei deschideri a frontului din Balcani și înlătura cu totul posibilitatea intrării Turciei în război, conjunctură care implica modificări totale în planul de acțiune al diplomației românești. Mai înainte de a reveni la subiectul diplomația românească, este util de spus că după înapoierea lui Churchill și Roosevelt de la Teheran, aceștia se opresc la Cairo, unde îl întîlnesc pe președintele Turciei, Isemet Inonou, cu care au o întrevedere. Acesta, la înapoierea în Turcia, declară că nu a auzit pomenindu-se nici un cuvînt relativ la vreo debarcare în Balcani și el a declarat că Turcia nu va intra în război.

Alexandru Crețeanu, deținătorul acestor informații și al altora, desigur, pornește spre București.

„... Am plecat imediat la București să dau informații asupra situației României, văzută sub acest unghi (capitulare fără condiții)

Mihail Antonescu a făcut observația : *Cerînd capitularea fără condiții, aliații au pierdut toate avantajele armistițiului italian.» dar itaienii aveau pe o parte din teritoriul lor forțele aliate, pe cînd noi ne găsim cu înseși forțele sovietice la 300 km depărtare de granițele României*" (de notat că frontul la data aceea era pe Nipru).

„Atunci se pune întrebarea : noi trebuie să capitulăm în mîinile lui Hitler ?"

Iar mareșalul Antonescu adăugă : „*Mi se spune să mă arunc dintr-un avion în plină viteză și nu mi se oferă nici o paraşută*"

„*Maniu și Brătianu mi-au spus hotărît că nu pot lua în considerare o eventuală capitulare fără condiții, fiind vorba de un act militar care nu intră în competența partidelor politice. Mi-au cerut să insist pentru trimiterea ca emisar a unei personalități desemnate de ei care să nu fie*

legată de condițiile sine qua non ale unei capitulări fără condiții, și au cerut ca mareșalul Antonescu să le autorizeze călătoria...“

Alexandru Crețeanu, după ce a raportat mareșalului și a obținut numirea delegatului opoziției în persoana lui Barbu Știrbei, s-a înapoiat la post în Ankara probabil în decursul lunii ianuarie.

Iată ce declară el mai departe :

„Întorcîndu-mă în Turcia, am pus la curent pe prietenul meu englez cu cele petrecute la București. După cîteva zile, colonelul englez Markhenson, trimis special de către comandantul englez din Egipt, mi-a spus : «Emisarul român, va fi trimis la Cairo și nu la Londra cum am fi dorit». Markhenson a insistat mereu asupra capitulării fără condiții. Eu am răspuns că în asemenea caz eu nu mai văd nevoia trimiterii unei personalități desemnate de către partidele politice din opoziție.

A doua zi, Markhenson mi-a cerut să ne întîlnim din nou și a început să-mi spună : «Să lăsăm la o parte discuția asupra capitulării fără condiții și să discutăm pregătirea călătoriei lui Știrbei la Cairo.» În același timp, Markhenson m-a prevenit că nu trebuie să ne așteptăm ca trupele americane să sosească în România înainte de cele sovietice. Această mențiune corespundea întru totul cu impresiile lui Memencioglu, ministrul de externe turc, culese cu ocazia unei noi vizite la Cairo, unde împreună cu președintele Turciei, Inonou, întîlnise pe Roosevelt și Churchill, care se înapoiau de la Teheran (3 decembrie) și-și dăduse seama că președintele Statelor Unite nu împingea Turcia să intre în război. De altfel, turcii erau bine informați despre mișcările trupelor aliate în Siria-Palestina-Liban...“

Colonelul american, la înapoierea lui Crețeanu de la București, i-a înmînat acestuia condițiile impuse României. Odată în posesia acestora, Crețeanu face un nou drum la București în cursul lunii martie după cum se va vedea din declarațiile lui Vișoianu, un alt delegat al țărăniștilor, care — cu toate că mareșalul nu-și dăduse la început agrementul pentru trimiterea sa, socotindu-l

simpatizant al Sovietelor — în conjunctura creată prin obligativitatea de a se lua legături cu U.R.S.S. devenise util și ca atare plecase la Cairo.

Alexandru Crețeanu continuă : „Condițiile fiind adresate în același timp și opoziției și mareșalului Antonescu, acesta nu le acceptă, dar Maniu și Brătianu le-au admis ca bază de discuții și au constituit în cele din urmă fundamentul de drept internațional al actului de la 23 August 1944...“

Aici importantele declarații ale lui Alex. Crețeanu se termină. Înainte de a încerca să vedem efectul pe care l-au avut asupra mareșalului condițiile impuse de aliații României pentru ieșirea din război, este util să urmărim mai departe desfășurarea evenimentelor petrecute în țară și pe fronturile de luptă, în intervalul dintre prima și cea de a doua călătorie a lui Crețeanu la București, adică ianuarie-martie 1944.

Pe frontul de apus : Franța, ocupată în întregime de germani, era supusă opresiunii ocupanților și începuse acțiunea teroristă a maquis-ului care lua proporții din ce în ce mai mari, dînd de furcă SS-ului nazist. Prestigiul generalului de Gaulle începe să se ridice, iar cel al mareșalului Pétain să se eclipseze. Guvernul de la Vichy nu mai e recunoscut nici de Hitler, nici de generalul de Gaulle. Problema liberării naționale a Algeriei dă spectacolul certei dintre de Gaulle și generalul Giraud, care era sprijinit de Roosevelt. În septembrie 1943, generalul Giraud ocupă Corsica părăsită de germani și pune bazele constituirii armatei franceze, care ia ființă împotriva voinței lui Roosevelt.

În Italia, operațiunile au suferit o mare încetinire, deoarece „pîntecul moale“ pe care Churchill crezuse că-l va găsi în frontul german din Italia se dovedise invers. Marșul asupra Romei e reluat cu 3 luni întîrziere, iar atacul asupra liniei întărite „Gustav“ eșuează și anglo-americanii duc lupte grele în jurul Muntelui Cassino din ianuarie pînă în mai 1944, cînd se reia ofensiva.

Pe frontul aerian, teritoriul Germaniei suportă din ce în ce mai greu bombardamentele distrugătoarelor flotei aeriene anglo-americane.

Pe frontul maritim, Mediterana este sub control aliat, iar în Atlantic, aliaţii cuceresc supremaţia. După înfrîngerea germană de la Moscova şi Stalingrad, revenea la rînd cea mai strălucită victorie aliată, bătălia cîştigată asupra submarinelor germane graţie lui „V-Boot", care vînează noaptea la suprafaţă submarinele germane. Aceasta are pierderi catastrofale, calea Atlanticului e liberată şi o dată cu ea şi calea invaziei în Europa.

Pe frontul de est : ofensivele sovietice se desfăşurau fără oprire. Feldmareşalul Manstein, după o luptă eroică dispunînd de forţe epuizate ale căror efective erau fantomatice, încerca să le oprească. Linia frontului sinuos, care-şi avea Niprul drept axă, este păstrată într-o stabilitate relativă în cursul lunii decembrie 1943, dar în ultima săptămînă se produce o reluare puternică a ofensivei celor 5 armate ale frontului ucrainean, pe direcţia Kiev-Jitomir.

Armata a IV-a blindată germană, care se afla pe această direcţie, abia refăcută de pe urma marilor eforturi depuse, a fost copleşită de vigoarea atacurilor. Jitomirul cade din nou în mîinile sovieticilor la 1 ianuarie 1944. Retragerea germană se transformă în derută. O zăpadă abundentă acoperă cîmpul, iar sovieticii atacă „în hoarde" ; „copii, tineri, batalioane de femei care suferă pierderi mari, dar se refac uimitor...".

Manstein are o nouă întrevedere cu Hitler căruia îi declară : „...*Înfrîngerile noastre nu se datoresc numai superiorităţii inamicului, să fiu bine înţeles ; ele vin de asemenea din felul cum este condus războiul...*" Manstein, în schimb, nu obţine nimic. Ofensiva rusească luase aspectul „Blitz-Krieg-ului" german. Etapa pe zi a înaintării ofensivei sovietice era de 30—40 km. de la 10 km pe zi, cu care debutaseră la 19 noiembrie 1943, în ofensiva de pe Don. Ea se desfăşoară în evantai cu o îndrăzneală neobişnuită.

Ofensiva cuprinde întregul front sovietic de la Leningrad la Cherson. Sovieticii, în timp ce bat pe nemţi la Kiev, îi forţează să despresoare Leningradul şi astfel grupul de Nord, care era compus din 48 divizii, ce reprezentau 1/3 a totalului forţelor din est, rămîne angajat

pe o direcție care nu influențează cu nimic dezvoltarea defensivei germane.

La centrul frontului, ofensiva sovietică pătrunde pînă la Bug, apropiindu-se de Vișnița și de Uman. Manstein reușește să zdrobească acest vîrf, în timp ce se apropiau de aceste localități, dar forța acestei ofensive nu era de natură să poată uza forțele sovietice. În Ucraina se pierde Kievul. Nici această înfrîngere nu determină pe Hitler să aducă disponibilul de forțe din nord în Ucraina, de teamă ca Finlanda să nu se desprindă din alianță. Armata germană, pierzînd firul apei Niprului pe aproape toată întinderea, se mai cramponase cu toată disperarea încăpățînării comandantului suprem, în cîteva pungi, dintre care cea mai importantă era punga Cerkasy de 50 km lărgime și cea de la Nicopol. Aceste linii sinuoase trebuiau apărate cu orice preț. Trei armate (una sub comanda lui von Kleist și două sub cea a lui Manstein) primesc această misiune. Toate insistențele depuse pe lîngă Hitler ca punga de la Cerkasy să fie părăsită au fost zadarnice. Hitler, după cum la Stalingrad nu a vrut să-l lase pe von Paulus să facă cerc și să vină în întîmpinarea armatei a 3-a blindate, tot așa acum nu vrea să părăsească Niprul. Aceeași obsesie a prestigiului și a numelor geografice îl stăpînea.

La 25 ianuarie 1944, forțele frontului ucrainean atacă de ambele părți ale pungii de la Cerkasy și o reduc. Două corpuri de armată germane sînt încercuite. Hitler ordonă implacabil : *„Să se reziste la încercuire."*

Pentru eliberarea acestor trupe, Hitler începe două atacuri concentrice date cu forțe puternice. Concentrarea lor însă nu se poate face din pricina terenului desfundat și numai grupul de forțe din stînga abia poate să ajungă la 13 km distanță de încercuire. Drama de la Stalingrad începe să-și contureze reeditarea. Datorită comandantului, generalul Stemmerman, aceasta însă nu are loc. El nu ține seama de ordinul lui Hitler și părăsește Niprul, îndreptîndu-se spre trupele germane. Soldații lui Stemmerman erau sleiți de puteri și fără muniții. Sovieticii le-au propus predarea. Pe de altă parte, Hitler îl amenință cu Consiliul de război. Manstein, atunci, cu de la sine

putere, dă ordin lui Stemmerman să spargă încercuirea cu orice preț. Astfel, la 17 februarie, seara, tunurile trag toată muniția, omenii în coloană cîte trei în spatele carelor, acoperiți de întuneric și ajutați de îngheț, atacă la baionetă. Sovieticii, surprinși și speriați de acești oameni disperați, îi lasă să treacă printre ei luptînd. Generalii Stemmerman și Fouquet, pe care Hitler vroia să-i spînzure, cad în timpul retragerii. În schimb, 30 000 de oameni din totalul de 54 000, cîți erau în acea pungă, reușesc să vină și să se unească cu Corpul 3 blindat german.

E momentul să ne desprindem de actualitatea aceea îndepărtată a stării frontului din ianuarie 1944 și să ne ducem cu gîndul la zilele 19—22 noiembrie 1943, cînd două divizii românești se aflaseră în aceeași situație a celor două corpuri de armată germane, la Don. Se ceruse și atunci un ordin de ieșire din încercuire a trupelor române, dar atunci pe teren nu se aflase la comandamentul român un general Stemmerman... !

Nicopol, mai la sud, cu tot nichelul său, era pierdut la 8 februarie. Minele de fier de la Khivoirog urmează și ele la rînd. Sovieticii mutîndu-și eforturile ofensivei mereu spre sud, întorc apărarea de la gurile Niprului de lîngă Cherson și aici ofensiva se abate și asupra forțelor armatelor a III-a și a IV-a române, care purtaseră necontenit lupte din iunie 1943 pînă atunci. Armatele germane și române reușesc să se degaje cu greu. Capul de pod de la Cherson este desființat, frontul nu se mai poate restabili.

În nordul Ucrainei se desfășura altă serie de operații. Mareșalul Jukov, învingătorul de la Moscova, de la Leningrad, la 4 martie reia atacul, avînd drept obiectiv Cernăuțiul, adică Prutul !

Așadar, bătălia pornită de pe Nipru la 1 ianuarie 1944 atingea în martie nu numai Bugul și Nistrul, dar și Prutul la partea lui superioară și, mai departe, Carpații Orientali în sectorul Piatra Neamț. Se confirmau astfel supozițiile făcute de mine la Ankara în fața ministrului român și a atașatului militar, în noiembrie 1943, ca rezultat al unor memorii pregătite pentru a fi prezentate mareșalului. Aceste memorii, nu au ajuns însă pe masa

lui de lucru, fiind respinse de șeful Cabinetului militar cu adnotarea de „subiectivism românesc care nu ține seamă de realități și supraestimează forțele sovietice, subestimîndu-le pe cele germane".

Înaintarea se producea repede. Calea ferată Lvov-Odessa era tăiată la Tarnopol și aprovizionarea armatei Kleist este foarte îngreunată. Dezghețul începuse și conform unei uzanțe stabilite tacit între beligeranți, operațiunile urmau să fie oprite pentru cîteva săptămîni. Trupele sovietice, departe de a se opri, împing cu înverșunare, mai departe ofensiva, înotînd în nămol pînă la genunchi. Soldații germani și români, obosiți, nedormiți, nemîncați, cu spaima captivității în suflet, luptau în condiții care depășesc puterea închipuirii omenești. Soldații sovietici se găseau în aceeași situație, dar erau la ei acasă, erau obișnuiți și, pe deasupra, erau victorioși.

Din rapoartele unităților românești se desprindeau realități înspăimîntătoare. Soldații se opreau unde se nimerea. Culcați și acoperiți de mocirlă, avînd numai capul scos din noroi luptau cu inamicul, foamea, oboseala și frigul. Soldații sovietici odată trîntiți în mocirlă, prindeau parcă rădăcini. Mulțumindu-se cu cîte un pumn de grîu fiert, luptau în disperare și nu părăseau locul decît dacă se ajungea la ei sau erau zdrobiți. Ei nu știau decît să se ridice din noroi la comandă, să pornească la atac înainte ! Vehiculele lor de aprovizionare și carele de luptă, avînd o mai mare bază de susținere pe roți și pe șenile, nu se afundau prea mult în noroi, cum se întîmpla cu cele germane, ca atare erau mai mobile.

Deși R Cartier, inserează în lucrarea sa declarații autentice, mărturii inedite ale factorilor principali care au participat la aceste evenimente, cum ar fi declarațiile din procesul de la Nürnberg și „Memoriile" lui Manstein, Jödl și alții, nu pomenește nimic despre factorul care a adus acest reviriment cu adevărat uimitor în comportarea trupelor sovietice. Acest factor le-a dat independența de mișcare pe orice anotimp, pe orice climă și pe orice teren. Astfel, în primii doi ani de război, noroiul era o piedică egală pentru ambii adversari, dar superioritatea se menținuse de partea germană.

Situația se schimbă din 1943, cînd sovieticii dau la iveală forțe inepuizabile, dotate, înarmate și aprovizionate, încît sînt în stare să monteze, de la un capăt al altuia, un front lung de 3000 de km și să declanșeze ofensive succesive și concomitente, precum făcuse mareșalul Foch în 1918, spre a fixa și epuiza rezervele inamicului. Cui se datora revirimentul, decît intrării în dotarea armatei sovietice a materialelor aduse de acele interminabile convoaie americane și engleze. Armata sovietică reînviase datorită în mare parte acestor ajutoare.

Din rapoartele unităților românești, revirimentul rus se legase de momentul apariției pe front a autocamionului american „Dodge", acel vehicul puternic, cu 6 roți motrice, avînd cauciucuri groase cu 3 diferențiale, care pluteau pe deasupra mărilor de noroaie de pe întinsul Ucrainei și Bielorusiei. Ele au dat picioare și putere armatei sovietice. Ele i-au atacat tunurile, i-au adus muniția, hrană, dîndu-i mobilitatea operativă pe orice timp. Autovehiculele armatei germane, care nu trăsese nici un învățămînt din primii doi ani ai războiului — autocamionul cu putere mică de tracțiune, cu cauciucuri de profil redus ; tancuri cu șenila îngustă, neînarmate cu mitraliere pentru lupta apropiată și cu blindaj inferior tancului rusesc T-34 — nu puteau răzbate prin aceste noroaie și deveneau pradă ușoară pentru tunurile sovietice.

Americanii le-au dat sovieticilor tot ce le-a trebuit ca să-și completeze și să-și pună în valoare efectivele în vederea acestei gigantice ofensive. Scoțînd la iveală acest adevăr, nu mai rămîne nimic din surprinderea comandamentului german cînd afirmă că perioada de dezgheț nu mai era respectată de sovietici. Și nu mai era respectată, deoarece autocamionul „Dodge" învinsese noroiul. În felul acesta succesele armatei sovietice din septembrie 1943 și pînă la sfîrșit nu s-au datorat numai climei, soldaților, mareșalilor, dar și „generalului" american „Dodge". Numele acestuia poate fi așezat cu cinste alături de acela al unui Jukov Conev sau Malinovski... fără acest Dodge, acești mareșali ar fi rămas înțepeniți cu toate ine-

puizabilele lor efective, pe undeva prin mlaştinile Pripetului sau ale Niprului, unde le-ar fi găsit vara lui 1944... Alta ar fi fost soarta armelor pe acest teatru de operaţiuni. Dar acestea rămîn simple ipoteze.

La 6 martie 1944 frontul ucrainean copleşeşte Armata a VIII-a germană şi înaintează pe direcţia Uman, oraşul e cucerit şi înaintarea continuă către Bug, care este trecut la 20 martie.

Jukov reia atacul, copleşeşte Armata a VI-a blindată germană, trece Nistrul şi, la 24 martie, ocupă Cernăuţiul. În trei săptămîni, cu tot noroiul şi condiţiile grele climaterice. Armata I sovietică şi frontul ucrainean înaintaseră 200 de km cu o medie de 20 km la zi şi dînd lupte în condiţiuni extrem de grele.

Teritoriul României fusese invadat. Bucovina, judeţele din nordul Moldovei — Dorohoi, Botoşani — şi judeţele din nordul Basarabiei — Hotin, Bălţi, Soroca — de asemenea, invadate Armata I blindată germană era încercuită. Vina o poartă şi acum singur Hitler, care a ţinut această armată în jurul Vijniţei, cu misiunea de a o apăra fără gînd de retragere. Dar şi data aceasta ca şi la Cerkasî, ordinul lui Hitler nu este ascultat, însă retragerea din ultimul moment, pe noroaie şi sub presiunea inamicului, este egală cu o înfrîngere. Soldaţii abandonează armamentul şi vehiculele. Armatele sovietice ajung o dată cu ei pe Nistru. La Kamenesk-Podolsk sînt încercuite 10 divizii germane. Comandantul acestui grup, generalul Hube, cere aprobarea lui Hitler de a străpunge încercuirea pentru a pătrunde spre sud.

Hitler, sub prada aceleiaşi idei fixe, nu aprobă. Feldmareşalul Manstein se deplasează în acest scop la Obersalzberg. Aici are loc o discuţie plină de reproşuri din partea lui Hitler. Manstein îi spune că i-a cerut retragerea înapoia Donului, înapoia Doneţului. Apoi, înapoia Niprului, înapoia Bugului şi de fiecare dată inamicul a forţat rezistenţa germană. Hitler, în cele din urmă îşi dă aprobarea pentru ieşirea lui Hube din încercuire. Retragerea armatei I se face în condiţii extrem de grele. Trecerea Nistrului, a Prutului sînt operaţiuni foarte grele. Cu toate aceste enorme greutăţi, von Hube reuşeşte să iasă

din încercuire și să se unească cu Armata a IV-a blindată germană și, împreună, să oprească înaintarea armatelor sovietice în cîmpia ungară. Față de acest succes, von Hube e chemat la cartierul führerului și decorat cu „Frunzele de stejar" ca răsplată a eroismului dovedit. Von Hube, la înapoierea sa pe front, cade cu avionul și moare.

La 30 martie, mareșalul von Manstein împreună cu von Kleist sînt înlocuiți, Hitler fiind nemulțumit de modul în care au condus războiul. Ei sînt înlocuiți la nord cu generalul Model și la sud cu generalul Schörner.

La 2 aprilie, Hitler trasează linia defensivă a frontului de est. La nord : Kovel-Brodi-Tarnopol-Carpații între Colomeea și Tg. Neamț. Apoi, Iași-Chișinău-Odessa-Crimeea.

În timpul în care pe front situația lua din zi în zi aspecte mai grave, starea din interiorul țării era dominată de îngrijorarea perspectivei apropierei cîmpului de luptă de țară precum și a bombardamentelor aeriene, care începeau să fie așteptate o dată cu sosirea primăverii. Fiecare cetățean, de la particular la funcționarul de stat, fiecare instituție își aveau fixate locul de refugiu și se făceau pregătiri pentru evacuare. Astfel și mareșalul Antonescu își alesese loc de adăpost, în caz de bombardament, Snagovul.

Printr-o coincidență fatidică, denumirea prea modestei și total inconfortabilei vile în care se fixează locuința mareșalului în primul moment, datorită refuzului asentimentului proprietarului Palatului de la Snagov, prințul Nicolae, care trăia în Elveția, era „Vila Weber". Într-o vilă cu același nume, a locuit și Mussolini pe timpul cît a avut domiciliul în Insula Madalena, după ce a fost arestat. Nimeni nu cunoștea pe atunci această potrivire de nume și astfel și *„Vila Weber"* de la Șnagov a intrat în istorie.

Evoluția gravă a frontului impunea mareșalului probleme foarte serioase și urgente. În primul rînd, situația Crimeei. Închiderea Armatei a VII-a germană și a celor 7 divizii române în care intrau Corpul de Cavalerie și Corpul Vînători de munte de sub comandamentul g-ra-

lului german Janecek, nu era de natură să-i dea liniște. Argumentul invocat de Hitler că păstrarea Crimeei apără zona Ploieștilor, nu justifica riscul de a pierde diviziile. Mareșalul, in ideea pe care o urmărea neobosit, de a desprinde țara de Germania, încerca tot posibilul pentru a nu pierde aceste forțe, ca să-și constituie o rezervă pe care s-o aibă la îndemînă. Acțiunea dusă de mareșal asupra lui Janekec nu avea nici un efect deoarece și acesta era de părere să fie evacuată Crimeea. Speranța unei ieșiri din capul de pod Nikolaev, păstrat cu mari sacrificii atîta timp și de unde se spera că o acțiune din acea direcție ar fi putut elibera Perikopul și deschide istmul Crimeei, dispăruse o dată cu retragerea acelui cap de pod și pierderea Niprului. După cum se dezvolta acțiunea sovietică, era de așteptat un atac asupra Crimeei.

Preocuparea și grija aceasta era dublată și de aceea pe care o purta diviziilor românești, care sufereau presiunea neîncetată a trupelor Frontului 2 ucrainean. I se daseră toate asigurările că linia Bug fiind fortificată, atacul sovietic va fi oprit. Într-adevăr, această linie dacă s-ar fi păstrat, ar fi putut da satisfacții în ce privea libertatea de acțiune pentru urmărirea unei politici separate.

În această îngrijorare, gîndul mareșalului se concretizează într-un ordin de zi către ostași, dat cu prilejul zilei de 24 Ianuarie 1944.

„Ostași,

Sărbătorim astăzi sfînta zi de 24 ianuarie, în condiții de luptă crîncenă. Sînteți astăzi întrebați ce ați căutat la Stalingrad și ce ați căutat la Odessa și în Crimeea.

În fața istoriei, în fața poporului și a dușmanilor răspund eu pentru voi.

În lunga și încercata noastră viață ca popor, nu este nici un exemplu doveditor că sintem un neam de cuceritori. Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Carol I, Ferdinand I au luptat dincolo de falnicul fluviu ; din poarta Pocuției, în poarta Dunării, au despicat Carpații, au aruncat punți peste Tisa, pentru dreptul nostru, pentru datoria noastră.

Ostași din Crimeea și Taurida, de pe Bug și de la Odessa, din văzduh și de pe zbuciumatele valuri, din

cazărmi și de la vatră ; luptători care dați lupta și luptători care vă pregătiți de luptă ; luptători care ați căzut, luptători care vă ridicați, nu uitați că dați soarta hărăzită de ursită și vă zdrobiți fericirea și vă sacrificați viața voastră trecătoare pentru a asigura fericirea și viața fără de moarte a neamului vostru.

Vă cere aceasta existența părinților și copiilor voștri. Vă poruncește acesta trecutul patriei noastre.

Arătați neamului că știm să murim pentru a birui. Arătați lumii că știm să învingem pentru a nu muri".

MOTO : — *„Întreb dacă pot informa Bucureștiul că guvernul U.R.S.S. nu are vreo obiecție la revenirea Transilvaniei de Nord României ?“.*
(Convorbirea ministrului Nanu de la Stockholm cu reprezentanta sovietică, doamna Kolontay.)

ACȚIUNI DIVERGENTE CĂTRE ACELAȘI SCOP

Cairo-Moscova

În felul acesta lunile ianuarie și februarie sînt două luni în care se poate chibzui oarecum mai înafara influenței luptelor. Prezentarea lui Crețeanu cu *„capitularea fără condiții"* îi dăduse mareșalului o primă orientare asupra a ceea ce trebuie făcut. Cînd pentru a doua oară i se prezintă condițiile aliaților în care nu era garantată suveranitatea statului, el le respinge. Luînd cunoștință de hotărîrea anglo-americanilor de a nu intra în România și că aceasta cade în zona de influență a inamicului ei, a înțeles că o altă direcție de acțiune nu se va impune. Dacă anglo-americanii nu vor pune piciorul în România, atunci îl vor pune sovieticii. Deci cu ei va trebui să discute ! Planul de acțiune guvern-opoziție capătă o primă bifurcație : opoziția primind condițiile de la aliați, va continua să discute. El în schimb, va lua o altă inițiativă care, de altfel îi va fi înlesnită de către mîna pe care i-o întinde Stalin prin Ambasada U.R.S.S. de la Stockolm, în persoana ambasadoarei Kolontay.

Iată deci, la începutul anului 1944 și, mai precis, către sfîrșitul lui februarie, două acțiuni divergente dar pornite concomitent, una înspre Cairo și cealaltă înspre Stockholm-Moscova. La invitația aceasta categorică pe care aliații, împotriva oricărui reflex de politică europeană, o adresează conducătorului statului român de a se îndreapta spre răsărit, este de înțeles că el nu a așteptat ca a doua oară o ofertă în această direcție să i se prezinte. De aceea, cînd ministrul plenipotențiar Nanu, de la Stockholm vine cu propuneri concrete de la Stalin, el îi fixează

condiţiile în care înţelege să discute. Această acţiune este dirijată în detaliu tot de ministrul de externe Mihai Antonescu, care astfel devine şi mai mult veriga de legătură în aceste acţiuni bifurcate. La acea dată poziţia lui Mihai Antonescu era cu totul ambiguă. Oficial, omul mareşalului, lucra în numele lui şi sub directivele lui, atît în răsărit, unde firul era liber, nesuprapunîndu-i-se la acea dată nici o altă imixiune ; pe firul de la sud, unde continua să lucreze în numele mareşalului pe de o parte, iar pe altă parte să întărească şi să adîncească legătura sa personală cu opoziţia, şi totodată cu Palatul. Considerîndu-se în graţiile regelui, slujea şi pe mareşal şi opoziţia deopotrivă. El se socotea ca fiind cel mai indicat să facă faţă la un moment dat în orice variantă. Şi asta din mai multe puncte de vedere : era un adînc cunoscător al situaţiei politice şi economice a ţării ; deţinea frînele conducerii în aproape toate resorturile de stat ; avea, la acea vreme, doar 40 ani. Toate acestea îl făceau să creadă că este cel mai în măsură a obţine încrederea regelui în primul rînd, căruia îi putea servi o înţelegere cu aliaţii fie via Cairo (Creţeanu—Ştirbei, consideraţi oamenii lui), fie prin Elveţia (unde-şi avea de asemenea un om şi pe unde stabilise un al canal de legătură şi cu vestul şi cu estul), fie prin Stockholm ; de asemenea, îi punea la dispoziţie competenţa şi experienţa pe care le cîştigase de-a lungul a 4 ani de guvernare şi, pe deasupra, cu neaderarea lui la actele principale ale conducerii Mareşalului Antonescu de natură a-l fi compromis în faţa aliaţilor (aceasta după credinţa lui !) Fiind, în contact zilnic cu regele şi legat de el prin faptul că-i era profesor de mai bine de 3 ani, iar apanajul vîrstei i se părea un atu în plus de al celorlalţi şefi politici (Mareşalul avea 64 de ani ; Maniu şi Brătianu peste 70) era convins că toate acestea îl vor ajuta în ideea pe care o urmărea.

Cum evenimentele militare luau o întorsătură din ce în ce mai precipitată, Mihai Antonescu înţelegea să meargă cel puţin în ritmul lor, dacă nu să le devanseze. De aceea el nu pierde prilejul de a folosi orice situaţie în acest scop. Cum la Mihai Antonescu efectul de regie avea mare importanţă, el găseşte prilejul să joace iarăşi o mare

scenă, ca o repetiție generală, cu spectatori restrînși. Prima scenă fusese aceea din 22 noiembrie 1942, jucată în timpul bătăliei de la Don, în acea dimineață de duminică, în fața generalului Jienescu și a mea, la vestea înfrîngerii de pe Don. Cea de a doua scenă, a fost jucată în februarie 1944, într-un alt decor : cabinetul de la Președinția Consiliului de Miniștri, avînd ca spectatori pe soția mareșalului și pe Georgeta Cancicov. Tonul de indignare, cuvintele jignitoare și calificativele peiorative adresate cu tonul unui total dispreț la adresa mareșalului, în urechile celor două ascultătoare, una fiind soția mareșalului, cealaltă prietena și confidenta acesteia, soție a ministrului de finanțe Mircea Cancicov —, spre uluirea mai mare sau mai mică a fiecăreia dintre ele, prin care arăta fără echivoc că el era „factotum" în conducerea treburilor țării și că mareșalul era un om „de cîrpă" erau de natură să-i servească lui însuși ca auto-sugestionare.

Această scenă își avusese și ea rostul ei, după cum și-l avusese și prima : acela de a se convinge pe sine de adevărul celor spuse, care să fie apoi împărtășite de cele ce l-au ascultat ca mai apoi această impresie să fie împărtășită cît mai larg, spre a se forma începutul unui curent favorabil persoanei sale. Hotărît, pesemne, în acele momente, să sară definitiv pe alt taler al balanței destinului decît cel pe care stătea mareșalul, socotise această scenă ca fiind foarte importantă.

Georgeta Cancicov, plecînd indignată de la Președinție, primul lucru pe care-l face, este să se destăinuiască soțului. Acesta a înțeles imediat situația și a văzut că Mihai Antonescu era hotărît să treacă de partea opoziției. Și, mai mult, era clar că el voia să înceapă acțiunea pe cont propriu. Nu mai putea tolera ca toți acești politicieni de opoziție, oamenii zilei de mîine, să se adreseze chiar mareșalului situîndu-se sub conducerea acestuia pentru a ieși din război și a trece de partea aliaților. Era timpul să arate clar și să se audă acolo unde trebuie și prin cine trebuie că mareșalul nu înseamnă nimic și dacă într-adevăr este cineva în stare să conducă această acțiune delicată, acesta este numai el. În consecință, lui și numai lui trebuie să i se adreseze opoziția în cap cu regele,

bineînțeles. Fusese bine calculată lovitura. Mircea Cancicov, care servise ca ministru al economiei pe lîngă mareșal, în guvernarea legionară, și de care se despărțise, avea motivele lui să fie supărat pe acesta. Iată deci omul la urechea căruia, ajungînd toate cele debitate la adresa mareșalului, în fața soției acestuia, aveau să-și producă efectul care trebuia.

Iată cum prezentarea condițiilor aliaților și respingerea lor de către mareșal, precum și însușirea lor de către opoziție marchează despărțirea între acțiunea mareșalului și cea a opoziției, dar mai mult marchează despărțirea lui Ică de mareșal. În aceste luni de sfîrșit de iarnă cînd încă frontul era pe Bug, liniile de acțiune diplomatice se trasează cu precizie :

— mareșalul se desparte de opoziție și se îndreaptă singur către Moscova, fără să rupă legăturile cu Cairo ;

— Maniu și Brătianu rămîn să continue tratativele cu aliații la Cairo ;

— la acțiunea Crețeanu se vor adăuga mai tîrziu Barbu Știrbei și Vișoianu.

— Palatul, în legătură cu opoziția, începe să-și lărgească acțiunea prin sprijinul generalilor diversioniști.

Strecurîndu-se ca o suveică prin aceste fire de urzeală, Ică Antonescu își trăgea spuza pe turta sa, căutînd să fie bine cu toți : rege, opoziție, mareșal.

Ziaristul american Markham scria relativ la primirea condițiilor de armistițiu aliate de către opoziție, care fuseseră respinse de mareșal, următoarele : „Cu toate că discuțiile lui Maniu cu aliații, prin Știrbei și printr-un emisar suplimentar, C-tin Vișoianu, căzuseră baltă, Maniu continua să încerce să discute. El știa că Stalin și Antonescu încercau să ajungă la o înțelegere între ei, fără a ține seama de aliații occidentali și de adevărații reprezentanți ai poporului român, ceea ce-l făcea să lucreze cu mai mare îndîrjire. Se îndoia că Antonescu va reuși. Iar dacă va reuși, va aservi țara lui Stalin așa cum i-a aservit-o lui Hitler. Maniu dorea ca Marea Britanie și America să aibă un rol important în acest aranjament.

El trebuia să fie încheiat de adevăraţii români, iar nu de dictatorul Antonescu şi mai dorea ca acest act să fie semnat la Cairo sau în alt oraş, în afara Uniunii Sovietice şi în nici un caz la Moscova."

Ziaristul american, precizează că deţine informaţiile de la partizanii lui Iuliu Maniu, ceea ce însemna că obiectivitatea încetase. Nu mai era nici o îndoială că acţiunea diplomatică începuse faza competiţională : cine dă mai mult, cine scoate mai ieftin ! Cuvîntul că Maniu se „îndîrjea" cu atît mai mult în ducerea mai departe a unor convorbiri născute moarte ne dovedeşte că ziaristul îl pune pe Maniu în postura omului care se îndîrjeşte ca să stăruie mai departe unde nu era nimic de obţinut. Nu era greu de admis că anglo-americanii înadins au impus predarea fără condiţiuni, pentru a împinge politica românească spre Moscova, în faţa căreia Roosevelt capitulase încă de la Teheran şi va continua să capituleze.

Ceea ce este interesant în pasajul citat, este că, în mod indirect, mareşalul este justificat în respingerea condiţiilor americane, deoarece însuşi Maniu le acceptase numai ca să-i mai rămînă posibilitatea de a discuta. A continua discuţii, a „pertracta", era un viciu congenital al formaţiei sale politice. Or, în lumina datelor istorice de astăzi, se vede cît de zadarnică este aceasta, şi că dorinţa noastră, şi în primul rînd a mareşalului de a intra în legătură numai cu anglo-americanii, fusese iluzorie.

Cuvintele mareşalului pe care, în martie 1944, le adresează la adunarea comandanţilor de regimente şi mari unităţi de la Academia de Război, referindu-se la Italia *spun totul : „Italia a capitulat fără condiţii, dar a intrat în Europa la un braţ cu americanii şi la celălalt braţ cu englezii. Eu nu pot intra în Europa la braţ cu comuniştii !"*.

Şi tocmai aşa, îl obligau aliaţii fireşti să intre...

Acele *„duşuri reci"* primite de Creţeanu, acel : *„Nu ne interesează cine intră în Balcani"*, spuneau răspicat şi *„Luaţi-vă gîndul de a ne vedea în Balcani şi resemnaţi-vă în faţa soartei implacabile, sînteţi daţi pe mîna Uniunii Sovietice, aranjaţi-vă cu ea"* era răspunsul aliaţilor la discursul mareşalului de la Academia Militară.

Astfel, acel echilibru pe care se stabilise siguranța Europei de după războiul din Crimeea din 1856, prin crearea statului independent România, era distrus prin mîna — e drept, silită — și a unuia care era pe locul deținut atunci de lord Baconsfield, apărătorul creării Principatelor Române și mai tîrziu a retrocedării de către Rusia a celor 3 județe din Sudul Basarabiei : Bolgrad, Cahul și Ismail. Dar mareșalul, întocmai lui Ștefan cel Mare, rămăsese singur apărător al acestui echilibru perimat. Și Ștefan cel Mare încercase să se facă „Atletul creștinității" împotriva expansiunii turcești, rămînînd să lupte singur, să fie copleșit de această putere,, ca la urmă să predea urmașului său, Bogdan, ca testament politic, îndemnul : *„Să închine țara la turci, iar nu la alte neamuri, căci neamul turcilor este mai înțelept și mai puternic, că el nu va putea ține țara cu sabia, ca dînsul".*

Mareșalul, realist și cu iubire de țară, nu a întîrziat să vadă încotro poate găsi o soluție salvatoare și să se îndrepte înspre ea cu toată hotărîrea de care era în stare și cu toată demnitatea pe care i-o impunea întreg trecutul de luptă și de vitejie al neamului său. După cum el văzuse că aceiași englezi care, prin reprezentantul lor la București, îl sfătuiseră în 1940 să treacă de partea lui Hitler, deoarece altă soluție nu se găsește, tot aceiași englezi vin în 1944 să-l sfătuiască să treacă de partea rușilor, ca singură soluție. Iar faptul că declarase că nu vrea să intre în Europa *„la braț cu comunismul"*, nu-l mai angaja cu nimic, deoarece marii factori de răspundere, nu numai ai echilibrului european, dar ai echilibrului mondial, îl dezlegaseră de această atitudine prin pactizarea lor cu statul comunist. A mai fi continuat în aceași atitudine, ar fi însemnat să dea dovadă de lipsă de simț politic.

După cum se va vedea ulterior, cu toată această dureroasă abdicare, plină de consecințe întunecoase, mareșalul, fiind în pline tratative cu Moscova, nu renunță la o acțiune înspre Cairo, întărind-o în luna mai, prin trimiterea acelor doi emisari amintiți mai sus : Știrbei și Vișoianu. Și în felul acesta, cele două canale de ac-

țiune guvern-opoziție nu încetează să aibă din cînd în cînd puncte de interferență, dovedind astfel că mareșalul Antonescu avea cel puțin tot același grad de înclinații către tabăra anglo-americană, pe cît avea și Iuliu Maniu, dacă nu mai mult.

Privitor la teama lui Maniu că mareșalul va da țara pe mîna lui Stalin, aici nu ar fi nevoie de nici un comentariu, dar edificarea va veni la timpul său, spunînd totuși cu anticipație că în mod sigur Maniu ar putea să se încreadă în mareșal mai mult de data aceasta decît se încrezuse atunci cînd mareșalul se apropiase de Hitler. Oricum, mareșalul oferea mai mare garanție că nu va aservi țara lui Stalin, cu atît mai mult că nu o aservise deloc lui Hitler. Mai mult, această neîncredere părea să fie provenită din partea partizanilor lui Maniu, care-l informaseră pe ziaristul american și care, spre cinstirea marelui patriot Maniu, nici nu putuse proveni de la el. Dovadă că este așa este că Maniu și Brătianu nu ezită să-i acorde toată încrederea mareșalului, apelînd la protecția sa, să-l informeze și să meargă mînă în mînă cu el, cerîndu-i mai departe să conducă treburile țării chiar în aceste momente hotărîtoare, din 23 August 1944.

Maniu, cu știința și aprobarea mareșalului, perseverent în relațiile cu Cairo, nu pierduse speranța că aliații, în cele din urmă, își vor urma interesele lor evidente în trimiterea celor doi emisari amintiți mai sus: Știrbei această zonă a Europei și nu vor lăsa Balcanii în mîna Uniunii Sovietice. Atîtea motive pledau pentru această acțiune încît era greu de conceput că o mentalitate europeană, oricît de deformată ar fi fost ea, în afara cazului de trădare, ar fi putut renunța cu ușurință la această regiune. Pentru aceasta a trebuit să existe o mentalitate americană.

Mareșalul, deși înțelese aceasta și nu ezitase să se îndrepte spre dușmanul său, era hotărît mai departe să-l sprijine pe Maniu și să-i dea concursul. Consecvent principiului că „politica unei țări nu trebuie să fie lăsată pe o singură mînă," îi pusese la îndemînă și oameni și resurse financiare.

În ce privește acțiunea lui Mihai Antonescu, aceasta se dovedise la început sterilă și fără efect la șefii de opoziție care voiau să-l folosească, dar numai atît. Încrederea în el era inexistentă. În fața lor, Mihai Antonescu apărea așa cum era : un om agitat, un om intrat în panică, prea mic, prea gol (i se spunea „Vidul sonor"), pe lîngă o personalitate ca aceea a mareșalului.

Mareșalul, care-i retrăsese încrederea sa totală, fusese nevoit să-l lase să se facă util în ducerea acestor complicate tratative diplomatice, fără însă a-și face nici cea mai mică iluzie asupra devotamentului acestuia. Mareșalul nu a cunoscut nimic din scena petrecută în fața celor două doamne. Georgeta Cancicov nu i-a spus nimic. În acea perioadă era prea frămîntat de cele mai complexe probleme ale conducerii militare-administrative-economice și politice.

Ținut la curent cu desfășurarea operațiilor, numai în măsura în care germanii voiau a-l informa, el își baza aprecierile numai pe informațiile date de trupele române de pe front. Șeful Marelui Stat Major în persoana generalului Ilie Șteflea, după ce venise de la inspectarea frontului de pe Bug, unde fusese trimis de către mareșal, îi dăduse cele mai categorice asigurări că linia Bugului, fiind întărită cu lucrări din beton și obstacole, nu va putea fi trecută. Această asigurare a dat oarecare liniște mareșalului pe timpul celor două luni, pentru a se dedica celorlalte probleme, dar curînd se va dovedi că ele erau cît pe-aci să devină funeste.

Relațiile cu Hitler nu suferiseră nici o alterare pînă la acea dată, după cum nu au să sufere pînă în ultimul moment. Hitler, îi acorda mareșalului aceeași completă încredere, susținută de admirația sa pentru modul de guvernare priceput și demn de care acesta dase dovadă timp de 3 ani. Anul acesta, în care se desfășurase o vie activitate diplomatică contrară intereselor germane nu transpirase aproape nimica care să fi ajuns la urechile lui Hitler. Mareșalul slujise admirabil drept „haină de vreme rea" și va continua să slujească pentru toți pînă în ultima clipă a guvernării sale. Nu tot astfel se prezenta situația lui Mihai Antonescu față de germani. Toate

manifestările acestuia au atras atenţia germanilor şi antipatia lor crescuse faţă de el. Ribbentrop, omologul său de la externe, nu-l putea suferi. El devenise deja, în pragul lui 1944, „persona non grata". El, nu făcea altceva decît, ţinîndu-se cu o mînă cu toată puterea de pulpana hainei mareşalului, să-l buzunărească cu cealaltă, căutînd zi cu zi să-şi însuşească tot ce-i convenea. Compromis personal prin unele afaceri oneroase, prestigiul lui era redus la zero şi în faţa guvernului, a opoziţiei şi a opiniei publice. Fără să ţină cont de aceasta, el se înfatua zilnic, trăgea sfori, făcea proiecte şi strîngea devize.

Mareşalul Antonescu, cedînd ideii impuse de Occident, de a se îndrepta către Moscova, foloseşte mîna întinsă de Stalin, care în februarie 1944 îi trimite propuneri de a începe tratative de pace. Această ofertă sovietică ar părea surpinzătoare la prima vedere, dar ţinînd seama că Stalin făcuse un demers pe lîngă mareşal în sensul îmbunătăţirii raporturilor dintre România şi URSS, cu puţin timp înainte de declanşarea războiului, nu ar trebui să ne mire prea mult. Într-adevăr, puţin după înăbuşirea rebeliunii legionare, la una din recepţiile Ministerului de Externe sovietic, la Moscova, Vîşinski, prim-secretar al Ministerului de Externe, îi declarase lui Grigore Gafencu, ministrul nostru plenipotenţiar : „Guvernul Uniunii Sovietice priveşte cu mult interes şi urmăreşte atent evenimentele din ţara dumneavoastră şi apreciază în mod favorabil conducerea generalului Antonescu... Vă rugăm să transmiteţi generalului Antonescu în ce înaltă măsură sînt apreciate de către guvernul nostru eforturile politicii sale de pace (România nu participase cu trupele sale, cum făcuseră Ungaria şi Bulgaria, la atacul împotriva Iugoslaviei, dezlănţuit de Hitler). Guvernul sovietic doreşte să dea relaţiilor cu România un caracter amical şi de încredere..."

Această încercare făcută de U.R.S.S. de a se apropia de România în preajma declanşării războiului nu făcea nici o aluzie, bineînţeles, la anexările recente, mai mult încă, ea nu împiedică pe Molotov să răspundă plenipotenţiarului român, cînd acesta protestează împotriva ocupării Herţei şi a altor puncte de frontieră în afara liniei

de graniță dintre noi și ruși : *„Poate să aveți dreptate și să se fi produs o greșeală, dar faptul este consumat"*.

Încercarea, în schimb, constitui pentru Ribbentrop un punct de acuzație ce-l aduse Rusiei pentru motivarea invadării ei : *„Guvernul sovietic a făcut demersuri pe lîngă guvernul român spre a-l îndepărta de Germania, desprinzîndu-l din alianța firească"*.

Comportarea trupelor române pe timpul războiului, care contrastase atît de puternic cu comportarea trupelor germane, făcuse ca ele să capete cele mai autentice certificate de „bună purtare" din partea populației pe la care trecuseră. Corespondentul de război al Marii Britanii de pe frontul de est, Alexander Werth, în lucrarea „Memorii" nu conteneşte de a consemna aceste certificate culese de la toți locuitorii din zonele pe unde trecuseră și luptaseră armatele române. Aceste informații nu lipsesc nici de pe masa lui Stalin. Ele, împreună cu cele enumerate mai sus, îl determinaseră pe acesta să se pronunțe cu privire la reluarea tratativelor cu România : *„Singurul guvern cu care se poate trata este guvernul mareșalului Antonescu, care reprezintă singura autoritate cu care se poate discuta"*.

Că Stalin era pregătit în această perspectivă se mai poate vedea și din declarațiile făcute de el la Conferința de la Teheran, de la începutul iernii trecute. El declarase că Germania, în urma loviturilor ce va urma să primească, va începe prin a-și pierde pe rînd toți aliații și că unii dintre ei au și început să caute contacte cu aceștia.

Iată deci o serie de elemente care apar pentru a înlătura surprinderea în ce privește angajarea unor discuții de pace cu Moscova și cu Stalin. Mareșalul, pe de altă parte, și el obișnuit cu această idee, pe cît de neplăcută i-ar fi fost, nu ezită nici un moment să prindă mîna care i se întindea și prin Nanu, ministrul său de la Stockholm, îi trimite următoarea notă conținînd punctele de vedere ale României la condițiile de ieșire din Axă :

1. Guvernului Român îi revine dreptul de a hotărî data la care să considere favorabilă ieșirea din război.

2. — Guvernul român fixează un termen de 15 zile de la data ieșirii din război, necesare ca prin propriile

sale mijloace să acţioneze pentru a evacua toate trupele hitleriste de pe teritoriul României.

3. — Pentru trecerea trupelor armatelor sovietice prin ţară se fixează un coridor, delimitat strict geografic, în afara căruia trupele sovietice nu vor călca.

4. — România îşi rezervă dreptul suveran asupra restului teritoriului necuprins în amintitul culoar, unde nu se va putea produce nici un amestec străin.

Aceste patru puncte erau menite a da toată garanţia mareşalului că odată un pact încheiat cu ruşii, aceştia să nu invoce nici un motiv pentru a se extinde în întreg cuprinsul ţării şi a face ingerinţe în treburile ţării. Aceste puncte devin definitive în 12 aprilie 1944. În ambianţa arătată mai sus vine să se intercaleze scrisoarea generalului englez Maitland Wilson, comandantul suprem al forţelor aliate din Mediterana, adresată, la începutul lunii aprilie 1944, mareşalului Antonescu, prin care acesta, făcînd „la sourde oreille" la toate demersurile iniţiate de mareşal faţă de aliaţi, pentru deschiderea unor tratative de armistiţiu în condiţii onorabile, cerîndu-le în primul rînd să-şi trimită trupe de-ale lor la Dunăre, îi cerea pur şi simplu să cedeze în mîinile ruşilor, predîndu-se fără condiţii. Iată scrisoarea răspuns a mareşalului către generalul englez, din 2 aprilie 1944 :

„Am primit mesajul Dumneavoastră.

Vă rog să nu cereţi unui popor mic dar viteaz, care de două mii de ani luptă pentru viaţă, credinţă şi libertate, să se dezonoreze pe sine.

Vă rog să nu cereţi unui soldat cinstit şi unui om bătrîn să-şi sfîrşească zilele în umilinţă.

Aşa cum dumneavoastră luptaţi pentru Anglia, tot aşa lupt şi eu pentru Patria mea, dar de suferinţele, lupta şi ameninţările sub care noi trăim, dumneavoastră nu vă puteţi da seama. Noi am fost atacaţi, deşi nu am atacat pe nimeni. Ceea ce a fost al nostru şi a fost al nostru de secole, ei ne-au luat.

Aliaţii şi prietenii noştri au fost obligaţi de evenimentele europene din 1940 să ne abandoneze total, lăsîndu-ne astfel să fim jefuiţi de laşii noştri vecini. Nici unul din marii noştri aliaţi de atunci nu putea să ne garanteze

frontierele noastre reduse, ca răspuns la strigătul nostru de alarmă. Alături de Germania am fost nevoiți să ne opunem Rusiei, care zilnic ne umilea și ne amenința.

Singura țară din lume care, la cererea noastră, a fost de acord, în împrejurări dificile, să garanteze existența durabilă a națiunii, a fost Germania.

Cînd poporul nostru va trebui să moară, nu-i cereți astăzi să accepte dizgrația și dezonoarea. Mare și glorios soldat ce sunteți, sunt sigur, veți înțelege. Ajutați-mă să salvez un popor și nu mă forțați să-l arunc în prăpastia, fără sfîrșit, a distrugerii și rușinii. Noi suntem prietenii dumneavoastră și nu dușmanii dumneavoastră...

Nici un popor, sunt sigur, cu forțele aproape intacte, cum sînt ale noastre, nu ar putea să capituleze și să se retragă din acțiunea în care însăși libertatea și existența lui sînt în joc, fără o garanție serioasă pentru zilele care vor veni...

Că nu se va comite nici o indiscrețiune în legătură cu acest mesaj, mă bizui pe dumneavoastră, ca soldat. — Mareșalul Antonescu".

La această scrisoare, care nu este altceva decît chintesența întregii politici duse de mareșalul Antonescu de-a lungul celor patru ani de guvernare, cu expunerea lapidară și limpede asupra comandamentelor care dirijează de milenii conducerea poporului român, devenite axiomă pe timpul guvernării mareșalului Antonescu — apărarea integrității teritoriului, a libertăților și a credinței.... drept răspuns și semn al înțelegerii dramei pe care poporul român o trăia în acele momente — ne trimite, exact după 48 de ore — la 4 aprilie 1944 (scrisoarea mareșalului către generalul englez fiind datată la 2 aprilie 1944) „*Liberator-urile*" americane.

Cum au răsunat în urechile mareșalului uruitul motoarelor acelor „liberatoare" și exploziile covorului de bombe de la Gara de Nord și cartierul Grivița, cînd încă nu se estompaseră vibrațiile pornite din adîncul inimii și conștiinței sale ale cuvintelor din scrisoare, numai el a putut ști ! Totuși nici acest act ostil nu a avut darul să-l facă a renunța — cum ar fi fost firesc — la orice gînd și încercare de a atrage pe aliați lîngă el și a nu-l sili să predea

țara rușilor, după cum declarase. Și, după cum se va vedea, mareșalul Antonescu, chiar pînă în ultimele momente ale guvernării sale, a sperat că aliații tot se vor trezi și-și vor da seama ce poziții pierd pentru stăpînirea continentului Europa prin cedarea teritoriului românesc rușilor. Dar, după cum vom vedea, ei nu și-au dat seama deoarece interesele limitate pe care le urmăreau, nu le dădeau voie să o facă. Aliații urmăreau un singur țel și anume : terminarea războiului, în orice condiții sau, cu alte cuvinte, distrugerea lui Hitler și a mașinii lui politice și militare. Cu totul altfel se petreceau lucrurile în tabăra aliaților de la răsărit. Această tabără, pe lîngă țelul comun, adică acela de distrugere a mașinii de război a lui Hitler, considera la fel de urgent și important planul de acțiune de după război.

Este incontestabil acum, după cele ce s-au petrecut după război în Europa și în lume, că în planurile rușilor nu se afla numai obiectivul distrugerii Germaniei naziste. Asta constituia o primă fază, după care se trecea, fără oprire, la faza a doua : dominația Europei și apoi a lumii. Dovada că este așa o constituie surprinderea aliaților. Germania fiind la pămînt, ruși au început să-și calce angajamentele.

Spre marea cinste și glorie eternă a mareșalului Antonescu, el a fost singurul dintre șefii de state europene care a prevăzut acest plan rusesc și a căutat să-l contracareze, trezind atenția și interesul apusului asupra importanței României în ce privește dominația Continentului, dar un destin implacabil a planat asupra evenimentelor.

Zadarnică ar putea să pară acum această străduință dusă de către mareșal la limita forțelor omenești pentru împiedicarea acelei desfășurări fatale a evenimentelor, dacă ea nu ar sluji drept mărturie că România a știut să-și joace rolul permanent, cu sacrificii de sînge, pentru apărarea pămîntului său și, concomitent, pentru interesele continentului pe care le reprezenta aici, la granița de răsărit. Ea și-a jucat rolul european cu glorie, multe jertfe și suferința de milenii, rol pe care Jules Michelet l-a asemuit cu „ un rulment de diamant între roțile dințate ale celor trei marii imperii : Austria, Rusia și Turcia". Astăzi

noi am putea corecta această imagine spunînd că România este un rulment de diamant, între roţile dinţate ale expansionismului slav.

Sub impresia schimbului de scrisori dintre generalul englez Wilson şi mareşalul Antonescu de la acel început de aprilie răscolitor şi a efectelor distrugătoare ale covorului de bombe pe care „Liberatoarele" americane nu încetau să le aştearnă asupra zonelor importante din ţară, mareşalul a dus o discuţie, la Snagov, în „Vila Weber", la miez de noapte, în mod conspirativ, cu Iuliu Maniu. Din acea convorbire se va putea deduce în ce măsură ultimatumul lui Wilson şi represaliile declanşate asupra ţării prin bombardamentele de aviaţie putuseră influenţa hotărîrea mareşalului de a renunţa la condiţii pentru încetarea ostilităţilor.

Convorbirea dintre mareşalul, I. Antonescu şi Maniu, din noaptea de 14/15 aprilie, prin care mareşalul le explicase de ce ţinea la toate aceste puncte, era convorbirea la care m-am referit eu la început ; era convorbirea aceea pe care o surprinsesem în miezul nopţii, dusă în mod aprins în încăperea locuită de Iţă de la o extremitate a acelei vile. Atunci mareşalul definitivase aceste puncte şi cerea din partea sovieticilor o înţelegere şi o aprobare. Mareşalul avea experienţa pe care o căpătase în Moldova, la Iaşi, în 1917, cînd trupele ruseşti se revoltaseră şi se revărsaseră peste toată Moldova, paralizînd acţiunea de guvernămînt, cînd a trebuit ca el, prin energia şi munca depusă, să organizeze adevărate operaţiuni militare pentru alungarea acestor trupe peste Prut şi apoi peste Nistru. El nu mai dorea să se repete sub o altă formă acea situaţie. Punctul la care ţinea cel mai mult rămăsese acela de a-şi păstra un teritoriu suveran. Era o ultimă iluzie pe care şi-o mai permitea. Dar şi această iluzie se va risipi repede. Vocea aceea, în care răsunau toate ecourile unei întregi drame istorice, care îndoliase şi umpluse de griji, tristeţe şi jale întreaga Moldovă a anului 1917, îmi răsunase de atîtea ori în urechi în evocările repetate de un sfert de secol : *„Nu înţelegi, domnule Maniu, că eu nu pot admite să nu-mi păstrez la dispoziţia mea un teritoriu din ţară, în care să nu poată pune piciorul*

un soldat străin ? Am nevoie de un teritoriu suveran în care să nu se poată produce nici un amestec din afară. Eu știu ce înseamnă să ai de-a face cu ruși în Moldova. Nici guvernul, nici regele și familia regală nu-și aveau garantă siguranța. Eu nu vreau ca această situație să se mai repete, mă înțelegeți ? Pentru a putea guverna în liniște, și în autoritate, am nevoie de un teritoriu unde să pot să-mi exercit dreptul de suveranitate..."

Pentru obținerea acestor condiții de înțelegere, mareșalul știa foarte bine că va trebui ca frontul să fie stabilizat în afară sau, în cel mai rău caz, la granițele de est ale țării și pentru aceasta întreaga sa preocupare se îndrepta către evoluția evenimentelor pe această parte a frontului. Numai într-o asemenea situație se puteau obține condițiuni bune pentru încheierea unui pact cu rușii. El își reînnoi cererile către germani cu privire la livrările de armament angajate de aceștia, care începuseră să-și încetinească ritmul, din cauza marilor distrugeri produse de către bombardamentele aliate asupra regiunilor industriale ale Germaniei. Cu toate acestea, el reuși să obțină materiale, armament și tancuri pentru completarea dotării diviziei române blindate.

Prin ocuparea Romei de către aliați, o altă perspectivă se deschisese pentru țară, în afară de aceea a mutării teatrului de război pe propriul său teritoriu : bombardamentele aeriene ! Într-adevăr, bazele aliate se apropiaseră mult și numai vremea de iarnă mai constituise o piedică în declanșarea lor. Măsuri intense erau în desfășurare și apărarea regiunii petroliere era pusă la punct cu ultimele dotări în armament și avioane.

În linii generale cam acesta era tabloul activității conducerii treburilor țării, cînd marea veste veni pe biroul mareșalului ! Bugul fusese depășit, Nistrul atins și Cernăuțiul amenințat de către vîrfurile armatelor lui Konev. După cum afirmă Alexander Werth, martor ocular al acestor operații : La 5 martie, generalul Konev declanșează fantastica sa ofensivă Blitz-Kreig-ul, prin lapoviță și noroaie. După ce au atins Bugul și l-au forțat, aceste forțe s-au îndreptat nestînjenite spre frontierele României. În această mare de noroi, singurele mijloace de

transport, în afara tancului T—34, erau autocamioanele americane „Studebacker", iar soldaţii sovietici nu conteneau cu laudele la adresa lor.

După informaţiile pe care le deţinea Marele Stat Major la acea vreme, pe lîngă Studebaker, se mai adăugase şi Dodge-ul. Aceste mijloace, deşi sosiseră în U.R.S.S. încă din februarie 1943, dată pînă la care se primiseră 72.000 de autocamioane, ele nu fuseseră distribuite în ofensiva de la Stalingrad şi aceasta explică amploarea redusă a etapelor zilnice care se reduceau la cîţiva kilometri, maximum 10. Numai după ce aceste autovehicule au intrat în dotaţia frontului, aceste etape cresc considerabil, ajungînd pînă la 40 km. la zi, ceea ce era fantastic.

Situaţia era tocmai inversă la germani. Ei au trebuit ca după şase zile de rezistenţă să părăsească Umanul şi să se retragă, lăsînd pe teren materiale şi autovechicule împotmolite. Drumul spre frontierele României fusese larg deschis, după ce linia Bugului se dovedi că nu însemnase nimic altceva decît o promisune şi în ultimă instanţă, tot o iluzie. Pentru a avea o idee generală de surpriza declanşării acestei mari ofensive tocmai cînd germanii se aşteptau mai puţin, în acea faimoasă „Schlamm periode" socotită pînă acum o perioadă de încetare a operaţiilor din cauza dezgheţului, trebuie arătat că ruşii capturează într-o staţie de cale ferată un tren întreg cu 240 de tancuri noi trimise pentru front. Nici nu au avut timp să le debarce !.

Această situaţie produsese, după cum era de aşteptat, totală uluire şi la Marele Comandament român. Mareşalul fusese surprins. Tot ceea ce clădise ca eşafodaj politic pînă acum şi fusese sprijinit pe ipoteza păstrării liniei Bugului, era dărîmat. Totul trebuia luat de la început. În primul rînd trebuia asigurată o linie a frontului care era în plină mişcare. Marele Stat Major nu prevăzuse nimic. La prevenirile mareşalului, generalul I. Şteflea dase toate asigurările în ce privea frontul de pe Bug, care nu va putea fi străbătut. Cît de îndreptăţite fuseseră deci criticile severe pe care mareşalul i le adusese la aflarea străpungerii liniei Bug !

„Bine Şteflea, cum era posibil aceasta ! Dumneata care m-ai asigurat acum trei luni că Bugul nu va fi

trecut, vii azi cu această informație ? Nu dumneata mi-ai dat toate asigurările, la îndemnurile mele de a pregăti o poziție de rezistență înapoi, că nu e nevoie deoarece ceea ce ai văzut dumneata pe Bug îți dă toată garanția că un atac inamic nu va putea trece ? Nu mi-ai spus dumneata că pe Bug s-a creat o a doua linie Siegried ?"

Dar generalul Șteflea își avea și el scuzele sale, deoarece aceasta era credința generală la armata germană și, mai mult, ea circulase și în rîndurile armatei sovietice. Coresponentul englez menționează în cartea sa că în rîndurile armatei sovietice era răspîndită convingerea că Bugul prezintă o linie puternic întărită.

Toate acestea nu serviră însă la nimic, deoarece nu cu aceste justificări sau reproșuri se putea acoperi o frontieră atît de grav amenințată, cum fusese în martie 1944 frontiera de nord și de est a României, Or, această frontieră se impunea a fi acoperită, și îmbrăcată cu forțe și întăriri în asemena măsură încît să fie în stare să oprească invazia, să stabilească din nou un front fix, pentru a pune din nou o bază concretă desfășurării tratativelor de pace.

Surprinderea Marelui Stat Major român, — cu toate că în dosarul Biroului 3 al Cabinetului Militar al Conducătorului stătea un memoriu prin care se propusese din luna noiembrie să se ia măsuri pentru această eventualitate, dar care memoriu fusese neluat în seamă de șeful Cabinetului militar pe motivul că „problema era de resortul Marelui Stat Major și Cabinetul militar nu are căderea a se amesteca" — a fost așa de completă încît singurele trupe care au putut fi folosite ca perdea de acoperire au fost trupele Brigăzii 6 Cavalerie aflate la Iași, cu detașamente trimise spre Nistru. S-a recurs la regimentele 7 și 6 Roșiori. Locotenent Colonel I Vovu, comandantul Detașamentului Soroca, primește misiunea de a bara înaintarea inamicului pe direcția Soroca-Bălți, opunînd rezistență dîrză la trecerile peste Nistru. Acest detașament era compus dintr-un divizion de cavalerie, o baterie de artilerie călărească, un grup de recunoaștere mecanizat și o unitate de infanterie de o companie.

Pe direcția Botoșani-Iași regimentele 7 și 6 Roșiori trebuiau să intervină și să bareze înaintarea inamicului,

fixînd o linie de rezistență la nord de Iași. Și în felul acesta, Regimentul 7 Roșiori își retrăi concret repetatele sale exerciții de manevră din timp de pace, întîlnind, luptînd, avînd pierderi și respingînd elementele cele mai înaintate ale grupului de forțe Konev ce se avîntaseră spre capitala Moldovei.

La jumătatea lui martie, Nistrul este forțat și Detașamentul Soroca depune o rezistență eroică fără alt rezultat însă decît pierderea lt. col. I. Vovu, căzut în timpul luptelor pe malul Nistrului. Înaintarea inamicului nu mai putea fi oprită pînă la Prut.

La nord de Iași, maiorul de stat major. I. Catană, cade, la fel, împreună cu alți mulți călăreți, însîngerînd faimosul deal al Șorogarilor adevăratul cîmp de exerciții de luptă al Regimentului 7 Roșiori... dar inamicul fusese oprit și la adăpostul acestei perdele slabe, dar eroice, Marele Stat Major român respectiv Secția a VI-a transporturi, de sub conducerea colonelului Paleologu și a lui Lovinescu își putură aduce la îndeplinire faimosul lor plan întocmit „ad hoc", în pofida atîtor sute de ipoteze, care urmau să zacă mai departe în arhiva secției ca simple ipoteze. Prin acest plan se desfășoară, în cursul acelui martie 1944 posomorît, înecțoșat și friguros, o adevărată revărsare de trupe către Moldova, o goană neîntreruptă, pe șosele, și căi ferate, folosindu-se la maximum întreaga capacitate și acestora. Se reeditează la o aceeași scenă faimosul „*Chemin des Dames*" din Franța cînd s-a produs atacul de la Verdun. Fără incidente, fără acte de sabotaj, fără greșeli sau ezitări, se asistă tăcut și cu o ascuțită încordare la toată această febrilă activitate de transporturi petrecută, deși în văzul țării, dar nesimțită de țară, care are ca rezultat trasportarea efectivelor a trei corpuri de armată, ce rînd pe rînd garnisesc linia frontului, pe măsură ce sînt debarcate, permițînd ca la finele acestei luni, o linie a frontului româno-german să fie trasată începînd din fața cetății Neamțului a lui Ștefan cel Mare, înălțimile Strunga, la sud, Valea Bahluiului, pe care să-l incalce la nord de Iași, făcînd acel cap de pod de prestigiu istoric și voievodal să treacă Prutul la Sculeni și să tivească masivul Cornești pe la poalele de nord, pînă la Chișinău,

ca apoi, abătîndu-se pe malul de vest al Nistrului, să-l urmeze pînă la Liman.

Prin acest act operativ, Inaltul Comandament Român își reluase prerogativele sale operative, abandonate fortuit de după căderea Odessei. Înjghebarea unei noi poziții de rezistență, sub ochii vîrfurilor înaintate ale trupelor ofensive inamice, era dovada concludentă a intervenției în acțiune a unui organism viu și proaspăt, în stare de a da un alt ritm, dacă nu și un alt sens operațiunilor. Acest efort, pe care îl ceruse și-l susținuse cu toată strășnicia mareșalul, al trupelor aflate în interior și pe care acestea îl dăduseră într-o întrecere patriotică, era de natură să mărească și mai mult prestigiul și importanța forțelor române în fața lui Hitler, forțe, care, în amestecătura creată de vîrtejul luptelor în această perioadă a dezghețului și a mocirlei, ajunseseră la un moment dat să nu se mai evidențieze în mod distinct. Acum un front român răsărea cu primăvara, nou, semeț și odihnit, rezistență ieșită ca din pămînt, o dată cu ghioceii și brîndușele.

La 24 martie, cînd armatele sovietice ating poalele Carpaților și ajung în fața Neamțului, peste frontiera cu Ungaria are loc un eveniment care era menit să răstoarne balanța de partea inamicului. Ungaria lui Horthy încearcă să iasă din alianță, dar slab pregătită, ea este gîtuită în față și formațiile fasciste ungare „Crucile cu săgeți" un fel de legionari unguri, intervin și pun mîna pe putere introducînd legi fasciste. Regentul Horthy este chemat la Hitler și menținut un timp la dispoziția fuhrerului. Fapt semnificativ. Că Ungaria, ducea și ea tratative cu aliații pentru ieșirea din Axă, era lucru cunoscut de politicienii noștri, dar nu avuseseră loc nici un schimb de informații sau contacte între cele două acțiuni deoarece, lesne de înțeles, ambele urmăreau același scop : Ardealul în întregime. De aceea Ungaria păstră secretul și căută cu orice preț să o ia înaintea României. Numai că momentul nu fusese bine ales. Într-adevăr, sovieticii ajunseseră la frontiera cu Ungaria, dar puterea lor ofensivă fusese consumată de lungile eforturi depuse, din noiembrie fără

încetare, și a grelelor pierderi. Germanii, în schimb, își reduseseră frontul și aveau disponibilități masive chiar în Ungaria, și care au intervenit imediat. Încercarea ungară a fost înăbușită în fașă, politica ei discreditată pînă la finele războiului, iar armata ungară, legată și tîrîtă după cea germană pînă la ultima zi a războiului și dincolo de teritoriul său național. Ea nu servise decît României care știu să tragă învățămînt : Nimic să nu se întreprindă înainte ca forțele germane să fi fost neutralizate complet. După exemplul Italiei din septembrie 1943, Ungaria oferise alt exemplu foarte concludent, de care trebuia să se țină seama. Prima concluzie care trebuia să se impună, era aceea că în România, neexistînd vreo organizație pro-fascistă, nu era pericol de a vedea la momentul oportun ivindu-se o reacțiune internă, care să lucreze în profitul Germaniei, în detrimentul interesului național, după cum o făcuseră *„Săgețile de foc"* ungurești. Legionarismul fusese de mult desființat și aproape că și amintirea lui dispăruse din mintea poporului. Horia Sima și cîțiva acoliți ai săi erau, e drept, undeva, în Germania, dar nu li se dădea nici o importanță. Abia acum începuse să se vadă, cine vroia să vadă bun înțeles ce adîncă semnificație își avea înfrîngerea rebeliunii din ianuarie 1941. Germanii nu mai aveau acoliți în interiorul țării și guvernul nu mai putea fi impiedicat de nici o forță disidentă. Toată țara era liniștită și urma directivele pornite de la un singur om.

Pe plan extern, concluzia era că Ungaria putea fi socotită în afara posibilităților unor acțiuni diplomatice, deoarece își pierduse încrederea lui Hitler și, ca atare, libertatea de acțiune. Șeful statului, amiralul Horthy, devenise nesigur și sondaje repetate au loc pe lîngă persoana sa și asupra acțiunilor sale. Cu toate că el, și mai tîrziu nu se sfia să declare trimisului lui Hitler, generaful Guderian, — pentru a sonda atitudinea eventuală a acestuia, față de continuarea războiului, nu numai ca urmare a acelei încercări slabe și nereușite de desprindere. din martie 1944, dar mai cu seamă ca o consecință a lipsei de încredere pe care Hitler i-o păstrase șefului

statului ungar, în contrast cu aceea pe care o avea față de Mareșalul Antonescu. *Vezi dumneata, scumpe camarad, în ceea ce privește politica, trebuie să ai mai multe fiare puse la încălzit*". Din acel moment generalul german nu mai avu îndoieli în privința tendințelor regentului, împresie pe care se grăbi s-o comunice lui Hitler și soarta armatei și statului ungar să fie pecetluită.
De acum înainte, totul se reducea și se concentra cu o supremă condensare în posibilitățile unui singur om, în prestigiul unui singur om — care se desemna mai mult ca oricînd în decursul anilor săi de guvernare, începînd de la această dată de sfîrșit de martie — ca singura speranță, mereu singura salvare a țării din necontenitul impas în care o aruncaseră vitregiile vremurilor și uneltirile politicii veroase.

În ceea ce privea conjunctura celor două acțiuni de ieșire din Axă, a Ungariei și a României, dacă teoretic ar fi fost o soluție, în practică era de neconceput. Astfel, teoretic, dacă în momentul cînd forțele ofensivei sovietice atingeau frontierele ambelor state s-ar fi declanșat concomitent dubla lor acțiune împotriva resturilor armatei germane înfrînte, sleite de puteri și decimate, ar fi avut o mare șansă de succes. E de imaginat în ce derută totală s-ar fi găsit comandamentul german de pe această parte a frontului atunci cînd rămășițele armatelor sale — adevărate spectre ale unor foști cîndva oameni, necum soldați, zdrențuiți, nemîncați, înghețați, murdari, sălbăticiți de spaima și pericolele prin care trecuseră, dedați la acte reprobabile și dezonorante ca : indisciplină, furt, bestialități — în loc de adăpost, hrană, îmbrăcăminte, căldură, ar fi fost primite cu gloanțe ! Pentru că în acest hal ajunseseră o mare parte din trupele germane care și-au făcut apariția în Moldova în primele zile ale lunii martie. Un succes ar fi fost ușor și armatele sovietice s-ar fi găsit în situația de a fi purtate peste Carpați, pînă dincolo de Apuseni, fără a trage un glonț. Dar aceasta numai în teorie.

În realitate, aceste acțiuni nu puteau fi niciodată coordonate prin voința și planul celor două state datorită adîncului antagonism al țelurilor lor politice, care vizau

același scop : Ardealul ! Șantajul asupra acestei provincii atît de adînc românești, inaugurat de Hitler la Viena, în august 1940, fusese menținut, cum s-a văzut, pe tot timpul războiului, agitîndu-l la fiecare cerere de noi trupe. Aliații, era foarte probabil că-l reluaseră și căutau să rupă cît mai repede echilibrul de forțe, tentînd mai mult pe unul sau pe celălalt.

Prin punctul 2 al condițiunilor trimise la Moscova de mareșal se ceruse să se acorde României, de la data semnării acordului, 15 zile, timp în care trupele române să scoată afară din teritoriul țării trupele germane. Acest punct scotea în evidență categoric dreptul pe care România și-l statua în acest nou pact de-a corecta cu armele nedreptatea făcută la Viena și de a cuceri, așa cum îi declarase lui Hitler din primul moment, dreptul inalienabil asupra Ardealului întreg *„dacă nu la masa verde, prin sabie"*. Și pentru că sabia era trasă, prin vrerea acestor doi mari adversari, cu ea și prin ea, dorea să-și consfințească pentru a doua oară, într-un pătrar de veac, dreptul. Prin acest punct se desemna ca adversar prim și principal în primul rînd armata ungară, care se afla pe teritoriul Ardealului de Nord. Împotriva acestei armate mareșalul destinase, de la începutul guvernării sale, Armata I din Ardeal, care a rămas tot timpul războiului din est, cu arma la picior, perfecționîndu-și instruirea și mărindu-și capacitatea combativă și dotarea în armament. În consecință, cum ar fi fost posibilă o acțiune comună a acestor două armate română și ungară ? Nu a fost întrevăzut și nici nu s-a gîndit nimeni la ea.

Pentru acțiunea plănuită de guvernul și opoziția românească, acțiunea ungară, după cum s-a încercat să se arate, venea să aducă un plus de învățăminte.

Către finele lui martie, odată frontul nou închegat și înaintarea inamicului oprită, necesitatea coordonării acțiunilor se impune din nou și mareșalul este invitat de Hitler la Obersalzberg. Mareșalul pleacă cu trenul personal „Patria", însoțit de o mică suită formată din colonelul Davidescu și doi ofițeri de stat major. Este primit cu multă afabilitate de către Hitler. Acesta, ca de fiecare dată,

îi expune în detaliu situaţia frontului şi-i dă explicaţii asupra cauzelor desfăşurării defavorabile a operaţiunilor pînă la acea dată : s-au făcut greşeli din care cauză s-au făcut schimbări în marele comandament — Manstein, înlocuit cu Schörner şi von Kleist cu Model ; se vor pregăti operaţiuni ofensive ce vor duce la zdrobirea armatei sovietice. Planul său era ca să reziste pe linia actuală a frontului pînă la limpezirea situaţiei pe teatrul din vest, unde se aşteaptă ca lucruri importante să se producă în curînd. După ce va zdrobi invazia anglo-americană, pentru care a rezervat 40 din cele mai bune divizii germane, se va îndrepta, asigurat din partea Atlanticului, cu totalitatea forţelor înspre est, zdrobind forţele ruseşti. Arme noi secrete vor fi puse în curînd în acţiune, care-i vor aduce victoria.

Pentru aceasta are nevoie absolută de păstrarea actualei poziţii. „De aici în colo, nimeni nu se va mai retrage un pas".

Cu privire la superioritatea aeriană, o va cîştiga, noi tipuri de avioane fiind în construcţie... Un nou tip de submarin va fi lansat în curînd şi acesta va permite Germaniei să redobîndească supremaţia pe mare... şi anume tipul XXI....

Mareşalul, la rîndul său, îi arătase lui Hitler greutăţile pe care la avea din lipsurile în dotarea armatei cu tunuri, tancuri şi echipament radio. Îi expune situaţia dificilă a conducerii sale din cauza revenirii războiului pe teritoriul român. Dificultăţi economice ce survin prin pierderea unei suprafeţe întinse din nordul ţării, ceea ce înseamnă creşterea sarcinii de alimentare a armatei şi populaţiei, în timp ce resursele au scăzut cu un sfert.

Cu privire la contraofensiva în perspectivă, mareşalul expune lui Hitler o idee proprie şi anume : o contra-ofensivă cu obiectiv limitat. Aceasta, pornind cu un grup de 10—12 divizii de infanterie şi trei divizii de tancuri de la nord de Iaşi pe direcţia : Botoşani—Lipcani—Hotin—Kameneţ—Podolsk, ar lovi din flanc întrîndul sovietic dinspre Neamţu, silindu-i la retragere şi aducînd frontul pe Nistru, o linie de teren tare în partea de nord a ţării şi ca atare mai uşor de păstrat.

Pentru constituirea acestui grup de forțe, el cere lui Hitler cele șapte divizii române din Crimeea, care stau expuse zadarnic unei capturări. Această acțiune ar mai avea și efect moral asupra populației, care dă semne de neliniște văzîndu-și teritoriul ocupat în parte, ușurîndu-i astfel problema guvernării. Eliberînd teritoriul României la est, s-ar redresa și potențialul său economic.

Mareșalul, cu acest prilej, îl informează pe Hitler despre rezultatul unei invenții românești în stadiul probelor de poligon. Era vorba de tunul anticar blindat, un tanc în miniatură semănînd cu o broască țestoasă. Inalt de 1,40 m. sub un blindaj de oțel de dimensiuni obișnuite, prezenta toate suprafețele sub un unghi de înclinare care făcea să ricoșeze toate loviturile pe care le-ar primi de la cele mai puternice tunuri trase direct și sub 1000 m. Cu echipaj de 2 oameni, cu mare mobilitate și viteză pînă la 60 km era ușor de fabricat, ușor de manevrat și putea fi scos în serii mari pentru a intra repede în dotarea armatelor. Ar urma ca Germania să producă în uzinele sale acest material. Acest tun antitanc blindat era invenția colonelului Radu Davidescu, șeful Cabinetului Militar, și a maiorului Nicolae Anghel, ofițer de stat major din artilerie, secretarul particular al mareșalului.

Hitler răspunde pe rînd : Cu privire la ofensiva cu obiectiv limitat propusă, va reflecta. Oricum, îi va lăsa la dispoziție Divizia 22 blindată germană care, împreună cu Divizia 1 blindată română să constituie o forță de șoc pentru orice eventualitate.

În ce privea Crimeea, Hitler nu era de acord să retragă forțele anticipat. Crimeea e o zonă sensibilă și de prestigiu... Dacă se retrage de acolo, rușii vor putea bombarda în voie petrolul românesc, ceea ce ar costa foarte mult armata germană. Janecek, cu forțele pe care le are la dispoziție, va putea respinge orice atac inamic... Cu privire la materiale și armament, producția germană trece prin mare criză, totuși va avea grijă să satisfacă nevoile de primă urgență ale României... Invenția românească este interesantă, dar nu poate face altceva decît să ajute industria română pentru fabricarea acestui tun anticar blindat.

Mareşalul, cu privire la împotrivirea de a retrage forţele din Crimeea, argumentează că aceste trupe, oricît ar fi de tari, au o misiune ingrată ; apărarea Crimeei este foarte grea, deoarece trebuie să facă faţă la două direcţii : Perecop şi Kerci. Un atac prin Perecop ameninţă forţele care apără Kerciul, iar un atac prin Kerci ameninţă Perecopul. Un atac concomitent şi de la nord şi dinspre vest, ar captura aceste trupe ; o retragere din timp în perimetrul cetăţii Sevastopolului ar oferi numai avantaje : teren foarte tare, fortificaţii existente, front mic de apărat, deci efective reduse la un sfert. Restul de trupe, aduse din timp în ţară, ar constitui o rezervă şi o eventuală forţă de şoc. Mareşalul atrage atenţia că un dezastru în Crimeea, după toate eşecurile în lanţ ce au avut loc, îi va crea o situaţie foarte grea în ţară şi el nu-şi mai poate asuma o răspundere în conducere. Din toate aceste motive el cere hotărît retragerea trupelor române din Crimeea.

La această părere se raliaseră comandanţii germani locali, generalii Janecek, Manstein, Kleist şi Model. Hitler rămîne însă neclintit în hotărîrea sa. Peste o săptămînă sovieticii declanşează atacul la Perecop.

Referitor la schimbările făcute în comandamentul german, mareşalul îşi exprimă regretul că se desparte de aceşti bravi comandanţi cărora le păstrează recunoştinţă şi o mare preţuire pentru felul eroic cum au condus operaţile în această perioadă atît de critică...

În felul acesta, mareşalul spusese mai tot ceea ce se putea spune în limita păstrării mai departe a unor raporturi bune. Un singur lucru nu spusese : anume că e în curs de tratative pentru a ieşi din război. Şi nu o spusese din îndoit motiv. În primul rînd, încă nu era hotărît definitiv asupra momentului şi, în al doilea rînd, nici nu fusese întrebat.

Declanşatorul şi coordonatorul unei atît de ample acţiuni diplomatice — care de un an încheiat se aşezase în fruntea acestei acţiuni a cărei răspundere şi-o asumase fără echivoc de la început — nu se putea admite că, pornind să-l întîlnească pe Hitler, nu presupusese că acesta ar fi putut fi informat asupra acestei acţiuni şi nu-l va întreba. Cu certitudine că întrevăzuse aceasta, şi era pre-

gătit pentru a răspunde. Dar întrebarea nu fusese pusă, iar el nu avea nici o obligație să vorbească atîta timp cît vorbise clar de la început ! *„În cazul desfășurării nefavorabile a operațiunilor sau cînd războiul va fi purtat pe teritoriul național, România își rezervă dreptul de a acționa după cum îi dictează interesele sale naționale"*. Iată Hitler își reamintise acele cuvinte, cu atît mai bine că nu întrebase nimic. Avea destule elemente să facă deducții. Această întrebare va fi pusă cu un alt prilej, dar pînă atunci secretul cel mai desăvîrșit va fi fost păstrat. Elementele pe care le adusese în discuție mareșalul erau suficiente pentru a-i pune lui Hitler noi teme de meditație. Dar după cum se va vedea, acestea nu s-au produs și nu se vor produce pînă în ultimul moment.

Mareșalul mersese la Hitler cu destule nemulțumiri : Crimeea, invazia nordului țării, perspectiva bombardamentului, greutăți economice și lipsuri, schimbarea în comandamentul german... Acestea ne sînt cunoscute. Dar ce nu se știe este faptul că el se înapoia de la Hitler și mai nemulțumit.

Întîi Crimeea ! Păstrarea mai departe, împotriva celei mai elementare rațiuni a șapte divizii române, cele mai bune și cu efectivele mai complete, friza nebunia. După Don și Stalingrad, după retragerile nesfîrșite, după seria întreagă de eșecuri, acum mai venea să-i impună perspectiva unui dezastru în Crimeea. Avea acolo elita armatei : Corpul de Cavalerie sub comanda bravului general Gheorghe Cealic și Corpul Vînătorilor de munte de sub conducerea generalului Dumitrache, eroul din Caucaz. Aceste trupe fuseseră tot timpul în lupte și fuseseră primele care trecuseră Donul în septembrie 1941. De atunci străbătuseră mii de kilometri pînă la Volga „ Cuban ! Dăduseră zeci de bătălii, la Melitopo, Sevastopol, Kerci, Cuban, Caucaz... Aceasta ar fi constituit o probă extrem de severă pe care trebuia s-o treacă în fața opiniei publice și așa atît de timorată.

Plecarea lui Manstein iarăși îl contraria foarte mult, deoarece îl cunoștea bine și avea un ascendent foarte mare asupra lui, la nevoie putînd conta pe loialitatea acestuia. Manstein cunoștea perfect posibilitățile soldatului român și capacitatea comandanților și știa ce trebuie să le ceară.

Conflictul de la Don fusese de mult încheiat și bunele raporturi îi luaseră locul.

Referitor la proiectul contraofensivei limitate, nu-și făcuse mari iluzii. Cu toate că conjunctura operativă era favorabilă unei astfel de acțiuni ce ar fi avut sorți de izbîndă, nu credea că disponibilitățile germane ar fi permis. Dar lucrul principal la care se gîndise făcînd această propunere nu fusese atît considerentul militar, cît mai mult cel politic. Cu ofensivă sau fără, odată cele șapte divizii aduse din Crimeea și constituite într-un grup de rezervă la disponibilitatea Înaltului Comandament Român, ar fi dat multă libertate de acțiune acestuia putînd urmări cu mai mult curaj țelurile politice spre care încerca să se dirijeze.'

Nu este exclus ca acesta să fi fost însuși motivul pentru care Hitler se opunea retragerii acestor forțe. Era de preferat ca ele să fi rămas în afara țării, chiar și în Crimeea cu o misiune simbolică și supuse riscului unei distrugeri, decît a constitui o problemă pentru viitoarea desfășurare a situației. Nu ar fi fost exclus cu cît se mai petrecuseră asemenea cazuri și se vor mai petrece între aliați.

Că mareșalul, angajat în tratative de pace cu aliații și la vest și la est, se mai gîndise să propună o ofensivă pornită chiar de pe teritoriul său și cu majoritatea trupelor sale ar putea fi privit ca un non sens. Ea era totuși logică : Constituirea unui grup de forțe important din 7—8 divizii plus două divizii blindate putea face față mai întîi oricărei încercări de reluare a ofensivei de către ruși. Ele ar fi dat în primul rînd garanții în ce privea menținerea liniei frontului pe acel aliniament ; iar în privința desfășurării favorabile a tratativelor cu aliații un reviriment produs pe frontul de luptă cu rezultat maxim : readucerea lui pe frontiere de est și minim : păstrarea actualei linii, nu putea decît să slujească țelurilor sale politice, care urmăreau obținerea condițiilor optime, acelea deja stipulate și predate lui Nanu. Într-un fel ar fi tratat Stalin cu mareșalul dacă trupele lui ar fi fost respinse pînă la vechile frontiere de pe Nistru, într-un fel ar fi tratat dacă eventualele lui ofensive ar fi fost oprite pe

aliniamentul pe care se găsea frontul și, în sfîrșit, într-alt fel, cu totul într-alt fel ar fi tratat dacă linia frontului ar fi fost străpunsă și coloanele sovietice s-ar fi revărsat de-a lungul Moldovei și Basarabiei spre interior. Or, tocmai acesta era lucrul pe care mareșalul dorea să-l evite cu orice preț.

Ca atitudine principială și consecventă pe care e bine s-o enumerăm de pe acum și fără surprindere va trebui s-o consemnăm la mareșal pe tot timpul acestei perioade pînă la sfîrșit, pe aceea de luptă. Or, întrebarea firească este : de ce mai luptă dacă vrea pace ? Tocmai de aceea el căuta mai mult să lupte pentru a obține o pace onorabilă deoarece așa arătau exemplele istorice. De ce se luptă Napoleon pe cîmpiile Italiei, ale Germaniei sau imensitățile Rusiei decît pentru a obține pacea dorită de el ? Aceste exemple istorice au arătat că cu cît dorești mai mult pacea trebuie să lovești mai puternic inamicul și să i-o impui, nu s-o cerșești. Însuși exemplul Germaniei, în 1918, era cel mai concludent. Ea, deși învinsă, primește armistițiul fiind cu armatele pe teritoriul Franței. Franța era atît de istovită de pe urma grelelor bătălii impuse, încît s-a grăbit să primească, renunțînd la faza glorioasă a unui război victorios, la urmărire, lăsînd pe inamic să se retragă în toată liniștea pentru a-i elibera teritoriul.

Cunoscînd cele patru puncte fixate ca bază de înțelegere cu rușii, era de așteptat ca aceștia să nu le accepte situație nu ar fi existat decît în cele două cazuri enumedecît atunci cînd ar fi fost nevoiți să o facă. Această rate : readucerea prin lupte a frontului pe Nistru sau respingerea oricăror încrecări de a trece la sud de linia pe care fuseseră opriți. La aceasta se mai adăuga și mărirea posibilităților de atragere a anglo-americanilor în Balcani, Odată frontul sovietic imobilizat la sud-est, putea fi întrevăzută o acțiune în Balcani pentru a da drumul acelor forțe. Iată deci atîtea motive care justificau pe deplin această atitudine a mareșalului, contradictorie în aparență, dar în fond strîns legată una de alta. Oricum, mareșalul nu putea depune armele pe motivul că a început tratative de pace. Cel mai bun exemplu de această dupliciate îl poate furniza conflictul din Vietnam. (1974). În timp ce se duc tratative de pace la Paris, operațiunile

militare iau aspecte din cele mai variate. Cu cît intransigența vietnamezilor crește, cu atît intensitatea luptelor crește.

Ca elemente pozitive culese de la întrevederea cu Hitler erau perspectiva intrării în acțiune a unor arme V I" și V II" și întărirea frontului Moldovei.

În ceea ce privea arma secretă aceasta era o problemă de care nu se putea să nu se țină seama. Germania era în măsură a produce o asemenea armă și în acest caz ? De aceea mareșalul trebuie să meargă cu multă prudență, circumspecție și să nu subestimeze factorul militar care încă mai era chemat a juca un rol foarte mare dacă nu hotărîtor. Germania nu se afla la acea dată la pămînt și, cu atît mai mult, conducerea ei privind persoana lui Hitler. În orice caz, era încă foarte departe de a se putea afirma că Germania *„a intrat în catalepsie"*, așa cum hazardase Ică Antonescu la finele anului 1942 ! Pînă atunci va mai trebui să treacă un an încheiat. Și ce an !

Privind lansarea unui nou tip de submarin nici acest aspect nu era lipsit de importanță, deoarece de îndată ce marina germană ar fi reciștigat supremația mărilor, aprovizionarea rușilor ar fi fost întreruptă, iar puterea lor slăbită. În plus, operațiuni vaste de debarcare pe continet ar fi fost mult îngreunate. Prezența în Franța a 40 de divizii gata de luptă, cu o masă de care de luptă; era cea mai reală dată. Aceste divizii, printr-un joc politic de moment, puteau oricînd face stînga-mprejur pentru apărarea în cîteva zile pe frontul de răsărit și acestea puteau aduce decizia în favoarea Germaniei. Și cît de puțin a lipsit ca acest lucru să se realizeze pe întinsurile Normandiei, ca mai apoi aceste forțe disponibile să se poată năpusti asupra inamicului la est ! Dar deocamdată ne aflăm la începutul lui aprilie 1944.

De aceea, la înapoierea în țară, Mareșalul își concentră toată atenția către front, consolidîndu-l pe fiecare zi ce trecerea. Erau încă puține zile de răgaz, deoarece 1 aprilie se apropia.

Începutul lunii aprilie aducea cu ea două elemente noi pe fronturile de luptă : cel politic și cel militar.

Pe plan politic acea dată marchează o recrudescență a acțiunii politice externe prin întărirea delegației diplo-

matice cu prinţul Barbu Ştirbei, care urma să plece la Cairo, trimis al opoziţiei pentru a trata mai departe obţinerea unor condiţiuni acceptabile pentru ieşirea din război. Ştirbei, se întîlnise în secret, înainte de plecare, cu mareşalul de la care primise instrucţiuni de urmat. La Cairo, el luă legătura cu generalul Wilson cu care a început o serie de tratative.

Mai înainte de plecarea lui Ştirbei, mareşalul primise din partea generalului Wilson mesaje telegrafice, care încercau să stabilească condiţiile înţelegerii. Astfel, prin telegrama din 23 martie, acesta i se adresa mareşalului prin Creţeanu. „1. — În nici un caz mareşalul Antonescu n-ar trebui să meargă la Hitler. În caz că merge, se va considera că România urmează să tragă toate consecinţele. 2. — Ar trebui imediat să capituleze în mîinile celor trei puteri şi a se da ordin trupelor române să nu depună rezistenţă ruşilor."

Această telegramă fusese socotită de mareşal drept un ultimatum şi la ea se va referi mai tîrziu. Indicaţiile din telegramă evident că nu puteau fi îndeplinite pentru că erau imposibil de îndeplinit. 1. — La Führer nu putea să nu se ducă, pentru că era deja plecat. 2. — A se preda în mîinile aliaţilor însemna la acea oră şi-n acea situaţie, să se predea în mîinile ruşilor, cînd nici o cauză externă nu ar fi justificat aceasta şi cînd, mai mult, operativ nu era cu putinţă din cauza prezenţei efectivelor germane.

La 30 martie o altă telegramă mai detaliată soseşte de la Creţeanu : „1 — Guvernul sovietic a informat guvernul englez că este gata a lua contact cu mareşalul Antonescu. 2. — În afară de cele comunicate de generalul Wilson, guvernul sovietic va cere mareşalului Antonescu să mai ia următoarele măsuri : a) Trupele române ce se află în contact cu trupele sovietice să primească ordin de a capitula în mîinile ruşilor. b). Guvernul sovietic asigură că va pune la dispoziţia mareşalului toate trupele române aflate în Crimeea şi în regiunea Niprului, pentru a fi organizate împotriva germanilor. c) Pentru a se lămuri chestiunile în legătură cu o acţiune împotriva germanilor, trebuie a se lua contact cu marile comandamente sovietice."

Față de aceste somații care dețineau atîția factori nereali, deci cu neputință de îndeplinit și ținînd seama că mareșalul fixase condițiile sale direct prin Stockholm la Moscova, crezu de cuviință să se adreseze direct generalului Wilson, cerînd ca și Cairo să-i susțină condițiile fixate, prin cele 4 puncte, Moscovei. Dar Cairo, respectiv Wilson, îi răspunse mai ultimativ : „România va trebui să răspundă cu acțiuni efective, altfel va fi supusă rigorilor războiului aerian."

Scrisoarea mareșalului către generalul Wilson a fost citată anterior.

Toate acestea însă duseseră la declanșarea bombardamentelor aeriene anglo-americare.

Alegerea făcută în persoana prințului Știrbei corespundea în mare măsură speranțelor pe care și mareșalul și partidele istorice le puneau în acțiunea lui de persuasiune de pe lîngă reprezentanții anglo-saxoni. El, prințul, întrunea calitățile omului cu rutină diplomatică, omului reprezentativ, demn, hotărît, cu mult simț și de caracter pe deasupra. Era omul în al cărui cuvînt te puteai încrede. Vechi și credincios slujitor al tronului în timpurile grele ale primului război mondial, Știrbei își cîștigase multă dragoste și recunoștință din partea regelui Ferdinand și a reginei Maria. El s-a pus cu toată ardoarea la dispoziția țării pentru a ajuta să iasă din impasul acela teribil. Convins de dreptatea cererilor formulate de guvern și opoziție, plecă să-și îndeplinească misiunea plin de zel patriotic. El, în schimb, nu împărtășea părerile lui Maniu și ale altora, că persoana regelui Mihai ar fi aceea nimerită să joace rolul de arbitru care să stăpînească evenimentele după consumarea armistițiului. Aceste evenimente le întrevedea foarte grave, produse de mari ambiții care fuseseră ținute înăbușite de către guvernarea mareșalului, dar care abia așteptau ocazia favorabilă să se dezlănțuie, ocazie pe care le-o oferea armistițiul. El era convins că numai mareșalul va putea fi în măsură să domine evenimentele și deci să încheie armistițiul. Cu această convingere a primit misiunea și a plecat cu acordul mareșalului.

Mareşalului i s-a adus la cunoştinţă „fuga" în Egipt a lui Ştirbei pe cînd se afla pe poligonul de tragere de la Mihai-Bravul. Nici nu a clipit măcar atunci cînd i s-a raportat că radio Londra a anunţat fuga lui Ştirbei. A spus doar atît, ca să fie auzit de cei din jurul lui : *„Cum înţeleg unii oameni să se pună la adăpost"*. Era cu neputinţă să poată cineva să bănuiască, cum că mareşalul nu numai că ştia, dar chiar aprobase. Mai trebuia să treacă o decadă din această lună pînă să am şi eu plilejul de a intra dintr-o dată în miezul acestei acţiuni secrete. Dar pînă atunci, mai întîi 4 aprilie !

4 aprilie 1944 marchează începutul bombardamentului aerian de zi şi noapte al flotelor aeriene anglo-americane asupra teritoriului ţării. Începutul îl face Bucureştiul cu cartierul Gara de Nord, Griviţa, Triaj, Chitila, cutremurat din temelii, bombardament care, timp de mai bine de o oră, a pisat acele cartiere, făcînd zob clădiri, instalaţii, drumuri, căi ferate, garnituri de trenuri şi tot ce se afla cuprins sub acest covor distrugător. Uruitul motoarelor, bubuitul tunurilor antiaeriene, exploziile bombelor transformaseră cartierul într-un infern, deasupra căruia flăcări, fum, praf, se ridicau la mare înălţime.

Mareşalul fusese încunoştiinţat de acest atac aerian după cum declarase Eugen Cristescu la proces. Mareşalul îl informase cu puţin mai înainte : *„Am primit un ultimatum de la generalul Wilson, prin care mi se spune că dacă România nu încheie armistiţiul, va suferi rigorile războiului total... Vreau să-ţi fac o destăinuire : am primit condiţiuni mult mai bune din partea Uniunii Sovietice prin doamna Kolontay de la Stockholm, comunică-i asta şi domnului Maniu"*.

Sub lumina acestei declaraţii, începerea bombardamentului aerian asupra ţării, apare ca represalii. Anglo-americanii, în zelul lor de aliaţi corecţi, trecuseră de la faza cînd dădeau numai sfaturi ca delegaţii români să se înţeleagă cu Sovietele pentru armistiţiu, la faza ameninţărilor şi apoi a constrîngerii prin forţă. Astfel trebuia înţeles şi justificat acest cumplit bombardament pe care foştii aliaţi au înţeles să-l abată asupra poporului român,

ajuns la apogeul încercărilor grele în care se zbătea de patru ani : îl miruiau din înaltul cerului cu focul gheenei !

Declanşarea atacului, pe timpul cînd România îşi avea trimişii săi atît la Cairo şi cît la Stockholm pentru a trata ieşirea din război şi trecerea de partea aliaţilor, dovedea încă odată totala lipsă de înţelegere a foştilor săi aliaţi faţă de situaţia ei dramatică. Mai dovedea, de asemenea, că tot eşafodajul pe care fusese construit echilibrul european după războiul Crimeei, din 1853—1856, se năruise, iar România era împinsă cu forţa — şi ce forţă — în braţele Moscovei. Şi pentru cel mai optimist politician al ţării aceasta ar fi fost de ajuns pentru a trezi la realitate, totuşi speranţa nu vroia să părăsească pe aceşti oameni şi o dată cu ei nici pe poporul român în frunte cu conducătorul lui.

Sub acest bombardament crunt, se trece la dispersarea generală. Oraşele se golesc : populaţia, în marea ei majoritate, se evacuează în regiuni rurale, copii, femei, bătrîni, tot ce nu este angrenat într-un serviciu, părăsesc zonele urbane ; instituţiile se mută, de asemenea, în localităţi neexpuse atacurilor aeriene şi în Capitală, ca şi în oraşele mai mari, rămîn numai eşaloane restrînse de servicii, al căror personal avea adăpostul asigurat ca şi mijloace de a părăsi oraşul pe timpul alarmei aeriene şi a se adăposti în afară.

Însuşi mareşalul, surprins la 4 aprilie de bombardament la palatul Preşedinţiei, în adăpostul căruia stă pe tot timpul cît durează acel bombardament, părăseşte în a doua noapte locuinţa sa de la Băneasa şi se instalează, după cum s-a mai spus la „Vila Weber" de la Snagov.

Ţara, în felul acesta, ştiu să îndoaie grumazul pînă la pămînt aproape, sub aceste lovituri atît de brutale şi neîndurătoare pe cît erau de nedrepte şi inutile, după cum se va vedea. Ţara, urma mai departe încrezătoare şi liniştită, în imensa ei majoritate, pe omul căruia îi încredinţase destinele sale şi care se dovedise veghetor neobosit şi luptător vajnic pentru binele şi interesele ei.

Aviaţia aliată, cu flotele ei de *„Liberator"* — nume sfidat cu cel mai mare cinism, înţelegea să elibereze un popor, distrugîndu-l.

Sensul și utilitatea acestor raiduri se dovediră curînd ca nefolositoare scopului pe care și-l propuseseră : și de a determina conducerea să accepte condițiile impuse și să iasă din război. Chiar dacă mareșalul ar fi dorit cu ardoare să facă acest lucru, nu ar fi putut, deoarece frontul, prezența și efectivele germane existente în țară, disponibilitățile lor ar fi anihilat cea mai mică încercare, după modelul aplicat în Italia și Ungaria. În primul rînd, armata română ar fi dispărut fiind dezarmată, iar în al doilea, înlocuirea mareșalului cu Horia Sima ar fi urmat automat. Cu aceste două măsuri se închidea definitiv capitolul încercărilor de a scăpa din strînsoarea germană.

Iată cum o acțiune atît de brutală întreprinsă într-un anumit scop, prin aplicarea ei împingea tocmai la obținerea unui rezultat contrariu, ceea ce de fapt a atras după sine aceste bombardamente. Țara întreagă, galvanizată în urma acestui puternic șoc, s-a strîns mai mult în spatele Mareșalului..

MOTO : — „Să fie lăsaţi în pace ! Soarta ţării nu trebuie să fie pusă pe o singură mînă. Dacă aceasta dă greş, alţii să rămînă ca să meargă mai departe.“

Mareşal ANTONESCU

REGELE, PARTIDELE, COMUNIȘTII COMPLOTEAZĂ

După țară, Conducătorul venea la rînd să suporte aceste nedrepte rigori de tratament brutal, neomenos și profund nedrept. În aprilie 1944, țara întreagă își avea îndreptate spre el, privirile mai puțin acelea ale Palatului, care începuse deja să urzească, împreună cu grupul de 2—3 generali, complotul împotriva mareșalului Antonescu. Urzelile sînt foarte complicate și toate se țes la adăpostul mareșalului. Mareșalul trebuia ca mai întîi să facă front inamicului. Prin cele cinci corpuri de armată română instalate pe poziție de apărare în Moldova, cu cele două blindate de rezervă, se putea socoti asigurat împotriva unei pătrunderi iminente. Trebuia concomitent să facă față lui Hitler care, în orice moment, putea deveni din aliat, inamicul cel mai periculos. Trebuia să facă față represaliilor aeriene, care îi supuseseră teritoriul activ al țării unui tratament de distrugeri, amenințînd să paralizeze viața industrială și economia țării. Trebuia, pe măsură ce zilele treceau, să rezolve eficient atîtea probleme diverse și grave pe care le creau aceste bombardamente. Pe deasupra tuturor, el trebuia să conducă tratativele ajunse la un stadiu așa înaintat și cu apusul și cu sovieticii. El mai trebuia să acorde acțiunile guvernului cu acelea ale partidelor de opoziție, cu care înțelegea să țină o legătură strînsă și loială. Astfel, îl vedem anunțînd pe Iuliu Maniu despre ceea ce a întreprins înspre Moscova. Maniu, la rîndul său îl informează asupra demersurilor sale. Dar pe deasupra, ca un veritabil politician, Maniu mai ține legă-

tura şi cu Palatul şi cu generalii complotişti... Faţă de condiţiile ultimative ale aliaţilor, mareşalul găsindu-se depăşit în ce priveşte poziţia sa politică şi militară, i se adresase lui Iuliu Maniu invitîndu-l să ia conducerea ţării :"... *Poftiţi, luaţi conducerea guvernului, şi eu ca militar vă voi da tot concursul. Devin soldat şi voi executa toate ordinele primite*". Dar Iuliu Maniu, şi de data aceasta ca şi în atîtea dăţi succesive, refuzase. „*Dumneavoastră, domnule mareşal, trebuie să încheiaţi armistiţiul*".

Această atitudine însă era păstrată numai de formă, deoarece, întocmai ca Ianus, el mai avea şi o altă faţă cu care, e drept însă, privea, dar numai pe jumătate, către rege şi Partidul Comunist.

Dar ce făcea regele în acest timp sau mai bine zis ce făcuse regele în atîta timp ?

Sondajul acela de natură pur subiectivă pe care îl făcusem pe neaşteptate în atmosfera de la Palat în acea dimineaţă de iulie 1943 putuse oferi pentru cine vrea să pătrundă dincolo de aspectul lucrurilor, destul de multe indicii că la Palat nu era o atmosferă prea ortodoxă. Din datele culese ulterior, s-a putut preciza că acea atitudine avută de mareşalul Palatului, generalul Sănătescu, faţă de dorinţa transmisă de mareşal către Mihai I, îşi avea o cauză concretă, un act covîrşitor de important, care avusese deja loc în încăperile tăinuite ale Palatului.

Efectul produs de spectacolul oferit de regele Italiei prin arestarea lui Mussolini chiar în timpul unei audienţe la reşedinţa sa, era de natură să aprindă imaginaţia şi dorul de aventură au celor din jurul regelui. Deja la Palat se strînsese un „*grup de generali capabili*".

Lîngă rege se afla însă în permanenţă un grup de oameni tineri, unii apropiaţi vîrstei sale care nu mai puteau de nerăbdare să scuture jugul de fier al mareşalului şi să treacă puterea de partea regelui, adică a lor. Printre aceştia se aflau Mircea Ioaniţiu, fost coleg de şcoală. Alături de ei Mihai primise pe Niculescu-Buzeşti şi Ion Mocioni Stîrcea. Niculescu-Buzeşti era şi membru al Partidului Naţional-Ţărănist şi secretar la Externe.

Prin el, regele avea legătură cu Iuliu Maniu și cu Ion Antonescu, al cărui subaltern îi era Niculescu-Buzești. În ce privea legătura cu Maniu, regele Mihai nu o vedea cu ochi buni deoarece, ca demn fiu al lui Carol al II-lea, moștenise și ranchiuna atît față de mareșal cît și de Iuliu Maniu, care purtau atîta răspundere în alungarea de pe tron a tatălui și împovărarea sa cu o asemenea răspundere gravă în acele momente.

Acela care știu să pună în valoare această predispoziție oarecum naturală a regelui, a fost în schimb Mocioni-Stîrcea. În cartea *„Și a fost ora H", H. Zincă scrie :..."* Ambițios și dornic de a recupera pe plan politic ceea ce pierduse în ultimii trei ani (el fusese un apropiat al lui N. Titulescu), nu pierdea nici o ocazie pentru a ridiculiza în fața regelui pe cei doi bătrîni bărbați politici, Maniu-Brătianu, pe care nu-i socotea în stare să prezideze destinele țării în perspectiva viitoarelor evenimente... „El pleda pentru o viitoare conducere tînără și energică, capabilă să neutralizeze conservatorismul exagerat al celor două partide «istorice».

La acest grup restrîns de civili, în 1943 i se alăturase generalul C. Sănătescu, vechea noastră cunoștință de pe timpul rebeliunii, poreclit „Nea Matache", cumsecădenia-cumsecăderiilor ,adus, cum era firesc, de mareșal ca șef al Casei Militare a regelui Mihai. Lor li se mai alătură și generalul Aurel Aldea, acel general pe care mareșalul îl scosese din armată la venirea sa la putere ca pe un element servil și fără scrupule.

Aceștia constituiră grupul „celor cinci" de la palat care alcătuiră, din vara lui 1943, grupul conspirativ de lîngă rege, prezent din zi, în noapte. Lor, treptat, treptat, li se vor mai adăuga și alții, pe care îi vom vedea la timp. Ei au influență asupra regelui, determinîndu-l să intervină în jocul politic al țării spre a o pregăti să treacă de partea aliaților. Nimic mai ușor acuma, după ce regele constatase prin experiența proprie că la nimic nu-i folosise vizitarea Sevastopolului și dobîndirea „Crucii de Fier" cl. I. Ne aflam la sfîrșitul anului 1943 și nemților începuse să le meargă prost. Or, deși tot la sfatul lui Mocioni-Stîrcea și al reginei ceruse insistent să viziteze Sevastopolul, de data aceasta deprinderea de a-i asculta

era formată și lui Stîrcea îi fu cu atît mai ușor cu cît el venea să pună gaz peste foc : aversiunea, alimentată de teama ce i-o inspira mareșalul.

În toamna lui 1943, pe timpul ofensivei rusești de la Kiev, se puseseră bazele unei lovituri a Palatului. Sfatul cerut celor doi lideri ai partidelor „istorice" îl făcuse să-și piardă entuziasmul, dar nu să renunțe. El, împreună cu „grupul celor cinci", continuară să plănuiască : mareșalul să fie invitat la dineu la Sinaia (era ușor deoarece acesta de sîmbăta pînă lunea se afla la vila sa de la Predeal-Cioplea) iar cu acel prilej să fie arestat. Vădit lucru că ne aflam în plină sugestie a planului aplicat de regele Italiei pentru prinderea lui Mussolini.

Cum era însă de așteptat, problema începea să se agraveze, să ia aspect de dilemă abia după aceea. Fiindcă, în definitiv, nimic mai ușor de înfăptuit decît înșelarea bunei-credințe a unui om de onoare care intră într-o speluncă ! Cine să ia conducerea ? Pentru că, într-adevăr, în aceasta consta dilema : a înlocui pe cineva care era de neînlocuit în acele momente. Acest impas ce s-a evidențiat din primul moment, cînd acea idee a circulat, s-a menținut și a constituit obsesia și dilema acelei acțiuni de complotare. Mareșalul nu numai că se dovedise de neînlocuit la acea dată, de octombrie 1943, dar va fi de neînlocuit cu atît mai mult în aprilie 1944, ca și în august al aceluiași an și chiar în dimineața de 23 august. Dar acest adevăr îl vor vedea și-l vor înțelege atît regele Mihai, cît și complotiștii abia după 23 august și-l vor simți pe propria lor piele — unii mai devreme, alții mai tîrziu...

În ceea ce privea ocuparea celorlalte resorturi de stat, problema fusese soluționată din vreme. O dovadă peremptorie pentru aceasta, o aduce generalul Gh. Mihail, fostul ministru al apărării naționale sub Carol al II-lea, prin mărturisirea pe care o face după treizeci și mai bine de ani unui fost ofițer în Cabinetul militar al mareșalului :

„Mă aflam la Sinaia, unde aveam un fel de domiciliu obligatoriu, nu oficial, dar mi se pusese în vedere să

către organele Siguranței că dorința mareșalului era de a rămîne tot timpul la Sinaia.

Către finele lui octombrie sau noiembrie 1943 — nu-mi amintesc precis, — mi s-a comunicat telefonic că sînt chemat la București de către M.S. Regele. Am comunicat prin ofițerul de serviciu că nu pot părăsi Sinaia din motivul arătat mai sus. Mi s-a spus că pot veni întrucît forurile competente știu că voi veni în București.

M-am prezentat regelui, rămînînd în cabinetul său numai noi doi. Din primele cuvinte mi-a spus : «Domnule general, dacă voi fi nevoit a schimba guvernul, dumneata vei fi viitorul șef al Marelui Stat Major, așa că pregătește-te».

„Am discutat după aceea situația frontului, pe care regele se părea că o studiase în ansamblu și o vedea în colori foarte sumbre. Îl intriga foarte mult retragerea continuă a germanilor și a trupelor noastre.

— Domnule general, unde vezi că s-ar putea opri ?

— Majestate, este greu de spus, i-am replicat eu, deoarece forțele sovietice sînt enorme, dotate din belșug cu material amereican iar trupele germane și-au lungit enorm liniile de aprovizionare ; iarna este grea, sovieticii o suportă ușor, germanii foarte greu. După cîte cunosc, germanii nu și-au organizat nici o poziție defensivă puternică pentru a opri pe sovietici, pînă la apariția faimoasei arme noi.

Regele mi-a spus că nici mareșalul nu-i mulțumit de mersul operațiilor și nici de germani, care cer tot mai mult, dar că el se opune cu înverșunare.

Am stat la M.S. Regele cam 40 de minute, după care am avut o discuție cu generalul Sănătescu asupra acelorași subiecte.

Cînd i-am spus lui Sănătescu chestiunea șefiei de Stat Major, el mi-a replicat : «Măi Mihail, pînă atunci mai e cale lungă !»

După audiența de la Palat, am luat legătură cu Internele și am cerut îngăduința să mai stau 2—3 zile la București, lucru ce mi s-a aprobat pe loc.“

Această activitate ascunsă a Palatului nu-i rămăsese cu totul necunoscută mareșalului, care pe un Buletin

de informație al Serviciului Secret, putuse citi „...*Anturajul Palatului știe să folosească nemulțumirile regelui. I se arată că războiul va fi pierdut. România va fi învinsă și i se descriu perspectivele sumbre care amenință România. Regele a fost cîștigat în parte, punctul lui de vedere fiind că numai o înțelegere cu puterile anglo-americanilor, ar asigura statul român și monarhia...*"

Da, într-adevăr, era ceva mai mult decît nimic, dar nu se aducea nici o informație relativă la complot. Informația precum că regele era cîștigat de partea anglo-americanilor, nu era neliniștitoare, cînd cunoaștem că încă din februarie 1943 mareșalul era înclinat tot către anglo-americani. Era de ajuns pentru un rege care nu înțelegea să se amestece în politica țării. Și el nici nu se amesteca, el conspira, nici mai mult nici mai puțin decît cu comuniștii. Palatul deja încă din 1943 luase contactul cu delegații Partidului Comunist.

Date culese ulterior de la persoane ce au făcut parte din Serviciul Secret condus de Eugen Cristescu ne permit să vedem clar această problemă. Astfel, din relatările generalului N. Dragomir, fost Șef de Stat major al Armatei IV-a române, rezultă următoarele : „Întîlnind într-o zi pe colonelul Borneanu, l-am întrebat ce poate să-mi spună despre cele petrecute la 23 august și cum se poate explica că mareșalul nu a știut nimic despre complotul de la Palat ? Atuncea el mi-a declarat următoarele :

„ — *Prin luna aprilie 1944 sau începutul lui mai, am fost chemat de Eugen Cristescu care mi-a spus că domnul mareșal a auzit un zvon despre un așa zis complot care ar cuprinde anumite cadre ale armatei. M-a însărcinat pe mine și pe agentul Mihail cu depistarea acestei mișcări. Ne-am așezat pe lucru și cam după vreo lună, aveam suficiente date culese pentru a întocmi raportul. L-am prezentat lui Cristescu. În el arătam că în Marele Stat Major exista un focar de sabotaj întreținut de colonelul Borcescu șeful Secției I și secundul său col. Gh. Zamfirescu, care sustrag efective de la unitățile ce merg pe front, camuflează altele, dau copii de situații Palatu-*

lui care sînt trimise Intelligence-Service-ului ; informează eronat pe mareşal. Cam astea.

Cristescu m-a luat, m-a urcat în maşină şi am mers cu el la mareşal. Acolo m-a lăsat pe mine să raportez cele descoperite. Mareşalul a ascultat, clătinînd din cap din cînd în cînd şi muşcîndu-şi imperceptibil buza de jos.

La sfîrşit m-a întrebat : «Bine, bine, dar în capul acestor oameni cine se află ?» Eu i-am răspuns : «Domnul general Sănătescu, mareşalul Palatului».

Mareşalul a izbucnit în rîs. «Păi dacă ăsta este capul lor, lăsaţi-l în pace... Asta nu e în stare de ceva serios... Totuşi urmăriţi-l mai departe şi ţineţi-mă la curent».

Am plecat destul de descumpăniţi. Cristescu mi-a spus pe drum că, dacă domnul mareşal priveşte situaţia cu aşa desconsiderare, ştie el ceva... Noi nu avem mare lucrul de făcut...“

Aici generalul Nicolae Dragomir l-a întrebat pe colonelul Borneanu : *«Şi voi ce aţi mai făcut ? Aţi întrerupt investigaţile şi supravegherea ?» «Nu, deloc», i-a răspuns flegmatic colonelul Borneanu... Am continuat. «Şi aţi informat mai departe pe mareşal ?» «Da. L-am d e z i n f o r m a t»“*

Deci iată acuma şi această chestiune elucidată : *dezinformarea.*

Pentru că mereu s-a arătat şi s-a revenit ori de cîte ori s-a menţionat numele lui Mihail Antonescu asupra dorinţei lui de a fi cît mai aproape de monarh, ar putea părea surprinzător că el nu e menţionat alături „grupului celor cinci“, dar cu toate stăruinţele şi tămîierile lui făcute la Palat, regele l-a ţinut la distanţă şi nu l-a folosit decît ca pe un mijloc, ca pe o sursă de informare ce se petrece la mareşal. În felul acesta, regele îşi asigurase legătura prin Niculescu-Buzeşti, cu Maniu-Brătianu şi, prin Ică, cu mareşalul, putînd fi astfel la curent cu tot ceea ce întreprindeau ei la Cairo sau la Stockholm, concomitent cu ceea ce se petrecea la Hitler, fără să se simtă obligat să le destăinuie ceea ce organizase în jurul persoanei sale, cu consimţămîntul său.

Cu toată această independență pe care și-o etala regele în urzeala unui plan conspirativ dirijat cu ostentația cea mai îndîrjită împotriva mareșalului (pentru aceasta să se vadă numele persoanelor care inițiaseră această conspirație, toți dușmani notorii ai aceluia la care se vor mai adăuga nume precum : colonelul Dumitru Dămăceanu, generalul Cociu și generalul Gheorghe Mihail). Complotiștii, cu regele în cap, nu scăpaseră, încă la începutul lui aprilie 1944 de teribila dilemă : „cu cine îl înlocuim, deoarece este de neînlocuit !". Pentru acest binecuvîntat motiv complotiștii nu putură să nu admită propunerea lui Maniu-Brătianu de a se adresa persoanei mareșalului ca să facă el însuși armistițiul. Anunțînd și această ipoteză, complotiștii se așternură și mai înverșunat pe treabă pentru a face irealizabilă această soluție, deoarece prin propria lor mînă se băgau din nou la stăpîn, întărind puterea omului de care doreau să scape cu orice preț. De aceea, fără ezitare, se aruncară în brațele comuniștilor fără a rupe contactele arătate mai sus.

Că nu exista o altă persoană în stare să pregătească și să treacă la executarea unui astfel de plan foarte îndrăzneț, în afara mareșalului, nici nu se mai punea problema, întrucît el se impusese pînă la evidență și celor mai înverșunați dușmani ai săi. Încă o dovadă în plus care vine să ateste această stare de fapt este memoriul profesorilor universitari pe care îl adresează mareșalului în prima decadă a lunii aprilie. El suna astfel :

Domnule Mareșal, În clipa în care un cumplit dezastru amenință ființa Neamului, noi, membri ai Academiei Române, și profesori universitari din București și Cluj, martori ai exodului populației și a devastării satelor și orașelor românești, transformate în cîmpuri de bătaie, după îndelungată chibzuială am hotărît să vă adresăm apelul de față.

În actualele împrejurări, tăcerea noastră ar însemna o crimă. Avem datoria să rostim gîndul nostru răspicat, cinstit în fața Conducătorului Statului. Războiului nostru cu Rusia, Marea Britanie și America trebuie să-i punem îndată sfîrșit.

Activitatea și trecutul nostru sunt martore să acest demers nu pornește din lașitate sau interese personale.

Iată, Domnule Mareșal, temeiul apelului nostru :

După patru ani de război, armata germană se află într-o defensivă fără de speranță... Guvernul german crede că printr-o defensivă prelungită va sparge alianța anglo-ruso-americană... Aceasta ar impune sacrificii pentru Germania. Germania nemaiputînd apăra România aceasta este expusă desființării... Față de această situație cele trei guverne afirmă că nu doresc desființarea României și nici schimbarea ordinei ei interne și că guvernul rus e dispus să intervină pentru a recăpăta întreg Ardealul...

Domnule Mareșal, poporul român sleit de un răsboi prea lung nu se mai poate bate... Pentru ce să ne mai batem ? Interesele vitale ale poporului cer încetarea imediată a războiului...“

(S. S.) Profesori D. Danielopolu, Dan Theodorescu, N. Lupu, C. I. Parhon, Reiner, Istrate Mircescu,

MOTO : — *„On ne l'avait vu que persécutée et souffrante, or la souffrence, aux personnes de ce rang, tient lieu d'une grande vertue". (Anne d'Autriche)*

HENRY PROUST

REGINA-MAMĂ

Cunoscînd componența grupului conspirator format în jurul regelui, ar însemna să ne frustrăm cunoașterea genezei evenimentului politic, dacă am ignora, trecînd sub tăcere, personajul feminin, poate adevărata „eminence grise" a loviturii, care nu era alta decît regina-mamă Elena.

Deoarece pînă acum ea a fost lăsată să-și poarte masca pe care și-o compusese și sub care se complăcea să trăiască, ascunzîndu-și firea, opiniile și sentimentele, acțiunea intrată în faza deznodămîntului, impune cunoașterea adevăratului său chip. În acest scop cartea scriitorului francez Guy de Cars „Les Rois de Coeurs", ne furnizează o serie de date interesante. Cu aceste date și cu altele autohtone se va încerca trasarea unui contur mai precis al acestei femei, mame și regine.

Din anul 1928, cînd fusese transcris divorțul între ea și fostul principe Carol de România, ea își compusese și se complăcuse să trăiască sub rolul fals de soție și femeie persecutată și de mamă înstrăinată cu forța de lîngă fiul ei. Ea, întocmai unei a doua Ana de Austria, după cum scria Henry Proust, se prezenta așa după cum cardinalul de Retz vorbea pe vremuri de mama lui Ludovic XIVa : „On ne l'avait vu que persécutée et la souffranti or la souffrance aux personnes de ce rang, tient lieu d'une grande vertue".

Adevărul, în schimb era cu totul altul, după mărturisirea făcută în cartea, apărută la Madrid, a marelui ziarist Pamfil Șeicaru. El scria :

„În anul 1928, principesa Elena a divorțat de prințul Carol. Ea a fost aceea care și-a exprimat dorința și a cerut acest divorț. În aparență, această acțiune care nu i-a fost cîtuși de puțin impusă, părea să fie reacțiunea normală a unei femei ultragiate de comportarea soțului ei. Dar în realitate cauza era cu totul alta și era de ordin pur sentimental... Elena dorea arzător să se căsătorească cu ducele d'Aosta pe care-l cunoscuse în 1925.

După înapoierea lui Carol în România, acesta încercă prin toate mijloacele să se împace cu Elena, dar ea refuză cu încăpățînare anularea divorțului. Dorința sinceră a lui Carol era să-și întemeieze căminul distrus, cel puțin de ochii lumii, și să respecte condițiile puse de partidele istorice. Intransigența Elenei se baza pe speranța de a obține aprobarea Vaticanului la căsătoria cu ducele d'Aosta. Ea nu avea decît o dorință, aceea de a se vedea cît mai repede instalată în Italia...“

Odată instalată în Italia, la Florența, scrie Guy de Cars, Elena căzu victima unei aventuri în care ea apăru ca o eroină ridiculă. Ea căzuse victimă datorită „greșelii la care o împinsese ambiția ei fără măsură“.

În exilul său voluntar, ea consimți să primească cîțiva jurnaliști americani. Prima lor întrebare a fost :

— De ce preferați să rămîneți în exil în loc de a fi lîngă fiul dumneavoastră, la București, care este încă foarte tînăr ?

Ea, fără ezitare, răspunse :

— Regele Carol nu mi-ar permite intrarea în România și dacă totuși eu aș încerca, aș fi arestată la frontieră...

Reporterii prinseră prilejul de a oferi presei americane un reportaj senzațional și îi propuseră în loc să o însoțească în țară și că se vor constitui martori în fața omenirii că ea este o mamă nedreptățită.

Căzută în această cursă întinsă cu abilitate, Elena nu a putut să se derobeze și acceptă. Ceea ce nu știa era faptul că regele Carol al II-lea avea pe lîngă ea o serie de informatori care îl țineau la curent cu orice mișcare a ei.

În momentul cînd să plece la gară, Elena scoase din poșetă un revolver pe care-l arătă jurnaliștilor spunîn-

du-le : „*Gloanţele ce vor porni din acest revolver sînt destinate primului ofiţer român care ar încerca să mă oprească de a continua drumul spre Bucureşti*". În faţa unui asemenea act de curaj, americanii au rămas în admiraţie. Dar care le fu uimirea cînd, ajunşi la Jimbolia, o gardă de onoare o aştepta la peron. Fanfara intonă imnul român şi un inspector al C. F. R. se prezentă principesei pentru a o conduce la trenul regal care se afla în gară la dispoziţia ei. Nemaiavînd încotro, Elena luă loc în tren, ajungînd la Bucureşti, unde respinse încă o dată şi definitiv propunerile de reconciliere făcute de Iuliu Maniu, şeful guvernului de atunci. În noiembrie 1932, un acord fu încheiat, semnat de preşedintele Consiliului de Miniştri, de Elena şi contrasemnat de Carol. Prin acest acord fostul soţ dovedi o atitudine de adevărat gentleman, contrar a ceea ce lăsase Elena să se înţeleagă atîta timp.

Prin această convenţie se stabilea :

1. — Majestatea sa Elena va putea veni în România, dar va trebui să anunţe din timp.

2. — Pe timpul cît va sta în România, va putea primi vizita prinţului moştenitor pe cît va fi posibil, ţinînd seama de programul său de studii.

3. — Dacă nu şade pe timp de un an cîte şase luni în România, Elena va avea dreptul să primească pe Mihai două luni pe an în Elveţia sau în altă parte, cu agrementul regelui.

4. — Lista civilă anuală se fixează la 7 milioane lei.

5. — Va primi restul pînă la 26 milioane lei sumă luată prin vînzarea palatului său de la Mamaia.

Vizita sa forţată în România nu se dovedise zadarnică. Mai mult, îi dădu prilejul să-şi aranjeze definitiv drepturile băneşti şi raporturile cu fiul său. Cu banii primiţi de pe urma vînzării palatului de la Mamaia, şi-a cumpărat Vila Sparta, la Fiesole, lîngă Florenţa.

Aici o găsiră evenimentele din 4 septembrie 1940. Ea revine în ţară o femeie în maturitatea vîrstei, încă tînără ca înfăţişare, recăpătîndu-şi vechiul titlu de regină şi marele ei rol de culise. Ultimul ei rol pe scena ro-

mănească debutase sub auspiciile aurii ale unui început de toamnă, plină de tristeţe şi sumbre presimţiri.

Din toate aceste amănunte e demn de reţinut că această femeie era dominată de o voinţă plină de ambiţie, pe care ştia să şi-o ascundă foarte bine după paravanul unei modestii şi sfiiciuni aparente.

Astăzi nu mai este nici o îndoială că răspunderea rupturii definitive între ea şi Carol cade în întregime asupra ei. Dar în anii guvernării mareşalului Antonescu, ea continua să beneficieze de pe urma mitului de sacrificată, mit pe care însuşi Conducătorul i l-a consacrat, cînd o readusese în ţară. La acea dată, speranţa în ce privea căsătoria cu d'Aosta se spulberase, deoarece acesta se consolase între timp cu sora Elenei, principesa Irina a Greciei. Titlul de regină-mamă pe care i-l conferea ţara şi reintrarea în drepturile unei liste civile importante, puneau capăt unei epoci romantice şi îi deschideau o nouă eră politică.

Revenită în ţară, ea continuă să stea departe de popor şi astfel să rămînă necunoscută de acesta. Nevăzînd-o, nu a putut nici s-o cunoască, nici s-o iubească, nici s-o deteste. El, poporul, poate, în cele din urmă, numai s-o judece.

Cunoscînd, datorită acestor scurte incursiuni în trecutul şi stările sale sufleteşti, adevărata faţă a aceleia pe care mareşalul a prezentase poporului la înapoierea sa în ţară ca pe o femeie al cărui martiraj nedrept lua sfîrşit, nu va fi greu de admis că ea juca un rol important pe lîngă Mihai şi pe lîngă grupul conspirator în ceea ce privea menţinerea îndîrjirii lor împotriva mareşalului. Ea, personal, avea anume poliţe de plătit şi, ca demnă nepoată a kaizerului Wilhelm, ştia să păstreze o ranchiună şi să o alimenteze.

De la sosirea în ţară, timpurile fiind tulburi şi simţindu-se dezorientată, încercă o apropiere de familia mareşalului. Desele vizite la Predeal, invitaţii la palatul Peleş mărturiseau bunele raporturi.

După rebeliune, aceste raporturi se menţin, dar parcă se estompează. Ică Antonescu fusese numit profesor al regelui şi accesul la palat îi era asigurat de cîteva ori pe săptămînă. Pe timpul războiului, ivindu-se diverse fric-

ţiuni între rege şi mareşal, care nu înţelegea să-i treacă cu vederea nimic, o primă răceală se produse. Ea se accentuă de îndată ce soţia mareşalului începu să apară în public: preşedinta Patronajului: împărţea ajutoare săracilor etc. Regina Elena se simţi dintr-o dată frustrată. Relaţiile deveniseră reci. Sfîrşitul anului 1942 găsise atmosfera foarte favorabilă unei manevrări pentru a scăpa de tutela mareşalului şi de eclipsarea pe care o aducea reginei soţia acestuia. Perspectiva de a sări pe altă platformă se oferea promiţătoare. Lîngă regele tînăr, mocnit şi nedecis, stătea vajnica sa mamă, ale cărei veleităţi erau departe de a fi fost satisfăcute.

Dacă la toate acestea am mai vroi să reamintim şi zvonul care circula prin anul 1943 că mutarea unui anumit tînăr ofiţer de ordonanţă al regelui, de către mareşal, fără consimţămîntul aceluia, ar fi constituit picătura care să reverse un pahar umplut deja, n-ar mai lipsi nimic pentru a da ultim contur acestui tablou brodat pe un pur şi veridic complex feminin.

Într-un fel sau într-altul, regina mamă Elena juca şi ştiu să joace din culise rolul său de eminenţă cenuşie. De reamintit numai atitudinea reginei faţă de soţia mareşalului, care după 23 August ceruse adăpost pe lîngă rege şi regină, refugiaţi în munţii Gorjului! Ea a cerut protecţia regelui, necunoscînd încă faptul că regele Mihai îi arestase soţul!

Omul către care rămăseseră îndreptate, mereu aţintite privirile întregii ţări şi de a cărui prezenţă, după cum s-a văzut, nu se putuseră hotărî să se lipsească nici complotiştii de la Palat, se afla în acest timp prins în vîrtejul unei activităţi uimitoare, care dovedea o putere de muncă, o voinţă, o forţă morală pe care numai o pasiune pusă în desăvîrşirea unei acţiuni era în stare s-o dezlănţuie. Puţini oameni de stat, conducători de evenimente grave istorice au putut găsi, în decursul vremurilor, o asemenea ambianţă. Mareşalul avea 64 de ani! Cei cu care s-ar fi putut face o comparaţie erau mai tineri cu cel puţin 20 de ani. Întinerit parcă prin tensiunea evenimentelor trăite, depunea zi de zi o activitate extraordinară.

Trăia săptămînă după săptămînă împărțit între front și interior : 3 zile pe front, 3 zile în interior.

Ca să fii prezent, să sesizezi toate situațiile ce se creau în fiecare moment, să le judeci, să dai ordine și dispoziții și să le urmărești executarea, mai ales, era nevoie de facultăți excepționale. Mareșalul a dat dovadă în aceste luni, din aprilie pînă la finele lui august, de aceste însușiri cu adevărat extraordinare.

Angajat pe drumul Golgotei, mergea fără șovăire, ducîndu-și cu un stoicism care amintea eroismul antic crucea datoriei lui.

Eu, care am trăit în această perioadă de timp, zi de zi, lîngă el putînd să-l urmăresc mi-am dat seama de amploarea însușirilor dovedite în acele grele împrejurări. Cunoscîndu-l pe mareșal de mult și devenit de atunci un admirator al lui, nu aș fi putut bănui pînă la ce grad ar fi ajuns acest sentiment de admirație și mi-ar fi fost greu să zugrăvesc măreția luminilor în care se încadra figura mareșalului în acele luni tragice.

În această atmosferă care plutea pe deasupra țării și în care se amestecau la un loc șuieratul sirenelor, pulberea distrugerilor, uruitul sinistru al avioanelor inamice în zboruri de zi și de noapte ; explozia bombelor, vaietul răniților ; ecoul luptelor și însîngerărilor frontului ; jalea refugiaților, în această atmosferă chipul lui stăruia ca o nădejde nedezmințită, în ciuda atîtor vicisitudini. Pe acest om țara îl vedea, și cînd nu-l vedea îl simțea că suferă cu ea, că este lovit împreună cu ea, că se străduiește din răsputeri s-o salveze de haosul care o amenința. Acest om care se martiriza din pasiunea iubirii de țară, luase drumul pribegiei împreună cu țara întreagă ; își părăsise căminul, era zi și noapte pe drumuri ; prin trenuri, în mașini, gonind și călcînd cu piciorul sau zburînd cu avionul spre front și străbătînd țara, pipăindu-i rănile și încercînd să aducă pretutindeni îndreptare și încurajare. Lipsit de orice bucurie sau plăcere, trăind ca un ascet, își cîștigase pe deplin dreptul la stimă și încrederea țării, dacă nu și la dragostea și devotamentul ei.

Încrederea, mai cu seamă încrederea, nu numai că nu şi-o pierduse, dar ea creştea pe măsură ce ameninţările deveneau mai teribile. Ţara întreagă se afla în spatele lui şi împreună cu ţara sau, mai bine zis, înaintea ţării şi dosiţi imediat la adăpostul prestigiului şi autorităţii sale, se aflau complotiştii şi uzurpatorii, care, pe măsură ce se strîngeau mai mult de el, în aceeaşi măsură căutau să-l doboare, atunci cînd interesele lor vor fi fost satisfăcute.

Ce făceau în acest timp ceilalţi oameni fruntaşi ai opoziţiei, cu veleităţi de critici şi înlocuitori ? Ce făcea Maniu, ce făcea Brătianu, ce făcea Titel Petrescu, ce făceau comuniştii ? Ei stăteau comod instalaţi în saloanele lor, la birourile lor confortabile, urmăreau gazetele, ţineau legătură prin postul aşa-zis „clandestin", dar cu ştiinţa mareşalului şi urmăreau evenimentele zilei, frecîndu-şi mîinile cînd ele mergeau bine şi întocmind memorii critice, pe care i le trimiteau din cînd în cînd mareşalului. Prin acestea ei se desolidarizau pentru orice eventualitate faţă de o acţiune nefavorabilă. Fără nici o activitate de răspundere, fără a fi confruntaţi în fiecare moment cu diversitatea problemelor de guvernămînt, ce termen de asemănare ar putea să existe între aceştia, de o parte, şi mareşal de alta ? Nu era nici una şi nici nu putea fi. Mareşalul era atît de mult integrat în viaţa ţării încît devenise ceva structural şi o idee de separaţiune echivala cu o nebunie. De aceea nu era deloc de mirare dacă şefii partidelor istorice doreau ca el să facă armistiţiul. Şi, mai mult, nu e de mirare impasul la care ajunsese „grupul celor 5" în găsirea unui înlocuitor. Ei, în ciuda dorinţei intime de a se vedea în fruntea treburilor publice trebuiau de fiecare dată să se înfrîngă pe ei înşişi în faţa acestei realităţi impunătoare. Vor trebui să oscileze între aceste două alternative de-a lungul acestor luni, astfel încît ziua fatală de 23 August 1944 să-i fi surprins încă nehotărîţi şi împărţiţi : regele sub influenţa comuniştilor şi a clicii de la Palat, să voiască să-l demită, dar şefii partidelor istorice să stăruie a-l determina să rămînă pentru a înfăptui actul de armistiţiu cu URSS.

Sosirea prințului Știrbei la Cairo nu putuse aduce nici o schimbare sau îmbunătățire a condițiilor impuse de aliați. Cu toată finețea și tactul lui diplomatic, nu a putut să-i influențeze cu nimic pe aceștia pentru a ușura situația în care se afla România. El reuși să se facă primit de către cei doi reprezentanți ai aliaților : America, Anglia, URSS. Aceștia se pun foarte repede de acord, întocmind o notă comună de proiect de armistițiu, pe care îl înmînează lui Barbu Știrbei.

La 3 aprilie, Molotov pe atunci ministru de externe al URSS, face o declarație la posturile de radio prin care spune : „*URSS își ia angajamentul de a nu se amestecа în afacerile interne românești. Nu va încerca să schimbe regimul politic și economic al țării. Nu va anexa nici o parte din teritoriul român.*“

Această notă a fost primită la București. Prin ea se cerea ca Basarabia și Bucovina de Nord să fie imediat restituite Uniunii Sovietice. România să intre imediat în război împotriva Germaniei. România va plăti 300 milioane dolari Uniunii Sovietice.

Cu alte cuvinte, condițiile fixate lui Crețeanu la începutul anului sînt repetate și lui Știrbei. De data aceasta și ele erau tot inacceptabile din mai multe motive : 1) la acea dată trupele române stăpîneau încă acele părți din Basarabia și Bucovina, pentru care România intrase în război ca să le recucerească ; 2) trupele românești erau integrate între unitățile germane și nu puteau să întreprindă nici o acțiune împotriva lor ; 3) România nu se putea angaja la o datorie de război atît de mare înainte ca războiul să se fi sfîrșit.

Tratativele ajunse la acest impas, Mareșalul își îndreaptă speranțele către noua cale deschisă spre Moscova, pe care el se angajase direct, după cum am văzut, prin ministrul Nanu, iar opoziția se va angaja pe cale ocolită prin Cairo, trimițînd un nou emisar în persoana lui Constantin Vișoianu, urmărind același scop — tratative directe cu Moscova.

MOTO : — *„Prin sacrificiul impus inutil şi dement celor mai de elită trupe ale armatei noastre, s-a pierdut ultima şansă de restabilire a echilibrului de forţe pe acest front."*.

Mareşal ANTONESCU

EVACUAREA CRIMEEI — MAI 1944

Înainte de a urmări rezultatul acestor noi demersuri, pe plan militar Mareşalul Antonescu după ce îşi asigurase mai întîi stabilitatea frontului în Nordul Moldovei şi Basarabiei şi făcuse faţă atacurilor masive ale aviaţiei anglo-americane, stabilind un echilibru între distrugeri şi reparaţii şi efectul moral al bombardamentelor asupra populaţiei, deschizîndu-se un alt episod dramatic...

Abia generalul Schörner, care înlocuise pe Manstein, se prezentase la postul său şi în timp ce inspecta Armata 17 germană — în urma căreia expediase o telegramă lui Hitler la 7 aprilie : „Totul e în ordine. Apărarea Crimeei e asigurată", ca la 8 aprilie la orele 9 dimineaţa, mareşalul Tolbukin să dezlănţuie atacul asupra istmului Perekop. Comandantul forţelor româno-germane din Crimeea, g-ralul Jäneke cere aprobarea de a se retrage în cetatea Sevastopol pentru salvarea armatei, dar Hitler nu aprobă. În ziua următoare atît Schörner cît şi Jäneke cer aprobarea evacuării întregii Crimei. Hitler nici nu vrea să audă şi ordonă apărarea pas cu pas şi pregătirea Sevastopolului pentru rezistenţă, fără gînd de retragere.

La Perekop se găseau corpul de Cavalerie, 3 divizii şi la Kerci încă 4 divizii române pe lîngă forţele armatei germane. Acestea încep retragerea în condiţii grele de luptă şi sub presiunea inamicului se închid în cetatea Sevastopol.

Ameninţarea pe care o făceau trupele generalului Eremenko ce înaintau dinspre Kerci, a obligat trupele germano-române să părăsească în grabă completul sistem

de fortificații al gîtuirii de la Perekop. Astfel, numai în 2 zile, armatele sovietice au ocupat Simferopol, în timp ce Eremenko elibera localitățile de pe litoralul Mării Negre. După informațiile date de corespondentul militar englez Alexander Werth, armata sovietică dispunea în atacul din Crimeea de o covîrșitoare superioritate în oameni și materiale. După acest corespondent, efectivul trupelor româno-germane se ridica la 195.000 de oameni. Sovieticii 470.000 de oameni. *„Aproape jumătate din Armata a 17-a germană care apăra Crimeea era alcătuită din unități românești și de luni de zile mareșalul Antonescu încerca să-l convingă pe Hitler să dea ordin de evacuare a Crimeei. Păstrarea Crimeei, după el, era absolut inutilă. Dar Hitler nici nu voi să audă".*

Pînă la 18 aprilie, grosul trupelor germane se retrăsese la Sevastopol, pe care Hitler îl declarase Festung-Sevastopol. Misiunea de a-l menține pe timp nelimitat a fost încredințată unor trupe cu un efectiv de 50.000 oameni. Restul trupelor puteau fi evacuate. În 1941-1942, Armata roșie apărase Sevastopolul timp de 250 zile. Germanii trebuiau acum să se dovedească cel puțin la fel de capabili.

La 18 aprilie, frontul în jurul Sevastopolului avea o lungime de 40 km.

Generalul Schörner a plecat cu avionul la Hitler și i-a cerut evacuarea Sevastopolului. Hitler i-a arătat motivele pentru care nu aprobă : părăsirea Crimeei ar fi determinat Turcia să intre în război împotriva Germaniei. Sevastopolul trebuia deci să reziste, pentru că în 6-8 săptămîni situația va fi alta : aliații vor debarca și vor fi zdrobiți, iar Germania se va întoarce cu toate forțele împotriva Uniunii Sovietice. Misiunea ce le revenea era să reziste în Sevastopol pe acest timp. Deci Hitler și acuma, în fața realității, menținea același punct de vedere pe care i-l spusese și mareșalului la întrevederea lor de la finele lui martie. Inamicul însă, superior în forțe, își intensifică atacul, presiunea crescînd din ce în ce asupra frontului Sevastopolului. Generalul Jänecke nu renunță și scrie o scrisoare lui Hitler prin care îi cere iarăși să aprobe retragerea. Jäneke este chemat în interior, demis și arestat. Înlocuitorul său încearcă să continue rezistența,

dar zadarnic. La 8 mai, generalul Schörner, nemaiținînd seama de Hitler, ordonă evacuarea Sevastopolului.

Pe întreagă această perioadă în care se consumă bătăliile din Crimeea și Sevastopol, mareșalul nu poate face altceva decît să caute ca, prin comandanții germani locali Schörner și Jäneke, să preseze asupra lui Hitler pentru a ordona mai repede evacuarea pe de o parte, iar pe alta să pregătească ambarcațiunile necesare pentru a putea să transporte trupele din Crimeea spre țară.

La 9 mai sovieticii intrau în Sevastopol și trupele româno-germane începură îmbarcarea și transporturile aeriene. Efective importante reușesc să părăsească Crimeea, în pofida tirului artileriei inamice și a bombardamentului de aviație. Ambarcații de tot felul care au fost trimise la Sevastopol au putut să aducă pe o mare calmă și un cer senin, netulburat de aviația inamică, aceste resturi de trupe care-și încheiau într-o ipostază de întristată glorie odiseea lor.

Mareșalul, prezent pe digul farului de la Constanța, a primit înmărmurit și enigmatic ca un sfinx, aceste trupe înnobilate prin martirajul eforturilor și sacrificiilor de-a lungul a 3 ani de lupte epopeice...

În acea după-amiază strălucitoare de lună mai, din clipa cînd privirile sale putuseră deslușI pe orizontul irizat, ambarcațiunile cu trupe ca pe niște puncte mici și pînă cînd acestea să se definească și să devină cele mai dramatice realități, o gamă întreagă de gînduri și de simțăminte răscolise sufletul mareșalului. În nemișcarea sa statuară, în înfățișarea care-i trăda o resemnare stoică, se putea citi cu claritate întreaga dramă a unui suflet în care se oglindea drama neamului său, a istoriei sale : moment de confruntare a gloriei și a înfrîngerii.

Cu cît ambarcațiunile se apropiau de dig, ele se conturau mai clar ; se puteau vedea distinct și chipurile încremenite ale ostașilor, chipuri tăiate în bronz și granit. Erau ei, ostașii acelor divizii glorioase ale Corpului de Cavalerie și Vînătorilor de Munte, care în septembrie 1941 trecuseră Nistrul ca mai apoi să treacă Bugul, Niprul, apoi să cucerească Crimeea și Sevastopolul. Nume ca Malacov, Balaclava răsunaseră din nou ca titluri de victorii în co-

municatele germano-române. Ei luptaseră călcînd potecile munților Iaila, cu dușmani invizibili — partizanii ; ei cuceriseră pe rînd Yalta, Feodosia, Alușta, Krasnodar, trecuseră peste strîmtoarea Kerci în Cuban și înaintînd în Caucaz ajunseră la Tuapse și la malul Mării Caspice. Stindardele lor cuceriseră glorie în asediul Sevastopolului : generalul Radu Korne își afirmase eroismul în fruntea detașamentului său de cavalerie ; generalul Avramescu, în fruntea vînătorilor de munte.

Aceste unități de frunte ale armatei fusescră trimise cu trei ani în urmă din ordinul mareșalului Antonescu, ordin dat în numele țării, ca s-o apere, să-i asigure viitorul și se încăreaseră de glorie, luptînd pe pămînt străin, pentru a înscrie drepturile României în hrisoavele veacurilor.

Văzînd acest rest de trupe, tot ce rămăsese din cele pornite peste Nistru la începutul războiului, Mareșalul le înfășură cu o privire caldă, privirea părintelui care fusese sever cu copiii săi în interesul onoarei și datoriei. Cu siguranță că în sufletul lui adînc creștinesc a înălțat rugăciuni pentru somnul de veci al celor rămași în pămînt străin și mulțumiri pentru înapoierea acestora. Cu siguranță că la vederea resturilor armatei române, în spiritul lui s-a născut speranța și s-a înjghebat ideea reconstituirii acestor unități și creerea unei rezerve în scopul eliberării țării și îndrumării ei spre o altă împlinire a destinului.

Nu se putea, de asemenea, ca împreună cu aceste simțăminte să nu se fi trezit și revolta împotriva acelui nechibzuit care impusese soarta dramatică a celor 7 divizii române din Crimeea. Această revoltă nu a putut decît să crească la vederea vapoarelor de pasageri care veneau aducînd numai soldați germani, iar soldații români soseau pe ambarcațiuni improvizate : șlepuri, plute, pontoane trase de remorchere. Nici un soldat român nu se vedea pe puntea vaselor de pasageri ocupate de trupele germane. Această constatare făcută la fața locului, coroborată cu celelalte date culese de pe timpul bătăliei de la Don, cînd soldații germani nu primeau în camioanele cu care se retrăgeau nici un soldat român, zvîrlindu-i în

noroi pe cei care se agăţau din mers, erau de natură să furnizeze un motiv în plus pentru a-l îndemna mai mult pe Mareşal pe drumul pe care voia să se angajeze.

Cine-l putuse vedea pe mareşal în acele momente — şi nu mulţi au fost aceia — ar fi putut trage concluzia că de acolo, de pe digul de la Constanţa, din momentul în care primele vase debarcau soldaţi români pe pămîntul patriei, din acel moment războiul încetase de a mai fi şi al României... mai mult încă, foarte puţini au fost acei care l-au auzit spunînd : *„Prin sacrificiul impus inutil şi dement celor mai de elită trupe ale armatei noastre, s-a pierdut ultima şansă de restabilire a echilibrului forţelor pe acest front."*

Prin defilarea pe care o primeşte în portul Constanţa a acestor trupe din primul eşalon sosit din Crimeea, se încheia într-o îndoliată apoteoză, ultimul capitol al epopeei eroice române 1941-1944. De acum înainte, se deschidea un alt capitol şi anume acela al urzelii perfide, al delaţiunii...

Cu toată vitregia împrejurărilor, situaţia din Crimeea nu se încheiase printr-un dezastru, deoarece trupele în majoritate s-au salvat aducînd cu ele şi armamentul uşor. Din 250.000 ostaşi cît număra armata 17 germană, în care intrau cele două corpuri româneşti de cavalerie şi vînători de munte, după datele germane 150.000 se înapoiaseră în ţară.

Mareşalul încheie acest capitol dureros şi se concentră şi mai mult asupra frontului Moldovei, cu o consumare de tensiune nervoasă mărită de aşteptările rezultatului demersurilor sale diplomatice. El depune o intensă activitate de comandament şi de organizare, călcînd bucată cu bucată frontul, cunoscîndu-l în amănunt şi punînd, de la general la soldat, se poate spune, pe fiecare la locul lui. În acest timp, de la începutul lui aprilie la începutul lui iunie, frontul din Moldova cunoaşte o acalmie care este folosită de mareşal pentru consolidarea apărării. Din Munţii Neamţului şi pînă la Prut, la Sculeni, linia frontului era o continuitate de mari divizii române, cu 5 Corpuri de armată în linie. În rezerva lor se găseau mari unităţi de cavalerie şi de infanterie, Divizia 1 blindată

română de sub comanda generalului Korne și Divizia 22 blindată germană.

Această dozare de forțe putea da garanție stabilității și asigura o libertate de acțiune manevrelor diplomatice care erau duse de acum înainte de pe o poziție de forță. Aceasta prezenta avantajul în obținerea unor condiții bune și mai ales poate explica rațiunea activității extraordinare desfășurate de mareșal. Ca militar deținător de posturi de înaltă conducere în momente grele ale politicii române, în atingere cu uzanțele diplomatice prin prietenia strînsă cu Nicolae Titulescu și prin practica de atașat militar, poseda principiile de bază în conducerea unor tratative diplomatice în mod avantajos. De aceea nu trebuie să surprindă dacă pe tot acest timp de lungi tratative diplomatice, el continua să ducă pînă în ultima zi și ultimul ceas al guvernării sale, în paralel, atît o activitate diplomatică cît și una militară.

Dacă membrii opoziției și Palatul, își puteau permite să-și îndrepte eforturile într-o unică direcție — aceea diplomatică — ei nu o puteau face decît la adăpostul prea sigur al paravanului moral, pe care în modul cel mai patriotic și cavaleresc mareșalul înțelesese să li-l ofere în persoana sa. Și ei o mai puteau face pentru motivul că erau în afara oricărei răspunderi în conducerea treburilor țării, dispunînd în siguranță de libertatea persoanei lor și libertatea acțiunilor lor, oricît ar fi fost ele de contrare intereselor aliatului principal : Germania.

Or, pentru ca mareșalul să fi putut îndeplini această funcție de „paravan" el trebuia să activeze : să prevadă, să conducă, să controleze, să stăpînească. Cu alte cuvinte : să alerge de dimineață pînă în noapte prin toată țara ; să primească și să rezolve zilnic zeci și zeci de corespondențe ; să țină consilii și să aibă audiențe de lucru zilnice ; să primească miniștri străini, să rezolve problemele de alianță ; să inspecteze frontul săptămînal cîte 3 zile ; să se deplaseze la locul bombardamentelor aviației inamice, pentru a da dispoziții de urgență și a ridica moralul populației ; să dirijeze viața economică a țării, asigurînd aprovizionarea frontului și a populației, etc. etc. Toată această activitate era dusă împărțind săptămîna între

Capitală, Moldova și restul țării, nedormind decît 5—6 ore pe noapte, mîncînd frugal și pe apucate, la popote de unități, în tren și oriunde se nimerea. În sfîrșit, fiind prezent peste tot și făcîndu-se simțit peste tot.

Numai datorită acestei omniprezențe, mareșalul era în măsură să țină în cumpănă starea de lucruri și să hotărască în cunoștință de cauză, cu cele mai mici riscuri, momentul ieșirii din alianță. De aceasta își dădeau seama și ceilalți șefi de partide și s-a arătat că însăși complotiștii de la Palat, fuseseră obligați s-o aibă în considerație, afară de unul, și acesta nu era altul decît primul colaborator al mareșalului, Mihai Antonescu. El singur se credea în măsură să poată a se substitui mareșalului.

Pentru că s-a încercat ca încă din primele capitole ale acestei expuneri să se arate adevărata față a acestui om, ajunși aici, în apropierea deznodămîntului dramei, să vedem ce face acesta. Mihai Antonescu se afla angajat în urmărirea triplelor sale urzeli și stăpînit de grija de a juca rolul perfect pînă la capăt, păstrîndu-și masca. Pe timpul cît mareșalul se afla în București sau la Snagov, el putea fi văzut de anturaj trecînd grăbit pe culoarele palatului, preocupat, nepierzînd din vedere a răspunde la salut cu un zîmbet larg afectat, strîngînd mîini, privind în ochi cu efuziune. Aroganța însă îi transpira din toată ființa. În timpul celor 3 zile cînd rămînea singur, mareșalul fiind pe front, el era în elementul său. Scăpat de prezența jenantă a mareșalului, care de mult nu mai lua drept bun tot ce debita principalul său colaborator, își impunea dominația asupra Casei mareșalului. La rege își păstra mereu ușa deschisă ce i-o oferise lecțiile de drept internațional; și cu șefii opoziției păstra legături directe și indirecte, înlesnindu-le prin toate mijloacele acțiunea diplomatică, ajutîndu-i pe ei, ajutîndu-l pe mareșal și consolidîndu-se pe sine. În ceea ce privește raporturile păstrate cu mareșalul, ele păreau dominate de grija păstrării unei perfecte colaborări.

Un singur spectru care plana asupra spiritului lui Mihai Antonescu era Gestapoul german. Teama de a nu fi

descoperit de informatorii lui Himmler îi producea momente de panică și de aceea la orice întîlnire cu ministrul german de la București, von Killinger, nu mai conteneа cu atenții și gesturi de curtoazie față de Reich și reprezentanții săi.

*

De o lună aproape, întreg teritoriul țării intrase sub rigorile represaliilor aviației anglo-americane. Ultimatumul dat de generalul Wilson expirase dinainte de 4 aprilie și de atunci, zilnic sau din două în două zile, covoarele de bombe ale aviației anglo-americane își întindeau sinistrul peste orașele țării. Au fost atacate Craiova, Severinul, Timișoara, Simeria, Cîmpina ș.a. Ultimatum-ul trebui să fie suportat din neputința de a se răspunde condițiilor impuse de aliați, datorită situației frontului și importantelor efective germane aflate în România. Misiunea lui Știrbei își consumase întregile virtuți și o altă acțiune se cerea întreprinsă pe axa București-Cairo, deoarece nici mareșalul, nici opoziția, nici Palatul, nu puteau crede că în cele din urmă interesul aliaților de la Sud nu ar fi fost trezit și participarea forțelor lor la actul de ieșire a României din axă să nu se fi produs.

Deși C. Vișoianu nu fusese o persoană agreată de mareșal, date fiind sentimentele lui filoruse, noul aspect pe care-l luase desfășurarea situației politice pe cele două căi, Moscova și Cairo, erau de natură să înfrîngă aceste reticențe.

Constantin Vișoianu ducea cu el un acord militar secret, semnat de rege și fără știința mareșalului, prin care se accepta imediata încetare a războiului împotriva URSS și intrarea în război a trupelor române împotriva Germaniei. După declarațiile lui Vișoianu, regele îi încredințase și un plan cu toate aerodromurile din țară pentru ca aviația anglo-americană să le poată distruge.

Scriitorul francez Guy de Cars citează următoarele declarații ale lui C. Vișoianu făcute ulterior :

„În loc să declare imediat război lui Hitler (după cum cereau aliații prin ultimatumul impus), regele prefera să dea mai întîi un ultimatum germanilor, pentru a le cere să părăsească țara în 24 de ore : ceea ce i-ar fi permis să-și organizeze armata cu concursul generalilor, care urmau pe conducătorul filogerman.

În ceea ce privea contribuția de război față de URSS eu am cerut ca suma să fie fixată numai după Conferința Păcii... În sfîrșit, eu am cerut mai ales ca o parte a țării, unde se aflau regele și guvernul să nu fie niciodată ocupate de sovietici și să mi se dea garanția că trupele sovietice vor evacua țara la sfîrșitul ostilităților."

Ceea ce este uimitor de constant în aceste declarații este faptul că ele sînt identice cu condițiunile pe care mareșalul le ceruse Moscovei prin doamna Kolontay, în aprilie 1944, și care i-au fost expuse și regelui în după amiaza de 23 August 1944 ele constituind justificarea actului incalificabil al arestării sale.

În dările de seamă apărute imediat după arestarea mareșalului și ulterior alcătuite de către cei care au participat direct la actul de arestare a mareșalului, în afară de rege, care nu a declarat nimic pînă acum care să fi ajuns la cunoștința publică, motivul principal al determinării regelui să ordone arestarea a fost : intenția mareșalului de a anunța pe Hitler înainte de a face armistițiul cu aliații.

Este de ajuns această remarcă pentru a spulbera temeinicia unei asemenea justificări. Motivul nu a fost acesta. El va ieși, dacă nu a ieșit pînă acum, treptat, la iveală și el va fi din ce în ce mai nejustificat, mai ireprobabil, mai infam !

Tot după declarațiile lui C. Vișoianu, ambasadorii anglo-americani, după 2 zile au dat răspunsuri evazive, dar au acceptat în principiu condițiile. Mai trebuia să vină răspunsul Moscovei. De notat însă că Moscova primise o notă conținînd aceleași puncte trimise cu semnătura mareșalului însă și deci Moscova trebuia să răspundă

numai la o singură notă și anume la aceea care era cea mai repezentativă. Aceasta a fost arătată pe larg mai înainte, ea nici nu putea fi alta decît nota mareșalului.

Dar așteptarea se va prelungi pînă la 23 August 1944 cînd nota de răspundere a Moscovei, sosind pe numele *„Mareșal Antonescu"*, acesta se afla arestat și închis în safeul Palatului regal !

Luna mai, în ceea ce privea activitatea diplomatică, marchează un alt eveniment important. El concretizează înjghebarea complotului împotriva mareșalului. Palatul, după ce ezitase aproape un an să ia contactul cu delegații Partidului Comunist, înfrîngîndu-și ultimele reticențe, acceptă, în sfîrșit, și astfel, la 23 mai, Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnăraș au fost primiți la Palat, unde s-au întreținut cu regele și cu generalul Sănătescu, susținîndu-și punctele de vedere privind insurecția armată împotriva Conducătorului și a Reichului german. În principiu Palatul cade de acord și stabilește modalitatea de arestare a mareșalului.

Cu această ocazie Palatul a prezentat delegaților comuniști proiectele lui pentru declanșarea „puciului". Un prim proiect propunea organizarea unei lovituri de culise în București, care trebuia să antreneze și frontul. Alt proiect propunea formarea unui guvern în sectorul românesc al frontului. Cel de-al treilea, propunea ca regele să plece în fruntea partidelor de opoziție în Moldova și acolo, la un pas de front, să formeze un nou guvern. În sfîrșit, un al 4-lea proiect, propus de Iuliu Maniu, era ca regele să plece cu un avion în URSS și să se constituie prizonier.

Bineînțeles că toate aceste proiecte au fost combătute de delegații Partidului Comunist, care, în principiu își impuseseră planul lor. Tot cu acest prilej, comuniștii ceruseră regelui numirea unui general în care să aibă deplină încredere, cu care specialistul militar al Partidului Comunist să poată discuta amănuntele planului. Regele l-a numit în persoana generalului Mihail.

Generalul D. Dămăceanu descrie astfel prima consfătuire a Palatului cu delegații comuniști :

„În a doua jumătate a lunii mai am participat la o conferință la Palat. În cabinetul regelui se aflau : generalul C. Sănătescu, Mocioni-Stîrcea, Mircea Ioanițiu — secretarii regelui, și Lucrețiu Pătrășcanu, reprezentantul Partidului Comunst Român. În a doua întîlnire, tot la Palat, s-a discutat despre situația din țară care devenise critică... Generalul Sănătescu și Lucrețiu Pătrășcanu s-au pronunțat pentru ieșirea din război și răsturnarea lui Antonescu... Nu s-au discutat lucruri concrete, s-a hotărît altă consfătuire.

„Aceasta a avut loc în iunie 1944, cînd s-au discutat aceleași probleme, concluzia fiind răsturnarea lui Antonescu. S-a ivit o neînțelegere între punctul de vedere al Partidului Comunist și acela al Palatului, neajungîndu-se la nici un acord. S-a fixat o altă întîlnire dar de data aceasta nu la Palat. În noaptea de 13—14 iunie...“

Oprim aici citatul pentru a-l relua la momentul potrivit nu mai înainte de a trage concluziile cuvenite. După declarațiile generalului Dămăceanu, rezultă clar că organizarea concretă a complotului a început în a doua jumătate a lui mai, la Palat, în cercul restrîns al camarilei și al comuniștilor. Atît. Nu era vorba nici de Maniu, nici de Brătianu. Concludem deci că geneza complotului își avea sediul în Palat și era opera celor arătați. Aceasta situează pe șefii partidelor de opoziție cu totul pe alt plan, rămînînd cel puțin la început, în afara acestui complot.

Tot luna mai marchează încă un eveniment important în politica internă a țării și anume crearea Uniunii muncitorești dintre social-democrați și comuniști și apoi a Blocului Național-Democrat, în care intrau cei de mai sus, plus național-țărăniștii lui Maniu și liberalii lui Brătianu.

Iată-i deci și pe Maniu și pe Brătianu conlucrînd cu comuniștii. De la sine înțeles că programul-platformă al acestui bloc nu putea fi decît același pe care-l urmărea și guvernul mareșalului, în plus înlăturarea mareșalului.

Astfel se încheie luna mai ca bilanț politic pe plan intern : constituirea unui bloc al opoziției, format din toate grupările politice și începutul organizării complotului de la Palat.

DEBARCAREA

Începutul lunii iunie aduce cu sine marele eveniment : debarcarea aliaților în Normandia.

Grija foarte mare pe care o manifestase Hitler și pe care am menționat-o cu prilejul vizitei pe care i-o făcuse mareșalul la finele lui martie ca și cu prilejul rezistenței din Crimeea, privitoare la eventuala debarcare a aliaților în Franța fusese foarte îndreptățită. El, călăuzit, ca de o obsesie, de-a lungul întregii campanii împotriva Sovietelor, de această posibilitate, i se subordonase într-atît încît mersese pînă acolo să rişte foarte mult, chiar situația frontului din est, pentru a-și păstra intactă disponibilitatea de forțe — 40 divizii — elita armatei mecanizate și infanteria germană, pentru a da lovitura hotărîtoare acestor forțe, scăpînd de spectrul hidos al războiului pe două fronturi. Hitler spusese mareșalului : *„Aștept declanșarea ofensivei aliate în Franța, pentru a o zdrobi și apoi voi dirija toate disponibilitățile din vest pentru a distruge armata sovietică"*. Nu cu acest argument justificase el de ce nu renunță la Crimeea ? Nu oare acest argument era de natură să cîntărească foarte mult în ceea ce privea gradul de angajare a mareșalului în tratativele diplomatice ? Încă înainte de 6 iunie și mult după 6 iunie, situația militară a Germaniei era departe de a fi considerată ca pierdută. Cum ar fi fost posibil oare ca o minte cumpănită să se fi hazardat la o acțiune militară contra trupelor germane din România, cînd aceste trupe aveau efective mai mari și încadrau între ele pe cele românești ? În plus, perspectiva unei victorii germane în vest și iminența unei ofensive din est paralizau orice voință, oricît de temerară ar fi fost ea.

La aceste considerații dacă se mai adaugă perspectiva intrării în acțiune a acelei arme secrete mult lăudate de

Hitler care constituia sau trebuia să constituie surpriza menită să răstoarne echilibrul de forţe în favoarea Reichului, adăuga încă un element care să tragă greu în cumpăna luării unei hotărîri.

Dar iată, prima dintre ipoteze devine realitate : debarcarea ! Zorii zilei de 6 iunie 1944 aduc în faţa coastelor Normandiei 4126 de vase de toate formele, de toate dimensiunile, care vor revărsa din pîntecul lor o ultramodernă mare „Armada" care să inunde cele 5 plaje fortificate ale Capului Constantin.

Actul decisiv al războiului european începuse în condiţile unei surprize tactice şi strategice desăvîrşite. De reamintit că o întreagă armată care stătea în poziţie de aşteptare de zi şi de noapte, de ani întregi, tocmai în ziua debarcării aliaţilor îşi adunase comandanţii la o consfătuire, nu departe înapoia frontului. Însuşi comandantul forţelor blindate, mareşalul Rommel, era plecat într-o permisie pentru a serba ziua onomastică a soţiei sale !

Această ştire a umplut întreaga lume de stupefacţie. Lumea dominată de hitlerişti se văzu dintrodată îndreptăţită la toate speranţele. Dar pentru ca acestea să se realizeze, au trebuit să-şi dea concursul inepţia conducerii exercitate de Hitler, starea timpului şi imensa cantitate a materialelor şi a armamentului aruncate în acţiune de aliaţi, în timp : lunile iunie, iulie şi august...

Dacă era adevărat că cel mai mare duşman al armatei germane a fost în primul rînd Hitler, atunci nu este mai bine exemplificată această paradoxală afirmaţie decît în comportamentul său de comandant şef pe timpul conducerii acţiunii trupelor germane împotriva invaziei aliate.

Mai întîi, cu o încăpăţinare de obsedat, el nu voia să admită că ofensiva principală a debarcării are loc în Normandia. El socotea această acţiune drept o diversiune menită să acopere acţiunea principală care trebuia să se producă, după toate aparenţele, dinspre Dunkerque. Aceasta-l face să se opună cu toată îndîrjirea cererilor mareşalului Rundstaedt — comandantul frontului de Est — de a-i da voie să întrebuinţeze rezervele de trupe mecanizate, pentru a arunca în mare capetele de pod aliate. După ce inamicul, consolidat, începe, sub acoperirea

valurilor aviației de vînătoare, să înainteze, el refuză orice propunere de a ordona retragerea și a impune trupelor să lupte în cele mai vitrege condiții, opunînd rezistență, peste limitele forțelor omenești, unor trupe înzecit superioare.

De partea cealaltă, americanii și englezii, după ce au reușit să obțină surpriza strategică și tactică desăvîrșită, pe bună dreptate, se așteptaseră la desfășurarea unui război de mișcare în care să poată exploata în voie însușirile marilor lor unități blindate. Dar nu mică le-a fost surprinderea cînd au văzut că sînt siliți să înainteze ca niște rîme, luptînd la fiecare vîlcea, la fiecare grup de arbori, la fiecare sat. Soldatul german se dovedise extraordinar ; numai el, deoarece din urmă, datorită intransigenței incalificabile a führerului lor, nu le venea nici o rezervă.

Mareșalul von Rundstaedt este înlocuit de la comandă, pe motivul că solicita necontenit intervenția rezervelor, cu mareșalul von Kluge. Acesta, după prima inspecție pe front declară : *„Frontul este ca un elastic prea întins la care te aștepți să plesnească în fiecare moment"*.

Luna iunie trece în astfel de lupte mărunte și costisitoare fără să aducă evenimentul principal : intervenția carelor blindate germane. Către finele acestei luni, mareșalul Rommel este grav rănit și evacuat. Mareșalul victoriilor din Africa, coloana de rezistență morală a întregului front de vest fusese scos din acțiune pe lungă durată.

Tot luna iunie marchează și începutul intrării în acțiune a primei arme secrete germane : bomba teleghidată „V—1". Din amplasamente speciale, aceste bombe sînt îndreptate asupra Angliei. Efectul lor nu a fost acela scontat de Hitler, deoarece englezii dispuneau de „radar", și identificau din zbor aceste bombe pe care le vînau cu artileria instalată pe coastă.

În timp ce pe frontul Normandiei se desfășurau de pe baze de debarcare și se pregăteau să străpungă dincolo de linia capetelor de pod cucerite, situația fiind considerată destul de încordată dar deloc gravă, pe frontul de est

se declanșează marea ofensivă a grupului de armate sovietic.

La 22 iunie 1944, Grupul de armate Centru de sub comanda mareșalului Busch, cu 46 divizii de infanterie și 43 de mari unități blindate, primește atacul forțelor sovietice, declanșat de Frontul II, Frontul I, Frontul III Baltic și fronturile II și I al Rusiei Albe.

Și pe acest front ipotezele formulate de Hitler, cu privire la perspectivele desfășurării unei ofensive sovietice, fuseseră infirmate. Cu toate că Grupul de armate Centru, la 14 iunie semnalase o concetrare impresionantă a unui grup de 9 armate avînd grosul forțelor între Pripet și Duna, Hitler nu consimte să renunțe la ideea lui că o ofensivă sovietică viitoare va fi declanșată înspre sud, vizînd Cîmpia ungară, petrolul României, și minereul Balcanilor. Sovieticii însă montează operația ofensivă cu 500 km mai la nord de această direcție. În fața acestei evidențe, Hitler captivul acelorași obsesii, vede și aici ca și în vest, o fentă inamică pentru a-l deruta de la direcția sensibilă sud, silindu-l să-și dizloce rezervele. Sovieticii izbesc cu 138 divizii de infanterie și 43 brigăzi, care de luptă, Grupul de armate Centru germane, după o pregătire de artilerie și aviație cum nu se mai văzuse pînă atunci. Rezultatul acestei puternice lovituri a fost distrugerea Grupului de armate Centru german care pierde 25 divizii și o pătrundere care la 3 iulie atinge marginea Pripetului pe linia Barnovicze-Molodezno-Coziany. De aici ofensiva a continuat să se reverse irezistibil înspre grupul de armate Nord și către jumătatea lui iulie. atinsese linia : Pinsk-Prusana-Wolkowics-Grodno-Kaunas-Dunaburg-Pleskau. Pe liniile principale de înaintare către Varșovia și Riga, valul ofensiv se revărsa fără ca să poată fi întrevăzută o îndiguire.

După 13 iulie, atacurile s-au extins și spre sud.

Acest val al ofensivei sovietice atinse cu o undă a sa și frontul român din Moldova.

La jumătatea lunii iunie pe direcția văii Siretului, în zona Strunga, un atac inamic în forță, susținut de care de luptă, este declanșat în zorii zilei și un prim succes asigura o pătrundere a pozițiilor românești imediat nord

de Roman, în sectorul Corpului II Armată : Divizia de Gardă.

Acest atac este îngrădit la a 3-a zi a desfășurării lui și printr-o reacție ofensivă combinată cu infanterie și care de luptă, inamicul e silit să se retragă lăsînd pe teren mai multe zeci de care de luptă.

Mareșalul fiind prezent pe front, a urmărit îndeaproape desfășurarea acțiunii, mergînd în linia I-a pînă în pozițiile înfanteriei, de unde a cercetat terenul de luptă și a constatat pierderile inamicului.

Această scurtă acțiune a avut urmări indirecte. Pentru apărare a avut un efect stimulator, dînd posibilitate să se verifice tăria sistemului defensiv pe de o parte, iar pe de alta, să consolideze moralul ostașilor care nu mai cunoscuseră un succes de atîta timp, continuînd să fie în retragere de la Don.

Pentru inamic, ea arăta că trupele române încă erau în stare să desfășoare o capacitate combativă și ca atare trebuiau avute în considerație ca fiind elemente utile într-o nouă conjunctură de viitoare alianță posibilă.

În ceea ce-l privea pe mareșal, această scurtă operațiune îi mărea șansele de a obține condițiile cerute Moscovei cît și să-i mărească încrederea că pînă la urmă aliații se vor hotărî să trimită trupe spre a conlucra cu cele românești în scopul neutralizării trupelor germane și deschiderii unei direcții sensibile în frontul german spre inima țării sale.

Pe frontul german din Polonia cu toată avalanșa ofensivei rusești în centru și nord, Hitler încă nu renunța la ideea sa că un atac principal va fi dat spre sud și de aceea, cu toate că îi promisese mareșalului de a nu-i lua divizia 22 Blindată, el cere restituirea acestei divizii. Așa că puține zile după restabilirea frontului de la Siret un mandatar al lui Hitler sosește în Moldova.

Mareșalul, care se afla pe front, la reședința sa de la conacul Gioseni, mă trimite să iau, de la terenul de aterizare improvizat pe valea Siretului, pe căpitanul de stat major german care sosea de la Grupul de armate german de la Slănic. Pe acesta l-am condus la mareșal care l-a

primit imediat. Aducea cu el scrisoarea de la Hitler, adresată mareşalului, prin care îl rugase să cedeze divizia blindată pe motivul că aştepta declanşarea ofensivei principale la nord de Cernăuţi, înspre Ungaria şi că nu vede nici o iminenţă de atac a sovieticilor în sectorul românesc. El mai adăuga, ca ultim argument, că disponibilităţile germane în mecanizate sînt restrînse, datorită luptelor din vest şi că nu putea să-şi permită să lase o mare unitate de elită în repaus, în timp ce bătălia decisivă se dă în altă parte a frontului.

Ofiţerul german a desfăşurat harta cu dispozitivul forţelor germane şi inamice căutînd să convingă pe mareşal de justeţea vederilor lui Hitler.

Mareşalul a ascultat, după ce a citit scrisoarea, argumentaţia ofiţerului şi s-a abţinut să declare mai mult decît atît : *„Eu am arătat importanţa păstrării acestei divizii blindate aici. Ea ar fi dat mai mare putere apărării şi s-ar fi garantat mai mult închiderea drumului spre Balcani al sovieticilor"*.

Divizia 222 blindată în felul acesta a părăsit România chiar de a doua zi, iar frontul Moldovei rămăsese să fie asigurat de forţele româneşti : Divizia I Blindată a generalului Radu Korné.

Plecarea Diviziei 222 blindată din Moldova însemna cel mai răsunător act menit să aibă influenţă asupra desfăşurării acţiunii în curs de pregătire, în vederea ieşirii din alianţă. De la sine înţeles că argumentul principal pe care i-l expusese lui Hitler la ultima lor întîlnire şi anume că menţinerea Diviziei 222 blindată germane în spatele frontului, constituia şi un suport moral al trupelor din linie, nu-l mai menţionase de data aceasta trimisului lui Hitler şi se mulţumise numai cu efectele pur militare. Dar mareşalul, din punctul său de vedere, nu putea să fie prea mulţumit. El era în aşteptarea unui rezultat la acţiunile diplomatice întreprinse, rezultat care era în legătură directă cu integritatea frontului pe care divizia blindată germană îl garanta. Dar pe de altă parte, prezenţa acestei divizii limita libertatea de acţiune a forţelor ro-

mânc în cazul cînd s-ar fi hotărît să se treacă de partea aliaților. Oricum, din acest punct de vedere, situația începuse să se mai limpezească. Gestul lui Hitler prin care-și călcase promisiunea față de Marcșal, îi dăduse acestuia posibilitatea de a se degaja moralmente de actualul său aliat, întrucît acesta fusese avertizat de consecințele ce le-ar fi putut atrage după sine luarea acestei divizii blindate, asupra situației politice a României.

MOTO : „— *...Cînd a rostit aceste cuvinte cu atîta convingere şi fermitate celor prezenţi li s-a tăiat respiraţia.*

Ing. Ceauşu (Bodnăraş) a dat, la un moment dat, atît de puternic cu pumnul în masă că am tresărit cu toţii".

General DĂMĂCEANU

COMPLOTUL SE ÎNCHEAGĂ

În ceea ce privea invazia din Normandia, este de la sine înțeles că ea avusese repercursiuni directe și asupra activității cercurilor opoziției, stimulîndu-le activitatea. Referindu-se la cercurile Palatului, acestea înțeleg să-și intensifice atitudinea strîngînd mai mult relațiile cu delegații Partidului Comunist Român.

Generalul Dămăceanu, în această privință, declara:

„...Așa cum am mai arătat mai înainte, la ultima consfătuire, de la Palat s-a stabilit să aibă loc o nouă consfătuire, dar de data aceasta în altă parte. La această consfătuire trebuiau să participe: reprezentanții PCR, ai Palatului, ai armatei și ai celorlalte partide. Acolo urma să se stabilească modalitatea răsturnării lui Antonescu... Consfătuirea s-a desfășurat în noaptea de 13/14 iunie 1941... După cîteva clipe au sosit în cameră: Lucrețiu Pătrășcanu, Emil Bodnăraș, generalul C. Sănătescu, generalul G. Mihail, Gr. Niculescu-Buzești, Mocioni Stîrcea și Ioanițiu, toți aceștia fiind aduși în mașina lui Gh. Bălăceanu... Consfătuirea a început la orele 22. A luat cuvîntul generalul Sănătescu care a expus punctul de vedere al Palatului pentru înlăturarea lui Antonescu, apoi înlocuirea generalului Pantazi de la Război cu generalul Sănătescu și pe generalul Șteflea de la Statul Major prin generalul Gh. Mihail. Se va explica lui Hitler necesitatea înlocuirii guvernului prezidat de Antonescu, ca fiind nepopular și pentru a se putea continua mai departe războiul. O a doua fază trebuia să cuprindă pregătirea ieșirii din alianță...“

Întrerupem citatul pentru a face observația că această soluție nu era altceva decît copierea ad literam a procedeului pe care-l aplicase regele Italiei la înlocuirea lui Mussolini în prima fază prin Badoglio și în a doua fază prin trecerea de partea aliaților. Planul dovedea lipsă totală de originalitate și seriozitate, deoarece nimeni nu ar fi putut admite că Hitler după ce fusese înșelat odată de regele Italiei, înșelăciune care-i amărîse atît de mult un an din viață, se va mai lăsa pentru a doua oară atît de grosolan păcălit. Mai departe, dacă în ceea ce-l privea pe Mussolini, Hitler îl considerase de mult un om sfîrșit, a cărui prezență nu mai era atît de necesară în fruntea guvernului italian, diametral opusă era părerea și încrederea pe care o păstra mareșalului Antonescu. Această părere și încredere nu numai că rămăsese neștirbită de la prima impresie, dar în decursul acestor 4 ani de alianță ea luase proporții din ce în ce mai favorabile. Astfel numai o minte infantilă putea să-și închipuie că Hitler putea vedea pe altcineva în fruntea guvernului țării decît pe mareșalul Antonescu. Dacă am admite că s-ar fi pus problema unei schimbări, ea s-ar fi pus numai în cazul dispariției mareșalului și înlocuirea nu ar fi fost făcută decît printr-un Horia Sima, Iacinschi sau alți legionari aflați în lagăr în Germania, rezerva politică-strategică a lui Hitler pentru România.

Dacă acel ce propusese acest plan nu înțelesese nimic din realitățile politice ale momentului, în schimb, după cum vom vedea, reprezentantul Partidului Comunist, o înțelesese foarte bine. Din declarațiile generalului Dămăceanu extragem în continuare :

„... la cuvîntul ing. Ceaușu — alias Emil Bodnăraș — care arată nevalabilitatea planului... El nu vrea un pucl de operetă ci o acțiune largă de masă. «Clica trădătoare» spune el, trebuie lovită în plin. Ieșirea țării din război trebuie făcută cu arma în mînă. Situația în care ne găsim cere să trecem neîntîrziat la luptă împotriva nemților... Cînd a rostit aceste cuvinte, cu atîta convingere și fermitate, celor prezenți li-se tăiase respirația... Inginerul Ceaușu a dat la un moment dat atît de puternic cu pumnul în masă, încît am tresărit cu toții... În opoziție cu orienta-

rea cercurilor de la Palat, ing. Ceaușu a prezentat planul PCR : răsturnarea prin forță a dictaturii militarofasciste ; scoaterea țării din război ; întoarcerea armelor împotriva armatei hitleriste... Pentru reușită se cerea să ridicăm la luptă masele, armata, pe toți patrioții... În cele din urmă, datorită realismului său, planul a fost însușit și s-a trecut la execuția lui..."

Vremea tatonărilor trecuse. În noaptea de 14/15 iunie, la o săptămînă după debarcarea aliaților în Normandia, cu 10 zile mai înaintea declanșării marii ofensive sovietice de la Centru, complotul împotriva mareșalului fusese închegat, planul întocmit și se începuse organizarea lui.

Analizînd acest plan vedem că el pune în evidență elemente cu totul noi : „*Clica trădătoare*", „*se bate cu pumnul în masă*"... se „*ascultă cu respirația tăiată*"... Citind aceste declarații făcute de un participant a cărei figură a devenit familiară pînă acum cititorului, nu se poate să nu se recunoască sinceritatea autorului lor cît și naivitatea lui. El ne spune că erau adunați în jurul unei mese doi din elita generalilor noștri — așa se socoteau ei — și reprezentanți ai Palatului ; se aflau prezenți reprezentanți ai Palatului și un reprezentant al opoziției ; în plus se afla și autorul declarațiilor, vajnicul și neînfricatul general Dămăceanu, eroul de la Nistru, Nicopol, Crimeea. Și lor, acestor oameni călîți în lupte li se tăiase respirația ascultînd. Întrebarea este, de ce ? Le era frică ? Sau erau îngroziți, prinși de o teamă morală, înspăimîntați, descoperind calea pe care erau invitați să meargă îndemnați din urmă de „*pumnul izbit în masă*"... Cum se numea oare o consfătuire în care se impunea o părere printr-un pumn trîntit în masă ? Dictat ? Da, aceasta era. În acea noapte, în acea casă conspirativă se consumase un dictat pe care-l parafase Palatul prin reprezentanții lui, Armata prin „nereprezentanții" ei și partidele de opoziție, toți înscriși voluntar la o acțiune la al cărei beneficiu nu se vedeau participînd cu claritate în afara unora singuri și aceștia erau comuniștii.

Cu comentarii sau fără comentarii, concluzia la care se ajunge este că toți la un loc : Palat, partide de opoziție, comuniști sînt împotriva mareșalului.

Data de 13 iunie are semnificaţia de a schimba raporturile morale dintre rege, opoziţie şi comunişti — pe de o parte şi mareşal, pe de altă parte.

Într-adevăr, dacă pînă la această dată Regele şi anturajul mai avuseseră ezitări în ceea ce privea conlucrarea cu comuniştii acestea dispăruseră aproape cu totul după ce delegaţii comunişti trimiseseră vorbă regelui prin Mocioni Stircea că : *„...Deşi principial P.C.R. păstra faţă de monarhie o atitudine republicană, nu socotea chestiunea „monarhie sau republică" ca fiind de actualitate, iar în cazul cînd regele va conlucra cu comuniştii în vederea scoaterii României din războiul lui Hitler P.C.R. prin Comitetul său Central îi va acorda tot sprijinul".*

După cum s-a arătat aceste declaraţii au fost suficiente spre a fi luate drept garanţii care să poată înlocui garanţiile pe care regimul mareşalului Antonescu le asigurase Coroanei şi ca atare regele Mihai nu ezitase prea mult ca să renunţe la ele.

Nu tot astfel se petrec lucrurile de partea opoziţiei, înţelegînd prin „opoziţie" partidele Naţional-Ţărănesc şi Naţional-Liberal, deoarece, cu toată aderarea lor la constituirea Blocului Democratic, şefii acestor două mari partide nu înţeleg să se înscrie în orbita intereselor comuniste şi ca atare să-şi însuşească complet punctul lor de vedere, acesta rămînînd să existe ca o simplă ipoteză.

Deşi opoziţia este prezentă la casa conspirativă în noaptea de 13/14 iunie, prin persoana lui Niculescu-Buzeşti, ea nu-şi însuşeşte proiectul comunist fără nici o rezervă după cum făcuse Mihai, ci înţeleg ca prin exponentul ei cel mai de prestigiu, Iuliu Maniu, să facă toate rezervele. La întrunirea pe care după aceea şefii opoziţiei o au cu delegaţii comunişti, Lucreţiu Pătrăşcanu şi Constantin Agiu, cînd aceştia i-au cerut lui Maniu, ca un ultimatum, să-şi precizeze poziţia şi să răspundă dacă înţelege sau nu să ia şefia unui guvern de răsturnare a mareşalului, încheind prin cuvintele : ...Răspundeţi : acceptaţi sau nu. Nu mai poate interveni din partea dvs. încă o amînare". „Drăguţă... îl întrerupse Maniu surîzător. Făcu o pauză, îşi trecu mîna peste faţă şi-i răspunse : Drăguţă, eu nu sînt obişnuit să se discute cu mine cu revolverul pe masă."

Iuliu Maniu mai răspunse că deşi considera că PCR are un număr mic de membri, totuşi reprezenta interesele muncitoreşti şi cunoştea activitatea lui. El înţelesese că va trebui să ia o atitudine. În ceea ce privea însă şefia guvernului, el era de părere pentru crearea unui guvern de generali şi credea că cel mai potrivit era tot numai mareşalul Antonescu, care să înfăptuiască armistiţiul.

Aşadar şefii opoziţiei, spre deosebire de delegaţii Palatului, sesizaseră caracterul de ultimatum al proiectului prezentat de comunişti, şi îşi manifestaseră reprobarea lui : Maniu spusese ; „Nu sînt dispus să se discute cu mine cu pistolul pe masă !". Generalul Sănătescu — mareşalul Palatului — nu găsise cu cale să riposteze cu nimic cînd delegatul comunist i-a bătut cu pumnul în masă : „li se tăiase respiraţia" după cum mărturisise fostul col. D. Dămăceanu, decorat cu Mihai Viteazul şi şef de stat major al Comandamentului Militar al Capitalei.

Această atitudine a lui Iuliu Maniu şi a lui Dinu Brătianu nu-i absolvă în schimb întru totul de aderarea la planul comunist de a-l înlocui pe mareşal printr-o lovitură de stat. Ei rămîn să păstreze o atitudine de echivoc, dorind ca mareşalul să facă armistiţiul, dar participînd cu asentimentul cel puţin, la organizarea complotului împotriva mareşalului. În această dilemă ei vor rămîne prinşi pînă cînd un act intempestiv, determinat de sentimente personale, i-au scos din această stare şi cu voia sau fără voia lor s-au văzut aruncaţi în tabăra complotiştilor.

Dar aceasta mai tîrziu... Însuşi Palatul nu rămăsese fără nici o rezervă faţă de proiectul comunist. În jurul regelui încă o parte din militari rămăseseră ezitanţi faţă de o angajare prea mare alături de partidul comunist şi ideea şefilor opoziţiei de a continua să rămînă sub garanţiile mareşalului Antonescu mai continua să lucreze în spiritele lor. Printre aceştia ne place să credem că se afla generalul C. Sănătescu.

Dar în jurul regelui se afla grupul celor tineri în cap cu Ion Mocioni-Stîrcea şi M. Ioaniţiu, iar în spatele lor ambiţiosul şi revanşardul general Aurel Aldea.

Ion Mocioni-Stîrcea era pentru o conducere tînără și energică capabilă să combată neutralismul și conservatorismul celor două partide istorice. Dornic să recupereze pe plan politic și diplomatic tot ceea ce pierduse în anii conducerii Mareșalului Antonescu... Ucenic al lui Titulescu ca și Niculescu-Buzești, își atribuia un rol însemnat în politica țării dacă nu chiar să preia succesiunea lui Titulescu.

Pentru aceștia toți, proiectul prezentat de comuniști era corespunzător năzuințelor lor, deoarece le oferea posibilitatea de a înlătura personajul care le frînsese cariera, iar după aceea se va vedea. Păstrînd convingerea că aliații prin Carta Atlanticului garantaseră libertățile politice ale tuturora, credeau că vor putea să îngrădească pretențiunile comuniste și să-și asigure o guvernare proprie. La îndemînă îl aveau pe regele Mihai, căruia îi exploatau aversiunea ce începuse s-o nutrească, împreună cu mama sa, față de mareșal pe de o parte, iar pe alta îi alunga teama pe care instinctiv o nutrea față de comuniști. Acest grup tînăr, plasat central, a fost cel mai însemnat grup de manevră la îndemîna comuniștilor și el prin acțiunea proprie și înverșunată a lui Mocioni-Stîrcea reușise să înfăptuiască actul de o temeritate nemaipomenită, acela de la 23 August.

*

Revenind la proiectul prezentat de delegații comuniști la întîlnirea din 13/14 iunie, s-a văzut că el cerea : 1) răsturnarea prin forță a regimului Mareșalului și 2) întoarcerea armelor împotriva germanilor. În ceea ce privea răsturnarea prin forță, aceasta punea problema de a găsi forța. Care era acea forță care putea să răstoarne regimul Mareșalului în iunie 1944 ? Pe armată nu se putea conta, cum de altfel nu se va putea conta deloc pînă în ultimul moment. Poporul nu putea constitui o forță pentru că nici el nu era împotriva mareșalului și nici nu era înarmat. Greșeala pe care o va face un colonel român de a distribui arme la unele formații de muncitori încă nu se produsese și ea ar fi fost cu totul neînsemnată într-o asemenea acțiune. În concluzie nu exista forță, iar dacă

această forță ar fi existat, ca era total la dispoziția Mareșalului.

În ceea ce privea punctul 2 de a întoarce armele împotriva Germaniei, aceasta era funcție numai de situația frontului. Or, din analizele făcute pînă acuma, s-a văzut că la acea dată frontul Moldovei era consolidat și nici o mișcare nu ar fi avut șanse de succes împotriva forțelor germane existente în țară. Această acțiune dacă s-ar fi putut face, ea nu ar fi putut fi sesizată la momentul oportun decît tot de aceiași persoană care avea la dispoziție toate forțele țării : mareșalul Antonescu.

Din cele de mai sus desprindem că proiectul comunist, la data cînd fusese întocmit, nu consta decît dintr-un deziderat care servea scopului celor care-l prezentaseră și nu avea la bază nici un element concret. El va urma să se definitiveze de către mersul evenimentelor pe care componenții lui înțeleg să le urmărească zilnic, căutînd să-l consolideze pas cu pas și încercînd să folosească orice prilej ivit. Contactele între PCR și reprezentantul armatei din complot — g-ralului Dămăceanu — sînt continuate pentru a întocmi planurile de amănunt : se dau informații comuniștilor despre efectivele române și germane, dislocări din interior, armament, etc. și se fixează măsuri pentru întărirea acestor efective românești, din zona București. Aceste contacte sunt lărgite, ele avînd loc și între cei 2—3 generali din complot și 2—3 generali mari comandanți de mari unități de pe front și din interior.

De această activitate clandestină mareșalul Antonescu nu era cu totul străin. Astfel Serviciul Secret de Informații, printr-o notă din 26 iunie către Mareșal, îl informa :

„...Atît Iuliu Maniu și D. Brătianu sînt convinși că o schimbare în România nu e posibilă decît sub presiunea evenimentelor din afară și mai puțin a mișcării interne. Acesta este nodul gordian al înțelegerii dintre partidele democratice și extrema stîngă comunistă, care urmăresc crearea Frontului Democratic ca organizație de luptă imediată și efectivă împotriva conducerii și politicii actuale de război a României. În același timp național-țărăniștii și liberalii privesc crearea Frontului Democratic drept

pregătirea unei formule de guvernare în momentul cînd situația internă se va schimba fundamental sub presiunea evenimentelor militare".

Iată într-adevăr prima notă cunoscută desigur printre alte zeci și zeci de note cu conținut asemănător, care spune atîtea și nu spune nimic. Într-adevăr despre existența Frontului Democratic, mareșalul avusese cunoștință la timp, dar aceasta ce însemnătate putea avea cînd el din februarie 1943 dăduse oficial dezlegare opoziției să acționeze pe cont propriu ? Cu alte cuvinte acest Front era înființat cu asentimentul său, neconstituind nici un element nou. Punctul care ar trebui să stîrnească surprindere ar fi menționarea reprezentanților Partidului Comunist care sînt incluși în acest Front Democratic. Dar și de data aceasta, ținînd seama de spiritul îngăduitor cu care Mareșalul tratase pe reprezentanții acestui partid inexistent legal, care nici nu puteau să numere o mie de membri și care nu reprezenta nimic din forțele politice ale țării, nici din această surprindere nu mai rămîne nimic.

Cînd Lucrețiu Pătrășcanu se plimbă nestingherit în București, frecventează Palatul regal, discută cu regele Mihai ; cînd inginerul Ceaușu — álias Emil Bodnăraș — își duce existența sub pseudonimul său, care nu-l ascundea deloc față de organele de informație, în toată voia, întreține case conspirative unde au loc întîlniri, fără ca el să fie clandestină apare și se răspîndește ; cînd cei din lagărul de la Tg. Jiu, printre care Gh. Gheorghiu-Dej însuși ducea urmărit și deranjat de organele siguranței ; cînd o foaie o viață nesupusă nici unui control, putînd lipsi perioade întregi de timp fără să se știe unde se află, împreună cu alții ;; cînd toate acestea se petreceau cu știința și aprobarea mareșalului, este de înțeles de ce acea notă nu cuprindea nimic nou și nu putea constitui un semnal de alarmă pentru Mareșal.

În ceea ce privea țelul urmărit de comuniști în Frontul Democratic, de a duce luptă imediată pentru răsturnarea conducerii mareșalului, cu atît mai puțin nu putea să constituie un element nou, deoarece mareșalul era cel dintîi care să le atribuie acestora interese contradictorii cu ale țării și marilor partide de opoziție, implicit ale Palatului și alor sale. În ceea ce privea în sfîrșit punctele de vedere ale partidelor istorice, aceasta nu însemna decît

repetarea sub altă formă a cuvintelor pe care însuşi mareşalul le adresase recent lui Iuliu Maniu : „*Poftiţi dvs. a lua conducerea, vă predau imediat puterea şi eu ca soldat voi rămîne primul executant al ordinelor ce veţi da*".

Dacă la acestea se mai adaugă toleranţa, pe care bun înţeles putea s-o îngăduie în legislaţia guvernării, le-o acordase comuniştilor delicvenţi, cruţîndu-le viaţa, cum a fost cazul fraţilor Anca şi Mihai Magheru, copiii înaltului magistrat descendent al generalului Magheru, Titu Magheru, prinşi în delict de acte comise împotriva Siguranţei Statului, condamnaţi cu moartea de lege, ar fi destul ca să redea un aspect al atitudinii generoase şi înţelegătoare pe care momentul politic îl impunea situaţiei.

MOTO : — *„Nu putem să le aplicăm pedeapsa capitală. Sînt niște copii. Trebuie, pe deasupra să ținem seama că ei sînt descendenții revoluționarului general Magheru“.*

Mareșalul ANTONESCU

MAREȘALUL ȘI COMUNIȘTII

Mai înainte de a încerca să dăm o precizie atitudinii mareșalului față de reprezentanții partidului din ilegalitate, este necesară o mică incursiune în istoricul raporturilor dintre mareșal și comuniști, cu atît mai mult cu cît acest subiect a fost eliminat pînă acum.

De la sine înțeles că mareșalul ca un fost simpatizant, protector, sprijinitor și colaborator în guvernare cu fosta mișcare legionară, prin însăși această definiție era un anti-comunist.

Cu toate acestea, mareșalul Antonescu, care era de principiul că „o idee nu se omoară cu pistolul", adversitatea lui era de natură pur ideologică și legală și nicidecum neomenească, abuzivă, sau sîngeroasă. Venind la conducere, el moștenește de la Carol al II-lea o legislație care punea în afara ocrotirii legilor Partidul comunist, încă de pe vremea mareșalului Alexandru Averescu din 1924, pe care Carol al II-lea o consacră prin crearea lagărelor de concentrare pentru comuniști. Deci mareșalul, la 4 septembrie 1940, cînd vine la putere, găsește pe membrii fostului Partid Comunist o parte în închisori, alta în lagăre și pe unii în libertate. Această situație nu numai că el nu o agravează dar o ușurează.

În prima perioadă, pînă la 22 iunie 1941, cînd raporturile cu URSS sînt pașnice, mareșalul ia o serie de măsuri care vin în avantajul comuniștilor și cea mai importantă este schimbul de personalități politice : din România Ana Pauker, Vasile Luca ș.a. sînt transferați din

închisori și schimbați cu deținuți politici din URSS, rămași acolo după cedarea Basarabiei. Astfel, în văzul lumii și a legionarilor, care sînt consternați, cele mai importante elemente ale Partidului Comunist Român sînt scăpate de mareșal și trimise în URSS. Nu am vrea să spunem că dacă aceste elemente ar fi rămas în închisorile românești, ar fi avut soarta celor de la Jilava, dar nu ar fi fost exclus. În schimbul acestor elemente, sovieticii eliberează pe Ion Codreanu împreună cu alte persoane lipsite de interes.

Dacă mai punem la socoteală că de îndată după cutremur, la Doftana, deținuții comuniști au fost transferați la alte închisori și că regimul închisorilor era un regim omenos, impus și dictat de mareșalul Antonescu, care se făcuse cunoscut opiniei publice românești încă din timpul cînd în calitate de comandant al Corpului 3 Armată la Chișinău, înaintase un raport către guvern, pe care ziarul „Universul" îl publicase in extenso, prin care dezvăluia starea deplorabilă în care găsise zăcînd pe deținuții din închisorile din Basarabia. Acest raport i-a atras din partea lui Carol al II-lea luarea comenzii și punerea lui în disponibilitate, marcînd începutul persecuției violente care s-a accentuat mereu. Faptul că avea la cunoștință că în închisori comuniștii citeau și se instruiau, îl considera ca un factor pozitiv care putea să dea roade bune.

Tot aici putem reaminti declarațiile pe care Vîșinschi le făcuse fostului ministru al României la Moscova, Grigore Gafencu, prin care-l ruga pe acesta să trimită mareșalului Antonescu înaltele și favorabilele aprecieri ale guvernului sovietic pentru felul său pașnic de a conduce treburile țării și dorința de întărire a relațiunilor.

În timpul războiului, evident că acești membri ai Partidului Comunist deveniseră exponenții „coloanei a 5-a" care trebuiau să atragă toată atenția organelor de siguranță ale statului. Dar realitatea a fost că ei nu au dat prea mult de lucru siguranței, decît în ultima perioadă a războiului. Dacă asupra acelora prinși în delict, de crimă contra siguranței statului, a fost aplicată legea stării de război, aceasta nu atrage după sine culpa guvernului care aplică legile în vigoare. Cu toate acestea asupra

fraţilor Magheru — Anca şi Mihai — mareşalul a fost auzit spunînd: *„Nu putem să le aplicăm pedeapsa capitală. Sunt nişte copii. Trebuie pe deasupra să mai ţinem seamă că ei sunt descendenţii revoluţionarului general Magheru de la '48... „Să li se comute pedeapsa"*. Cîtă deosebire între această atitudine şi aceea a lui Hitler, de exemplu, în cazuri asemănătoare.

Un alt exemplu foarte grăitor privind atitudinea Mareşalului faţă de comunişti şi în speţă faţă de ideologia lor, este cazul oferit de generalul Cambrea, care luat prizonier pe Don, organizează divizia Tudor Vladimirescu din prizonierii români pe teritoriul sovietic, deci al inamicului. Informaţia este primită prin radio Londra.

Generalul Pantazi, ministrul apărării naţionale, pe baza acestei informaţii, întocmeşte un decret prin care Cambrea era condamnat la degradare şi împuşcare pentru pactizare cu inamicul şi întoarcerea armelor împotriva patriei.

Decretul este prezentat pentru semnare mareşalului, acesta îl respinge punînd rezoluţia: *„Nu este un act de abilitate politică. Nu trebuie luată nici o măsură. Nu se poate şti ce întorsătură pot lua evenimentele militare pe front şi dacă la un moment dat această acţiune nu ar putea să slujească interesele ţării"*.

Aceasta era către sfîrşitul anului 1943!

Astăzi, după patruzeci de ani nu mai este greu de dovedit că mareşalul a cruţat pe comunişti. Apariţia romanului „Delirul" a lui Marin Preda atestă public şi oficial, ca o poliţă de recunoştinţă palid şi tardiv onorată, aceasta. Acolo se poate descoperi cum însăşi o mare personalitate comunistă, viitor mare şef — îşi are viaţa salvată datorită înăbuşirii rebeliunii de către mareşal.

Sub formă literaturizată, scriitorul etalează cea mai emoţionantă clipă a destinului unui om: răscrucea dintre fiinţă şi nefiinţă!

„...Intr-un fort într-o noapte fără sfîrşit... Reuşise, timp de şase ani de activitate, ani care făcuseră din el un bărbat şi un revoluţionar, să se ferească de oamenii Siguranţei şi ai jandarmeriei. Dar în acest an puseseră mîna pe el... Şi se încheiaseră astfel aceşti frumoşi ani ai

primei tinereți, în acest ajun de Crăciun, care îl despărțea desigur de moarte... Căci era limpede, după sărbători, acel „mai tîrziu" care le fusese promis de legionari tuturor care erau întemnițați dincolo de a douăzecea celulă a fortului Jilava, avea să le fie dat ca o groapă din noroi negru, clisos, din curtea fortului, avea să le astupe gura și ochii...".

De înțeles că acea groapă nu „le-a astupat nici gura și nici ochii", deoarece legionarii au fost izgoniți de la putere și viața comuniștilor de la Jilava le-a fost cruțată și după acel Crăciun și pe tot timpul guvernării mareșalului.

În ceea ce privea ideologia Partidului Comunist Român din acea vreme, de la sine înțeles că mareșalul era un adversar neîmpăcat și aceasta era natural. Patriot și naționalist înfocat, continuator al naționalismului falangei eroice în frunte cu Tache Ionescu, Nicolae Filipescu, Octavian Goga... prieten intim al lui Nicolae Titulescu, factor important al victoriei din 1918, prin definiție era un anticomunist înveterat și prin forța lucrurilor, în situația de război și un adversar al URSS-ului. El a combătut ideologic comunismul și nu a admis pe comuniști, dar nu i-a persecutat. Întreaga lui politică anticomunistă a fost definită chiar de el, în mod lapidar vorbind la procesul din mai 1946 : „...Referitor la comuniști, care iubesc mai mult URSS decît România, locul lor nu era în țară, ci acolo...".

Această atitudine nu provenea dintr-o pornire, ci era rezultatul unei adversități determinată logic de doctrina PCR din acea vreme. Ea dovedea o obiectivitate politică impusă de o realitate politică.

Dacă ținem seama că în anii 1940 și încă mai tîrziu, în ideologie Partidul Comunist se conducea după hotărîrile congreselor 3, 4, 5, atunci reiese ca foarte logică adversitatea nu numai a guvernului mareșalului Antonescu, dar aceasta legitimează întreaga atitudine și justifică toată seria de măsuri represive.

Într-adevăr aceasta reiese limpede din declarațiile secretarului general al PCR din 1965 făcute cu ocazia unei plenare a Comitetului Central și publicate în presă. El spunea :

„...În partid s-au făcut aprecieri eronate cu privire la unele partide și grupări politice din țară... S-a manifestat o atitudine sectară față de grupările de stînga democratice în cadrul unor partide burgheze, calificate fără discernămînt drept fascist sau fascizante... Într-o serie de documente, rezoluții, hotărîri ale congreselor 3, 4, și 5 România a fost apreciată în mod greșit ca «un stat tipic cu multe naționalități», creat pe baza «ocupării unor teritorii străine». Apreciindu-se nejust procesul de formare a statului național, în aceste documente se stabilea sarcina desfășurării unei permanente și intense activități în vederea așa zisei «eliberări de sub imperialismul român» a «popoarelor asuprite», pe baza principiului dreptului națiunilor la autodeterminare, mergîndu-se pînă la desprinderea lor totală de statul existent. Introducerea în documentele Partidului a lozincii autodeterminării pînă la despărțirea de statul unitar, indicațiile date Partidului de a lupta pentru ruperea de România a unor teritorii locuite în covîrșitoare majoritate, de români, nu țineau seamă de condițiile concrete ale României: Stat unitar. Ele erau profund greșite, îndemnau de fapt la dezmembrarea Statului național și la destrămarea poporului român. Învățătura marxist-leninistă, proclamă dreptul popoarelor la autodeterminare nu în scopul destrămării statelor naționale constituite, ci dimpotrivă în vederea eliberării popoarelor asuprite și constituirii lor în state național suverane, în conformitate cu voința și hotărîrea maselor largi populare".

Aceste aprecieri și lozinci au fost părăsite în anii următori ca nejuste, luîndu-se o poziție fermă pentru apărarea unității naționale, a independenței și suveranității Patriei".

Aceste declarații autocritice sînt profund revelatoare și determină o schimbare radicală a opticii sub care se prezenta și trebuia privit Partidul Comunist de acum înainte. Dar după cum s-a specificat mai sus, aceste declarații nu sînt făcute de către secretarul general al C.C. al partidului — al doilea secretar general de la instaurarea regimului decît abia în 1965! Cum puteau astfel fi învinuite guvernele democratice care s-au succedat între

primul și al doilea război, cuprinzînd și pe acela al mareșalului Antonescu, dacă au luat atitudinea cunoscută împotriva mișcării comuniste din țară, mergîndu-se pînă la desființare pe plan politic, iar pe plan social dînd naștere curentului antagonist legionar, dacă însăși conducerea supremă a partidului ia atitudine și în fața țării, face „mea culpa" și arborează tricolorul pe fondul roșu al flamurei mișcării comuniste ?

Această declarație nu constituia ea oare o absolvire a acelor guverne și legitimizare chiar de către regimul comunist a tuturor măsurilor luate împotriva membrilor lui din acele vremuri ? Nu oare pe drept cuvînt îi acuzase mareșalul că iubeau mai mult un stat străin decît România ?

Dacă astfel se prezentau lucrurile în timpul guvernării mareșalului nu numai că i se mai poate aduce o culpă faptul că a continuat să-i trateze pe foștii membri ai Partidului Comunist astfel precum îi încadraseră legile promulgate pînă atunci de toate guvernele și că aplicase mai departe această legislație. Dar dacă mareșalul a fost silit să combată comunismul pe plan politic și ideologic deoarece găsea în el adversarul nu numai al statului român dar chiar al națiunii române, după cum s-a mărturisit. Mareșalul nu a înțeles și nu a admis ca sub regimul lui să se instaureze o persecuție împotriva comuniștilor. Sub regimul lui au fost sancționați delicvenții de la prescripțiunile legilor stării de război și nu s-a ținut seama dacă delicventul făcea parte din vreo ideologie oarecare. El nu a căutat să lovească în persoana fizică a vreunui comunist pentru fapt că era comunist și a pretins însă cu strășnicie ca legea, imparțial, să pedepsească pe infractorul fie de drept comun, fie că atenta la siguranța statului. De pildă, condamna la moarte pe cei care comiteau acte de terorism. Nici un comunist, oricît de adversar ar fi fost al mareșalului ca reprezentant al unui regim antagonist, nu se poate mîndri că a fost obiectul persecuției mareșalului, chiar atunci cînd a suferit închisoarea. Ei nu au făcut altceva decît să suporte rigorile legii care în orice timp li s-ar fi aplicat față de actele lor. Dar în schimb, toți comuniștii, începînd cu cel mai

mare în funcţie pînă la ultimul membru în ilegalitat poate fi sigur fără a se simţi cu nimic obligat spre u sentiment de recunoştinţă, că pe timpul anilor 1940—19 în măsura în care nu au fost implicaţi în acte de teroris sau sabotaj, le-a fost asigurată şi garantată nu numa viaţa, persoana fizică, dar şi libertatea de gîndire şi chia în mod paradoxal şi aceea de acţiune.

S-a mai făcut afirmaţia mai înainte precum că p biroul mareşalului, de 2—3 ori pe săptămînă sosea rapoarte informative ale Serviciului Secret şi ale Secţi Informaţii din Marele Stat Major asupra manifestărilc sporadice ale comuniştilor. El lua cunoştinţă de ele da nici o altă măsură în afara prevederilor legilor existent nu a fost luată.

Prin desfiinţarea în urma rebeliunii, a legionarismulu duşman înveterat al comunismului, mareşalul a asigura existenţa fizică a comuniştilor. Puţinii lor membri aflaţi î ilegalitate au putut astfel beneficia într-o măsură ma mare sau mai mică, la ficcare persoară în parte, de mişcare liberă faţă de germani şi organele de siguranţ române, putînd să-şi ducă acţiunea subversivă fără a f nevoie de acte deosebite de curaj şi riscarea vieţii. De alt fel acte de această natură au început să apară mai frecvent dar destul de reduse ca efect în anul 1944 cînd climatu devenise favorabil şi chiar lesnicios tuturor acesto acţiuni.

Dacă la aceasta se adaugă faptul că elementele comu niste din ţară erau răzleţe după cum se afirmă de către Haralamb Zincă în lucrarea „Şi a fost ora H" : „...*Iuliu Maniu ştia foarte bine că Partidul nu avea libertatea de a trata sau de a-şi lua un angajament în numele guvernului sovietic*", lucru ce-l cunoştea şi mareşalul ş pe deasupra că Stalin declarase : «*Singura persoană cu care se poate discuta în România este mareşalul Antonescu, deoarece celelalte partide politice nu reprezintă nimic şi el deţine întreaga autoritate*», rezulta cu atît mai mult puţina importanţă pe care Mareşalul o acorda frămîntărilor acestor elemente răzleţe comuniste, care mai mult voiau să-şi manifeste prezenţa, decît să creadă că pot întreprinde ceva eficace. Prin ei înşişi, nu. Ei aveau nevoie de un punct de sprijin şi pe acesta îl găsiseră în Cabinetul regelui în persoana lui Mocioni-Sfîrcea.

Greşeala mareşalului rezidă în această subestimare a comuniştilor şi de aici neputinţa lui de a-şi imagina că regele însuşi, pe care-l încadrase cu persoane de totală încredere, complotează cu comuniştii pentru răsturnarea sa. Este o culpă ce uşor poate fi justificată prin aceea că definiţiile de Coroană şi Monarhie erau incompatibile cu comunismul. După cum nu se poate împerechea apa cu focul într-o minte raţională, de asemenea nici în mintea mareşalului nu s-a putut face o legătură şi încă dusă pînă la complot, împotriva aceluia care constituia chezăşia Coroanei şi Monarhiei. Cu atît mai mult cu cît comuniştii nu puteau aduce nici un aport politic, deoarece nici unul dintre cei trei aliaţi nu înţelegea să trateze cu ei nici chiar însuşi Stalin. În mod cu totul paradoxal nu regele avea nevoie de comunişti ci comuniştii aveau nevoie de rege şi regele împins, a căzut în braţele lor, le-a făcut jocul lor.

Dacă Mareşalul în ampla lui consideraţie pe care o făcuse asupra forţelor politice din ţară şi a devenirii lor ca urmare a potenţialului ce-l reprezenta fiecare într-o viitoare conjunctură în care URSS devenea cel mai mare şi cel mai apropiat aliat al României, nu putuse să nu vadă că prezenţa unui partid comunist în ţară nu ar mai fi putut fi contestată, asta nu a însemnat însă că înţelegea să le acorde altceva mai mult decît îngăduinţa sa. Şi bazaţi pe această îngăduinţă un Lucreţiu Pătrăşcanu îşi putea avea o maşină la dispoziţie, face vizită la palat împreună cu Emil Bodnăraş şi etc. etc.

De aici însă, din această îngăduinţă, a rezultat un factor negativ şi anume : crearea unui ecran de ceaţă asupra vigilenţei Serviciului secret care începuse să fie derutat încă de la începutul anului şi chiar mai dinainte, de către concepţia tolerantă pe care o abordase mareşalul cu privire la acţiunile subversive ale opoziţiei, implicit comuniştilor. Siguranţa, respectiv Eugen Cristescu, nu a mai fost în stare să discearnă unde se termină toleranţa şi unde începe culpa, astfel că un climat al confuziei, al creării unei „ape tulburi" făcea pescuitul greu sau chiar imposibil. În linii mari aşa poate fi înţeleasă şi justificată

carența organelor de siguranță care au fost incapabile să afle ceea ce se producea la lumina zilei : complotul comunist și regal.

Dacă în ceea ce privea atitudinea mareșalului față de comuniști ea se baza pe elemente concrete, concepții înrădăcinate în conducerea politică a țării de două decenii, care fuseseră trecute prin prisma umanitaristă a spiritului mareșalului Antonescu și manifestată loial în cadrul legilor de stat, nu tot astfel se poate spune despre atitudinea membrilor Partidului Comunist față de Mareșalul Antonescu. Dacă el a considerat pe comuniști ca o reprezentanță formală a unei ideologii ce nu avea nici o contingență cu masele, dar care era acea a viitorului aliat și le acorda toleranța, nu tot astfel l-au considerat comuniștii pe mareșal. Ei au văzut din capul locului pe continuatorul persecuției instaurate de mareșalul Averescu împotriva partidului. Dacă la începutul guvernării mareșalul le-a servit de ocrotitor, acum cînd victoria sovietică se desemna din ce în ce mai clar și armatele lor pătrunseseră dincolo de hotarele țării, mai mult cînd șeful statului sovietic intrase în legături directe cu mareșalul și, mersese pînă acolo încît să ignoreze existența lor necum să intre în legătură cu ei, sigur că mareșalul devenea din protector, cel mai mare obstacol în calea lor. El le bara drumul nu numai la putere, care la acea dată era foarte departe de veleitățile lor, dar către care tindeau cu rîvna disperării, dar le bara drumul firesc chiar la contactul cu matca lor : comunismul și guvernul sovietic. Teama lor de a vedea reeditîndu-se înspre răsărit ceea ce se petrecuse în apus îi umplea de neliniște și le crea tot neastîmpărul unei zvîrcoliri care spre împlinirea lor nu a fost zadarnică. Or, ce se întîmplase în apus altceva decît că inspiratorul și susținătorul legionarismului din România, Hitler, sacrificase hitlerismul românesc, preferîndu-l pe mareșal. Ei se temeau ca să nu se repete acest lucru și cu ei și Stalin, luînd contact eventual și personal cu mareșalul Antonescu, să-i sacrifice și pe ei, preferîndu-l pe acesta. Se putea petrece aceasta cu atît mai ușor, cu cît comuniștii nu erau legionarii din

1941 și mai mult ei nu aveau nici partid. De aceea nu trebuia să surprindă pe nimeni dacă Emil Bodnăraș sau Lucrețiu Pătrășcanu în noaptea de 13/14 iunie, propun răsturnarea guvernului și înlăturarea mareșalului. Acesta înlăturat, drumul lor spre afirmare, drumul lor spre putere, e deschis. Nimic și nimeni nu le mai putea sta în cale după cum nici nu le-a stat.

Doborîrea mareșalului pentru acei reprezentanți comuniști, cîțiva la număr, însemna primul act de afirmare a existenței lor, nu numai în fața țării care îi uitase de mult și care avea importanță mai mică la acea dată, ci în fața titularului lor, a lui Stalin, în fața căruia trebuiau să cîștige drepturi ca să apară. Acest drept nu putea să li-l dea decît prezentarea trofeului care era persoana mareșalului Antonescu.

O dată ce această idee a fost fixată, ea a devenit centrul de gravitate al întregului plan de acțiune. Acestui plan îi trebuia o pîrghie : pîrghia erau acești reprezentanți. Le trebuia și un punct de reazem și acest punct era regele, prin acolitul său Moționi-Stîrcea.

Faptul că în comuniști mareșalul își găsise dușmani neîmpăcați nu era nimic surprinzător. Faptul că aceștia îl combat cu toată vehemența și-l vizează ca pe prima țintă de doborît, nimic mai logic. Faptul că folosesc toate mijloacele pentru a-și atinge acest scop, este iarăși firesc, dacă ținem seama că scopul scuză mijloacele. Acei reprezentanți ai comuniștilor din țară erau îndreptățiți să întreprindă această acțiune și poziția lor morală de adversari notorii care combăteau dușmanul prin orice mijloc, era compatibilă cu situația de luptător. Nimic nu-i reținea, nu putea să-i rețină în ceea ce privea existența vreunui scrupul, existența vreunui gînd de recunoștință, sau îndatoriri orișicît de mici. Faptul că scăpaseră cu viață și umblau aproape nestingheriți prin Palatul regal zi și noapte, îl considerau ca pe un drept ce li se cuvenea ca unor viitori reprezentanți ai poporului român, de la care deja își luaseră dezlegarea de a dirija, de a sancționa, de a transforma. În felul acesta nimic nu li se poate reproșa comuniștilor în toată acțiunea lor întreprinsă în aceste cîteva luni ale anului 1944 pentru atingerea scopului lor

de a se manifesta concret, afară numai de reproşul p
care putea să li-l facă confraţii lor, care se găseau l
acea dată sub protecţia lui Stalin şi anume : de a le-o f
luat înainte, de a-şi fi creat singuri drepturi de reprezen
tanţi ai poporului.

Dacă nici o culpă nu poate fi stabilită împotriva mem
brilor Partidului comunist aflaţi în legitimă apărare ş
poate chiar li s-ar putea atribui meritul îndrăznelii ş
curajului stăruitor, nu tot astfel se poate spune despr
aceia care au acceptat să devină unelte oarbe în mîna aces
tor doi, trei bărbaţi : regele şi „grupul celor 5".

Dar despre aceasta rămîne să vorbească evenimentel
şi în ultimă instanţă, Istoria.

NEGOCIERI ȘI REZULTATE SLABE

Luna iunie ca rezultat al activității diplomatice peste hotare, aduce recolte destul de slabe. După cum s-a spus anterior, cei doi delegați de la Cairo : Știrbei și Vișoianu, de la data cînd trimiseseră nota către cei trei aliați cu privire la condițiile de armistițiu fixate de rege, pe care le-am comparat cu acelea ale mareșalului și am văzut că erau identice, fapt care s-a petrecut la jumătatea lunii mai, nu mai primiseseră nici o comunicare din partea aliaților. Singura linie care se menține deschisă între aliați și România, era via Stockholm-București. Într-adevăr, la două iunie, mareșalul Antonescu primea prin ministrul său la Stockholm, Nanu, răspunsul Uniunii Sovietice la nota cu condițiile cerute de mareșal. Acesta comunica următoarele : *„Ambasada sovietică din Suedia comunică că guvernul URSS este de acord cu propunerea guvernului Antonescu, de a asigura prin propriile mijloace, într-un interval de 15 zile de la semnarea armistițiului, evacuarea trupelor hitleriste de pe întregul teritoriu al țării și de asemenea cu continuarea discuțiilor asupra quantumului despăgubirilor pe care România urma să-l plătească URSS-ului. Guvernul sovietic respinge însă toate celelalte contrapropuneri ale guvernului Antonescu, care ar fi stînjenit acțiunea forțelor sovietice aflate în luptă pentru lichidarea totală a forțelor hitleriste din spațiul dunărean-balcanic, atrăgînd atenția că nu mai este dispus să negocieze sau să facă alte concesii, și că aceste ultime concesii vor fi luate în considerație numai dacă România va ieși imediat din război"*.

Iată o notă care, marcînd viabilitatea unei căi diplomatice nu rezolva cu nimic problema esențială cerută de mareșal și anume aceea a asigurării unui teritoriu suveran în care să nu pună piciorul trupele sovietice. Mareșalul rămăsese intransigent asupra acestui punct de vedere.

La această notă evident mareșalul nu a răspuns nimic și nici nu putea să răspundă, întrucît la aceasta se mai opunea și situația militară care nu justifica cu nimic o acțiune care să permită Românici să se desprindă de Germania decît sub perspectiva unei aventuri ceea ce el nu înțelegea să rişte. De aceea cînd ministrul Nanu este întrebat de Ambasada sovietică de la Stockholm ce răspuns are la ultima notă din 2 iunie 1944, acesta comunică : *„Nu am nici o știre de comunicat de la București"*.

Dar să lăsăm aceste cercuri politice să se consume în febra dilemei lor sau a ambiției lor și să ne îndreptam atențiunea asupra omului împotriva căruia se ridică din ce în ce talazul adversităților. Acesta cufundat în noianul problemelor care i se pun tot mai variate, mai grave, mai periculoase, luptînd cu forțele îndîrjite, strunite de o voință de fier în slujba ideii de a salva cît mai mult din prestigiul țării și din forțele și teritoriul ei.

Confruntat de exigențele economice tot mai mari formulate de către Germania, exigențe care se cereau satisfăcute prin eforturi economice însemnate, îi impuneau atitudini de opoziție și stări profunde de nemulțumire împotriva germanilor. Ministrul economiei germane, Clodius, ceruse revizuirea acordului din 9 februarie 1944 și pretindea întreaga aprovizionare de către România a trupelor germane aflate în țară și plătirea de către noi a soldelor soldaților și ofițerilor germani, procurarea de material lemnos, ciment etc. și finanțarea lucrărilor de fortificații însemnînd o majorare a plăților de 55 miliarde lei. Germania oferea în schimb armament... Cu toate acestea mareșalul hotărăște a se satisface aceste noi cereri și era de înțeles, deoarece nu dorea în nici un chip înăsprirea relațiilor cu Hitler tocmai în aceste momente știind că Hitler era foarte sensibil la satisfacerea acestor cereri. Nu trebuia menținută și întărită bunăvoința dic-

tatorului german față de conducătorul român ? Desigur că da. Cum oare adormeau pe vremuri voievozii români, vigilența sultanilor și vizirilor lor și cum le cîștigau bunăvoința, dacă nu prin „peșcheș-uri ?". Deși aceste satisfaceri de necesar nu erau chiar peșcheșuri, deoarece ele erau plătite, totuși în acele momente condițiunile stabilite de plată erau oneroase pentru România.

Problemele create de bombardamentele aviației anglo-americane impun soluții urgente și eficace, probleme pe care mareșalul, după cum s-a mai repetat, caută să le rezolve la fața locului prin dispoziții personale. Într-un Consiliu de Miniștri din 21 iunie, mareșalul informează miniștrii despre efectele bombardamentelor dintr-o serie de orașe și centre : Brașov, Timișoara, Simeria, Deva și altele localități, informații culese de el cu prilejul inspecției ce făcuse imediat după încetarea bombardamentelor. El a arătat că s-au produs pagube și au fost victime, deoarece alarma nu s-a dat din timp, ci cînd avioanele erau deasupra orașului iar camuflajul a fost prost executat. La Timișoara, oprindu-se apa, incendiile nu au putut fi stinse imediat. ...Tot acolo a constatat că mașini și utilaje noi trimise din București, au fost depozitate lîngă gară deși se știa că era locul cel mai expus bombardamentelor și în consecință au fost distruse. La fel au ars 400 de vagoane de zahăr depozitate în apropierea gării Turnu-Severin...

Turnu-Severin ! Îmi reamintesc cu claritate acea inspecție pe care o făcuse mareșalul acolo imediat ce se anunțase retragerea flotei aeriene. Îl întovărășisem și în acel loc, ca în toate locurile dealtfel, unde avuseseră loc bombardamente aeriene. Am părăsit aeroportul Băneasa în dimineața acelei zile de iunie pe la orele 10,30, iar bombardamentul asupra Turnului-Severin avusese loc între orele 10—10,30'. După orele 11 am ajuns. Imediat mareșalul a mers la locul bombardat : gara. Totul era acoperit de dărîmături. Gara scăpase. Pe linii fusese surprins un tren cu muniții care fusese lovit în plin, și o parte din vagoane săriseră în aer. Din zgura răspîndită printre șine din cînd, în cînd, porneau șuierînd gloanțele care explodau la căldura zgurei încă încinse. Puținii ofițeri din suită, ne-am găsit ca din întîmplare,

sau neatenție aparentă, cîte un stîlp din ciment al peronului, la adăpostul căruia ne trăseserăm crezîndu-ne neobservați. În acest timp mareșalul, urmat de col. Davidescu, șeful gării și comandantul garnizoanei, umbla printre resturile vagoanelor, inspecta toate urmele lăsate de bombe, părînd că nici nu ia în seamă acele șuierături sinistre. La un moment dat, el își aruncă privirea înspre peron și spre noi, ofițerii rămași așa ca din întîmplare după stîlpii peronului. Parcă am citit în privirile ochilor săi sfredelitori și limpezi ca amiaza cerului senin, o săgetare sfidătoare și un reproș. Ne-am simțit rușinați și am părăsit în grabă acele adăposturi venind lîngă el.

În timpul acesta, sirenele șuierară din nou : Un alt val de avioane inamic se anunța. Mareșalul, fără a manifesta cea mai mică grabă a continuat să se informeze, să dea dispoziții, după care s-a urcat în mașina prefectului și urmat de ceilalți, s-a îndreptat spre viile de pe dealurile pitorești de la nordul orașului. Acolo, la adăpostul ramurilor unor nuci, mareșalul a continuat să asculte raportul notabilităților și să dea dispoziții. Avioanele au trecut pe deasupra orașului, îndreptîndu-se spre vest...

În timpul unui consiliu, Mareșalul făcea o dare de seamă asupra unei întregi stări de lucruri și de fapte de pe întinsul țării, constatate de el personal, prin deplasări zilnice la fața locului. Sigur, ele nu erau de loc prea îmbucurătoare dar de aici se deducea că frînele conducerii nu slăbeau, că vigilența și controlul erau pretutindeni și eficiente și că situația grea a țării nu aducea nici pe departe aceea a unui haos.

În ședința Consiliului de Miniștri din 23 iunie 1944 al cărei extras îl redă publicația „Din cronica unor zile istorice", Mareșalul în urma constatărilor făcute de el personal la fața locului, dădea o serie de dispoziții miniștrilor săi și în felul acesta poate îngăduia să se definitiveze din ce în ce mai amplu procesul de conducere pe care îl elabora fără întrerupere și fără nici o delăsare. El arăta ce probleme puneau refugiații care cutreierau țara, aceștia treceau în nordul Transilvaniei, apoi la sud, în Bulgaria, fură și răspîndesc molimi... Coloane militare germane care intră și ies din țară fără a fi controlate, jefuiesc și fac contrabandă... Grupul etnic german care

„se socotește stat în stat" nu se încadrează în legile țării, se înarmează, primește comenzile din Germania pregătindu-se pentru ocuparea țării... Evacuările s-au făcut fără să se țină cont de nevoile statului... Evacuații expuși la specula nerușinată... Muncitorii de la Reșița și Valea Jiului nu erau aprovizionați și primeau rațiile cu mare întîrziere, etc. etc.

La aceste preocupări, care nu reprezintă decît bilanțul uneia din zile din activitatea mareșalului și care una era la fel cu cealaltă, nu trebuie pierdut din vedere de a adăuga și bilanțul zilei de activitate militară. O dată cu trecerea lunii iunie, nici un eveniment mai important nu se produsese pe frontul militar din țară. Această lună se încheie cu un raid aerian - american executat cu 40 avioane la mică înălțime deasupra Ploieștiului care a costat pe americani pierderea a 26 de aparate, fără a-și fi putut atinge ținta, deoarece fuseseră interceptate de aviația de vînătoare germană și română.

În luna iulie bombardamentele americane cresc în intensitate. Ploieștiul, Cîmpina rămîn mai departe ținta lor. La 15 iulie 607 avioane de bombardament greu ale aliaților atacă Ploieștiul. Cu toate aceste înverșunate atacuri, producția de petrol nu este întreruptă. Generalul Gerstenberg a reușit să obțină, de la Goering aparatura necesară pentru producerea ecranului de fum care permitea acoperirea zonei rafinăriilor, astfel că obiectivele erau din ce în ce mai greu de atins. Aviația americană avea pierderi tot mai mari în avioane și numărul prizonierilor aviatori crescuse cu sutele.

Într-una din nopțile acestei luni, aviația engleză bombardează Bucureștiul. Sînt lovite Teatrul Național, Universitatea și alte cîteva instituții. Un grup de profesori universitari în frunte cu Gh. Brătianu întocmesc un protest public împotriva aliaților care nu țin seama de nimic și merg pînă acolo încît nu numai că atacă cetățeni pașnici și locuințele lor, dar chiar instituțiile de cultură ale României.

În cea de a 4-a lună de bombardamente aeriene populația atît a țării cît și a Capitalei, devenise și mai gravă și mai stoică. Se obișnuise și se crease o mentali-

tate curioasă : „Bombardau prietenii noștri, aliații. Dacă erau și victime, aceasta se mai întîmplă... Totuși e mai suportabil așa numai să nu vină rușii". Aceasta constituia oarecum resortul moral al populației din acele timpuri.

Părăsindu-l pe mareșal în vîrtejul activității sale neobosite să revenim la activitatea cercurilor politice.

În ceea ce privea pe complotiștii din jurul Palatului, aceștia devansează planurile pentru lovitura de stat, astfel la 4, 7 iulie, reprezentantul PCR continuă discuțiile cu ofițerii superiori desemnați de comitetul militar al complotului, măsurile pentru insurecția armată din Capitală. Se discută și se hotărăște trimiterea a doi ofițeri superiori peste linia frontului, la Moscova ; sînt fixate o obiectivele din Capitală de atacat în prima urgență.

Comuniștii avansează de asemenea pregătirea și lărgirea cadrului activității de sabotaj și teroriste pe toată suprafața țării. În „Buletinul Capitalei" foaie clandestină comunistă, se dau informații și se incită partizanii la declanșarea unei lupte în ilegalitate, pregătind opinia publică muncitorească pentru ieșirea din război și trecerea de partea Uniunii Sovietice.

Un act important semnalat în *„Cronica unor zile istorice"* este scrisoarea adresată de comuniștii din București, celor din lagărul de la Tg. Jiu, dar interesant lucru că nu se face nici o denumire, către cine a fost adresată aceasta. În scrisoare vorbindu-se despre formarea Frontului Unic Muncitoresc se dau explicații : *„Noi nu urmărim să facem cu de la sine putere organizațiile sindicale și Confederația Generală a Muncii"*. În scrisoare se dădeau informații despre constituirea Blocului Național Democratic despre strîngerea legăturilor cu comuniștii din provincie și lărgirea activității Apărării Patriotice. Tot de aici vedem că internații din lagărul Tg. Jiu se pregăteau deja pentru activitatea de după răsturnarea dictaturii fasciste, pentru soluționarea preluării puterii politice de către clasa muncitoare : *„S-au organizat (acolo în lagăr) colective care au dezbătut pe baza învățămintelor leniniste problemele de bază ale politicii partidului legate de sarcinile desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și trecerii la revoluția socialistă"*.

Acest citat este reprodus pentru a da temei afirmaţiilor făcute mai înainte atunci cînd s-a prezentat atitudinea politicii guvernului mareşalului faţă de comuniştii români, pentru ca în concret să se poată constata posibilităţile ce le aveau ei, comuniştii, aflaţi în lagăr sau în afară de lagăr, de a activa, de a se pregăti în văzul autorităţilor, dacă nu şi cu oblăduirea acestora.

În acest climat favorabil, comuniştii aflaţi liberi în Capitală, conştienţi de marele avantaj pe care li-l ofereau conclucrarea cu regele, care conlucrare echivala cu cîştigarea unei imunităţi, îşi desfăşurau febril activitatea urmărind evenimentele pe plan militar.

Pe de altă parte, Maniu şi Brătianu reveneau cu cereri telegrafice la trimişii lor Ştirbei şi Vişoianu de la Cairo, cerîndu-le răspunsul aliaţilor la propunerile lor ca anglo-americanii să trimită trupe aeropurtate şi flotă şi să fixeze data unei acţiuni a României de a ieşi din alianţa cu Germania.

Mihai Antonescu, cu aprobarea mareşalului, deschise o nouă cale înspre Apus cu ministrul român de la Berna, Pella, căruia îi încredinţează un mesaj către SUA şi Marea Britanie, prin care guvernul român dă asigurări acestor două puteri că România va accepta condiţiile de armistiţiu impuse, dacă după plecarea hitleriştilor din ţară, locul acestora va fi preluat de trupele anglo-americane.

Coroborînd aceste două acţiuni diplomatice : guvern-opoziţie, vedem că ele se suprapun convergînd spre acelaşi ţel. Mareşalul şi împreună cu el, Iuliu Maniu, Brătianu şi poate chiar regele nu se puteau obişnui uşor de a deschide necondiţionat graniţele ţării fostului inamic Uniunea Sovietică. Reticenţe puternice se adunaseră în răstimpul dintre 1917—1940 pentru a putea fi înnăbuşite uşor şi să se treacă peste ele. Dacă formal URSS intra tot în rîndul aliaţilor anglo-americani, cei 4 ani de război ai României cu URSS, timp în care nici un moment, atît guvernanţii cît şi opoziţia şi mai ales poporul, nu au încetat să privească înspre cei doi aliaţi din Vest cu care se aflau formal în război, ca înspre protectorii lor. Dacă armata sovietică a putut fi combătută ca adversară, România niciodată nu ar fi putut concepe că s-ar fi aflat în război împotriva Angliei şi Americii sau a Franţei.

Dovada aceasta o făcea faimosul răspuns dat de mareşal la declaraţia de război a Angliei împotriva României ; o mai făcuse consultarea reprezentantului Angliei din România sir Samuel Hoare, de către mareşal înainte de a semna pactul de alianţă cu Germania. Şi îndemnul pe care-l primise de la ministrul englez, ca să meargă alături de Germania deoarece nu există altă soluţie pentru viabilitatea Statului român ; dovada o mai făcuseră un an şi jumătate de tratative diplomatice.

Pe frontul militar situaţia din Normandia începuse să se precipite. Lunga ezitare a lui Hitler de a întrebuinţa rezervele în Normandia, făcuse să se piardă ocazia respingerii trupelor de invazie, aruncarea lor în mare şi eliberarea celor 40 de divizii atît de mult dorite pentru a fi trimise să contenească avalanşa ofensivei sovietice de la centrul şi de la nordul frontului de est. Armata germană de vest, sub comanda lui von Kluge, îşi fixează ca misiune oprirea pătrunderii inamicului în cîmpiile Franţei, dînd timp armatei secrete „V-21" care urma să fie pusă în funcţiune în curînd să distrugă Anglia. Această a doua armă surpriză germană pe care Hitler se bazase foarte mult să-i aducă decizia în Vest. dar care nu putuse intra în funcţiune la termenul fixat, nici ea nu a adus efectul scontat. La 19 iunie 1944 aliaţii trec rîul Orne, iar oraşul St. Lô, Cherbourg, Caen sunt eliberate.

Pe frontul italian, anglo-americanii eliberaseră în Sud Livornox şi la Nord de Roma înaintau înspre Florenţa. In acelaşi timp, forţele de partizani iugoslavi ai lui Iosip Broz Tito, cîştigau tot mai mult teren eliberînd centrul şi Sudul Jugoslaviei de trupele germane ocupante.

Pe frontul de est, situaţia cu fiecare zi ce trecea din luna iulie, devenea mai dramatică. Oraşele-cetăţi, unde din ordinul lui Hitler se închiseseră pentru rezistenţă la încercuire, efective de la 1 la două divizii, cum fuseseră acelea de la : Bolomisk, Vitebsk, Mohilev, au fost distruse rînd pe rînd ca urmare a unor lupte extrem de îndîrjite. Ofensiva se continua şi în această linie asupra Grupului de armate Centru. Din cele trei armate germane atacate de sovietici, una singură mai rămăsese întreagă. Bătălia se transformă în cursul lunii iulie într-o urmărire a resturilor armatelor germane,

care nu făceau altceva decît să depună toate eforturile spre a scăpa din încercuiri. Rezultatul a două săptămîni de la declanșarea ofensivei sovietice din 22 iunie la centrul frontului german era : 25 divizii distruse, 400.000 luptători pierduți, 22 generali prizonieri.

Ofensiva sovietică oprită la centru de către nisipurile mișcătoare de la vest de Minsk se extinde către nord cu mai multă furie. Generalul Litman, comandant de armată, cere voie lui Hitler să se replieze. Este imediat înlocuit cu Friessner care primește aceeași misiune de a rezista fără gînd de retragere. Peste 0 zile generalul Friessner, copleșit de forțele sovietice atacatoare, cere și el același lucru lui Hitler ca și predecesorul său. Are aceiași soartă, fiind înlocuit cu generalul Schörner, luat de la comanda grupului de armate din România, căruia Friessner îi ia locul.

Ofensiva sovietică continuă și atinge la 1 august linia : Litau-Kowno-Lomnzo-Vistula în fața Varșoviei-Sandomierz-Plemzsl.

Armata sovietică înaintase 400 km și linia frontului se apropia de frontiera din 1941.

MOTO : — „... Dacă generalii au făcut asta, e cea mai bună dovadă că ei nu mai cred în victorie".

Winston Churchill

ATENTATUL
20 IUNIE 1944, ORA 12,30

20 iulie 1944, ora 12,30. Bomba din servieta colonelului conte von Stauffenberg, depusă la picioarele lui Hitler, sub masa în jurul căreia stătea adunat cu Statul său major, în buncărul de la Rastenburg, explodase fără să-şi atingă scopul : Hitler rămăsese în viaţă avînd doar uşoare contuzii ca efect al atentatului. În locul lui murise col. Brand, care în mod involuntar mutase servieta cu bomba de la picioarele lui Hitler, deoarece îl jena, punînd-o înapoia piciorului gros, din stejar, al mesei, care constituise o apărătoare pentru Hitler.

La cîteva ceasuri numai după atentat Hitler îl primise pe Mussolini care venise în audienţă cu cuvintele : „Duce, au făcut să explodeze o maşină infernală împotriva mea. Providenţa m-a protejat !"

În decursul anilor de război Hitler fusese expus mai multor încercări de atentat, toate neizbutite. Dar chiar mai înainte de 1940, un complot era gata să se declanşeze dacă complotiştii n-ar fi constatat că Hitler avea atîta trecere în cercurile conducerii engleze(venea Chamberlain în vizită), care îi acordaseră atita consideraţie şi îi înlesniseră primele succese în Cehoslovacia şi Austria.

După 1943 însă, comploturile organizate în rîndurile armatei sub oblăduirea comandantului Abwerului, amiralul Canaris, se înteţesc, de fiecare dată fără nici un rezultat. Astfel la finele lui februarie 1943 avu loc la Smolensk, sub pretextul unei consfătuiri a şefilor serviciilor de informaţii ale armatei din est, punerea la punct a detaliilor cu privire la un atentat împotriva lui Hitler. Canaris era de faţă. În timp ce în birourile coman-

dantului grupului de armate general von Kluge se discutau probleme militare, într-alt birou alăturat o bombă de provenienţă engleză era adusă de un ofiţer al lui Canaris.

Hitler sosi cu avionul la Smolensk la 13 martie. După planul complotiştilor, o unitate militară trebuia să deschidă focul asupra acestuia la ordinul lui von Kluge. Ordinul în schimb nu e dat şi prima ipoteză a atentatului cade. Rămînea cea de a doua : la plecarea avionului cu Hitler, coloneii Treschow şi Schlabredorf strecurară în avion bomba cu efect întîrziat. Bomba sub acţiunea unui acid, trebuia să se declanşeze la 30' de la amorsarea ei. Hitler soseşte la Rastenburg după două ore viu şi nevătămat. Bomba nu explodase, fiind defectă. Hitler era salvat.

De ziua eroilor, la 21 martie, a avut loc în curtea arsenalului solemnitatea obişnuită: La sfîrşitul ei, oaspeţii în frunte cu Hitler trebuiau să viziteze arsenalul de arme sovietice capturate, aflat în curte. Vizita trebuia să dureze o jumătate de oră. Colonelul Gersdorff, care trebuia să dea explicaţiile, şi-a ascuns în buzunarele tunicii două bombe cu efect întîrziat de cincisprezece pînă la douăzeci de minute. Ofiţerul care îşi luase rămas bun de la prietenii săi, se străduia să fie tot timpul lîngă Hitler... Dar fără nici un motiv acesta, şi-a întrerupt vizita după zece minute şi a părăsit terenul plecînd în grabă... Scăpase şi de data aceasta.

Revenind acum la atentatul eşuat al lui Stauffenberg, al treilea sau al patrulea la rînd, şi la cuvintele pe care i le adresase Hitler lui Mussolini referitoare la „providenţa, nu ne mai rămîne decît a conchide că avusese dreptate : providenţa îl apărase. Dacă ne încadrăm în sfera unui determinism al rolului pe care Hitler era menit să-l desăvîrşească în conducerea poporului german, în împlinirea destinului său militar, social şi politic, atunci evident rolul lui nu se încheiase şi mai avea etape de parcurs pînă la împlinirea lui.

Ce alt rol mai bine definit de fapte, acţiuni şi evenimente, putea să-i fi atribuit providenţa lui Hitler, acea providenţă care plana peste destinele poporului german, decît acela pe care i-l atribuise un general, mare comandant militar, şi anume : *„cel mai mare duşman al armatei germane, după inamic"*. Într-adevăr, trecînd în revistă

succesiunea enormelor greşeli care atrăseseră după sine atîtea înfrîngeri şi dezastre inutile şi adînc dăunătoare armatei şi soartei războiului, rămîne clară perspectiva nefastă a perseverenţei demente prin care Hitler, în tot întinsul campaniilor din est, urmărise să pună armata germană în situaţii cele mai disperate, impunîndu-i sacrificii inutile care au atras pînă la sfîrşit înfrîngerea.

Au fost scrise nenumărate cărţi despre războiul din 1940—1945, din care se pot desprinde momentele în care înalta conducere militară exercitată numai de Hitler, greşea flagrant în legătură cu legile războiului, a conducerii lui. Sporadic se fac critici cu privire la greşitele măsuri luate de Hitler şi impuse generalilor împotriva lor. Dar nici una nu a hazardat un studiu asupra perspectivei pe care ar fi avut-o războiul din est dacă altă concepţie ar fi dominat conducerea operaţiunilor. Deoarece Germania a fost înfrîntă, sigur aceste consideraţii nu ar fi decît pură teorie, dar ea ar fi avut meritul cel puţin de a pune în adevărata lumină forţa militară a Germaniei la începutul războiului în est şi ar fi menţinut mai trează atenţia cititorului din lumea întreagă, asupra extraordinarului efort depus de ostaşul german sub comandanţii lui fireşti şi cît au trebuit să concure factorii vitregi, porniţi din concepţia lui Hitler, pentru a fi fost înfrînt !

Într-adevăr providenţa îl apărase pe Hitler şi de data aceasta, pentru ca, după cum am spus, să-şi desăvîrşească menirea, ca o unealtă oarbă, anume de a distruge puterea armată germană. Şi Hitler, scăpînd din atentat, îşi fixează determinant acest scop. Şi cum putea distruge el o armată cu sute de ani de tradiţie ilustră militară, decît distrugîndu-i căpeteniile ! Ca revoluţionar, distrugător al vechilor ierarhii, îşi înăbuşise prea mult pornirea împotriva vechii armate, a generalilor din vechea şcoală. Timpul răfuielii începuse. Războiul împotriva generalilor fusese deschis de către explozia bombei lui Stauffenberg : armata germană mergea la pieire totală, ţara la desfiinţare, la ruină. Pe aceste ruine urma să se ridice o altă Germanie care, punînd forţa spiritului alături de aceea a creierului şi a muşchilor, trebuia să-şi manifeste puterea de viaţă nobilă şi creatoare în concer-

nul european şi mondial prin aceste mijloace. Hitler îşi avusese rolul său bine definit de către providenţă. Noua Germanie, renăscută după înfrîngerea catastrofală, era nevoită acuma să-şi făurească o altă mentalitate de convieţuire europeană şi mondială, care nu se mai putea baza pe forţa Reichwehrului ca mai înainte, forţă care dăduse o notă de brutalitate ultimativă politicii externe germane de la Marele Frederic şi pînă acum. De acum încolo, politica ei trebuia să se bazeze pe oferte, pe avantaje şi deloc pe ameninţări. Germania devine astfel, un adevărat factor constructiv în Europa distrusă din cauza armatei ei, care a fost suprimată de Hitler.

În felul acesta Hitler adusese un serviciu Europei şi lumii întregi, pacificînd Germania lipsită de instrumentul ei ameninţător. Astfel, providenţa care, după cum spunea el, îl ocrotise de atîtea ori, îşi dezvăluise sensul intervenţiei ei, anume acela de a-i da lui Hitler timpul să-şi desăvîrşească opera de distrugere a armatei germane, încheiată la 9 mai 1945.

Atentatul acesta a avut un ecou şters atît în Germania cît şi la aliaţi. Churchill, care era în cunoştinţă de cauză în legătură cu pregătirea unui atentat, nu era interesat deoarece el socotea şi pe generalii germani răspunzători de război şi că acum *„încercau să-şi sfărîme lanţurile pe care singuri şi le puseseră... Dacă generalii au făcut asta este o mărturie că nu mai cred într-o victorie"*.

Hitler caută ca, în faţa opiniei publice germane, să nu dea nici o importanţă acestei încercări neizbutite. Printre altele el declara în discursul ţinut în aceeaşi seară a atentatului, poporului german : *„Criminalii au fost o mică clică fără importanţă..."* Acest discurs însă ascundea începutul unor lungi, cuprinzătoare şi sîngeroase represalii pe care le va declanşa împotriva generalilor şi ofiţerilor superiori compromişi şi chiar asupra familiilor lor, represalii ce nu se vor încheia decît o dată cu capitularea Germaniei şi dispariţia lui Hitler.

Chiar mareşalul Rommel, von Kluge, Canaris... nu sînt cruţaţi.

CUPRINS

Războiul 21/22 iunie 1940 — 19 noiembrie 1942 7
Trecerea Nistrului 29
Eșuarea atacului asupra Moscovei 43
Bătălia Donului 69
— Armatele 6 germană și 4 română în fața Stalingradului
— Pătrunderea în Caucaz
— Contraofensiva sovietică
— Ofensiva pe Don — 19 noiembrie 1942 79
Geneza lui 23 August 111
— Ducele Mussolini 143
Paralelism istoric 163
— 1 Septembrie 1943 181
Atacul „rase-mottes" la Ploiești 189
Deteriorări în relații cu Palatul 199
Începerea tratativelor cu aliații 211
Misiune la Ankara — Teheran — 29 noiembrie —
2 decembrie 1943 225
Acțiuni divergente către același scop 249
Regele, partidele, comuniștii complotează 265
Regina-mamă 297
Evacuarea Crimeei — mai 1944 307
— Debarcarea 318
Complotul se încheagă 327
Mareșalul și comuniștii 339
Negocieri și rezultate slabe 351
Atentatul : 20 iunie 1944, ora 12.30 363

Mareșalul Ion Antonescu
— 1942 —

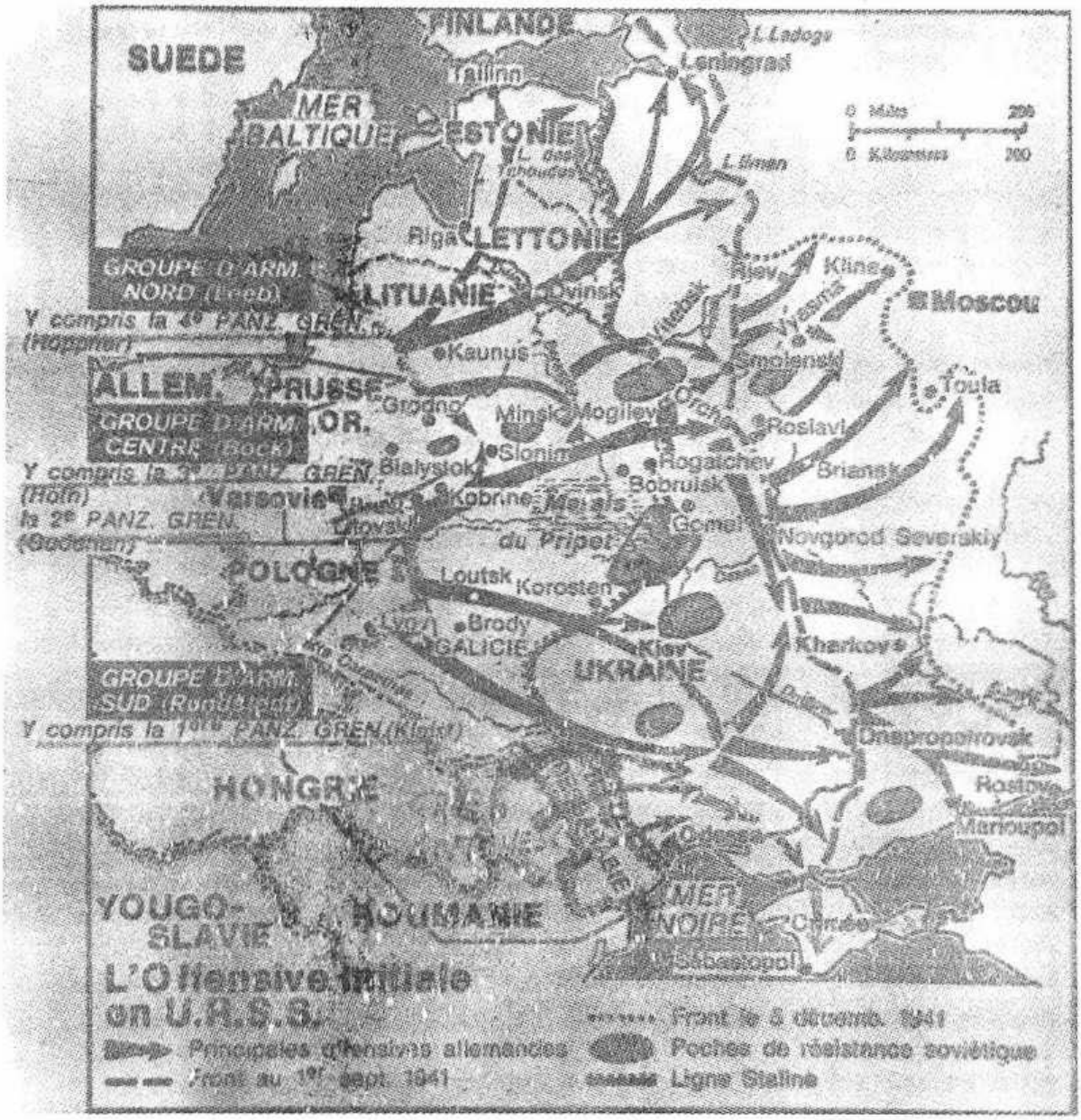

Schița nr. 1

Desfășurarea primei faze a ofensivei Planului Barbarossa a forțelor armate germane și aliaților săi dintre care cel de-al doilea ca forțe puse în linie a fost România. **Gruparea forțelor ofensive :** Grupul Nord von Leeb, Grupul Centru von Book, Grupul Sud von Runstedt și **Grupul Mareșal Antonescu** format din Armata a XI-a germană și Armatele III și IV române, plus Corpul Vînătorilor de Munte și Corpul de Cavalerie român, în total 22 de divizii. Ofensiva a fost declanșată la 21/22 iunie 1941.

Mareşalul Antonescu şi Generalul von Schobert.

Comandantul de căpetenie veghează pe front la desfășurarea operațiilor.

Regele Mihai și Generalul Antonescu urmărind desfășurarea operațiilor în Basarabia — iulie 1941 —

O clipă de răgaz ; Mareşalul şi Generalul Hauffe pe Dunăre.

Urmărind desfăşurarea operaţiilor pe front, împreună cu Generalul Hauffe.

Dincolo de Nistru, cu M.S. Regele, la Tiraspol în Transnistria.

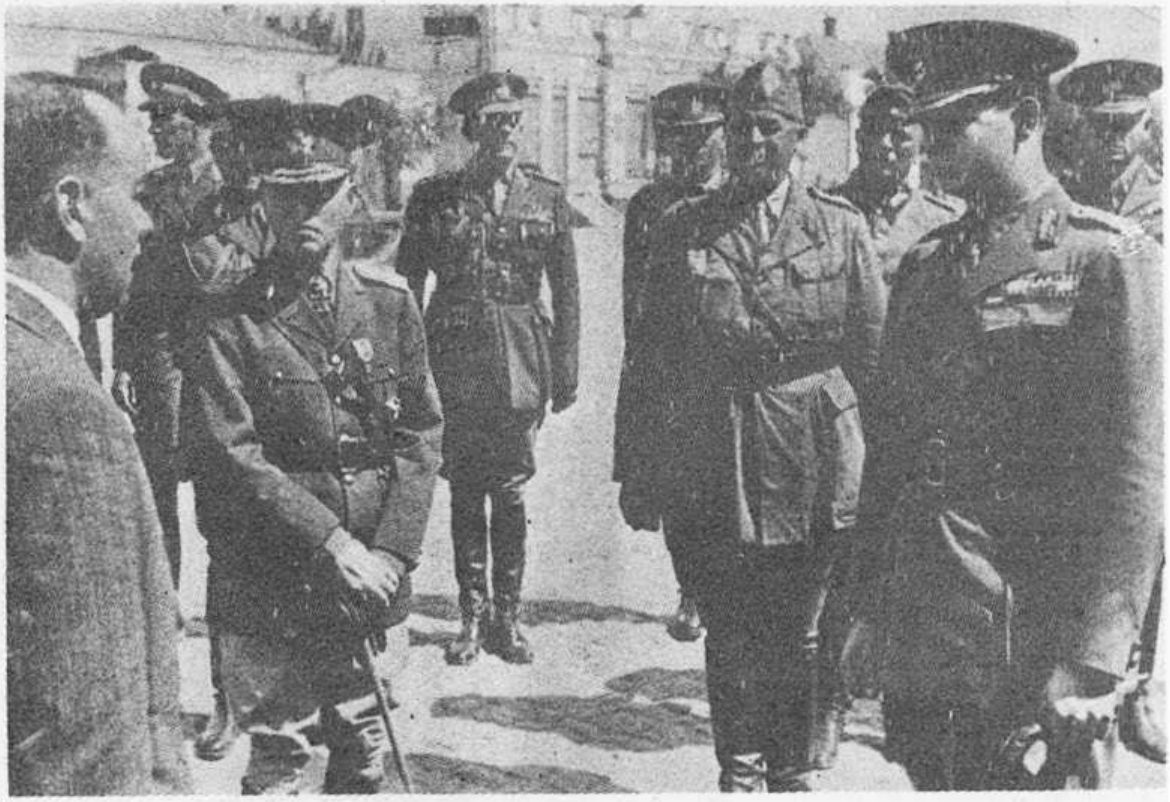

Regele primind raportul guvernatorului Transnistriei, Gh. Alexianu, 1941.

M. S. Regele Mihai I și Mareșalul Antonescu la Cernăuți, capitala Bucovinei dezrobite.

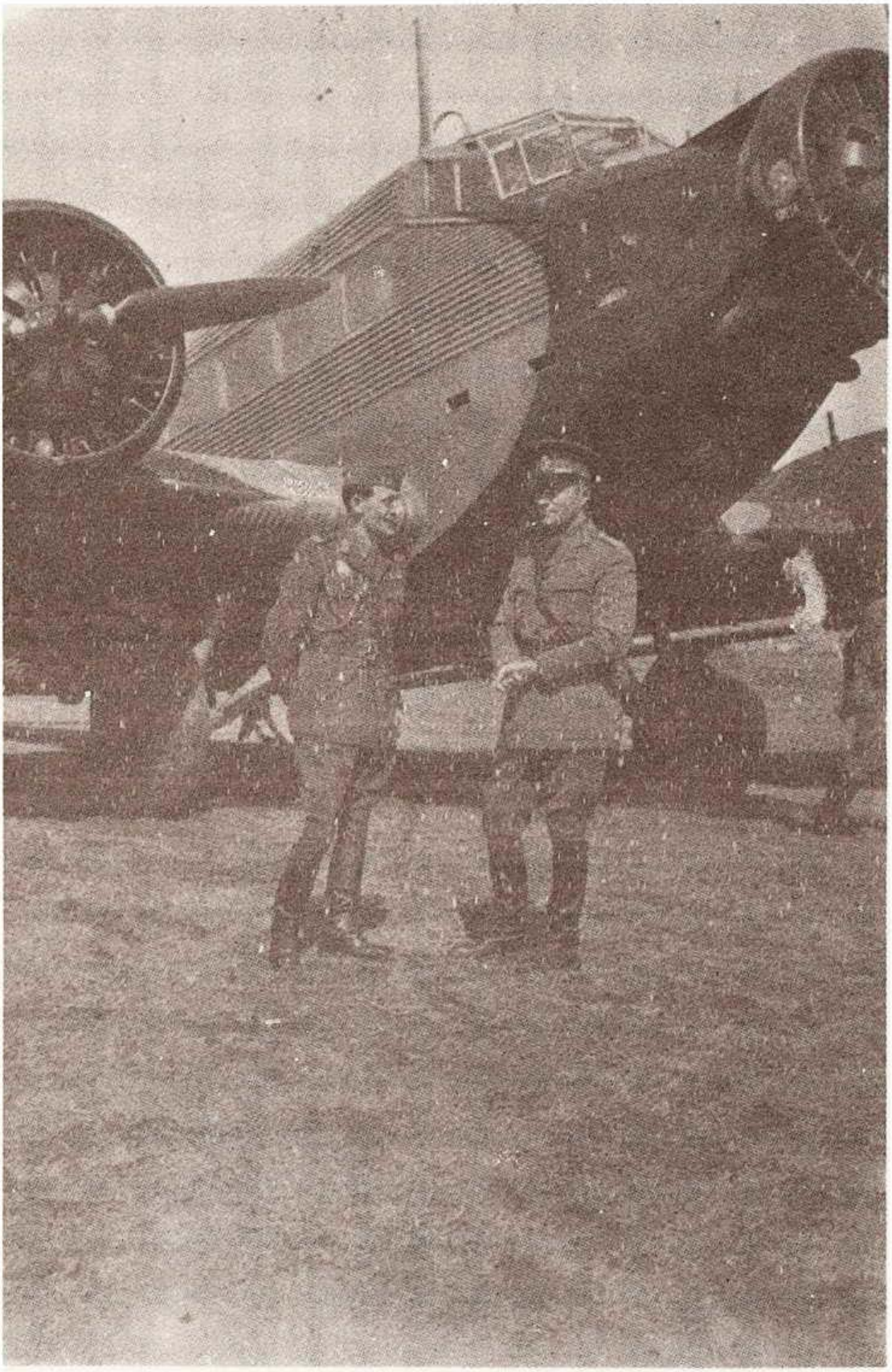

Aeroportul din Simferopol — 1942

Împreună cu căpitanul Niculescu Maximilian (stînga) aghiotantul generalului C. Pantazi, ministrul Apărării Naţionale, în faţa avionului cu care se deplasa Mareşalul Antonescu pe timpul inspecţiilor sale. Pilot, comandorul Manolescu.

Pe frontul Donețului, la începutul ofensivei germane pe aripa de sud a frontului. În prim plan, Mareșalul Antonescu, colonel Radu Davidescu, un general german. În spatele Mareșalului : dreapta, cpt. Magherescu, stînga cpt. Radu Florescu, ambii din Cabinetul Militar al Conducătorului.

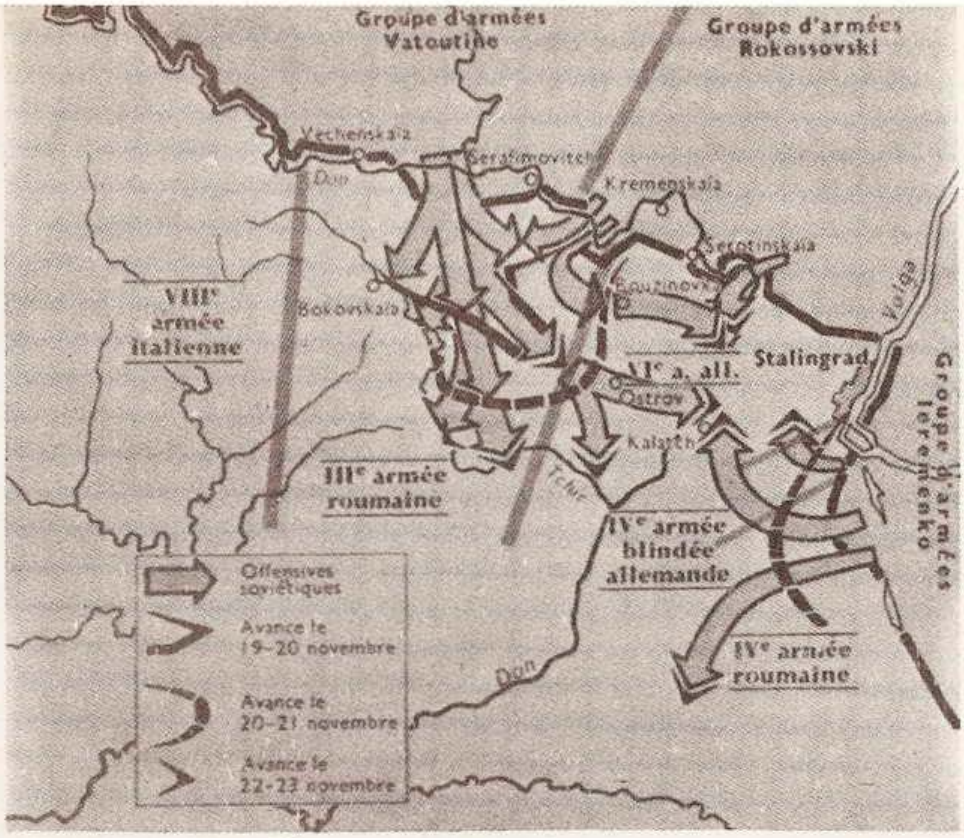

Schiţa nr. 3

Primul moment al declanşării contraofensivei sovietice de la cotul Donului şi Stalingrad la 19 noiembrie 1942. Atacul pe Don asupra sectorului Armatei III române a generalului Petre Dumitrescu al Grupului de Armate Vatutin şi de la Stalingrad, asupra Armatei a VI-a germane von Paulus şi a IV-a română a generalului Constantinescu Klaps, al Grupului de Armate Vatutin, formînd braţele unui cleşte care se închide la Kalatch.

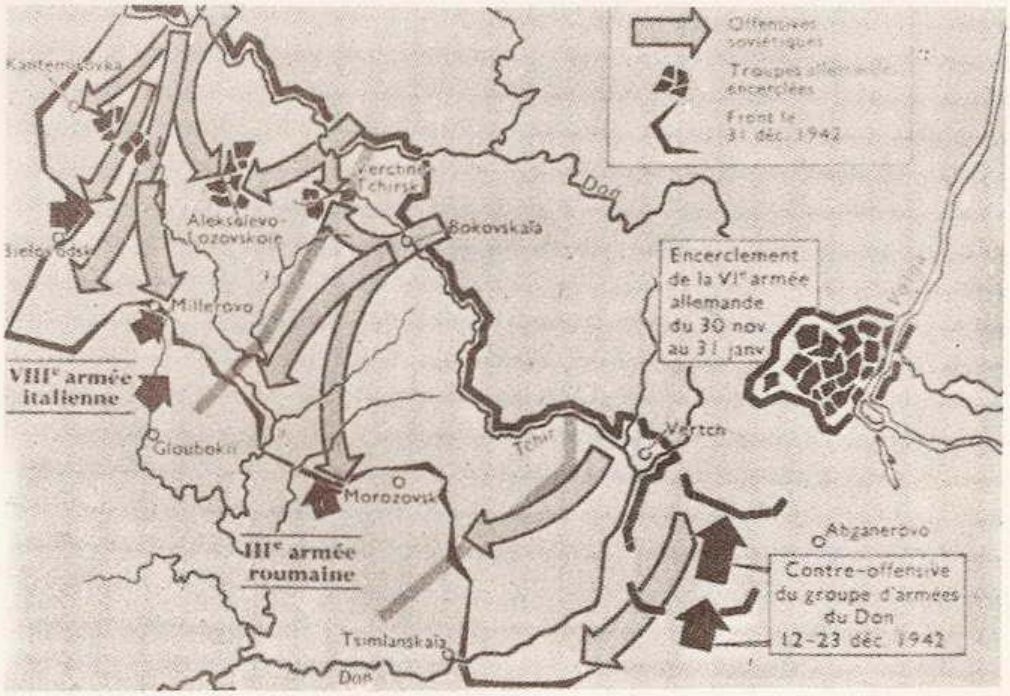

Schiţa nr. 4

Dezvoltarea contraofensivei pe frontul armatei italiene şi contraatacul Manstein cu încercarea de a despresura trupele germane şi române, încercuite la Stalingrad. Operaţie eşuată.

Mareșalul Antonescu, Comandant de căpetenie al armatelor germano-române pe frontul din Sud.

D-na Maria Antonescu în mijlocul infirmierelor de război ale Patronajului de la Spitalul de Campanie nr. 303. De la stînga la dreapta : Zamfirița comandor Popescu Devesselu, Henriette maior Magherescu, Jeana col. Radu Davidescu, Elena Făgărășeanu, în spate, dr. Făgărășeanu, Geta maior Niculescu, D-na Mareșal (în negru), Lilly Ionescu.

Schița nr. 2

Desfășurarea ofensivei româno-germane pe flancul de sud al frontului, în vara lui 1942. Acțiunea Corpului de Cavalerie român și Corpului Vînătorilor de Munte. În medalion, reducerea intrîndului de la Isjum, pe Doneț, în iarna 1941—1942, cu participarea a 7 divizii române.

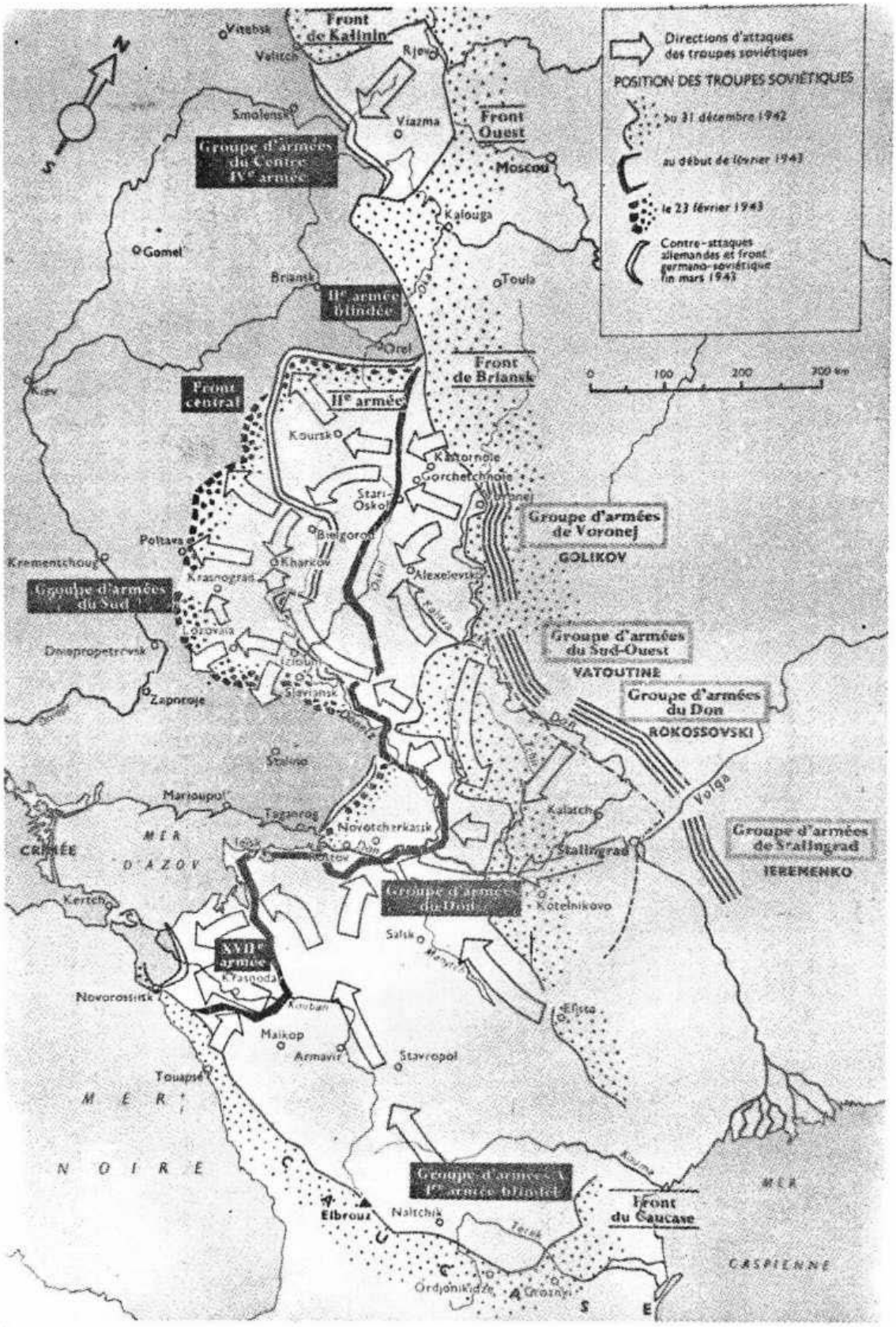

Schița nr. 5

Dezvoltarea contraofensivei sovietice pe timpul iernii 1942—1943. După bătălia Donului și eliberarea Caucazului, contraofensiva este extinsă în sectorul central, unde are loc o pătrundere adîncă în dispozitivul trupelor germane, după bătălia de la Harcov. februarie 1943.

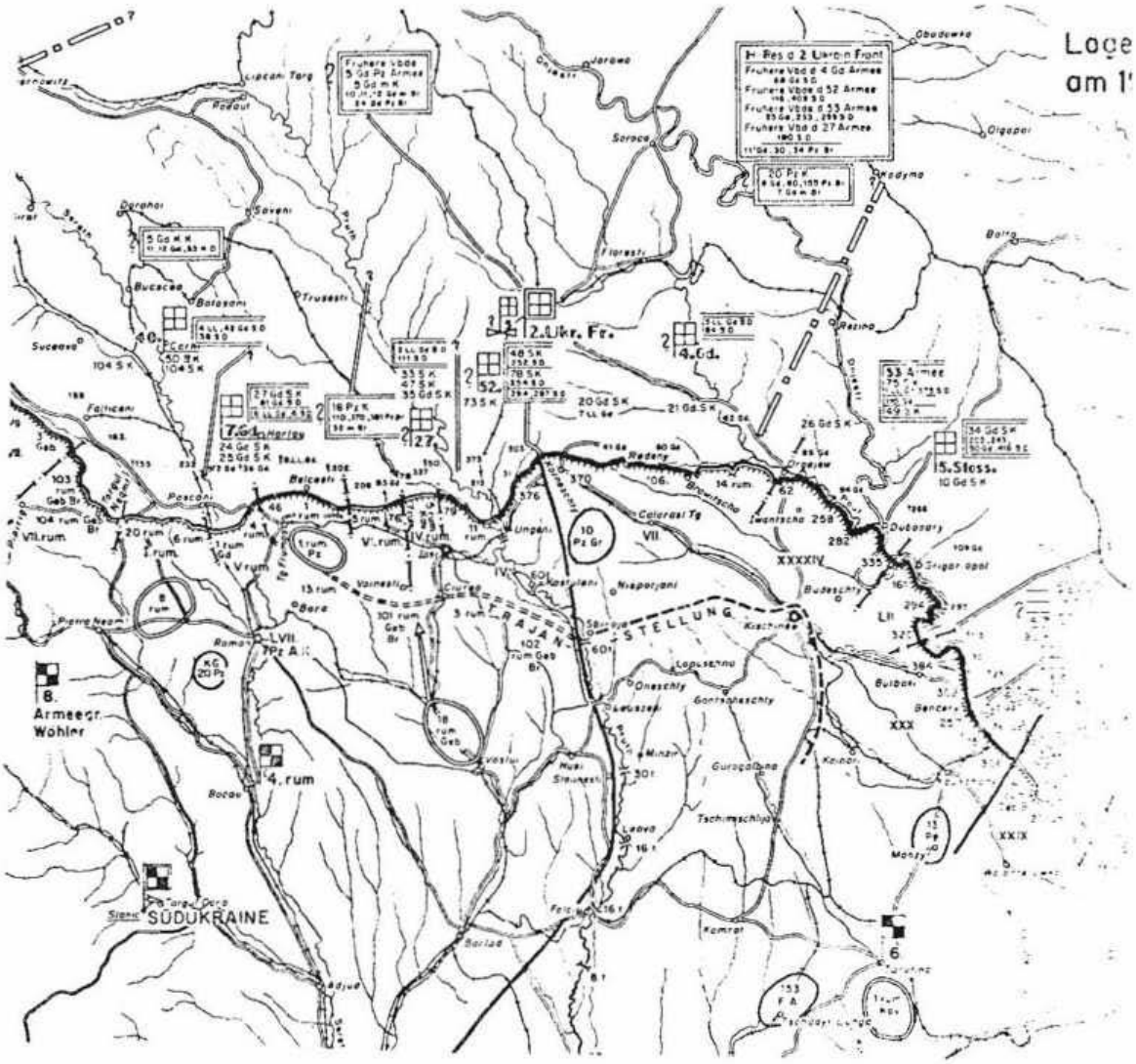

Schiţa nr. 6

Dezvoltarea contraofensivei sovietice la centru şi aripa de sud a frontului german în anul 1943 şi începutul anului 1944, cînd ating teritoriul de nord al României : martie 1944.

Schița nr. 7

Dispozitivul defensiv al armatelor româno-germane din nordul Moldovei și Basarabiei, înainte de ofensiva sovietică din 20 august 1944.

BOCET PENTRU ION CEL FĂRĂ DE MORMÎNT

Ca țara să nu-ți moară
Tu liniștit te-ai frînt,
Și tot colinzi prin țară,
Ion fără mormînt.

Așa a fost destinul tău,
Să mori precum te-ai și născut,
Ca un erou necunoscut
Într-un mormînt necunoscut.

Ioane fără de mormînt,
Te plîng și te îngîn,
Că tu ai fost și eu mai sînt,
Ion, soldat român.

Dar unde e mormîntul tău,
În care rîu sau deal,
Te bat părerile de rău,
Soldat și general.

În fața morții neclintit,
N-aveai ce o ruga,
Ai lăcrimat și i-ai zîmbit
Ca și la nunta ta.

Dușmanii tăi și azi se tem
De-ngrozitoarea zi
Cînd vom ieși de sub blestem
Și te vom regăsi.

Ioane fără de mormînt,
Cuvînt fără coperți
Din locul tragic un' te-au frînt
Încearcă să ne ierți.

Așa a fost, va fi mereu,
Te căutăm cu dor
Ion ești tu, Ion sînt eu,
Ion e un popor.

Adrian Păunescu

1 septembrie 1988

Lei 198